МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ТИЖДЕНЬ НАУКИ-2025

Факультет соціальних наук

Збірник тез доповідей щорічної
науково-практичної конференції серед студентів, викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів
14–18 квітня 2025 року

Електронне видання на DVD-ROM

Запоріжжя • НУ «Запорізька політехніка» • 2025

УДК [159.9+316+070+364] (06)
Т39

Рекомендовано до видання Вченою радою
Національного університету «Запорізька політехніка»
(Протокол № 10 від 27.05.2025 р.)

Упорядник: *Тетяна БОРОДУЛЬКІНА* (канд. психол. наук, доцент)
Редакційна колегія:
Вадим ШАЛОМЄЄВ , д-р техн. наук, професор, (відпов. ред.)
Олексій КУЗЬКІН, д-р техн. наук, професор;
Василь ГЛУШКО, канд. техн. наук, доцент;
Євген ПАРАХНЄВИЧ, канд. техн. наук, доцент;
Микола АНТОНОВ, канд. техн. наук, доцент;
Віра САВЧЕНКО, канд. техн. наук, доцент;
Наталія ФУРМАНОВА, канд. техн. наук. доцент;
Микола КАСЬЯН, канд. техн. наук, доцент;
Микола ДЄДКОВ, канд. іст. наук, доцент;
Олена ВАСИЛЬЄВА, д-р екон. наук, професор;
Світлана КОКАРЄВА, канд. наук з фіз. вих. і спорту, доцент;
Юрій ФІЛЕЙ, канд. юр. наук, професор;
Таісія ГАЙВОРОНСЬКА, канд. філос. наук, доцент;
Наталя ВИСОЦЬКА, в.о. начальника НДЧ;
Наталя САВЧУК, начальник редакційно-видавничого відділу;
Сніжана ВИЧУЖАНІНА, керівник відділу наукової роботи студентів;
Юлія ЧУШКІНА, провідний фахівець відділу наукової роботи студентів
Тетяна БОРОДУЛЬКІНА (канд. психол. наук, доцент)
Олена БАЛУХТІНА (канд.істор.наук, доцент)
Світлана ПАНЧЕНКО (канд.філол.наук, доцент)

Т39 **Тиждень науки-2025. Факультет соціальних наук.** Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 14–18 квітня 2025 р. [Електронний ресурс] / Редкол. : Вадим ШАЛОМЄЄВ (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2025. – 254 с. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. – Назва з тит. екрана.

ISBN 978-617-529-505-2

Зібрані тези доповідей, заслуханих на щорічній науково-практичній конференції серед студентів, викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів. Збірка відображає широкий спектр тематики наукових досліджень, що проводяться на факультеті соціальних наук Національного університету «Запорізька політехніка». Збірка розрахована на широкий загал дослідників та науковців

УДК [159.9+316+070+364] (06)

ISBN 978-617-529-505-2

© Національний університет
«Запорізька політехніка»
(НУ «Запорізька політехніка»), 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ «ПСИХОЛОГІЯ»

Бородулькіна Т.О.
Авторські метафоричні асоціативні карти актуалізації екзистенційних смислів «Роздуми карпатською стежкою» в психологічній практиці 11
Бородулькіна Т.О.
Результати експериментального дослідження впливу виконання евритмічних вправ на екзистенційну сповненість учасників курсу АБСР 13
Gaivoronska T.O.
Problems and Prospects for the development of Theoretical Psychology 16
Іванченко А.В., Садикіна А.С.
Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності 19
Koval V.O.
Axiosphere of socio-cultural fields and possibilities of its use in the field of practical psychology 21
Пилипенко К.В. Емоційна стійкість студентів–майбутніх психологів в умовах дистанційного навчання під час війни 22
Алашеєва Г.С.
Психологічні аспекти агресії: природа, чинники та шляхи регуляції 23
Бабак О.В., Садикіна А.С.
Вплив військових конфліктів на психічне здоров'я особистості 26
Башлій А.Г.
Трансформація гендерних стереотипів у молоді під час війни 28
Бідняк Н.С.
Етапи адаптації жінок полеглих героїв 31
Верещагіна Т.О., Кузьмін В.В.
Мотивація та сила волі у досягненні особистісного розвитку студентів психологів 33
Височина В.С.
Соціально-психологічна адаптація особистості з високим рівнем тривожності в умовах воєнного стану 35
Ворожко М. Б.
Вплив емоційного інтелекту на успішність професійної діяльності в умовах стресу 38

Вуль С.О., Кузьмін В.В.
Психологічні наслідки травматичного досвіду в дитинстві 39
Городнича А.Ю.
Соціально-психологічна адаптація: сутність поняття 41
Гула М.М., Хрустальова М.С.
Зв'язок темпераменту з проявами тривожності та коливаннями настрою в молодому віці 43
Гула М.М., Хрустальова М.С.
Особливості формування самооцінки у студентів 45
Гурбич А.В., Садикіна А.С.
Психологічні аспекти подружньої конфліктності: причини, наслідки та методи вирішення 47
Єгорова В.А.
Феномен інтуїції у різних психологічних школах 48
Єманова К.С.
Взаємозв'язок потребово-мотиваційної сфери жінки з її самосприйняттям та особливостями міжособистісних взаємин 50
Коваль В.О., Круголь О.Д.
Психологічна стійкість українських підприємців в умовах російсько-української війни 52
Король Д.І. Когнітивні упередження як фактор розвитку та підтримки тривожних розладів і депресії 53
Коротенко К.Л., Крутій К.Л.
Формування мотивації досягнення успіху у студентів закладів вищої освіти: ключові чинники 57
Машир В.А.
Про особливості роботи спортивного психолога 59
Сардак Д.О., Садикіна А.С.
Вплив комунікаційних стилів на якість сімейних стосунків 61
Скірдова А.Ф.
Порівняльний аналіз понять «творчість» і «креативність» 63
Слюсар Н.О.
Акцентуації характеру: психологічний зміст та значення 66
Стадник А.Г., Журавльова А.М.
Професійна компетентність студентів-психологів: зміст і складові 68
Старченко М.Л.
Структура резилієнтності цивільних в умовах війни (результати емпіричного дослідження) 70

Тищенко М.С.
Маніпуляції у спілкуванні: психологічні механізми та захист від них 73
Шпіненко В.С., Кузьмін В.В.
Роль емоційного інтелекту у міжособистісних стосунках в подружньої парі 75

СЕКЦІЯ «ЖУРНАЛІСТИКА»

Волинець Г. М.
Особливості використання військового сленгу в українських масмедіа.... 77
Єськова К. В.
Телевізійна кінодокументалістика на Суспільному: жанрово-тематичний аспект (на прикладі проєктів 2024 року) 80
Островська Н. В.
Роль фактчекерів у боротьбі з дезінформацією, створеною за допомогою дипфейків 83
Панченко С. А.
Концепт «місто» у медійному просторі Запоріжжя: набуття нових сенсів 85
Погребна В. Л.
Жанрова специфіка сучасного подорожнього нарису..... 87
Скуртул Г. С.
Документальний подкаст-серіал як новий формат воєнної журналістики (на прикладі авторського аудіопроєкту Мирослава Лаюка «Воєнна коляда») 91
Тонкіх І Ю.
Завдання спічрайтерської діяльності в процесі піар-комунікації 94
Хітрова Т В.
Пошук проєктної ідеї в сфері медіа 97
Гайдай Є. А.
Специфіка створення сценарію телепрограми «Життя після війни»..... 99
Горбач В. О.
Мобілографія як основа фриланс-фотопроєкту «Міський пульс: Запоріжжя»..... 101
Денисов П. В.
Переваги відеохостингу «Ютуб» як платформи громадянської журналістики..... 104
Заводюк А. М.
Специфіка контенту онлайн-медіа «Чому аніме?»..... 106

Пшеничний Ю. О.
Instagram-проєкт «Фотоісторії про екологію Запоріжжя»: жанрово-тематична специфіка 108
Рассолов К. Г.
Подорожні нариси як джерело історичної пам'яті в діаспорі 111
Сардак А. П. Особливості молодіжної журнальної періодики в Україні . 113
Семенюк А. В. Інформаційне забезпечення Нікопольщини в умовах воєнного стану 115
Сердюкова Л. С. Роль соціальних медіа в підвищенні рівня медіаграмотності під час війни 117
Швець В. А.
Відеопроєкт «Запоріжжя на смак» у контексті розвитку української гастрожурналістики 119
Башкатова М. П., Скуртул Г. С.
Особливості створення інформаційно-аналітичного аудіоподкасту: від задуму до реалізації (на прикладі проєкту «Ранкове допіо») 121
Герасіна О. В., Островська Н. В.
Використання локальних трендів у формуванні контенту для соцмереж регіональних онлайн-медіа 125
Кущевський М. Ю., Панченко С. А.
Публіцистичні та літературно-критичні статті М. Євшана на сторінках місячника «Українська хата» 126
Лопанов К. Ю., Хітрова Т. В.
Персональні тренди та медіакультура особистості 129
Манчевський Д. І., Волинець Г. М.
Культурологічні рецензії у виданні «Детектор медіа»: жанрово-тематичні особливості 131
Обухова І. А., Скуртул Г. С.
Російсько-українська війна в об'єктиві українських воєнкорів (на прикладі спеціальних репортажів Діани Буцко для hromadske) 133
Резніченко В. А., Погребна В.Л.
Стилістичні пошуки В. Вознюка у книзі «Відкриваю Нідерланди по-українськи: Дорожні есеї» 136
Тертиш В. І., Островська Н. В.
Журналістика даних і екологічна відповідальність: нові тренди у висвітленні екологічної проблематики 139

Фоменко Н. С., Скуртул Г. С.
Спеціальний радіорепортаж як засіб документалізації російсько-української війни 143
Шкода Д. Ю., Єськова К. В.
Особливості створення та просування студентського журналу «Filmphoria» 145

СЕКЦІЯ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Балухтіна О.М.
Створення медіаційних служб в закладах вищої освіти України 148
Балухтіна О.М., Венгер Р.О.
Нормативно-правова база впровадження цифрових інновацій в соціальну сферу українського суспільства 150
Балухтіна О.М., Клюквачов М.О.
Способи вирішення конфліктів між соціальним працівником та клієнтом 152
Балухтіна О.М., Прокоп'єв А.К.
Національна соціальна сервісна служба України як суб'єкт моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг 154
Віхляєва Я.Є.
Психоедукація як ресурс змін у соціальній роботі 156
Вялкін О.С. Деонтологічні аспекти інклюзивного процесу 158
Гайворонська Т.О., Жук Є.Г.
Ідеологічність популізму і вектор соціально-політичного розвитку суспільства 160
Гайворонська Т.О., Мимохід Д.К.
Проблема взаємодії держави і громадянського суспільства в Україні в умовах війни 162
Gaivoronska T.O., Taran V.O.
Modern populism and the political future of Ukraine 166
Гноєвой Ю.Г.
Проблеми соціальної реабілітації наркозалежних в умовах воєнного стану в україні 170
Зайцев Г.К.
Медіація як технологія соціального супроводу дітей у приймаючих громадах 172

Зайцев К.Г.
Загальна модель соціальної роботи з вимушеними переселенцями у приймаючих громадах 174
Кузьмін В.В., Стрижак Г.В.
Проблеми стигматизації внутрішньо переміщених осіб і шляхи їх подолання 175
Кузьміна М.О.
Некомерційні організації у зонах конфлікту: міжнародний досвід та українська практика 177
Кузьміна М.О., Гриневич Ю.С.
Інноваційні технології психолого-педагогічного супроводу у процесі інклюзивного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями 179
Кузьміна М.О., Лоцман С.Л.
Інноваційні підходи до організації соціальної роботи на підприємствах у прифронтових районах 181
Кузьміна М.О., Шеховцов О.В.
Соціально-психологічна ексклюзія дітей-сиріт в трансформаційному українському суспільстві в період війни 183
Новак Т.О.
Модернізація управлінських рішень у сфері соціальної роботи в регіонах, постраждалих від війни 185
Серга Т.О.
Проблема оцінювання персоналу організацій, що надають соціальні послуги, в системі забезпечення якості соціальної роботи 187
Серга Т.О., Баршацький І.В.
Вплив війни на сімейні відносини в Україні 191
Серга Т.О., Квітка О.А.
Життєва криза особистості як фактор залучення у деструктивні культи. 192
Серга Т.О., Явон В.М.
Взаємозв'язок понять «сім'я», «шлюб» та «шлюбні установки» 195
Таран В.О., Сердюк О.І.
Популізм в контексті протистояння демократії та авторитаризму 197
Фролов О.В.
Вплив міграційних процесів на стан етнічної толерантності 201
Червонний С.В.
Підхід в соціальній роботі, орієнтований на сильні сторони клієнта 203

Щербина С.С.
Технології соціального супроводу вимушених переселенців в умовах війни 204
Андрусів В.Я., Новак Т.О.
Аналіз системи недержавних пенсійних фондів 206
Войтенко П.О., Серга Т.О.
Методи та інструменти соціальних досліджень 208
Гайдукова А.Г., Щербина С.С.
Профілактика професійного вигорання в діяльності соціальних працівників 210
Давидюк С.О., Серга Т.О.
Вплив медіа на розповсюдження селфхарму 212
Євпак І.І., Новак Т.О.
Вплив воєнного стану на систему страхових допомог 215
Ждановська К.С., Балухтіна О.М.
Міжнародний досвід соціального супроводу вимушених переселенців в умовах надзвичайних ситуацій 217
Іванова А.І., Віхляєва Я.Є.
Соціальне консультування засуджених як складова соціально-виховної роботи 218
Іванова А.І., Щербина С.С.
Оцінка потреб сім'ї неповнолітнього, який готується до звільнення з місць позбавлення волі 220
Калашник С.А., Серга Т.О.
Роль соціального обслуговування в забезпеченні соціальної справедливості та рівності в сучасному суспільстві 223
Колодрубська К.Ю., Новак Т.О.
Особливості психічного розвитку дитини в умовах війни 225
Кондрат В.С., Щербина С.С.
Проблеми соціальної адаптації військовослужбовців після закінчення бойових дій 227
Конопльова О.М.
Методологічні засади та практичні аспекти прийняття управлінських рішень в сучасних організаціях 229
Крючкова Я.Ю., Віхляєва Я.Є.
Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування 230

Лавриненко Д.Д., Балухтіна О.М.
Основні напрямки допомоги usaid в україні під час війни 232
Ліпінський М.Р., Серга Т.О.
Проблема недостатньої професіоналізації кадрів у соціальній роботі 234
Покровська Н.Є., Серга Т.О.
Ветерани у цивільному середовищі: проблеми адаптації та соціальна підтримка 236
Самофал Н.В., Серга Т.О.
Трансформація об'єктів сучасної соціальної роботи в Україні під впливом війни 238
Стародубець С.Р., Новак Т.О.
Соціальні ризики в умовах повномасштабного військового конфлікту в Україні 240
Танкушина Л.В., Віхляєва Я.Є.
Особливості консультування у соціальній роботі з різними категоріями населення 242
Харченко А.А., Серга Т.О.
Проблеми ресоціалізації учасників бойових дій 243
Чичеров З.М., Балухтіна О.М.
Нові підходи до стратегії цифрового розвитку соціальної сфери України 246
Шепеленко Н.І., Серга Т.О.
Розвиток та сучасний стан системи надання соціальних послуг в Україні 249
Яцук В.А., Віхляєва Я.Є.
Особливості соціальної роботи з колишніми учасниками бойових дій 252

СЕКЦІЯ «ПСИХОЛОГІЯ»

УДК 159.9
Бородулькіна Т.О.
канд.психол.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

АВТОРСЬКІ МЕТАФОРИЧНІ АСОЦІАТИВНІ КАРТИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ СМИСЛІВ «РОЗДУМИ КАРПАТСЬКОЮ СТЕЖКОЮ» В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Метафоричні асоціативні карти актуалізації екзистенційних смислів «Роздуми карпатською стежкою» (авторське свідоцтво № 124605 від 12.03.2024 [4]) – це авторський проективний інструмент (автор – Тетяна Бородулькіна), призначений для використання в психологічній і психотерапевтичній практиці в індивідуальній і груповій роботі із запитами, пов'язаними з екзистенційними питаннями, власною самоцінністю, смислом життя, особистісною зрілістю, образом «Я», відновленням після травматичного досвіду, зокрема, пов'язаним, із станом завмирання та ін. Ці метафоричні асоціативні карти (МАК) переважно призначені для роботи з дорослими, але успішно використовуються і в роботі з дітьми старшого підліткового віку, юнаками. Набір цих МАК включає в себе 24 великих горизонтальних карти, кожна з яких містить в собі зображення та кілька запитань для роздумів. Всі світлини були зроблені автором під час однієї прогулянки мальовничою стежкою в українських зимових Карпатах (смт. Ворохта) у грудні 2023 року [2]. Картки в наборі пронумеровані за логікою реальної подорожі, тому їх можна роздивлятися послідовно (хоча це не є обов'язковим, і припускається робота з картками в будь-якому порядку). На кожній карті, крім зображення, є ще кілька запитань, частина з яких сприяє зануренню людини, яка з ними працює, в атмосферу Карпат (наприклад, «Коли ідеш в красі серед дерев, що бачиш навкруги? Що відчуває серце?»; «Дерева ці – про що вони мовчать? А слухають кого? – Ти чуєш?»), а частина запитань спрямована на актуалізацію роздумів людини про себе, своє життя, життєвий шлях та призначення (наприклад, «Ялинки колір зберігають взимку. – А ти? Що є в тобі незмінне?»; «Дерева велично ростуть… З темряви, із землі – піднялися до неба. – А Ти? Ростеш? Чи ще внизу десь?»; «А Ти як пройдеш, що залишиш тут? Що зміниться в повітрі після Тебе?»). Всі запитання були сформульовані автором вже пізніше, через рік після прогулянки і появи світлин.

Використання цього набору МАК в психологічній практиці можна вважати своєрідною формою природотерапії, бо одним з основних процесів під час роботи з ними є роздивляння зимових пейзажів, рослин, дороги та ін.

Також вони відносяться до авторської групи МАК актуалізації екзистенційних смислів, тобто їх можна вважати інструментом для роботи зі смислами та цінностями людини [1].

При застосуванні в психологічній практиці, зокрема, в психологічному консультуванні, психотерапії, психологічній реабілітації, рекомендується опрацьовувати в середньому 3-6 карт для кожного сеансу такої роботи. Основна процедура роботи з цими картками передбачає кілька послідовних етапів: 1) Аналіз образу себе та актуального психічного стану перед метафоричною подорожжю; 2) Робота з метафоричними картками цього набору; 3) Аналіз образу себе та актуального психічного стану після метафоричної подорожі; порівняння двох образів себе – до «подорожі» і після неї; 4) Підведення підсумків [2]. Ця процедура також лежить в основі авторського метафоричного практикуму «Подорож, яка змінює і зцілює...», який передбачає подвійну метафоричну подорож: одна «відбувається» зовні в зимових українських Карпатах, а друга передбачає мандрування ландшафтом власної душі [3]. Робота з цими МАК за змістом може бути повноцінним психологічним заняттям з терапевтичним ефектом, результатом якого може бути внутрішнє відновлення. Припускаємо, що при умові комплексної і регулярної роботи ефект відновлення може бути більш вираженим і стійким. Пропонований спосіб роботи з цими МАК може стати частиною реабілітаційної програми, спрямованої на внутрішнє зцілення та відновлення, що є актуальним в реаліях війни, яку переживають українці.

Цей інструмент було апробовано автором у вигляді майстер-класів та практикумів під назвою «Подорож, яка змінює та зцілює» на Міжнародному фестивалі метафоричних карт і психологічних практик «МАКсимум» (13 квітня 2024 р., Київ, наживо); на онлайн-заході до Всеукраїнського Дня психолога для кафедри психології Національного університету «Запорізька політехніка» (23 квітня 2024 р., онлайн); на навчальному семінарі арттерапевтичної роботи з дітьми для психологів проєкту «Мистецтво допомагає» від БФ «Приятелі дітей» при спонсорській підтримці Благодійної організації UCARE, Inc. (16 червня, 2024 р., Київ, наживо); під час проведення навчальних занять з вибіркової навчальної дисципліни «Метафоричні асоціативні карти в роботі психолога» для магістрантів кафедри психології НУ «Запорізька політехніка» (грудень 2024 р., онлайн); під час проведення практикумів для підлітків і юнаків у Центрі допомоги врятованим у м. Запоріжжя (лютий, 2025 р., наживо) та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Бородулькіна Т. Актуалізація екзистенціальних смислів як форма психологічної інтервенції в кризовій психології / Т.Бородулькіна // Психологічні

перспективи. – 2022. – №39. – С. 25–43. – Режим доступу: https://doi.org/10.29038/2227-1376-2022-39-bor

2. Бородулькіна Т. Метафоричні асоціативні карти актуалізації екзистенційних смислів «Роздуми карпатською стежкою» / Т.Бородулькіна // Режим доступу: https://www.entelekhiia-smyslu.pp.ua/author_products/mac-rozdumy-karpatskoiu-stezhkoiu

3. Бородулькіна Т. Метафоричний практикум «Подорож, яка змінює і зцілює...» / Т.Бородулькіна // Режим доступу: https://www.entelekhiia-smyslu.pp.ua/activities/podorozh-yaka-zminiuie-i-ztsiliuie

4. Свідоцтво № 124605 Україна. Літературний письмовий твір науково-практичного характеру з ілюстраціями «Метафоричні асоціативні карти актуалізації екзистенційних смислів «Роздуми карпатською стежкою»» [Текст] / Т.О.Бородулькіна; власн. Т.О.Бородулькіна; дата реєстрації в ДСІВ України 12.03.2024 р.

УДК 159.9
Бородулькіна Т.О.
канд.психол.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВИКОНАННЯ ЕВРИТМІЧНИХ ВПРАВ НА ЕКЗИСТЕНЦІЙНУ СПОВНЕНІСТЬ УЧАСНИКІВ КУРСУ АБСР

Експериментальне дослідження впливу виконання евритмічних вправ на екзистенційну сповненість здійснено у період з 17 січня по 3 квітня 2022 року в рамках комплексного вивчення ефективності групового онлайн курсу з подолання стресів АБСР, який був проведений Теодором Хундхаммером (один з авторів курсу, лікувальний евритміст (Швейцарія)) та Анастасією Боковець (студентка базової евритмічної освіти в м. Дорнах, перекладач (Швейцарія, Україна)). Проведення експерименту організовано українськими вченими (Тетяна Бородулькіна та Ірина Бондаревич) у співпраці з Дослідницькою асоціацією «Персей» (Швейцарія) [1, 2].

Протягом формувального етапу експерименту учасники експериментальної групи виконували евритмічні вправи в двомісячному груповому онлайн курсі з подолання стресів АБСР. В одному із завдань учасникам дослідження пропонувалося до і після формувального етапу експерименту виконати самооцінювання за «Шкалою екзистенції» (автори: А. Ленгле та К. Орглер) шляхом заповнення гугл-форм. Для аналізу змін досліджуваних показників (екзистенційна сповненість (G); самодистанціювання (SD); самотрансценденція (ST), свобода (F); відповідальність (V); персональність (P); екзистенційність

(Е)) нами проаналізовано результати 21 учасника експериментальної групи (далі – ЕГ), які виконали всі завдання на всіх етапах дослідження (середній вік – 50,42 років; майже всі учасники (95%) – жінки) та 6 учасників контрольної групи (далі – КГ) (середній вік – 45,16 років; всі учасники (100%) – жінки).

Для оцінювання змін досліджуваних показників в ЕГ та КГ на 1-му та 2-му етапах (до та після виконання евритмічних вправ учасниками ЕГ) застосовано критерій t-Стьюдента для незалежних вибірок (табл.1) та критерій t-Стьюдента для парних вибірок (табл.2). Обробка отриманих результатів здійснювалася за допомогою методів математичної обробки даних у програмі PASW Statistics 18. Звичайно, є певні слабкі сторони в цьому дослідженні, зокрема, кількість учасників в обох групах, але розглядаємо його як пілотажне та звернемо увагу на загальні тенденції змін екзистенційної сповненості та її основних характеристик після виконання евритмічних вправ.

Таблиця 1 - Оцінювання різниці за досліджуваними показниками між учасниками ЕГ та КГ на першому (до участі в курсі АБСР) та на другому етапах (після проходження учасниками ЕГ курсу АБСР); із застосуванням критерію t-Стьюдента для незалежних вибірок

№	Показники	1 етап				2 етап			
		ЕГ	КГ	t	*P Sig.*	ЕГ	КГ	t	*P Sig.*
		Середні значення				Середні значення			
1	G	197,9	199,8	-0,11	0,91	201,4	205,3	-0,23	0,81
2	SD	34,8	33,8	0,41	0,68	34,5	35,3	-0,36	0,72
3	ST	72,6	78,0	0,97	0,36	71,7	71,3	0,08	0,93
4	F	41,9	46,0	-0,73	0,48	43,8	45,1	-0,25	0,81
5	V	48,5	52,0	-0,63	0,54	51,2	53,5	-0,38	0,71
6	P	107,4	101,8	0,84	0,42	106,2	106,6	-0,06	0,95
7	E	90,4	98,0	-0,69	0,50	95,1	98,6	-0,33	074

Таблиця 2 - Оцінювання різниці за досліджуваними показниками між учасниками ЕГ та КГ на першому етапі (до участі в курсі АБСР) та на другому етапі (після проходження учасниками ЕГ курсу АБСР); із застосуванням критерію t-Стьюдента для залежних вибірок

№	Показники	ЕГ				КГ			
		1 етап	2 етап	t	P Sig.	1 етап	2 етап	t	P Sig.

		Середні значення				Середні значення			
1	G	197,9	201,4	-1,39	0,17	199,8	205,3	-1,02	0,35
2	SD	34,8	34,5	0,35	0,72	33,8	35,3	-1,51	0,19
3	ST	72,6	71,7	0,72	0,47	68,0	71,3	-1,59	0,17
4	F	41,9	43,8	-1,72	0,10	46,0	45,1	0,40	0,70
5	V	48,5	51,2	-1,98	0,061	52,0	53,5	-0,49	0,63
6	P	107,4	106,2	0,73	0,46	101,8	106,6	-2,51	0,05
7	E	90,4	95,1	-2,41	0,026	98,0	98,6	-0,14	0,89

На основі отриманих результатів не спостерігаються значущі зміни досліджуваних параметрів екзистенційної сповненості в ЕГ у порівнянні з КГ (табл.1). Проте, якщо дивитися на зміни всередині кожної з груп (табл.2), то в ЕГ після виконання евритмічних вправ збільшуються показники «відповідальність» (V) та «екзистенційність» (Е), а в КГ – «персональність» (Р).

Показник «V» в ЕГ і в КГ знаходиться на середньому рівні на двох етапах дослідження; що є нормальним і відображує дійсно відповідальне ставлення учасників ЕГ та КГ до участі в дослідженні. Зазначимо, що учасників ЕГ та КГ груп було значно більше на початку експерименту, але, на жаль, не всі виконали всі вимоги і завдання; не всі дійшли до завершення експерименту, в т.ч. із-за розгортання повномасштабної війни в Україні). Збільшення показника «V» в ЕГ дійсно відображує здатність доводити до кінця рішення, прийняті на основі особистісних цінностей (одним з таких рішень є рішення «виконати всі зобов'язання в експериментальному дослідженні»).

Показник «Е» (за інтерпретацією авторів методики) вимірює здатність рішуче і відповідально йти в світ, включатися у життя. Збільшення цього показника в учасників ЕГ відповідає спрямованості курсу АБСР і є одним із значущих ефектів після його проходження.

Збільшення показника «Р» (відкритість по відношенню до світу і по відношенню до самого себе) у представників КГ можна пояснити тим, що ці учасники, хоч і не були задіяні в двомісячному курсі АБСР, проте займалися іншими активностями, які сприяли розвитку цієї характеристики, про що свідчать їхні письмові самозвіти на завершуючому скринінгу.

В цілому, як загальний показник екзистенційної сповненості (G), так і всі її прояви (показники SD, ST, F, V, P, E) в учасників ЕГ та КГ виражені на середньому рівні, що є цілком нормальним (за інтерпретацією методики) і свідчить про достатню усвідомленість свого життя, зрілість і більш-менш гармонійні стосунки із собою і світом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бородулькіна Т.О. Вплив виконання евритмічних вправ на полезалежність/поленезалежність сприймання людини (результати експериментального дослідження) / Т.О. Бородулькіна // Тиждень науки-2024. Факультет соціальних наук. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 15–19 квітня 2024 р. [Електронний ресурс] / Редкол. : Вадим ШАЛОМЄЄВ (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. – 225 с. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см. – Назва з тит. екрана. – С. 10-12

2. Бородулькіна Т. Особливості впливу на психічний стан людини виконання евритмічних вправ (результати експериментальних досліджень) / Т. Бородулькіна // Психологічні перспективи. – 2023. – №41. – С. 25-40. – Режим доступу: https://doi.org/10.29038/2227-1376-2023-41-bor

УДК 159.9

Gaivoronska T.O.
candidate of Philosophical Science, as. prof., dean FSS NU «Zaporizhzhia Polytechnic»

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THEORETICAL PSYCHOLOGY

The increased in recent decades interest in psychology is associated with complicating conditions of modern life, which led to an increased need of psychology consultants. Psychology specialists are need in the all areas of life, starting from kindergartens and ending with the various spheres of social life and global politics. This problem has become particularly acute in connection with the war in Ukraine. The need for practicing psychologists has increased. The problem of the development of theoretical psychology, which is the basis of practical psychology, remains no less relevant. While a practical psychologist uses his knowledge in practice, a theoretical psychologist contributes to the development of psychology as a science. The pattern of problems of theoretical psychology discussed in scientific journals indicates the existence of unresolved problems in this science.

Psychology is a young science. Having originated in Antiquity as a doctrine of the soul ("psyche"), psychology has been originally developed within the framework of philosophical knowledge. Having been changing its subject field, psychology has gone through speculative arguments about the soul as the substantial spiritual principle in human towards the study of its peculiarities in individual and social life, which ultimately led to separation of psychology from philosophy. The New time Science has opened the way for the experimental study of the human nature as a natural part of life. The accumulation of empirical facts and the

development of methods investigating experimentally phenomena that were previously described speculatively expanded the view of the object of science, refined its content and substantive focus. This led to the emergence of new disciplines or differentiation of pre-existing knowledge.

Psychology, which sought to escape from speculative outcomes, began to study and assert the existence of only what was tested empirically. In the context, it looks natural to neglect such fundamental concept of psychology as soul. By eliminating abstract philosophical ideas and concept, psychology rejected the notion of the soul as the foundation of all psychic manifestations and replaced it with the concept of the psyche, which became the subject of a study. Metaphysical psychology having been developed within the philosophy discredited itself in view of those representatives of psychology who did not support the subjective experience being a methodological basis of psychology. These scientists came to see themselves as representatives of new science engaged in research of psychic phenomena with the help of such empirical methods, as an experiment, observation and measurement. Non the least rule in this was played by the Kant`s critic of the soul substantiality, the emergence of positivism as well as materialistic and pragmatic orientation of Western science.

Became an independent science, psychology tried to build itself following the example of the natural sciences. In its effort to achieve greater objectivity, psychology increasingly moved away from the original object of its study – the soul, putting in its place the consciousness, the behavior and cognitive processes without bringing all the manifold manifestations of the ideal human`s inner world to any single origin. C.G. Jung wrote about it in his «Undiscovered Self», that psychology experiencing great difficulty with the even possibility to get close to the subject of its research. Words written by Jung in 1957, have not lost their relevance today.

Another major problem of psychology is associated with one of its central categories – consciousness, understanding of the nature and functions of which is borrowed from philosophy. Particularly, consciousness has been an important subject for philosophes` and psychologies` reflection since XVII century. The historical significance for the development of psychology was attached to the making of psychoanalysis, which opened the possibility of exploring the inner world, as of the individual and the interaction of the conscious and unconscious in the human psyche. Z. Freud, the founder of psychoanalyses, considered that the main role in the structure of psyche was played by the unconscious, which, in his opinion, defined human life. Currently, consciousness “returns” in psychology. However, as noted by authors domestic and Western psychology, any unambiguous definition of consciousness does noy exist so far.

Famous Finnish psychologist Antti Revonsuo believes that we need new science of consciousness because consciousness “is a mystery that science has not

raveled yet". Revonsuo states that existing disciplines studying the thinking process or brain ignore consciousness and do not take risk of having subjective experience as a major focus of their researches. Revonsuo defines consciousness as the inner subjective experience directly present inside us and constantly showing itself.

The subjective experience as method of study of the ideal human`s nature was replaced in psychology with objective methods explaining psychic phenomena by means of material causes and, in particular removing them from the physiology. What, however, can be said by the physiology about the inner and spiritual human`s life hidden from the casual observer? Undoubtedly, the knowledge of the physiological processes that occur in a living organism is necessary for psychology: to be considered a science? It must include in its content knowledge obtained by other science. However, psychology can be closer to the underlying foundations of human existence and the true essence of human using not only operational, but also speculative methods of research of its subject, namely, the human soul.

At present, the psychological science is facing new challenges, the successful solution of which will determine further development of psychology as the theoretical science, as well as the practical application of its achievements. The inner experience of the individual, which is the basis of self-knowledge, is unique and it is this experience allowing people to better understand themselves and their relationship with the outside world. The inner experience (introspection and self-analyses) opens the way to understanding of underlying foundations of mental processes and then should be the empirical base that due to objective methods of investigation will reveal a single origin of human`s mental and spiritual parts. Representatives of experimental psychology will defend objective methods as the only scientific ones. It should be noted, that the rejection of the subjective experience as a way of learning the secrets of the human soul is a refusal to understand the essence of a person.

Back in the 19th century, F. Nietzsche wrote that a person does not know himself because he has never searched for himself. The words by Nietzsche are still relevant today because reflect the state of the modern "human studies" and existing knowledge of a human. We need to "find ourselves" in order to understand our place in the world, and this is possible in overcoming human alienation and loss of identity that are the sings of our age. This is the way to the human soul. Recovering the concept of the soul as a basic concept of the psychology enriched by meaningful achievements of human science and approval of subjective experience as a way of self-knowledge will allow psychology to become a genuine humanitarian science.

УДК 378.147:[378.22:159.9]
Іванченко А.В.[1], Садикіна А.С.[2]
[1] канд.наук з держ.упр., доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПСИХОЛОГІЇ ДО ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Наукове вирішення проблеми формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності передбачає детермінування низки організаційно-педагогічних умов, які впливатимуть на ефективність формування зазначеного виду готовності.

У сучасних педагогічних дослідженнях дослідники часто використовують поняття «організаційно-педагогічні умови» в якості фактору впливу на освітній процес підготовки майбутніх фахівців у вищій школі та розкривають його сутність у різному контексті. Проте виокремлені ними організаційно-педагогічні умови не завжди доцільні, і крім того, до їх переліку не завжди входять дійсно організаційно-педагогічні умови. Це пояснюється суб'єктивністю дослідника та недостатністю його теоретичної підготовки [1].

Отже, для визначення організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності умов маємо з'ясувати, що вкладається в зміст цього поняття, здійснити вибір організаційно-педагогічних умов, важливих для формування досліджуваної готовності та обгрунтувати доцільність їх вибору.

Проблеми готовності майбутніх психологів до різних видів діяльності займалися такі дослідники як: О. Затворнюк, І. Калиновська, Т. Ковалькова, О. Пономаренко, В. Ратєєва, Л. Степаненко та інші. Однак у сучасній педагогічній теорії ще не проводилися спеціальні дослідження, присвячені цілеспрямованій підготовці майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

За результатами проведеного аналізу наукових праць поняття «організаційно-педагогічні умови» нами тлумачиться як комплекс спеціально обраних зовнішніх та внутрішніх обставин впливу на педагогічний процес підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, спрямованого на формування досліджуваної готовності, який реалізується шляхом оновлення одного, декількох або всіх компонентів педагогічного процесу – мети, завдань, змісту, методів, засобів й а також організаційних форм, ресурсів, науково-методичного забезпечення та моніторингу.

Для забезпечення ефективної підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності необхідно створити наступні організаційно-

педагогічні умови: 1) оновлення змістового наповнення професійно-зорієнтованих дисциплін із урахуванням специфіки психологічної просвіти; 2) активна участь майбутніх бакалаврів психології у просвітницько зорієнтованій позанавчальній діяльності; 3) формування у майбутнього бакалавра позитивної мотивації до просвітницької діяльності; 4) формування у майбутнього бакалавра психології цілісного науково-психологічного світогляду; 5) створення рефлексивного середовища. При цьому, перші дві організаційно-педагогічні умови є зовнішніми, адже спрямовані на процес підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності загалом, а решта організаційно-педагогічних умов – є внутрішніми, оскільки спрямовані на особистість майбутнього бакалавру психології [2].

Відмітимо, що ефективна підготовка майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності передбачає комплексну реалізацію визначених організаційно-педагогічних умов, оскільки визначені умови володіють необхідністю та достатністю для формування досліджуваної готовності.

Серед перспективних напрямів подальших наукових розвідок визначимо розробку та обґрунтування структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьміна М.О. Феномен розвитку професійної компетентності соціальних працівників у дослідженнях вітчизняних науковців / М.О. Кузьміна // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2020. – Вип. 2 (47). – С. 79–84. –Режим доступу: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2020.47.79-84

2. Forecasting Career-And Competence Indicators of a Social Worker in the Context of Digital Transformations of the Society / M. Kuzmina et al. // SHS Web of Conferences. – 2021. – Vol. 100. – DOI: https://doi.org/10.1051/shsconf/202110004005

3. Social and psychological prevention of professional burnout of social sphere employees under the conditions of the martial law / O. Vaniushyna et al. // Ad Alta. Journal Of Interdisciplinary Research. – 2024. – Vol. 14(01). – P. 78-81. URL: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8007/1/lans_soc_2024_14_1_40.pdf (date of access: 23.03.2025)

УДК 159
Koval V.O.
head of the Department of Psychology, assistant professor NU «Zaporizhzhia Polytechnic»

AXIOSPHERE OF SOCIO-CULTURAL FIELDS AND POSSIBILITIES OF ITS USE IN THE FIELD OF PRACTICAL PSYCHOLOGY

The subjects of practical psychology based on basic values develop a certain type of worldview, setting benchmarks in their daily practical activities. However, these values are structured by sociocultural fields in which the person is located and depend, first of all, on the intensity of interaction with them. The practice of of a psychologist and his client is determined by the axiosphere of the sociocultural fields in which they are situated. In our work we will show how it can be used in the construction of new technologies of psychology.

After analyzing the axsiosphere of sociocultural fields and the possibilities of its usage in the field of psychology, we came to the following conclusions:

- the consideration of the sociocultural fields of the axeosphere allows us to identify new aspects of the consideration of values and norms and to obtain a slightly different interpretation from accepted one in the psychology, allowing us to look at the values and norms of psycology from the practical side of their active usage in order to build psychological technologies of working with a client;
- the identified specific effects of sociocultural fields allow to diagnose the value and regulatory orientations of the client and the fields in which he is situated, identifying compliance or nonconformances of these indicators, which allows to develop psychological technologies using the effects of the field to corrective work with the client;
- it is shown that moving a client from one field to another allows to adjust its value and regulatory orientations due to the effects of the field itself;
- the necessity is revealed to resource the client in the above mentioned movements and it is shown that the field itself can be a powerful resource and encourage.

УДК 159.9
Пилипенко К.В.
канд. психол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЕМОЦІЙНА СТІЙКІСТЬ СТУДЕНТІВ–МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сучасні суспільно-політичні умови, воєнний стан в Україні, створюють серйозні виклики для системи освіти, особливо у сфері підготовки майбутніх фахівців-психологів. Одним із найактуальніших психологічних аспектів, який потребує глибокого аналізу, є формування та підтримка емоційної стійкості студентської молоді, що навчається в умовах дистанційної форми організації навчального процесу під час війни в Україні. У даному контексті емоційна стійкість розглядається як одна з ключових психологічних характеристик, що забезпечує здатність справлятися зі стресом, зберігати працездатність у емоціогенних умовах та адаптуватися до нових умов.

Проблема емоційної стійкості вже досить тривалий час є предметом дослідження багатьох науковців: Л.М. Аболін, І.Ф. Аршава, О.А. Блінов, Б.Х. Варданян, М.І. Дьяченко, П.Б. Зільберман, Є.П. Ільїн, М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк, П.П. Криворучко, Г.С. Нікіфоров, А.Є. Ольшаннікова, С.М. Оя, В.О. Пономаренко, Т. Рібо, В.В. Стасюк, О.Я. Чебикін, О.А. Чернікова та ін. За наявності великої кількості різноманітних підходів до його визначення – йдеться про здатність індивіда протистояти тим емоціогенним подразникам, які можуть негативно впливати на перебіг діяльності та зберігати власну працездатність.

Майбутні психологи мають не лише опановувати теоретичні знання, але й розвивати практичні навички саморегуляції та самодопомоги. Також важливими є фактори середовища. Студенти, які зберігають активні соціальні зв'язки, залучені до волонтерської діяльності або мають можливість брати участь у психологічних тренінгах, демонструють вищу здатність до адаптації.

Емоційна стійкість є психологічною характеристикою, що дозволяє особистості адаптуватися до стресогених обставин, зберігати функціональність та розвиватися. Під час дистанційного навчання студенти втрачають звичну структуру та динаміку соціальних контактів, що, за даними досліджень, значно підвищує рівень емоційної ізоляції, тривожності та втоми. Дистанційна освіта, хоч і забезпечує безперервність навчального процесу, часто супроводжується інформаційним перевантаженням й порушенням балансу між навчанням та відпочинком, що негативно впливає на психоемоційний стан.

Дослідження показують, що розвиток емоційної стійкості пов'язаний із рівнем емоційного інтелекту, здатністю особистості усвідомлювати та регу-

лювати власні емоції, а також ефективно взаємодіяти з іншими. В умовах війни ця якість стає надзвичайно цінною не лише для подолання труднощів, але й для формування активної життєвої позиції.

Слід констатувати, що емоційна стійкість формується не лише як вроджена якість, але також як динамічна система, що розвивається через досвід, освіту, міжособистісну взаємодію та внутрішні рефлексивні процеси. Тобто студенти-психологи можуть цілеспрямовано розвивати в собі цю професійно важливу якість завдяки залученню до психодидактичних програм, тренінгів та різних засобів саморозвитку. Дослідження показують, що практики усвідомленості (mindfulness), вдячності, когнітивної реструктуризації та ведення щоденника позитивних подій тощо істотно підвищують рівень емоційної стійкості навіть у періоди кризового навантаження.

Отже, емоційна стійкість студентів-психологів у період дистанційного навчання та соціальних викликів, зумовлених воєнним станом, є однією з ключових умов не лише їхнього психологічного благополуччя, але й їхнього професійного становлення та реалізації.

УДК 159.9
Алашеєва Г.С.
студ. гр. СН-114_2 НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АГРЕСІЇ: ПРИРОДА, ЧИННИКИ ТА ШЛЯХИ РЕГУЛЯЦІЇ

Проблема агресії є однією з найбільш актуальних та комплексних у психології, оскільки вона безпосередньо впливає на міжособистісні відносини, соціальну взаємодію та розвиток суспільства в цілому. У сучасному світі ця проблема набуває особливої важливості на тлі зростання рівня насильства та агресивної поведінки серед різних соціальних груп. Агресія, що проявляється як у особистісних конфліктах, так і в масштабах глобальних подій, завдає серйозних втрат як окремим особам, так і суспільству в цілому.

Питання агресивності розглянуті у багатьох роботах відомих науковців у різних напрямах психології: А. Фрейд, Е. Фромм, А. Адлер проводили свої дослідження у психоаналізі; А. Бандура у теорії соціального научення; А. Малоу у гуманістичній психології; Л. Берковіц у когнітивній психології та інші.

Виділяються такі види агресії: фізична (напад) - використання фізичної сили проти іншої особи або об'єкта; вербальна - вираз негативних почуттів як через форму (сварка, крик), так й через вміст вербальних реакцій (загроза, прокляття, лайка); пряма - безпосередньо спрямована проти об'єкта чи суб'єк-

та; непряма – дії, які опосередковано спрямовані на інших тощо); інструментальна, що є засобом досягнення певної цілі; ворожа - виявляється у діях, що мають на меті заподіяння шкоди об'єкту агресії; аутоагресія - що виявляється в самозвинуваченні, завданні собі тілесних ушкоджень аж до самогубства; альтруїстична, що має на меті захист інших від чиїхось агресивних дій.

За формальними характеристиками у психології виділяють такі форми агресивних дій: негативні - позитивні (деструктивні - конструктивні); явні та латентні (зовні спостерігається агресія - прихована агресія); вербальні - фізичні (словесний напад - фізичний напад); прямі - непрямі (безпосередньо спрямовані на об'єкт - зміщені на інші об'єкти); ворожі - інструментальні (з метою заподіяння шкоди / болі іншій людині - з іншими цілями); его-синтонні (прийняті особистістю) - его-дистонні (чужі для «Я», що засуджуються самою особистістю).

На думку Зигмунда Фрейда, який розвинув свою теорію «двох інстинктів», кожній людині притаманні, так звані, інстинкт життя та інстинкт смерті. Інстинкт життя забезпечує енергію для росту і розвитку, а інстинкт смерті працює на самознищення людини. Якщо в людини потяг до смерті значно сильніший за лібідо, то вона буде схильна до агресивної поведінки. Інстинкт смерті може часто спрямовуватись назовні, проти навколишнього світу у формі агресії.

За теорією фрустрації-агресії будь-яка агресивна дія детермінована попередньою фрустрацією. На думку Міллера, якщо фрустрація постійна, альтернативні тенденції будуть слабшати, а агресивні в той же час посилюватися і, отже, ймовірність відкритої агресії підвищуватиметься.

Відповідно до теорії когнітивної моделі Берковіц і Зільман вирішальну роль відіграє схильність до розуміння й оцінювання дій інших як загрозливих чи нешкідливих для людини.

Теорія соціального научіння Альберта Бандури розглядає агресію, як суспільну хворобу, як соціальне явище, як форму поведінки засвоєну в процесі соціалізації. Агресивна поведінка у людей часто простежується як відповідь на провокуючі дії (реальні чи уявні) інших осіб.

Є також біологічні причини цього психічного явища, а саме, агресія значною мірою контролюється такою частиною головного мозку як магдалеподібне тіло або мигдалина. Мигдалина має зв'язки з іншими системами організму, пов'язаними зі страхом, включаючи симпатичну нервову систему, реакції обличчя, обробку запахів та вивільнення нейромедіаторів, пов'язаних зі стресом та агресією.

Мигдалина активується у відповідь на позитивні результати, а також на негативні, і особливо на подразники, які ми бачимо як загрозливі та викликають страх. Коли ми переживаємо небезпечні події, мигдалина стимулює мозок запам'ятовувати деталі ситуації, щоб ми навчилися уникати її в май-

бутньому. Одним з механізмів, який допомагає нам контролювати наші негативні емоції та агресію, є нейронний зв'язок між мигдалиною та областями префронтальної кори головного мозку.

Варто зазначити, що гормони також важливі у регуляції агресії. Найбільш важливим в цьому плані є гормон тестостерон, який пов'язаний з підвищеною агресією як у тварин, так і у людини. Тестостерон не є єдиним біологічним фактором, пов'язаним з агресією людини. Нещодавні дослідження виявили, що серотонін також важливий, оскільки серотонін має тенденцію пригнічувати агресію. Виявлено, що низький рівень серотоніну прогнозує потенційну агресію.

Не менш важливим є вплив соціального середовища й зокрема сім'ї на прояви агресивності. Така характеристика сім'ї, як «повна чи неповна», пов'язана з агресивністю дітей.

Великий вплив на агресивну поведінку має мас медіа, що підтверджено деякими дослідниками. Науковці провели експерименти двох різних типів, спрямовані на виявлення кореляції між спостереженням насильства по телевізору та агресивною поведінкою. Більшість експериментів було засноване на одночасному вимірі обох змінних та обчисленні коефіцієнта кореляції між ними. Наприклад, Зінгер і Зінгер попросили батьків записувати, що дивляться їхні три- і чотирирічні діти по телевізору, і спостерігати за їх агресивністю під час ігор у дитячому садку. Дослідники повідомили, що діти, які дивилися багато телепередач, і особливо гостросюжетні та детективні фільми, а також передачі для дорослих, були більш неслухняними, а також виявляли під час ігор агресивність та дратівливість.

Дослідження Альберта Бандури продемонструвало, що діти схильні імітувати агресивну поведінку, побачену на екрані, що може призводити до виникнення стійких агресивних моделей.

Дуже важливим в наш час є управління агресією. Для зменшення інтенсивності прояву агресії потрібно створити безпечне середовище, унеможливити доступ до засобів агресії та підтримувати позитивний мікроклімат вдома, на роботі та в інших соціальних сферах. Усі методи, стратегії та заходи для профілактики, контролю та попередження агресії можна використовувати як індивідуально, так і в рамках групових програм. Загальними рекомендаціями, що є у психологічних наукових джерелах, щодо профілактики та регуляції агресії є наступне: самоспостереження та саморефлексія щодо розпізнавання й усвідомлення власних емоцій та їхніх причин, особливо, тих, які можуть призвести до агресивних проявів; використання медитаційних технік та різних технік дихання; фізичні вправи для вивільнення напруги й стресу; саморегуляція мовлення та зокрема висловлювань щодо власних емоцій та почуттів без агресивних формулювань, слів і виразів; пошук пози-

тивних способів розвантаження, занять, які сприяють зняттю стресу та напруги; встановлення пріоритетів та оптимізація власного часу.

Таким чином, агресія є складним психологічним феноменом. Вона може проявлятися з багатьох причин. Це може бути як вроджена (на що вказують біологічні фактори такі як гормони та генетична схильність), так й набута. Що стосується набутої, то причин може бути багато. Існує багато способів контролю та регуляції цього психологічного явища. Підтримка емоційної стабільності та розвиток емпатійності та соціальної відповідальності є ключовими аспектами у боротьбі з агресією на особистісному та суспільному рівнях.

УДК 159.923:355.01
Бабак О.В. [1], Садикіна А.С.[2]
[1] студ. гр. СНз-112сп
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

Військові конфлікти та їх негативні руйнівні впливи на суспільство стали одним з найгостріших питань сучасності. Психічне здоров’я військових ветеранів, які зазнали дії стресових факторів на полі бою, ставить перед наукою виклик створення надійних систем діагностики, профілактики та реабілітації посттравматичного стресового розладу (ПТСР) [1].

За статистичними даними досліджень організацій, що займаються проблемами ветеранів, близько 30-50% учасників бойових дій страждають від ознак посттравматичного стресового розладу, а щонайменше 15-20% потребують психіатричної допомоги. Зокрема, в ЗСУ число ветеранів, що звертались за допомогою, становить щорічно значну частку спеціалізованих запитів.

У світлі останніх подій, пов’язаних з російсько-українською війною, суспільство зустрілося з новими викликами: розуміння та профілактика психічних розладів ветеранів є ключовими завданнями для забезпечення їх адаптації в мирному житті. Війна в Україні підкреслює необхідність розробки комплексного підходу до роботи з ветеранами. Психологічні наслідки участі у бойових діях мають значний вплив на їхню соціалізацію, сімейне життя та професійну діяльність. Зокрема, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є однією з найпоширеніших і найважчих форм психологічної травматизації, яка вражає військових ветеранів. Поширеність цього розладу серед ветеранів військових конфліктів спонукає до необхідності глибокого вивчення факто-

рів, які його зумовлюють, а також пошуку ефективних підходів до його діагностики, лікування та профілактики.

Проблема полягає у недостатньому розумінні механізмів розвитку ПТСР у військових ветеранів, зокрема взаємозв'язку між індивідуальними, соціальними та біологічними факторами. Хоча існує значна кількість досліджень у цій галузі, питання інтеграції теоретичних підходів та їх практичного застосування залишається відкритим. Особливу увагу слід приділити адаптації західних методик до українського контексту та розробці нових підходів до реабілітації військових [3].

Психічне здоров'я особистості – це складний і багатогранний феномен, який потребує уваги та розуміння. Важливо усвідомлювати, що психічне здоров'я не є лише відсутністю хвороб, але й активним процесом підтримки власного благополуччя. Підтримка емоційної стабільності, розвиток соціальних зв'язків, самосвідомість і доступ до ресурсів є ключовими аспектами, які можуть допомогти людині досягти гармонії у житті та реалізувати свій потенціал.

Військові дії є одним з найскладніших і найнебезпечніших аспектів людського існування, які можуть мати глибокий вплив на психічне здоров’я особистості. Стрес і травма, що виникають внаслідок бойових дій, можуть призвести до серйозних психологічних розладів, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожні розлади та інші [2].

Посттравматичний стресовий розлад є серйозною проблемою серед військових, що потребує комплексного підходу до діагностики, лікування та реабілітації. Успішне подолання ПТСР можливе завдяки ефективному поєднанню психотерапевтичних методів, соціальної підтримки та медикаментозного лікування. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення методів ранньої діагностики та індивідуалізацію терапевтичних підходів для військовослужбовців.

Результати спостереження показали, що прояви розладів у військових ветеранів носять різний характер: від тривожності та безсоння до глибокої депресії та суїцидальних думок. Психічні наслідки війни впливають на всі сфери життя ветеранів – від стосунків у родині до здатності працювати та адаптуватися в мирному середовищі. Прояви розладів носять різний характер: від тривожності та безсоння до глибокої депресії та суїцидальних думок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В., Кузьміна М. О., Стрижак Г. В. Соціальна адаптація вимушено-переміщених осіб, які постраждали внаслідок військового стану / В.В. Кузьмін, М.О. Кузьміна, Г.В. Стрижак // Психологія та соціальна робо-

та. – 2024. – Вип. 1(59). – С. 150-195. – DOI: https://doi.org/10.32782/2707-0409.2024.1.16

2. Кузьміна М.О. Феномен розвитку професійної компетентності соціальних працівників у дослідженнях вітчизняних науковців / М.О. Кузьміна // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2020. – Вип. 2 (47). – С. 79–84. – Режим доступу: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2020.47.79-84

3. Forecasting Career-And Competence Indicators of a Social Worker in the Context of Digital Transformations of the Society / M. Kuzmina et al. // SHS Web of Conferences. – 2021. – Vol. 100. – DOI: https://doi.org/10.1051/shsconf/202110004005

УДК 159.9:316
Башлій А.Г.
студ. гр. СН-111 НУ «Запорізька політехніка»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У МОЛОДІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна є одним із найпотужніших чинників, що впливають на особистісний розвиток та соціальні установки людини. Молодь, як найуразливіша категорія населення, особливо піддається впливу воєнних подій, що зумовлює зміни в особистісних якостях, світогляді та гендерних стереотипах.

Вперше, в науковий обіг поняття стереотипу було введено Уолтером Ліппманом в праці «Суспільна думка», де стереотип розглядається як спрощене уявлення, яке не відображає особистий досвід людини [7]. Тема гендерних стереотипів набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, коли суспільні процеси значно прискорюються та змінюються. Гендерні уявлення, що існували протягом тривалого часу як частина культурного та соціального простору, не лише зберігаються, але й трансформуються під впливом нових реалій. Стереотипи, які закладені в суспільну свідомість, стають більш помітними в кризових ситуаціях, зокрема під час війни, коли відбувається переоцінка ролей, функцій і очікувань щодо жінок і чоловіків.

Дослідження в Україні на гендерну тематику набули популярності наприкінці XX століття, тобто в перехідний період становлення демократії, формування від-критого суспільства та переходу до ринкової економіки. Фахівці багатьох наукових дисциплін (філософії, права, соціології, психології, педагогіки, економіки праці, демографії тощо) з різних точок зору аналізують багато-аспектну проблему гендеру та його зв’язки з іншими чинниками соціально-економічного життя. У дослідженнях С. Бем, Т.В. Говорун,

М. Кіммела, І.С. Кльоциної, О.В. Мітіної, В.В. Москаленко та С.М. Оксамитної гендерні стереотипи розглядаються як сформовані культурним контекстом, узагальнені та стабільні уявлення про типові риси поведінки та характеру чоловіків і жінок, які супроводжуються емоційною оцінкою.

У вітчизняній науці гендерній проблематиці присвячені праці таких вчених, як В. Агеєва, В. Близнюк, В. Гайденко, Т. Говорун, І. Головашенко, П. Горностай, Л. Заграй, О. Кікінежді, О. Кісь, В. Кравець, Н. Лавриненко, М. Маєрчик, Л. Малес,Т. Мельник, В. Москаленко, С. Оксамитна, О. Плахотнік, Ю. Саєнко, М. Скорик, М. Ткалич, О. Фоменко, О. Чуйко, Г. Ярманова та інші. Гендерні стереотипи формуються під впливом історичних, культурних та соціальних чинників, і в умовах війни вони можуть як посилюватися, так і трансформуватися. Радянська ментальність закріпила патріархальні цінності та уявлення XIX століття. Події, що відбувалися в західних суспільствах, зокрема етапи сексуальної революції, зміни у становищі жінок, їхня активна участь у різних сферах життя, а також акцент на необхідності відмови від агресії та насильства як основних рис чоловічої ідентичності, визнання гендерної рівності на правовому рівні та переосмислення ролей у родині, майже не вплинули на українську культуру [1].

У пострадянській Україні спостерігається, з одного боку, активне просування ідеї так званого "українського домашнього матріархату", що знайшла своє символічне вираження в образі Берегині. З іншого боку, існує безліч невирішених проблем, що стосуються сучасного українського жіноцтва — від домашнього насильства до торгівлі жінками в сексуальне рабство, від дискримінації на ринку праці до їх маргіналізації в політичному житті. Жінок в Україні часто вчать сприймати сімейно-побутові обов'язки як прояв їх особливих прав та обов'язків у родині [4].

Сучасна теорія ґендеру доводить, що суспільні відмінності між чоловіками та жінками не мають біологічного походження, не є одвічно даними, а лише набутими, приписаними індивідові суспільством. Ця ідея найкраще висловлена у знаній сентенції Сімони де Бовуар: “Жінкою не народжуються, жінкою стають”. Сучасні ґендерні дослідження головну увагу зосереджують не стільки на проявах ґендеру, скільки на механізмах його відтворення. Серед історичних дисциплін з’явилась нова галузь – історична андрологія (як відповідь на розгортання історичної фемінології 80-х рр.). Відтак зроблено вагомий крок до становлення справді ґендерної історії – історії взаємин статей, чи то історії розвитку ґендерної системи. Ґендерну систему слід розглядати не лише як ідеї та інститути, але й як поведінку індивідів й усі види комунікативної інтеракції [3].

Наразі спостерігається відхід від традиційних гендерних ролей і перехід до егалітарної моделі стосунків. Все більше жінок реалізують себе у професійній сфері, чоловіки беруть активнішу участь у вихованні дітей і веденні

домашнього господарства. Цьому сприяють процеси глобалізації, емансипації, зростання освітнього рівня жінок. Водночас, традиційні гендерні установки досі зберігають свій вплив. Значна частина населення продовжує дотримуватися патріархальних поглядів на розподіл сімейних ролей. У багатьох сім'ях жінки несуть основний тягар домашніх обов'язків, навіть працюючи нарівні з чоловіком [5].

В умовах сучасної трансформації суспільства відбувається подальша зміна гендерних стереотипів та гендерних ролей. Усе більше жінок відмовляються від традиційно приписаних їм гендерних ролей і опановують нові соціальні сфери й відповідні соціальні ролі. Становлення суспільно активної та гармонійно розвиненої особистості великою мірою залежить від особистих зусиль самої жінки, орієнтованих на самовдосконалення та самореалізацію як неодмінну умову досягнення успіху у житті [6].

Дослідження ролі військовослужбовиць у російсько-українській війні має ключове значення з кількох причин: – визнання їх внеску: не зважаючи на ґендерні стереотипи та упередження, багато жінок взяли активну участь у бойових діях, виконанні завдань бойового забезпечення, наданні медичної допомоги та у виконанні інших важливих завдань бойової служби. Їхній вклад заслуговує на визнання та повагу; – боротьба з упередженнями: військова служба та, зокрема, участь у бойових діях часто вважаються «чоловічою» справою.

BBC Media Action дослідило вплив війни на гендерні ролі в Україні, опитавши 1700 жінок, включаючи 200 на окупованих територіях. Найбільше постраждали молоді та переміщені жінки, які відчувають сильний тиск у прийнятті сімейних рішень. Соціальні медіа, зокрема Telegram, — головне джерело новин, але за практичною допомогою жінки звертаються до близьких. Попри зростаючу участь жінок у війні, зберігаються консервативні стереотипи — жінок часто сприймають як «берегинь». Автори дослідження наголошують на ролі медіа у зміні наративів: необхідно показувати жінок у нетрадиційних ролях і забезпечити гендерний баланс у висвітленні [2].

У зв’язку з цим особливо важливо простежити зміни у сфері гендерної ідентичності молоді, яка є соціально активною групою і водночас вразливою до зовнішніх впливів. Дослідження цих змін дозволить краще зрозуміти напрям і характер соціальних трансформацій, а також сприятиме розробці ефективних механізмів подолання дискримінації та гендерної упередженості.

Формування демократичного суспільства в Україні, що сьогодні переживає складний і водночас визначальний історичний період, вимагає усвідомлення ролі гендерної рівності як одного з фундаментальних принципів. Тому вивчення гендерних стереотипів у воєнний час є не лише науково значущим, а й соціально необхідним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеєва В. П. Українська ґендерна культурологія / В. П. Агеєва // Основи теорії гендеру : підручник / за ред. О. І. Татарова. – Київ : К.І.С, 2004. – С. 255–268.

2. BBC Media Action. BBC дослідила зміну гендерних ролей в Україні під час війни [Електронний ресурс] // Detector Media. – 2023. – 15 вересня. – Режим доступу: https://cs.detector.media/community/texts/185649/2023-09-15-bbc-doslidyla-zminu-gendernykh-roley-v-ukraini-pid-chas-viyny

3. Кісь О. Ґендерні студії в Україні: стан, проблеми, перспективи [Електронний ресурс] / О. Кісь // Незалежний культурологічний часопис «Ї». – 2000. – № 17. – Режим доступу: https://www.ji.lviv.ua/n17texts/o-kis1.htm

4. Кісь О. У суспільстві домінують дві моделі жіночності [Електронний ресурс] / О. Кісь // Zaxid.net. – 2008. – Режим доступу: https://zaxid.net/news/

5. Лавріненко Н. Динаміка гендерної нерівності в сучасній Україні / Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / За заг. ред.: Яни Свердлюк та Світлани Оксамитної // За матеріалами міжнародного наукового семінару „Жінки в політиці: міжнародний досвід для України", Київ, НаУКМА. – 7 жовтня 2005 року. – К.: Атіка, 2006. – С. 137.

6. Литвинчук О. В. Вплив гендерних стереотипів на формування ідентичності жінки [Електронний ресурс] / О. В. Литвинчук // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2017. – Вип. 16. – С. 61–64. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc_2017_16_19

7. Самкова О. Соціальні стереотипи та стереотипізація: аналіз сучасних теоретичних підходів / О. Самкова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – 2013. – № 1. – С. 68–71.

УДК 159.9
Бідняк Н.С.
студ. гр. СНз-124м НУ «Запорізька політехніка»

ЕТАПИ АДАПТАЦІЇ ЖІНОК ПОЛЕГЛИХ ГЕРОЇВ

З початком війни гостро стає проблема втрати. Війна лишає роботи, домівок, гинуть рідні люди. Багато українців змушені змінювати місце проживання, тікаючи від війни, переїжджати до інших міст, країн, втрачаючи не тільки майно, а й роботу, друзів, соціальні зв'язки [1]. Війна – це лихо, яке ламає долі людей, руйнує сім'ї. Найбільші втрати випадають на долі жінок полеглих Героїв, які віддали свої життя захищаючи Батьківщину. Саме таким жінкам приходиться найважче. Нова реальність для них настає миттєво, як звістка про те, що чоловік більше не повернеться додому. Для них втрата – це

життєвий виклик. Немає більше підтримки коханої людини, настає нова реальність, до якої треба адаптуватися.

Процес адаптації жінок полеглих Героїв – це складний і довгих шлях. По-перше, це усвідомлення та переживання втрати. Раптова втрата задає куди більшої травми. Більшість жінок відчувають почуття провини, разом із запереченням, гнівом, компромісом, депресією та прийняттям. Жінка відчуває порожнечу, страх перед майбутнім та відповідальність за дітей. По-друге, це юридичні питання: оформлення документів для отримання одноразової грошової допомоги; оформлення пенсійного забезпечення; оформлення посвідчення; вступ у спадщину; оформлення знижок на комунальні послуги та інші соціальні пільги, тощо. Треба зазначити, що всі ці процеси є бюрократичними, тому жінка може отримувати додатковий стрес, при цьому, кожен з цих етапів має свої особливості, змушує діяти і рухатись далі.

З часом, жінка розуміє, що треба адаптуватися до існуючих умов існування. Для цього є підтримка від благодійних фондів «Діти Героїв», «Ми разом», «МРІЯ» та ін., де з жінками полеглих Героїв та їх дітьми працюють психологи, проходять заходи для адаптування (відпочинки закордоном та в мальовничих куточках України), навчання фінансовій грамотності, творчі заходи, іпотерапія, висадка дерев на пам'ять своїх чоловіків, проекти «Незламна мама» та ін. Також, жінки спілкуються між собою, діляться своїми переживаннями допомагаючи одна одній у різних питаннях.

Багато залежить також і від підтримки родичів та соціуму. Все це поступово повертає жінку до життя. Важливо пам’ятати, що процес адаптації у кожного індивідуальний, і кожна жінка потребує свою кількість часу на нього. Деякі жінки намагаються продовжувати справу своїх чоловіків та займаються волонтерством, створюють благодійні фонди, пишуть книги про своїх загиблих Героїв, практикують майндфулнес та ін. Все це наповнює їх життя новим сенсом.

Багато жінок опиняються в складному фінансовому становищі. Хтось ніколи не працював і треба шукати роботу або додаткові джерела доходів, інші – навпаки, звільняються з роботи і присвячують себе вихованню дітей. Хтось відкриває особисту справу за допомогою грантів на бізнес, проходять перекваліфікацію, отримують додаткову освіту.

Адаптація жінок полеглих Героїв – це складний процес. Він потребує часу, підтримки та розуміння від Держави, близьких людей, громадських організацій, які допомагають подолати бюрократію, фінансові та емоційні труднощі. Горе, викликане втратою під час війни, суттєво відрізняється від скорботи за близькою людиною, яка пішла з життя з природних причин.

Жінки загиблих Героїв України – це приклад мужності, стійкості та сили духу!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хаустова О.О., Лещук І.В. Понад рік війни та втрат: відродження з попелу горя для творення нового життя / О.О. Хаустова, І.В. Лещук // Укр. Мед. Часопис. – 2023. – 1 (153) – Т. 2 спецвипуск. – С. 43-49.

УДК [378.015.3+159.947]:159.923

Верещагіна Т.О. [1], Кузьмін В.В.[2]
[1] студ. гр. СН-111 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд.соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

МОТИВАЦІЯ ТА СИЛА ВОЛІ У ДОСЯГНЕННІ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІВ

Особистісний розвиток є одним з основних завдань, що стоять перед молоддю, особливо в умовах сучасного соціокультурного середовища. У цьому контексті особливу роль відіграють студенти, адже саме в період навчання та професійної підготовки формується не лише їхній інтелектуальний потенціал, але й психологічні якості, що визначають подальше особистісне та професійне зростання. Студенти психологічних факультетів є групою, для якої розвиток мотивації та сили волі має особливе значення. Мотивація забезпечує спрямованість і активність людини у досягненні поставлених цілей, а сила волі виступає як внутрішній механізм, що дозволяє долати труднощі та перешкоди на шляху до досягнення цих цілей.

Мотивація, як процес, що активує та направляє поведінку людини, є важливим чинником, що впливає на рівень успішності в навчанні, самореалізації та розвитку індивідуальних здібностей. З іншого боку, сила волі виступає як здатність людини до самоконтролю, управління своїми бажаннями і емоціями, що особливо важливо для студентів психологічних факультетів, де підготовка до професії вимагає високого рівня саморегуляції та емоційної стійкості. Водночас мотивація та сила волі взаємодіють і взаємодоповнюють одна одну, забезпечуючи ефективне функціонування особистості в умовах навчання та саморозвитку.

Актуальність дослідження цієї теми зумовлена необхідністю глибшого розуміння ролі мотивації та сили волі у досягненні особистісного розвитку студентів психологів, що в свою чергу сприятиме підвищенню якості професійної підготовки майбутніх психологів. Оскільки вивчення цих аспектів є важливим для вдосконалення навчальних програм та психотерапевтичних методик, актуалізується потреба в комплексному підході до дослідження мотиваційних і вольових чинників, які впливають на становлення особистості майбутнього фахівця [1; 2].

Проблема дослідження полягає в недостатньому вивченні механізмів взаємодії мотивації та сили волі у досягненні особистісного розвитку студентів психологів. Вивчення цих психологічних явищ у контексті навчального процесу та професійної підготовки є важливим для покращення якості навчання, розвитку саморегуляції та самопізнання студентів. На сьогоднішній день питання мотивації та сили волі залишаються актуальними, однак дослідження, що комплексно поєднують ці два аспекти в контексті студентського розвитку, є обмеженими.

Ступінь вивчення проблеми в науці. Мотивація та сила волі є широко дослідженими категоріями в психології, проте їх взаємозв'язок і вплив на особистісний розвиток вивчаються значно менше.

У теорії мотивації важливе значення мають роботи таких авторів, як: А. Маслоу, який запропонував ієрархію потреб, що включає як фізіологічні, так і психологічні потреби, орієнтуючи людей на самореалізацію. Теорія самодетермінації, розроблена Р. Райаном та Е. Деці, також наголошує на важливості внутрішньої мотивації для досягнення високого рівня саморозвитку. Дж. Аткінсон розробив теорію мотивації до досягнення, підкреслюючи важливість мотиваційного стимулу для успішного виконання завдань.

Важливою теоретичною основою для розуміння сили волі є дослідження Г. Мюллера, який визначав силу волі як здатність до саморегуляції, і роботи Р. Вайнерса, який розглядав це поняття через призму самоконтролю та здатності до відкладання миттєвих задоволень для досягнення довгострокових цілей. Сучасні дослідження, такі як роботи А. Бандури (теорія соціального навчання) та К.М. Декерса (моделі саморегуляції), демонструють важливість сили волі для реалізації мотиваційних прагнень.

Щодо вітчизняних досліджень, значну роль у вивченні мотивації відіграють І.В. Коваленко та О.В. Пономаренко, які досліджували мотивацію як базовий компонент розвитку особистості в контексті її соціалізації та професійної підготовки.

У сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідженнях, що стосуються студентів психологічних факультетів виділяються роботи: О.В. Кочетової та І.М. Крівцова, які вивчають специфіку мотивації студентів вищих навчальних закладів та її вплив на успішність навчання. Однак дослідження, що комплексно аналізують мотивацію та силу волі саме у контексті досягнення особистісного розвитку майбутніх психологів, є недостатніми і потребують подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Forecasting Career-And Competence Indicators of a Social Worker in the Context of Digital Transformations of the Society / M. Kuzmina et al. // SHS Web

of Conferences. – 2021. – Vol. 100. – DOI: https://doi.org/10.1051/shsconf/202110004005

2. Social and psychological prevention of professional burnout of social sphere employees under the conditions of the martial law / O. Vaniushyna et al. // Ad Alta. Journal Of Interdisciplinary Research. – 2024. – Vol. 14(01). – P. 78-81. URL: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8007/1/lans_soc_2024_14_1_40.pdf (date of access: 23.01.2025).

УДК 159.9
Височина В.С.
студ. гр. СН-111 НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ З ВИСОКИМ РІВНЕМ ТРИВОЖНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема соціально-психологічної адаптації особистості набуває особливого значення в сучасних умовах, коли суспільство стикається з постійними кризовими ситуаціями. Поступово українці почали відчувати, як тривожність стає невід'ємною частиною їхнього життя. Це стало не лише постійним явищем, але й нормальним станом. Військові дії, вимушене переселення, втрата близьких, невизначеність майбутнього та економічна нестабільність призводять до значного психологічного напруження, що вимагає ефективних механізмів адаптації. Можна припустити, що в цей час саме тривожність може впливати на спосіб, яким люди сприймають світ навколо себе, їхні стосунки з іншими людьми, а також їхню здатність адаптуватися до нових складних обставин.

Науковці класифікують війну як глобальну кризу, що провокує стан глибокого стресу та психічної травми. Вона порушує усталений порядок життя, руйнує систему цінностей і світогляд людини, змушуючи її переглядати власне ставлення до майбутнього, безпеки та довіри до світу. Основним психологічним наслідком війни є втрата відчуття контролю над власним життям, оскільки людина більше не сприймає реальність як впорядковану та передбачувану.

В умовах війни надзвичайно важливим стає питання психологічної підтримки та адаптації суспільства до нових реалій. Надання кваліфікованої допомоги постраждалим, розвиток програм психологічної реабілітації та підтримка соціальних зв'язків можуть відігравати ключову роль у відновленні психічного здоров'я населення після пережитого потрясіння.

Соціальна-психологічна адаптація - постійний процес пристосування особистості до існуючих суспільних відносин, норм, зразків, традицій суспільства, у якому живе та діє людина.

Традиційно соціально-психологічна адаптація відрізняється від інших видів адаптації тим, що в її основі лежить локалізація середовища, з яким взаємодіє особистість. Соціальне середовище визначає ймовірність і характер таких взаємодії особистості у групі. Але під час воєнних дій, зовнішнє середовище стає небезпечним, тож особистість в цей час постійно відчуває підвищення рівня тривожності, пов'язане із невизначеністю та потенційною небезпекою для життя людини.

Питанню різних аспектів адаптації у своїх роботах приділяли достатню увагу як вітчизняні (Г.О. Балл, І.С. Булах, О.М. Галус, С.М. Кулик, М.П. Лукашевич, О.І. Зотова, Б.П. Паригіна та ін.), так і зарубіжні вчені (Г. Ауберт, Ж. Піаже, Г. Сельє, Р. Бенедикт, Дж. Даллард, М. Мід, Н. Міллер, Р. Мертон, Т. Френч та ін.).

Проблема тривожності займає значне місце у житті багатьох людей, тому вона постійно досліджується у психологічній науці. Поняття тривожності відіграє важливу роль у психологічних теоріях і дослідженнях ще з часів З. Фрейда, який підкреслив її значення у формуванні невротичних станів. Особливо в складних та жахливих сучасних реаліях воєнного стану в Україні, підвищена тривожність стає більш поширеним явищем серед великої кількості людей. Тому на сьогоднішній день значна кількість психологічних досліджень присвячена вивченню стану високої тривожності.

Важливість вивчення проблеми тривожності підтверджується численними дослідженнями, проведеними такими українськими вченими, зокрема: О.В. Волошок, Л.І. Іванцев, Є.О. Неведомська, О.О. Халік, І.А. Ясточкіна та зарубіжними вченими Ч. Рікфорт, К. Хорні, З. Фрейд, Р. Мей, Г. Салліван, О. Ранк.

Узагальнюючи роботи дослідників, які використовують у своєму понятійному апараті термін «тривожність», можна прийти до висновку, що переважна кількість авторів використовують термін тривожності під час опису особистісної якості та властивості особистості або стану дискомфорту, а незначна кількість – під час опису емоційного дискомфорту, як почуття страху або як комбінацію стану страху з однією або декількома іншими емоціями.

Тривожність є складним і багатогранним психологічним феноменом, який займає особливе місце в наукових дослідженнях у психології, психіатрії, філософії, фізіології та інших галузях. Високий рівень тривожності, який прослідковується у громадян України під час війни, може бути як особливістю темпераменту, так і наслідком внутрішніх конфліктів, психологічних травм або соціальних впливів. Це явище вимагає уваги, оскільки надмірна

тривожність може негативно впливати на психологічне благополуччя, міжособистісні відносини та загальну якість життя людини.

Після повномасштабного вторгнення в Україну, життя молодого покоління й інших вікових категорій дуже змінилось. Тривожність стає нормою життя для великої кількості громадян, які живуть в умовах воєнного стану. І це несе за собою певні наслідки, як: негативний вплив тривожності на емоційно-вольову сферу (може привести навіть до деградації цієї сфери) й вплив на когнітивно-поведінку сферу особистості (може спонукати людину до змін у поведінці для досягнення емоційного спокою, що впливає на соціальні взаємини та самопочуття в соціумі) [1].

Важливо враховувати, що вплив війни на рівень тривожності особистості може бути різним залежно від контексту і індивідуальних особливостей. Багато людей зараз знаходяться на фронті – це має свої певні особливості. Деякі люди можуть знаходитись в більш безпечних місцях, у порівнянні з іншими, що теж має свої особливості прояву тривожності. Інші можуть бути більш стійкими до стресу та тривоги, в той час як інші можуть бути дуже вразливими. Крім того, важливо враховувати наявність підтримки та ресурсів для того, щоб допомогти молоді подолати стресові ситуації, пов'язані з війною.

Таким чином, проблема соціально-психологічної адаптації особистості з високим рівнем тривожності є складною та багатогранною в сучасних умовах війни в Україні, яка потребує уваги зі сторони наукових досліджень й суспільства в цілому. Дослідження цієї проблеми може сприяти розробці ефективних стратегій підтримки та реабілітації, яка стикається з психологічними та соціальними наслідками війни. Тільки шляхом спільних зусиль можна забезпечити молодому поколінню можливість побудувати мирне та безпечне майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Основи практичної психології: Підручник / За заг. ред. В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелєва та ін. – К.: Либідь, 2003. – 536 с.

УДК 159.9
Ворожко М. Б.
студ. гр. СН-114 НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УСПІШНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СТРЕСУ

У сучасному динамічному та часто непередбачуваному світі професійна діяльність нерідко супроводжується значним рівнем стресу. Здатність працівників ефективно функціонувати в таких умовах є ключовим фактором як для їхнього особистого благополуччя та кар'єрного зростання, так і для продуктивності та успіху організації в цілому. Традиційні моделі професійної успішності часто акцентують увагу на когнітивних здібностях та професійних навичках (IQ). Однак, зростаюча кількість наукових досліджень переконливо свідчить про визначальну роль емоційного інтелекту (EQ) – здатності людини усвідомлювати, розуміти, використовувати та керувати власними емоціями, а також розуміти та впливати на емоції інших людей – у контексті професійної діяльності, особливо в умовах підвищеного стресу.

Концепція емоційного інтелекту, популяризована Д. Гоулманом на основі попередніх робіт П. Саловея та Дж. Мейєра, охоплює п'ять основних компонентів: самоусвідомлення (здатність розуміти власні емоції та їхній вплив), саморегуляція (здатність контролювати імпульси та керувати емоціями), мотивація (прагнення до досягнень, оптимізм та наполегливість), емпатія (здатність розуміти емоції інших та співпереживати) та соціальні навички (вміння налагоджувати та підтримувати міжособистісні відносини, ефективно комунікувати та розв'язувати конфлікти). Кожен з цих компонентів відіграє значущу роль у здатності індивіда адаптуватися до стресових ситуацій та ефективно функціонувати в професійному середовищі.

Наукові дослідження підтверджують, що в умовах стресу працівники з високим рівнем емоційного інтелекту демонструють кращу здатність до саморегуляції, що дозволяє їм зберігати емоційну стабільність та запобігати деструктивній поведінці, такій як агресія чи імпульсивні рішення. Їхнє розвинене самоусвідомлення допомагає розпізнавати власні емоційні реакції на стресори та вчасно застосовувати стратегії копінгу. Емпатія сприяє кращому розумінню емоційного стану колег та клієнтів, що є критично важливим для ефективної комунікації та побудови довірливих відносин, особливо в конфліктних або напружених ситуаціях. Висока мотивація та оптимізм допомагають зберігати цілеспрямованість, віру у власні сили та здатність долати труднощі, запобігаючи виникненню емоційного вигорання. Нарешті, розвинені соціальні навички полегшують пошук соціальної підтримки, налагод-

ження співпраці та ефективне розв'язання проблем у команді, що є важливими ресурсами в умовах стресу.

Результати численних досліджень у різних професійних сферах підтверджують позитивний вплив емоційного інтелекту на різні аспекти професійної успішності в умовах стресу. Зокрема, встановлено, що працівники з високим EQ демонструють вищу стресостійкість, кращу продуктивність, вищий рівень задоволеності роботою, нижчий рівень емоційного вигорання та більш ефективні міжособистісні стосунки на робочому місці. Наприклад, дослідження серед медичних працівників показали, що високий рівень емпатії та саморегуляції пов'язаний з меншим рівнем професійного вигорання та вищою якістю обслуговування пацієнтів в умовах інтенсивного емоційного навантаження. Аналогічно, в дослідженнях серед менеджерів виявлено, що розвинені соціальні навички та здатність до саморегуляції сприяють ефективнішому управлінню конфліктами та підвищенню продуктивності команд в умовах організаційних змін та криз.

Таким чином, можна зробити висновок про значний позитивний вплив емоційного інтелекту на успішність професійної діяльності в умовах стресу. Розвинений емоційний інтелект виступає важливим ресурсом, що допомагає працівникам ефективніше справлятися з емоційним навантаженням, зберігати високий рівень продуктивності та підтримувати позитивний психологічний стан. Розуміння та розвиток емоційного інтелекту є важливим завданням як для окремих працівників, так і для організацій, які прагнуть підвищити ефективність своєї діяльності та забезпечити благополуччя свого персоналу в умовах сучасних професійних викликів.

УДК 159.922.7:159.942
Вуль С.О. [1], Кузьмін В.В.[2]
[1] студ. гр. СН-111 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ В ДИТИНСТВІ

Дитячий травматичний досвід є одним із найважливіших факторів, що формують психоемоційний розвиток особистості. Травми, отримані в дитячому віці, можуть мати довготривалі наслідки, впливаючи на емоційне благополуччя, міжособистісні стосунки та соціальну адаптацію дорослої людини [1]. У цьому контексті особливого значення набувають механізми подолання наслідків травматизації, а також роль сім'ї, соціального середовища та професійної допомоги в процесі відновлення.

Подолання наслідків дитячого травматичного досвіду в дорослому віці є багаторівневим процесом, який вимагає інтеграції особистих, соціальних і професійних ресурсів. Індивідуальні стратегії, такі як емоційна регуляція та рефреймінг, у поєднанні з підтримкою сім'ї та громади, сприяють ефективній адаптації. Професійна допомога, зокрема психотерапія й фармакотерапія, є незамінною для людей із тяжкими наслідками травматизації [2].

Результати аналізу наукових джерел свідчать про те, що соціальне середовище відіграє важливу роль у процесі подолання травматизації, забезпечуючи підтримку та безпечне середовище для адаптації. Копінг-стратегії мають бути індивідуально підібраними з урахуванням особливостей особистості, виду травми та доступних ресурсів. Інтеграція соціальних, поведінкових та професійних підходів до подолання травми забезпечує найбільш ефективні результати.

Підвищення обізнаності суспільства про наслідки травматизації та розвиток підтримуючих програм є необхідними для зменшення її негативного впливу на окремих осіб і громади.

Побудова безпечного середовища, розвиток резилієнтності та доступ до освітніх і терапевтичних програм сприятимуть зменшенню негативного впливу травм і підвищенню якості життя постраждалих осіб. Лише комплексний підхід до проблеми дозволяє забезпечити довготривалий результат і гармонійне функціонування в суспільстві [3].

Аналіз інтерв'ю показав, що дитячі травматичні події мають значний вплив на емоційний, когнітивний та поведінковий аспекти життя дорослих. Найбільш поширеними наслідками є тривожність, депресивні стани та негативні переконання про себе. Водночас, частина респондентів відзначила розвиток позитивних якостей, таких як підвищена емпатія та стійкість до стресу, що свідчить про можливість посттравматичного зростання.

В результаті узагальнення розгорнутих відповідей нами були виділені основні емоції та їх тривалий вплив на особистість дорослої людини, що має травматичний дитячий досвід, а також визначені типові адаптаційні стратегії.

Основні емоції: страх, тривога, низька самооцінка, безпорадність, гнів, сором. Тривалий вплив: проблеми з самооцінкою, довірою до інших, труднощі у спілкуванні та ухваленні рішень. Адаптаційні стратегії: уникання, надмірний контроль, перфекціонізм, аддиктивна поведінка.

Наслідками для стосунків осіб, що мають дитячі травми стали: недовіра, уникнення близькості, конфліктність, самоізоляція.

Дитяча травма суттєво впливає на розвиток особистості. В дорослому віці вона може призвести до: порушення емоційної регуляції: люди з травматичним досвідом в дитинстві можуть мати труднощі з управлінням своїми емоціями; проблеми з довірою: травма може спричинити недовіру до інших людей, що ускладнює формування близьких стосунків; схильності до

тривожності та депресії: респонденти можуть частіше відчувати симптоми тривоги та депресії через пережитий травматичний досвід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В., Кузьміна М. О., Стрижак Г. В. Соціальна адаптація вимушено-переміщених осіб, які постраждали внаслідок військового стану / В.В.Кузьмін, М.О. Кузьміна, Г.В. Стрижак // Психологія та соціальна робота. – 2024. – Вип. 1(59). – С. 150-195. – DOI: https://doi.org/10.32782/2707-0409.2024.1.16

2. Кузьміна М.О. Феномен розвитку професійної компетентності соціальних працівників у дослідженнях вітчизняних науковців / М.О. Кузьмін // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2020. Вип. 2 (47). – С. 79–84. – Режим доступу: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2020.47.79-84

3. Forecasting Career-And Competence Indicators of a Social Worker in the Context of Digital Transformations of the Society / M. Kuzmina et al.// SHS Web of Conferences. – 2021. – Vol. 100. – DOI: https://doi.org/10.1051/shsconf/202110004005

УДК 159.9
Городнича А.Ю.
студ. гр. СН-111 НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

Соціально-психологічна адаптація є складним багаторівневим процесом пристосування особистості до нових умов соціального середовища. Це пристосування відбувається через засвоєння норм, цінностей, моделей поведінки та передбачає активну взаємодію з оточенням, що супроводжується трансформацією власних установок і стратегій поведінки. Адаптація охоплює як індивідуально-психологічні, так і соціальні аспекти взаємодії людини із середовищем.

Серед головних рівнів адаптації виділяють: індивідуальний (пристосування до особистих умов життя), міжособистісний (налагодження взаємодії з іншими людьми), груповий (інтеграція в малі соціальні групи) та суспільний рівень (адаптація до соціальних норм, культурних традицій та ідеологій).

Диференціація психічної, психологічної, соціальної та соціально-психологічної адаптації є необхідною умовою глибокого розуміння складності адаптаційних процесів. Психічна адаптація пов'язана із збереженням внутрішньої рівноваги через реакцію на зовнішні зміни, психологічна – акцентує

увагу на стійкості особистості до стресу, соціальна – розглядається як включення у нове соціальне середовище, тоді як соціально-психологічна – об'єднує усі ці аспекти в єдину систему взаємодії [1].

Теоретичне осмислення адаптації здійснюється в межах різних наукових підходів. Діяльнісний підхід акцентує увагу на активному включенні особистості у діяльність. Когнітивний підхід розглядає адаптацію через призму когнітивної оцінки ситуації і зміни уявлень про світ. Біхевіористський підхід трактує адаптацію як закріплення поведінкових моделей у відповідь на стимули. Психоаналітичний підхід підкреслює роль захисних механізмів і внутрішніх конфліктів у процесах адаптації. Гуманістичний напрям фокусується на самореалізації особистості та розвитку внутрішнього потенціалу.

У сучасних умовах глобальних трансформаційних змін соціально-психологічна адаптація набуває особливої актуальності. Вона сприяє стабілізації емоційного стану, розвитку ефективної комунікації, збереженню психологічного благополуччя та самореалізації особистості. Ефективна адаптація дозволяє індивіду гармонійно взаємодіяти з оточенням, розвивати нові соціальні ролі та конструктивно вирішувати життєві завдання.

Формування нових внутрішніх структур, таких як гнучкість, емоційна регуляція, автономність, ініціативність, є прямим наслідком успішної адаптації. Такі новоутворення не виникають ізольовано, а постають у межах раніше описаних процесуальних та результативних вимірів адаптації. Згідно з науковою позицією Н.Ю. Максимова, А.М. Грись, ефективне пристосування завжди супроводжується активними змінами особистості — не як пасивне прийняття зовнішніх умов, а як процес саморозвитку, самокорекції та усвідомленого перетворення власних установок, смислів, моделей поведінки [2].

Невдача у процесі адаптації призводить до дезадаптації, що супроводжується підвищеним рівнем тривожності, ізоляцією, агресивними проявами, зниженням соціального функціонування. Тому вивчення механізмів соціально-психологічної адаптації є надзвичайно важливим для розробки стратегій профілактики і подолання негативних наслідків соціальних змін.

К. Роджерс у своїй концепції окреслив ідею «повноцінно функціонуючої особистості» як такого типу індивіда, який перебуває в динамічному процесі самореалізації, виявляє готовність до самопізнання та самоприйняття, відкритий до нових досвідів і здатний до гнучкої адаптації. На його думку, така людина не лише ефективно пристосовується до зовнішніх умов, а й активно формує своє середовище у відповідності до власних цінностей та внутрішніх переконань. Серед характеристик повноцінного функціонування, які можна трактувати як важливі внутрішні передумови адаптаційної спроможності, Роджерс виділяє відкритість до переживань, екзистенційне ставлення до життя, довіру до організмічного досвіду, внутрішній локус оцінювання та прагнення до особистісного зростання [3].

Соціально-психологічна адаптація має динамічний і контекстуальний характер: її перебіг залежить від особливостей середовища, індивідуальних рис особистості, рівня підтримки з боку значущих інших, наявності стресогенних чинників. У різні періоди життя адаптація набуває особливого значення: при зміні соціального статусу, місця проживання, професійних ролей, у кризових та травматичних ситуаціях.

Таким чином, соціально-психологічна адаптація є інтегративним процесом, що включає зовнішнє пристосування і внутрішню трансформацію особистості, спрямовану на досягнення цілісності, стабільності та конструктивної взаємодії з соціальним світом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Блажківський М. І. Поняття адаптації у сучасній науковій літературі / М.І. Блажківський // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. – 2014. – № 1. – С. 233–242.

2. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / Н.М. Токарева, А.В. Шамне. – Київ : НУБіП, 2017. – 548 с.

3. Солодухова О. Г. Становлення особистості вчителя у процесі професійної адаптації : монографія / О. Г. Солодухова. – Донецьк : ТОВ «Лебідь», 1996. – 176 с.

УДК 159.9

Гула М.М.[1], Хрустальова М.С.[2]
[1]студ. гр. СНз-114м НУ «Запорізька політехніка»
[2]канд. політ наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЗВ'ЯЗОК ТЕМПЕРАМЕНТУ З ПРОЯВАМИ ТРИВОЖНОСТІ ТА КОЛИВАННЯМИ НАСТРОЮ В МОЛОДОМУ ВІЦІ

Темперамент як вроджена властивість особистості, одна з найважливіших структурних одиниць психіки, що є біологічно обумовленою, виступає справжнім каталізатором людської поведінки в усіх сферах її діяльності.

Розрізняють чотири основних типи темпераменту: холерик, сангвінік, флегматик та меланхолік. Для кожного з цих типів характерні індивідуальні особливості емоційних та поведінкових проявів, за якими й встановлюється їхній зв'язок з певним типом.

Меланхоліки та флегматики, за своєю природою, спокійні, виважені та усамітнені. Натомість, холерики та сангвініки мають більш бурхливий характер, енергійну спрямованість та потребу у соціальному схваленні.

Зв'язок темпераменту з проявами тривожності та коливаннями настрою має неоднозначний характер. Кожній людині, незалежно від типу темпераменту чи іншої вродженої психічної особливості, зважаючи на певну подію в її житті, властиво мати тривожну поведінку, а під впливом зовнішніх чи внутрішніх стресорів настрій може мати значні коливання протягом певного часу. Також важливого значення набуває досвід та сформовані копінг-стратегії реагування на життєві події, які вже несвідомо змушують нас реагувати певним чином.

Молодий вік характеризується, зазвичай, як «ера життєвої енергії», мотиваційна ера. Це період, протягом якого людина визначається з майбутньою професією, починає самостійно «прокладати» власний життєвий шлях, розпочинає активну соціальну взаємодію та робить спроби зайняти ту чи іншу соціальну роль. Процес дорослішання, набуття особистого та соціального досвіду може мати достатньо складне та навіть болісне протікання. Беручи до уваги різноманітність стресових факторів для людей в молодому віці, уникнути проявів тривожності та мати стабільний емоційний фон неможливо.

Як вже зазначалось, темперамент може виступати каталізатором поведінкових проявів. Молодий вік показує це найяскравіше, бо саме в цей час людина робить найбільше спроб досягти успіху та помилок при цьому. Спостерігаючи окремі епізоди з життя молодої людини, можна побачити її особливості взаємодії з навколишнім світом та самим собою. Ступінь соціалізації, рівень енергії, фізична та емоційна витривалість, емоційна лабільність – всі ці характеристики можуть проявлятися тим чи іншим чином в людей з різним типом темпераменту, а представники одного типу можуть мати певний ступінь подібності.

Загалом, не можна виокремити один єдиний тип темпераменту, який характеризувався б лише тривожними проявами та коливаннями настрою, але низку особливостей взаємозв'язку між ними можна розглянути наступним чином:

Холерик – імпульсивна особистість, що має вибуховий характер та значні амбіції в професійній та особистій сферах діяльності. Енергійність холерика робить його цілеспрямованим та витривалим в моменті, проте знаходячись в стані «все або нічого» протягом тривалого часу, холерик значно знижує власні ресурси, результат перестає бути задовільним для нього. Як результат – емоційна дестабілізація та тривожність. Сангвінік – соціально активна особистість, що потребує схвалення та постійного контакту. За відсутності виконання важливої соціальної ролі для свого оточення сангвінік може страждати від проявів тривожності. Флегматик – найбільш емоційно стійкий тип темпераменту, який характеризується виваженістю та стабільністю. Натомість, недостатність соціальної активності та впевненості в собі

може дати поштовх до деморалізації, що призведе до емоційної дезадаптації. Меланхолічний тип темпераменту відрізняється надмірною чутливістю та замкненістю, воліють усамітнюватися та не люблять бути «на очах». Представники даного типу найчастіше обирають професії з мінімальним контактом з іншими людьми. Для них типовою є соціальна тривожність.

Звичайно, важливо пам'ятати той факт, що жодного типу темпераменту в «чистому вигляді» майже не існує. Натомість, особливі поведінкові та емоційні тенденції мають своє місце та потребують додаткового вивчення, аби, в подальшому, ефективніше запобігати появі тривожних розладів у представників різних психічних та психологічних властивостей в молодому віці.

УДК 159.9
Гула М.М.[1], Хрустальова М.С.[2]
[1]студ. гр. СНз-114м НУ «Запорізька політехніка»
[2]канд. політ наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ У СТУДЕНТІВ

Самооцінка – це ставлення людини до самої себе та її оцінка власних якостей та можливостей. Самооцінка має два компоненти: когнітивний (відображає знання про себе) та емоційний (віддзеркалює емоційний відгук стосовно себе).

Самооцінка як елемент самосвідомості виступає також важливим регулятором поведінки особистості, що, в свою чергу, впливає на вибір її життєвого шляху, соціальні ролі та ефективність міжособистісних відносин.

Фундамент для формування самооцінки закладається ще в ранньому віці, коли батьківські фігури активно знайомлять дитину з оточуючим її світом та вчать взаємодіяти з ним. Таким чином, дитина починає набувати власного досвіду соціальної взаємодії, який стає вектором у вибудовуванні первинного бачення себе як окремої особистості.

Самооцінка за своїми рівнями протягом життя може бути достатньо мінливою під впливом зовнішніх та внутрішніх обставин. Це пов’язано як із суто індивідуальними якостями особистості, такими як тип нервової системи та тип темпераменту, так і залежить від набутого рівня саморегуляції та вміння генерувати копінг-стратегії реагування на окремі подразники. Завищена самооцінка характеризується зверхнім, неповажним ставленням до оточення через піднесення власного «Я».

Людина, що має завищену самооцінку, зазвичай воліє вказувати на помилки всім навколо, а власні не помічає та заперечує. Людина із заниженою самооцінкою, навпаки, вважає себе гіршою за інших.

Недостатній рівень саморегуляції та екологічної міжособистісної взаємодії серед студентів підкреслює важливість формування в кожного з них рівня адекватної самооцінки.

Сучасне суспільство продовжує активно створювати нові правила та критерії так званої «ідеальної особистості» з метою безперервного самовдосконалення, проте дуже часто пункти та категорії з цього списку можуть здаватися не об'єктивними й навіть недосяжними.

Нескінченна кількість спроб заволодіти увагою та схваленням соціуму може призвести до емоційного виснаження та вигорання, апатії, тривожних розладів, депресії. Особливу актуальність ці проблеми мають серед людей молодого та юнацького віку.

Молоді амбітні роки студентства зазвичай проходять в активному пошуку особистісної, соціальної та професійної самореалізації, можуть мати достатньо максималістські та перфекціоністські атитюди.

Недостатність, відсутність саморозвитку або неможливість досягти певної мети регулярно призводить до зневіри в собі.

Бажання досягати великих цілей «тут і зараз», заробити мільйон, стати амбасадором «успішного успіху» є розповсюдженими прагненнями серед молодих людей.

Дані прагнення, звичайно, мають не лише негативний характер: людина починає пошук внутрішніх та зовнішніх ресурсів, намагається створити необхідні умови для їхньої появи та розвитку, підвищує впевненість у собі при позитивному зовнішньому та внутрішньому відгуку. Проте доволі часто молоді люди, що лише розпочинають свій самостійний життєвий та кар'єрний шлях у ранньому студентстві стикаються зі скептичним ставленням та недовірою з боку соціального оточення, особливо найближчого. Доведено, що за відсутністю соціальних зв'язків особистість не може почувати себе повноцінно, бо соціум – невід'ємна частина людського буття. Найближче оточення може мати прямий вплив на самооцінку та самосприйняття особистості, тому дуже важливо підкреслити значущість соціальної підтримки в молодому віці.

Аби запобігти формуванню деструктивних внутрішніх конструктів, що викликає низка внутрішніх та зовнішніх чинників, необхідно вміти вчасно зупинитися та допомогти собі. Протоколи самодопомоги, підтримка близьких, звернення до фахівців психологічної служби – все це є ефективними методами самодопомоги та засобами психологічної гігієни. Подолання викликів, пов'язаних із саморегуляцією, вимагає індивідуального та водночас комплексного підходу.

УДК 316.485.6-058.833
Гурбич А.В. [1], Садикіна А.С.[2]
[1] студ. гр. СНз-111 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОДРУЖНЬОЇ КОНФЛІКТНОСТІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ

Подружня конфліктність є одним із найпоширеніших явищ у сучасному суспільстві, що впливає на стабільність сімейних відносин, емоційний стан партнерів та розвиток дітей. Сім'я є основним осередком соціалізації та емоційної підтримки, а подружні конфлікти можуть стати джерелом глибоких психологічних травм і порушення міжособистісної гармонії. За даними статистики, понад 30% шлюбів в Україні закінчуються розлученнями протягом перших п'яти років, що свідчить про високий рівень подружньої конфліктності. Близько 40% сімей стикаються із серйозними конфліктами, які негативно впливають на дітей, знижуючи їхню емоційну стійкість та навчальну успішність.

Крім того, у глобальному контексті подружня конфліктність стає однією з причин погіршення психічного здоров'я населення. Згідно з дослідженнями ВООЗ, сімейні конфлікти сприяють розвитку депресивних станів та тривожних розладів, які впливають не лише на членів родини, але й на їхнє соціальне оточення. Пошук ефективних способів подолання подружніх конфліктів стає важливим завданням психологічної науки та практики, оскільки це сприяє збереженню цілісності сімей та благополуччю суспільства в цілому[1].

Основна проблема полягає у визначенні причин виникнення подружніх конфліктів, їх впливу на стосунки партнерів і сімейну динаміку, а також у розробці ефективних психологічних методів їх подолання. Особливої уваги заслуговують сучасні підходи до профілактики та вирішення конфліктів, які враховують індивідуальні особливості партнерів [2].

У психологічній науці проблематиці подружньої конфліктності приділяли увагу як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники. Теорії конфліктів знайшли своє відображення у працях таких дослідників, як К. Левін, який розглядав конфлікти через призму міжособистісної взаємодії, та Р. Дарендорф, який акцентував увагу на соціальних аспектах конфліктів. Дж. Готтман запропонував модель «чотирьох вершників апокаліпсису», що дозволяє прогнозувати стабільність подружніх стосунків залежно від характеру конфліктної поведінки. Р. Стенберг у своїй трикутній теорії любові наголошував на ролі емоційного, інтимного та пристрасного компонентів у формуванні подружніх

відносин. В. Сатир, відома своїм системним підходом, розробила методики сімейної терапії, спрямовані на покращення комунікації між партнерами.

Психологічним аспектам розвитку сімейних конфліктів присвячено праці: Л.Ф. Бурлачук, П.І. Войтенко, П.П. Горностай, Т.М. Титаренко та ін.

У вітчизняній психології питання подружніх конфліктів розглядали такі автори, як І.В. Дяченко, який аналізував роль соціокультурних факторів у формуванні конфліктності, Т.М. Титаренко, яка досліджувала психологічну підтримку у кризових ситуаціях, та П.П. Горностай, що зосереджувався на індивідуально-психологічних аспектах конфліктів. Аналіз сучасних досліджень свідчить про необхідність комплексного підходу до вивчення подружньої конфліктності, який включає врахування як внутрішніх психологічних, так і зовнішніх соціокультурних факторів [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В., Кузьміна М. О., Стрижак Г. В. Соціальна адаптація вимушено-переміщених осіб, які постраждали внаслідок військового стану / В.В. Кузьмін, М.О. Кузьміна, Г.В. Стрижак // Психологія та соціальна робота. – 2024. Вип. 1(59). – С. 150-195. – DOI: https://doi.org/10.32782/2707-0409.2024.1.16

2. Forecasting Career-And Competence Indicators of a Social Worker in the Context of Digital Transformations of the Society / M. Kuzmina et al. // SHS Web of Conferences. – 2021. – Vol. 100. – DOI: https://doi.org/10.1051/shsconf/202110004005

3. Social and psychological prevention of professional burnout of social sphere employees under the conditions of the martial law / O. Vaniushyna et al. // Ad Alta. Journal Of Interdisciplinary Research. – 2024. – Vol. 14(01). – P. 78-81. URL: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8007/1/lans_soc_2024_14_1_40.pdf (date of access: 23.03.2025)

УДК 159.9
Єгорова В.А.
студ. гр. СН-114 НУ «Запорізька політехніка»

ФЕНОМЕН ІНТУЇЦІЇ У РІЗНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ШКОЛАХ

Для початку, інтуїція – це здатність до несвідомого, миттєвого осягнення істини без логічного аналізу. Вона проявляється у формі передчуттів, раптових прозрінь та ухвалення рішень без чіткого розуміння їхніх підстав. Та

попри широке використання терміну, різні психологічні школи пояснюють феномен інтуїції по-різному: від інстинктивних процесів у біхевіоризмі, до несвідомих архетипів у аналітичній психології К.Г. Юнга, когнітивних евристик у когнітивній психології та метафізичного досвіду у гуманістичній психології.

Одне із найпоширеніших обґрунтувань інтуїції міститься в психоаналізі З. Фройда. На його думку, інтуїція – це результат роботи несвідомого, де приховані витіснені бажання, спогади та імпульси. Вона (інтуїція) може проявлятися через сновидіння, символічні дії, обмовки (фройдівські помилки) тощо. Несвідома частина психіки діє швидше, ніж свідомість, тому людина може відчувати щось нібито без причини. Наочним прикладом фройдівських міркувань є аналіз снів: він уважав, що сни часто містять інтуїтивні підказки щодо проблем, які людина не усвідомлює у реальному житті.

Також поширеним є пояснення інтуїції в аналітичній психології К.Г. Юнга. Інтуїція є однією з чотирьох основних функцій психіки (разом із мисленням, почуттями та відчуттям). Вона базується на колективному несвідомому та архетипах, які діють поза межами особистого досвіду. Інтуїція дозволяє безпосередньо сприймати цілісність ситуації, що виходить за межі раціонального мислення.

Інтуїція у ґештальтпсихології також має своє місце. На думку ґештальтпсихологів, вона є результатом інсайту – раптового розуміння цілісної ситуації та працює на основі ґештальтів – структурних утворень у психіці. Наприклад, вчений В. Келер експериментував із мавпами і дійшов висновку, що вони раптово знаходили спосіб дістати їжу, комбінуючи палки або ящики. Це підтвердило, що інтуїтивні рішення не завжди є наслідком поступового навчання.

Інтуїція у когнітивній психології базується на когнітивних евристиках – швидких стратегіях ухвалення рішень. Деніел Канеман і Амос Тверскі показали, що люди використовують інтуїтивне мислення, коли немає часу на аналіз. У цих випадках інтуїція може бути ефективною, але іноді веде до когнітивних спотворень. Прикладом когнітивної евристики є ефект "першого враження": людина часто одразу відчуває, чи можна довіряти іншій людині, хоча не може пояснити, чому.

Поняття інтуїції, що посідає чільне місце у біхевіоризмі, полягає у тому, що це неусвідомлене засвоєння досвіду, яке виражається у швидких діях. На думку біхевіористів, вона є результатом навчання через підкріплення, бо немає прозріння як такого – це лише автоматизована поведінка. Так дослідження Б. Скіннера показали, що щури і голуби можуть інтуїтивно знаходити вихід із лабіринтів, хоча насправді вони просто засвоїли патерни поведінки через підкріплення.

Інтуїція у гуманістичній психології – це прояв глибинного «Я» та самоактуалізації; вона виникає, коли людина розвиває свою чутливість до внутрішніх імпульсів. Варто зазначити також, що Карл Роджерс вважав інтуїцію особливо важливою у терапії та міжособистісному спілкуванні, бо таким чином психотерапевт може інтуїтивно відчувати, що клієнт приховує свої справжні емоції, навіть якщо той цього не усвідомлює.

Підсумовуючи, інтуїція і досі залишається одним із найбільш незрозумілих явищ, притаманних людині чи вищим тваринам. Цей феномен і досі викликає палкі суперечки у різних психологічних, філософських течіях та школах. Визначення інтуїції, залежно від школи, дуже відрізняється і, часом, суперечать одне одному. Однак сучасні дослідження поєднують ці підходи, розглядаючи інтуїцію як поєднання несвідомого досвіду, евристик та особистісного розвитку.

УДК 159.9
Єманова К.С.
студ. гр. СНз-112сп НУ «Запорізька політехніка»

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОТРЕБОВО-МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЖІНКИ З ЇЇ САМОСПРИЙНЯТТЯМ ТА ОСОБЛИВОСТЯМИ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН

Необхідність проведення дослідження та встановлення зв'язку між потребово-мотиваційною сферою жінки і їх самосприйняття зумовлена швидкоплинністю інформаційних потоків і науково-технічним проривом, характерним для нашого часу. Це вимагає від сучасного психолога стрімкої адаптації до нових умов, нестандартних дій та швидкого опанування нових підходів і методів роботи. Гнучкість мислення, творчій підхід та сміливість використання нових інструментів підвищує рівень професійності та дозволяє сприяти розвитку сучасної психології загалом.

Враховуючи сьогоденний рівень розвитку технологій та швидкість розповсюдження інформації, людина, зацікавлена в персональному розвитку або вирішенні власних психологічних проблем, може знайти безліч інформації щодо цієї теми. Якість та правдивість цієї інформації підлягає сумніву, проте не перешкоджає її вивченню зацікавленими особами. Все частіше трапляються випадки, коли жінка, що звертається по психологічну допомогу чи консультацію, оперує термінами «внутрішня дитина», «тривожний розлад», «автоматичні думки» та ін.

Слід зазначити, що навіть обізнана людина не завжди розуміється на значенні цих термінів, проте це ускладнює роботу психолога, адже клієнт,

знайомий із розповсюдженими методами психодіагностики мимовільно чи навмисно викривлює їх результати, даючи відповіді, що мають соціальне схвалення, а не ті, що відповідають дійсності. Це може стосуватися як даних про минулі події, так і про особливості фізичного стану або хворобливі прояви. Страх засудження незнайомою людиною, хоч кваліфікованим спеціалістом, часто спричиняє перешкоди для психолога на початку роботи. Така ситуація визиває необхідність розробки нових методів діагностики, ще не знайомих клієнтам, щоб скоротити час на виявлення істинної причини звернення, та одразу перейти до конструктивної сумісної роботи над актуальної проблемою чи запитом.

Незважаючи на те, що кожна людина є неповторною, запити, з якими звертаються до психолога, зазвичай, прості й зрозумілі. До повномасштабного вторгнення, жінки зверталися за психологічною консультацією з такими запитами: проблеми в подружніх стосунках – непорозуміння, ризик розлучення, зрада; професійні проблеми – вигоряння, неможливість просування по службі, втрата інтересу до професії; проблеми з батьками або дітьми – непорозуміння, відсутність емоційного зв'язку; вікові та екзистенційні кризи – «втрата себе», оцінка надбань та рівня життя, загублені таланти та ін. З початком війни цей список зазнав змін, проте всі ці теми не втратили актуальності для більшості жінок.

Тематика актуальних запитів нерозривно зв'язана із сучасним рівнем розвитку суспільства. Так як особистість людини не є сталою, а перебуває у постійній динаміці, виходячи із її запитів, можливо встановити маршрут її психологічного розвитку, спрогнозувати майбутні проблеми та кризи. Задля встановлення зв'язку між потребово-мотиваційною сферою жінки та самосприйняттям і особливостями міжособистісних взаємин, в рамках роботи, поєднуються дві системи, що раніше розглядалися тільки окремо: типологія жіночих архетипів, розроблена американською послідовницею неоюнгіанського напряму психології Д.-Ш. Болен, та Теорія спіральної динаміки К. Грейвза.

Тема жіночих архетипів ще не отримала широкого розповсюдження, однак зарекомендувала себе, як перспективний напрям роботи в жіночих групах взаємопідтримки. Також робота з архетипами використовується в групах арт-терапії, психодрамі та інших психологічних напрямах, що розвиваються. Залежність між запитом людей та рівнем розвитку суспільства встановили К. Грейвз та К. Кован, розробивши теорію спіральної динаміки. Д. Бек, Т. Ларсен, та Ф. Лалу поглибили її, розглянувши можливі варіанти розвитку системи управління та відносин в колективі. У вітчизняній психології це питання вивчає В. Пекар. Проте сама тема є новою й потребує більш глибокого вивчення на рівні особистості, а не колективу, що й стало однією з задач дослідження.

УДК 159.9
Коваль В.О.[1], Круголь О.Д.[2]
[1] канд. пед. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] студ. гр. СН-112_2 НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМЦІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Психологічна стійкість є визначальним чинником успішного виживання й розвитку підприємництва в умовах війни, оскільки вона дає можливість швидко адаптуватися до змін, забезпечуючи життєздатність бізнесу та зберігаючи психічне здоров'я підприємця. Сучасні виклики, зумовлені російсько-українською війною, ускладнюють економічну діяльність, вимагають активного пошуку нових ринків збуту, переорієнтації бізнес-процесів, а також оперативного вирішення логістичних, фінансових та кадрових проблем.

Значну роль у формуванні психологічної стійкості відіграють такі фактори, як здатність до ресоціалізації, сильний рівень внутрішньої мотивації, ефективне використання соціальних зв'язків та можливість отримувати підтримку від бізнес-спільнот. Військові дії, регулярні обстріли та ризики окупації спонукають багатьох підприємців до релокації, однак такий крок вимагає додаткових ресурсів і може супроводжуватися відчуттям тривоги та нестабільності. Інформаційні атаки та невизначеність майбутнього в країні значно піднімають рівень тривожності громадян, а в особливості підприємців. Часто обмеженість фінансування з боку банків та інвесторів призводить до необхідності самофінансування або пошуку нетрадиційних джерел коштів, що підсилює внутрішній стрес та невпевненість у майбутньому.

У вітчизняних наукових працях акцентується увага на ролі держпідтримки, психологічного консультування та волонтерських ініціатив, що сприяють збереженню позитивного емоційного фону серед підприємців. Зарубіжні автори наголошують на важливості розроблення та застосування адаптивних копінг-стратегій (керування стресом, пошук зовнішніх ресурсів, кризовий менеджмент), які допомагають швидко відновлюватися після критичних подій.

З метою емпіричної перевірки рівня психологічної стійкості українських підприємців в умовах війни було застосовано шкалу резильєнтності Коннора-Девідсона (CD-RISC), Brief COPE та шкалу сприйняття стресу (PSS). Результати демонструють, що підприємці з високими показниками резильєнтності активніше використовують інструменти планування, соціальної підтримки та конструктивного переосмислення стресових ситуацій. Водночас підвищений суб'єктивний стрес (за PSS) корелює зі зменшенням ефективності бізнес-рішень і збільшенням тривожних розладів. Окреслені дані за-

свідчують важливість поєднання факторів внутрішньої стійкості й зовнішньої підтримки (зокрема, правової, фінансової, соціальної) для успішного функціонування бізнесу під час війни.

У практичному аспекті для підтримки психологічної стійкості слід впроваджувати тренінги зі стрес-менеджменту, кризової комунікації, розвивати мережі взаємодопомоги між підприємцями, а також для бізнес команд. Також інформаційна гігієна, відповідальне споживання контенту в соцмережах (уникнення фейків, обмеження надмірного інформаційного тиску) та залучення психологічних фахівців допомагають зменшити емоційне вигорання й підтримати лідерські якості власників бізнесу.

Таким чином, у нинішніх реаліях воєнного часу психологічна стійкість постає як багатокомпонентне явище, в якому економічна, соціальна та емоційна складові тісно переплетені. Емпіричні дослідження й практичні кейси переконують, що підприємці, котрі вчасно впроваджують комплексні підходи до самопідтримки й адаптації, значно підвищують шанси як на виживання свого бізнесу, так і на особисте ментальне здоров'я.

УДК 159.9
Король Д.І.
студ. гр. СН-114 НУ «Запорізька політехніка»

КОГНІТИВНІ УПЕРЕДЖЕННЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТА ПІДТРИМКИ ТРИВОЖНИХ РОЗЛАДІВ І ДЕПРЕСІЇ

Сучасні дослідження дедалі переконливіше демонструють, що в основі розвитку та, що важливо, підтримки психічних розладів лежать як зовнішні стресори, біологічні фактори, так і специфічні, стійкі особливості обробки інформації індивідом. Психопатологічні феномени, такі афективні розлади, як тривожні стани та депресія суттєво впливають на якість життя та соціальне функціонування індивідів. Особливостями, які підтримують психічні розлади є когнітивні упередження – систематичні відхилення від нормативних моделей раціонального судження та прийняття рішень [1]. Ці упередження виникають внаслідок застосування евристичних стратегій обробки інформації [2].

Тривожні розлади, згідно з домінуючими когнітивними моделями, характеризуються наявністю специфічних дисфункцій обробки інформації, які підтримують надмірну тривоги та страх. Центральними серед цих дисфункцій є упередження, що пов'язані із селективною обробкою потенційно загрозливих стимулів. Зокрема, виділяють упередження уваги, що проявляється у підвищеній пильності та автоматичному спрямуванні уваги на сти-

мули, асоційовані з небезпекою, та інтерпретаційні упередження, які полягають у схильності до катастрофічної або загрозливої інтерпретації неоднозначних ситуацій чи сигналів [3].

Упередження уваги при тривожних розладах реалізується через механізми надмірної пильності до можливих загроз у навколишньому середовищі, що призводить до швидкого виявлення потенційно небезпечних сигналів, але водночас може ускладнювати відволікання від них. Теоретично це пов'язують, зокрема, з підвищеною реактивністю мигдалеподібного тіла та порушеннями в системі регуляції уваги, що призводить до пріоритетної обробки емоційно значущої (особливо негативної) інформації [4].

Інтерпретаційні упередження виявляються у тенденції осіб з тривожними розладами розв'язувати інформаційну невизначеність на користь загрозливого тлумачення. Неоднозначні соціальні сигнали, фізіологічні відчуття чи зовнішні події інтерпретуються переважно як ознаки неминучої катастрофи, провалу чи соціального осуду [5]. Така схильність до негативної інтерпретації посилює хвилювання, румінації та сприяє формуванню поведінки уникнення. Дослідження підтверджують наявність таких інтерпретаційних упереджень у різних вікових групах із тривожними розладами [6].

Численні емпіричні дослідження (наприклад, тест Дж.Р. Струпа, завдання визначення точки – dot-probe paradigm, аналіз реакцій на неоднозначні сценарії тощо) послідовно демонструють наявність виражених упереджень уваги та інтерпретації у суб'єктів з різними формами тривожних розладів (генералізований тривожний розлад, соціальна фобія, панічний розлад, посттравматичний стресовий розлад), хоча специфічність та вираженість цих упереджень може варіюватися. Характерні особливості упередженої обробки інформації сприяють загостренню тривожної симптоматики.

Когнітивна модель депресії, запропонована А.Т. Беком, стала найвпливовішим відкриттям для розуміння психологічних механізмів цього розладу, акцентуючи на ролі дисфункціональних когнітивних схем – глибинних, стійких переконань індивіда про себе, навколишній світ та майбутнє, так звана негативна когнітивна тріада [7]. Такі латентні схеми, сформовані на основі попереднього досвіду, активуються під впливом стресових подій і зумовлюють появу негативних автоматичних думок та характерних когнітивних спотворень. До ключових упереджень при депресії відносять ті, що пов'язані з обробкою інформації щодо власної особистості (наприклад, схильність до персоналізації негативних подій, довільні умовиводи, що призводять до необґрунтованої самокритики) та функціонування пам'яті.

При депресії, особливої уваги заслуговують упередження пам'яті. Дослідження свідчать про існування вираженої тенденції до полегшеного доступу та пригадування автобіографічних епізодів негативного змісту, тоді як доступ до позитивних спогадів ускладнений [8]. Таке вибіркове

функціонування пам'яті активно сприяє підтримці поточного пригніченого настрою, підсилюючи почуття безнадії та власної нікчемності. Поряд з цим, спостерігаються й інтерпретаційні упередження, коли нейтральна або навіть позитивна інформація (наприклад, соціальний зворотний зв'язок) тлумачиться крізь призму негативних схем, а позитивні події та досягнення дисконтуються або знецінюються.

Емпіричні дослідження, що використовують різноманітні методики (завдання на пригадування слів чи подій, завдання на усвідомлення інформації про себе, самореферентне кодування), стабільно підтверджують наявність цих специфічних когнітивних спотворень у осіб з депресивними розладами порівняно з психічно здоровими індивідами [10]. Ці упередження пов'язані з таким феноменом, як нав'язливе пасивне фокусування на власних негативних думках та почуттях, що також є важливим фактором підтримки депресії. Таким чином, типові для депресії когнітивні упередження формують замкнене коло, яке ускладнює вихід з депресивного стану та потребує специфічного терапевтичного втручання, часто в рамках когнітивно-поведінкової терапії [9].

В практичному вимірі, результати досліджень когнітивних упереджень мають прямий вихід у клінічну практику. По-перше, вони обґрунтовують необхідність включення оцінки специфічних когнітивних дисфункцій у процес психологічної діагностики афективних розладів, що дозволяє отримати більш повне уявлення про індивідуальні механізми проблеми. По-друге, ідентифіковані упередження стають безпосередніми цілями для психотерапевтичного втручання, особливо в рамках когнітивно-поведінкової терапії [7].

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) є провідним, емпірично доведеним методом психотерапії тривожних розладів та депресії, теоретичне підґрунтя якого пов'язане з розумінням ролі когнітивних факторів у психопатології [7]. Одним із центральних постулатів КПТ є твердження про те, що емоційні та поведінкові реакції індивіда значною мірою опосередковуються його інтерпретаціями подій, тобто думками та переконаннями. Відповідно, в рамках КПТ, когнітивні упередження як фактори підтримки афективних розладів, стають ключовими цілями терапевтичного втручання.

Процес роботи з когнітивними упередженнями в КПТ зазвичай розпочинається з етапу психоедукації та спільного з суб'єктом виявлення дисфункціональних когнітивних процесів. Терапевт допомагає клієнту ідентифікувати його автоматичні думки (швидкі, мимовільні оцінки ситуацій), що виникають у проблемних ситуаціях, та відстежити зв'язок цих думок з емоційними станами, поведінкою, переконаннями та схемами, які лежать в основі автоматичних думок і відображають стійкі упереджені способи сприйняття себе та світу. Для ідентифікації цих когнітивних спотворень за-

стосовуються такі методи, як ведення щоденника думок та сократівський діалог [9].

Ключовим компонентом КПТ є когнітивна реструктуризація – процес активної модифікації упереджених та дисфункціональних способів мислення. Включає техніки критичного аналізу автоматичних думок: пошук доказів «за» і «проти» думки, ідентифікацію типових когнітивних помилок (наприклад, катастрофізація, дихотомічне мислення, персоналізація, що є проявами відповідних упереджень), формування альтернативних, більш реалістичних та адаптивних інтерпретацій. Окрім суто когнітивних технік, широко застосовуються поведінкові експерименти, які дозволяють суб'єкту емпірично перевірити обґрунтованість своїх упереджених припущень та переконань у реальних життєвих ситуаціях [7; 9].

Таким чином, наукові дослідження демонструють, що афективні розлади, такі як тривожні стани та депресія, супроводжуються специфічними профілями когнітивних упереджень. Емпірично підтверджено наявність упереджень уваги та інтерпретації стосовно загрозливої інформації при тривозі, а також упереджень пам'яті та обробки інформації, пов'язаної з негативними когнітивними схемами (щодо себе, світу, майбутнього), при депресії. Такі систематичні упередження обробки інформації розглядаються в сучасних когнітивних моделях як механізми підтримки психопатологічної симптоматики. Клінічна значущість цих когнітивних факторів підтверджується також ефективністю когнітивно-поведінкової терапії, яка безпосередньо націлена на ідентифікацію та модифікацію саме таких дисфункціональних способів мислення та упереджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Tversky A. Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases / A. Tversky, D. Kahneman // Science (New York, N.Y.). – 1974. – Vol. 185, № 4157. – P. 1124–1131.

2. Канеман Д. Мислення швидке й повільне / Д. Канеман ; пер. з англ. М. Яковлєв. – К. : Наш формат, 2017. – 480 с.

3. Mathews A. Cognitive vulnerability to emotional disorders / A. Mathews, C. MacLeod // Annual Review of Clinical Psychology. – 2005. – Vol. 1. – P. 167–195.

4. Eysenck M. W. Anxiety and cognitive performance: Attentional control theory / M. W. Eysenck, N. Derakshan, R. Santos, M. G. Calvo // Emotion (Washington, D.C.). – 2007. – Vol. 7, № 2. – P. 336–353.

5. Barlow D. H. Anxiety and Its Disorders: The Nature and Treatment of Anxiety and Panic / David H. Barlow. – 2nd ed., pbk. ed. – New York : Guilford Press, 2004. – 704 p.

6. Lijster J. Affected by Anxiety: Age-related characteristics and cognitive biases of anxiety disorders in children and adolescents : PhD thesis / J. Lijster ; Erasmus University Rotterdam. – Rotterdam, 2019. – 220 p.

7. Beck A. T. Cognitive Therapy and The Emotional Disorders / A. T. Beck. – London : Penguin, 1991. – 356 p.

8. Gotlib I. H. Cognition and depression: current status and future directions / I. H. Gotlib, J. Joormann // Annual Review of Clinical Psychology. – 2010. – Vol. 6. – P. 285–312.

9. Кустов А. В. Мислення: психологічні, психопатологічні та психотерапевтичні аспекти : навч. посіб. / А. В. Кустов, Ю. А. Алєксєєва. – Суми : Вид-во СумДУ, 2010. – 324 с.

УДК 378.015.3

Коротенко К.Л.[1], Крутій К.Л.[2]
[1] студ. гр. ПП-М-24 Маріупольського державного університету
[2] д-р. пед. наук, проф. Маріупольського державного університету

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ

Формування мотивації досягнення успіху у студентів закладів вищої освіти обумовлене комплексом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, які взаємопов'язані між собою та посилюють або, навпаки, послаблюють мотиваційний потенціал особистості студента. Врахування зазначених чинників є необхідною умовою ефективної організації освітнього процесу у межах професійної підготовки майбутніх фахівців.

Метою цих тез є аналіз сучасних наукових джерел з метою визначення ключових чинників що впливають на формування мотивації досягнення успіху у студентів закладів вищої освіти.

У сучасних дослідженнях і публікаціях значна увага приділяється висвітленню проблематики мотивації, зокрема питанням формування мотивації досягнення успіху у студентів. Низку робіт присвячено мотивації студентів під час організації освітнього процесу в умовах воєнного стану (О. Піменова, О. Гапончук). Автори визначають чинники, що впливають на розвиток мотивації студентів до навчання. До яких відносять: особистісні якості студента; зміст освітньої програми; практична спрямованість навчання; професійна майстерність викладача; соціальне оточення; матеріально-технічне забезпечення навчального закладу; висока вимогливість студентів до своїх досягнень та загальна атмосфера у групі; система заохочення та стимулювання в закладі освіти [5].

Так, О. Зайцева, на основі теоретико-методологічного аналізу досліджень та публікацій в галузі психології, пропонує модель розвитку мотиваційних чинників метакогнітивної активності студентів закладів вищої освіти, яка побудована на основі двох компонентів: загальні мотиви (мотив влади, мотиви досягнення успіху, мотиви афіліації, академічні мотиви) та спеціальні (професійні) мотиви. Професійні мотиви авторка розглядає у часової трансспективі та відносить до них мотиви обрання професії, мотиви навчання в закладі вищої освіти та мотиви професійної діяльності [3].

Дослідники О. Артюшенко, Д. Нечипоренко на основі аналізу наукових джерел виділяють структурні компоненти мотиву досягнення: когнітивний (знання, уміння, вольові якості), емоційно-ціннісний (самооцінка, інтерес, задоволеність результатами власної діяльності) та діяльнісно-поведінковий (пізнавальна активність, практична реалізація індивідуально-психологічних можливостей, самостійні заняття) [1].

Поняття «мотивація» є міждисциплінарним терміном, який представляє інтерес для психології, педагогіки, економіки та менеджменту, психофізіології тощо. З психологічної точки зору мотивацію можна розглядати як систему чинників, які обумовлюють та спрямовують поведінку людини (потреби, мотиви, наміри, цілі, переконання, установки, інтереси, ідеали тощо) [4].

У наукових дослідженнях мотив зазвичай визначається як спонукальний чинник у формуванні мотивації досягнення успіху (H. Heckhausen, D. McClelland), проте, не існує єдиної загальноприйнятої класифікації з визначенням мотивів [6]. Так, Ю. Вінтюк на основі аналізу переваг та недоліків, труднощів створення існуючих класифікацій мотивів запропонував власний підхід та зробив спробу його реалізації. Його класифікація детально описує основні види мотивів та відображує їх співвідношення. Автор також наголошує на важливості подальших ґрунтовних досліджень пов’язаних з цією проблематикою [2].

Перспективу нашого дослідження вбачаємо у поглибленому вивченні впливу особистісних мотивів студентів, які навчаються на спеціальності «Психологія», на формування у них мотивації досягнення успіху. Такий підхід дозволить деталізувати структуру мотиваційної сфери майбутніх психологів, визначити провідні мотиви, що сприяють успішності їхнього професійного становлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артюшенко О. Ф., Нечипоренко Д. Л. Мотив досягнення та теоретичне обґрунтування його структурних компонентів / О.Ф. Артюшенко,

Д.Л. Нечипоренко // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2013. – №5 (38). – С. 25-28.

2. Вінтюк Ю. Обґрунтована класифікація мотивів: труднощі створення та шляхи їхнього подолання / Ю. Вінтюк // Вісник Львівського університету. Філософські науки. – 2008. – Вип. 11. – С.278-287. – URL: http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/filos/article/viewFile/1044/1078 (дата звернення 05.04.25).

3. Зайцева О. О. Змістовна модель мотиваційних чинників розвитку метакогнітивної активності студентів / О.О. Зайцева // Теорія та практика сучасної психології. – 2018. – №6. – С. 120-124. – URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/6_2018/25.pdf (дата звернення 07.04.25).

4. Кісіль З. Р., Швець Д. В. Мотивація діяльності людини: Навчальний посібник у схемах, таблицях, коментарях / З.Р. Кісіль, Д.В. Швець. – Одеса: Видавництво ОДУВС. – 2023. – 154 с.

5. Піменова О. О., Гапончук О.М. Мотивація до навчання студентів в умовах воєнного стану / О.О. Піменова, О.М. Гапончук // Спеціальні та галузеві соціології. – Випуск 47. – 2023. – С. 36-39. URL: http://habitus.od.ua/journals/2023/47-2023/5.pdf (дата звернення: 20.03.2025 р.).

6. Heckhausen J., Heckhausen H. Motivation and Action. Third Edition. Springer/ – 2018. – 914 p. – URL: https://nibmehub.com/opac-service/pdf/read/Motivation%20and%20Action-%203rd%20edition-%202018.pdf

УДК 159.9
Машир В.А.
студ. гр. СН-114м НУ «Запорізька політехніка»

ПРО ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СПОРТИВНОГО ПСИХОЛОГА

Багато хто знає, що сучасний спорт сьогодні – це боротьба не тільки високих технологій, медико-біологічних добавок, сучасних методик фізичної підготовки, а й психологічного протистояння. Як правило, спортсмени, які піднімаються на п'єдестал, або виходять у фінал змагань Олімпійського рівня, на Чемпіонатах Світу чи Європи, достатньо підготовлені фізично та технічно. І важливим елементом стає тактична, стратегічна та психологічна підготовка. Навички, якості спортсмена-переможця, великою мірою набуваються через досвід під час змагальної діяльності, але й можуть напрацьовуватись у процесі роботи зі спеціалістом у галузі спортивної психології. Головне, що практично при рівних навантаженнях фізичної підготовки, корінну роль може відіграти саме психологічна підготовка спортсмена, бо у процесі високого

стресового фактору під час змагань високого рівня, здатність психологічної стійкості може зіграти основну роль у досягненні бажаної перемоги.

Основна роль спортивного психолога полягає, по-перше, в здатності зрозуміти суть основної психологічної проблеми, з якою стикається спортсмен; по-друге, знайти з ним контакт, встановити довіру і говорити зрозумілою йому мовою; по-третє, знайти метод підтримки, який буде підходити даному спортсмену, конкретній команді, використовуючи який буде отримано ефективний результат. В роботі зі спортсменами психолог не повинен займати чиюсь позицію; його завдання – допомогти у створенні внутрішньої гармонії, позитивної та легкої атмосфери, можливості в розкритті всіх основних спортивних навичок і якостей, допомогти в налагодженні максимально продуктивних взаємовідносин як у команді між спортсменами, якщо йдеться про ігрові види спорту, так і, що не менш важливо, в форматі взаємодії «спортсмен – тренер». Робота спортивного психолога може відбуватися у різних напрямах, як у вигляді індивідуальних зустрічей, так і в роботі з групами (командами).

В індивідуальних зустрічах вирішуються локальні завдання: психологічна робота з особистими проблемами спортсмена, як, наприклад, робота зі станом «передстартової лихоманки», почуттям невпевненості тощо. Головним завданням є усунення негативних станів, які пов'язані з невпевненістю у своїх діях, постійними сумнівами, як вчинити найкраще, різного роду фобіями тощо. Також, під час приватних зустрічей, спортивний психолог допомагає спортсмену налаштовуватись на старт, та сприяти приведенню його у стан «бойової готовності».

У процесі групових занять спортивним психологом вирішуються різні завдання: створення оптимально бойового стану (ОБС) команди, створення єдиного енергетичного поля команди, створення «Духу команди»; робота психолога з окремими членами майбутньої команди для їх підготовки до спільних дій у складі збірної; абстрагування від «чужої гри» (нав'язування іншою командою свого стилю) та збереження свого стилю гри (у разі зустрічі рівноцінних команд); під час гри на чужому полі з командою проводиться внутрішня психологічна та енергетична підготовка, під час якої вдається ігнорувати у свідомості команди стереотипи, що склалися (наприклад, «чуже» і «своє» поле); максимально допомогти психологічній адаптації своїй команді на виїзді, щоб кожний спортсмен і команда в цілому максимально розкрилися під час гри; розвиток особливого виду чутливості у гравців команди (відчуття один одного), де незважаючи на зовнішній тиск (психологічний), який як правило пов'язаний з пропущеним голом або втратою ініціативи (у гравців з'являється песимізм, підвищується метушливість, виникає відчуття втраченості можливості), гравці здатні утримувати свій стиль гри, продовжуючи демонструвати високу техніку; створення позитивного психологі-

чного настрою як у окремих членів команди (особливо у капітана та лідерів), так і у всієї команди в цілому; психологічна підготовка воротаря, де воротар навчається сенситивності (підвищеній чутливості), яка може допомогти в екстремальній ситуації (особливо під час штрафних ударів); психологічна робота з руйнування «зоряної хвороби» або надмірної самовпевненості, яка з'являється в результаті ряду успішних ігор; при цьому команда може мати втрату почуття гри, суперника, поля, що може призвести до поразки в наступних після перемоги змаганнях; навчання здатності утримання свого стилю і збереження свого ритму протягом всієї гри; енергетична підготовка безпосередньо перед грою, з метою виходу на поле у гарному психологічному стані.

Задача, яку вирішує спортивний психолог, це приведення команди в активний, бойовий стан. У разі перевантаженості під час ігор, як фізично, так і морально, пропонуються сеанси відновлювальної релаксаційної терапії, медитативний аутотренінг та інші форми психореабілітації. Результат – усунення напруги і втоми, набуття сильного, оптимального бойового стану. Спортивний психолог допомагає створити психологічний настрій команди на гру. Це важливо, бо від психологічного настрою команди, зазвичай (особливо у разі рівнозначних команд) залежить результат матчу. Проводиться налаштування всіх членів команди, підкріплене «ритуалом», яке може суттєво вплинути на результат гри, особливо під час ігор із сильним суперником. Психологічна підтримка в команді може супроводжуватися певними ритуалами (наприклад, коли перед грою, вся команда стає в одне коло, руки кладуть на плечі один одному, всі разом вимовляють голосно якийсь слоган, б'ють один одного по руках, долоня об долоню та ін.). Такі спільні дії можуть послужити сильним емоційним вибуховим поштовхом. Особливо це поширено в регбі, американському футболі, баскетболі тощо.

УДК 316.622-058.833
Сардак Д.О. [1], Садикіна А.С. [2]
[1] студ. гр. СН-111 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш.викл. НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ КОМУНІКАЦІЙНИХ СТИЛІВ НА ЯКІСТЬ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ

Сім'я є однією з основних соціальних інституцій, яка визначає особистісний розвиток, емоційний стан і соціальну адаптацію кожного її члена. Сучасні соціальні зміни, розвиток технологій і зміни у стилях життя створюють нові виклики для сімейних стосунків. Особливу роль у формуванні здорових і гармонійних стосунків у родині відіграє комунікація між її членами. Комуні-

каційні стилі, тобто способи та методи взаємодії людей, безпосередньо впливають на якість і стабільність сімейних стосунків. Порушення комунікаційного процесу може призводити до конфліктів, незадоволення, а в окремих випадках і до розриву стосунків. Проблеми сімейних стосунків, зокрема конфлікти та відсутність взаєморозуміння, є одними з найбільш поширених причин психологічного стресу, депресій і навіть соціальних порушень. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВОЗ), порушення в сімейних стосунках є однією з основних причин психічних розладів у дорослих, включаючи депресії, тривожні розлади, а також стресові розлади у дітей.

Сучасне суспільство стикається з численними викликами, які впливають на сімейні стосунки: війна, глобалізація, зміни в соціальних ролях, економічна нестабільність, розширення використання інформаційних технологій. Всі ці фактори змінюють традиційні моделі комунікації в родині, що може призвести до труднощів у взаєморозумінні між членами родини. За даними Державної служби статистики України, кількість розлучень за останнє десятиліття зросла на 30%, що свідчить про зростання числа проблем у сімейних стосунках [1]. Одним з основних факторів, які можуть як полегшити, так і ускладнити взаємодію в родині, є комунікаційні стилі членів сім'ї. Дослідження, проведене Американською асоціацією психологів (APA), вказує, що 65% сімейних конфліктів виникають через неефективне спілкування, що призводить до емоційного відчуження, конфліктів та, у ряді випадків, до розриву стосунків. У цьому контексті важливо з'ясувати, які комунікаційні моделі є найбільш продуктивними для підтримки гармонійних стосунків у родині та як їх можна ефективно коригувати.

Найбільш поширеними комунікаційними проблемами в сім'ї є агресивність, пасивність, маніпуляція, а також відсутність емоційної підтримки [2]. Водночас конструктивні стилі, такі як активне слухання, відкрите висловлювання почуттів та бажань, а також уміння вирішувати конфлікти мирним шляхом, є основою стабільних і довготривалих стосунків. Статистика показує, що подружжя, яке практикує ефективну комунікацію, на 40% менш схильне до розлучення порівняно з тими, хто не використовує таких методів.

Враховуючи зазначене, дослідження впливу комунікаційних стилів на якість сімейних стосунків є надзвичайно важливим для розвитку сучасної психології та соціології, адже воно може стати основою для розробки ефективних методів підтримки гармонії у родині та запобігання сімейним кризам. Тому вивчення різних типів комунікаційних стратегій у родині та їхнього впливу на емоційний клімат є необхідним кроком до вирішення численних соціальних проблем, таких як насильство в родині, зниження рівня психологічного здоров'я членів родини та розширення можливостей для профілактики сімейних криз.

Таким чином, вивчення впливу комунікаційних стилів на якість сімейних стосунків є надзвичайно актуальним для сучасної психології, соціології та соціальної роботи. Однією з основних проблем, яка виникає в контексті сучасних сімейних стосунків, є недостатнє вивчення того, як саме комунікаційні стилі (відкритість, емоційна гнучкість, конфліктність тощо) впливають на якість та стабільність стосунків у родині. Особливо актуальним є аналіз негативних комунікаційних стилів, таких як агресія, пасивність або маніпуляція, які часто стають причиною конфліктів та погіршення взаєморозуміння між подружжям, батьками та дітьми [3]. Не менш важливою є проблема пошуку ефективних методів покращення комунікації, які можуть бути використані для запобігання сімейним кризам і розвитку гармонійних стосунків у родині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьміна М. О. Феномен розвитку професійної компетентності соціальних працівників у дослідженнях вітчизняних науковців / М.О. Кузьміна // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2020. – Вип. 2 (47). – С. 79–84. – Режим доступу: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2020.47.79-84

2. Кузьміна М. О., Масюк О. П., Кузьмін В. В., Мєщан І. В. Соціальне партнерство як інструмент підготовки соціального працівника у закладі вищої освіти / М.О. Кузьміна, О.П. Масюк, В.В. Кузьмін, І.В. Мєщан // Науковий журнал Хортицької національної академії. – Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2021. – Вип. 2(5). – С. 168–176. – DOI: https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-5-18

3. Forecasting Career-And Competence Indicators of a Social Worker in the Context of Digital Transformations of the Society / M. Kuzmina et al. // SHS Web of Conferences. – 2021. – Vol. 100. – DOI: https://doi.org/10.1051/shsconf/202110004005

УДК 159.9
Скірдова А.Ф.
студ. гр. СН-114м НУ «Запорізька політехніка»

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ «ТВОРЧІСТЬ» І «КРЕАТИВНІСТЬ»

На сьогоднішній день наукове співтовариство не має спільної думки, стосовно чіткого розмежування термінів «творчість» та «креативність». Незважаючи на це ми можемо бачити їх використання у різноманітних сферах

життя, велику кількість закликів, щодо розвитку певних здібностей та особистісних рис. Натомість, перш ніж щось вдосконалювати у себе та інших, потрібно чітко розуміти на що направлений вплив. Саме через виявлену неоднозначність дана тема вважається актуальною, адже у результаті ми спробуємо поставити крапку ототожненню цих термінів та виділимо вагомі відмінності, на які не можна не звертати уваги.

Поняття «творчість» та «креативність» мають спільні й відмінні риси. Почнемо з того, що слово «креативність» походить від слова «create», що й означає творчість. Дослівно «creativity» - це «творчість» [4]. Через те, що на багатьох мовах ці два поняття позначаються одним словом, значення якого залежить від контексту, або спільнокореневими словами і виходить ототожнення цих термінів. Проте, незважаючи на спільні риси цих понять, такі як створення чогось оригінального, новизна, подолання шаблонних стереотипів, перетворення, є все ж таки і відмінні риси.

Так «творчість» зазвичай розуміють як діяльність людини, певний процес творіння, а «креативність» - здібність або здатність до творчості (О. Антонова, В. Моляко, І. Мелик-Гайказян) та властивість особистості (Дж. Гілфорд, Е. Торренс) [1; 3]. Крім цього, творчості часто надають «божественну природу», тоді як креативність більш орієнтована на практичне життя та досягнення певної мети. Також, хочеться зауважити ще на тому, що креативність зазвичай пов'язують з процесом генерації ідей (Т. Любарт, К. Шмідт, Джон Као) [3]. Вбачається, що чим швидше людина може продукувати велику кількість оригінальних, різноманітних ідей, то тим більший в неї рівень розвитку креативності. Тут вже важливий результат і досягнення поставленої мети в заданих рамках умови завдання.

Творчість, в свою чергу, потребує натхнення. Наприклад, людина може впасти у творчу кризу, або просто бути не у настрої творити, чи запропонована ідея / завдання видалося нецікавим. Саме тому творчість є спонтанною і не завжди вловимою. Мається на увазі, що, наприклад, поету можуть зненацька прийти у голову рядки нового вірша, але в інший день йому дуже важко буде примусити себе написати якийсь твір на задану тему. Також, як зазначає С.Д. Дімітрова-Бурлаєнко [1], творчість не потребує обов'язкового результату, це немовби певна діяльність заради процесу творіння, що сам по собі є цінним. На думку М. Ліпіна [2], творчість впливає і на творця, і на навколишній світ. Тобто, у даному процесі йде перетворення з обох сторін.

Креативність же направлена саме на перетворення навколишнього світу і є засобом досягнення мети [2]. Вона до цього ще й визначається певним чином, як здатність знаходити нетрадиційні способи розв'язання проблемних завдань, що можна простежити у визначеннях Д. Сімпсона, Дж. Гілфорда та інших науковців [3]. Тобто, умовно кажучи, спершу виникає проблема, потім процес генерування рішень, оцінювання їх, вибір оптимального результату і

втілення його у життя. Це, звичайно, дуже спрощене схематичне уявлення, не всі пункти можуть бути вказані. Творчість же уявляється як натхнення – втілення у життя. Звичайно, що натхненню передують певні знання, думки, досвід, роздуми на дану тему, що одного разу, немов із підсвідомості виходить у вигляді готового результату.

Для креативності важливо вміти генерувати велику кількість ідей доволі швидко, коли для творчості часто може бути достатнім однієї оригінальної ідеї, що може прийти у будь-який час. М. Ліпін зауважує, що основна відмінність між поняттями полягає у тому, що «творчість є способом реалізації універсальних потенцій буття, а креативність – суб'єктивних приватних інтересів. Творчість дослухається до логосу світу, натомість креативність нав'язує йому свій» [2, с. 83]. Л. Федулова вважає, що попри типологічну схожість творчості та креативності, остання має конкретне спрямування – «бути рушійною силою економічного розвитку» [5, с. 53-54].

Отже, можна зробити висновок, що поняття «творчість» та «креативність» мають спільні і відмінні властивості. Спільні: створення чогось оригінального, новизна, подолання шаблонних стереотипів, перетворення. Відмінності ж вбачаються в наступному: швидкість; здатність генерувати велику кількість ідей; орієнтація на вирішення проблемного питання, а не на самому процесі творіння; важливість отриманого результату – все це є важливим саме для креативності і для творчості не є обов'язковим. Основою творчого процесу є натхнення автора, а креативності – прагматизм, тобто доцільність, корисність вихідного продукту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дімітрова-Бурлаєнко С. Д. Дефініції понять «творчість» і «креативність» у сучасному науковому дискурсі / С. Д. Дімітрова-Бурлаєнко // Наукові записки НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки. – 2017. Вип. 135. – С. 82–89.

2. Ліпін М. Творчість та креативність: способи людського існування. / М. Ліпін // Вісник Київського національного торговельно економічного університету. – 2019. – № 1. – С. 79-91.

3. Павленко В.В. Креативність: сутнісна характеристика поняття / В.В. Павленко // Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал] / академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». – Житомир, 2016. – Вип. 11. – 154 с. – С.120–131.

4. Сидоров Д. Загальне та відмінності у дефініціях «творчість» та «креативність». / Д. Сидоров // Нові технології навчання [Електронний ресурс]. – 2024. – №98. – С. 198-204. – Режим доступу: http://journal.org.ua/index.php/ntn/article/view/413

5. Федулова Л. І. Теоретичні конструкції креативної економіки. / Л.І. Федулова // Економічна теорія та право. – 2017. – № 4 (31). – С. 48–63.

УДК 159.9
Слюсар Н.О.
студ. гр. СН-114 НУ «Запорізька політехніка»

АКЦЕНТУАЦІЇ ХАРАКТЕРУ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ

У сучасній психології поняття акцентуацій характеру є важливим для розуміння індивідуальних особливостей особистості. Воно дозволяє пояснити специфіку поведінки, схильність до певних психоемоційних реакцій та можливі труднощі соціальної адаптації. Дослідження цього феномена є актуальним як для діагностики, так і для психологічної корекції. Мета цієї роботи – проаналізувати основні типи акцентуацій характеру, їх психологічний зміст та вплив на життя особистості.

Акцентуації характеру – це крайні варіанти норми, які проявляються у посиленні окремих рис характеру. Одними з перших це явище дослідили К. Леонгард та А. Личко, які запропонували відповідні класифікації. Леонгард виділяв десять типів акцентуацій, орієнтуючись на особливості поведінкових реакцій, тоді як Личко доповнив та адаптував цю класифікацію для підліткового віку.

Серед основних типів акцентуацій характеру можна виділити наступні:

Гіпертимний тип характеризується підвищеною активністю, оптимізмом та товариськістю. Люди цього типу мають схильність до постійного прагнення до нових вражень, вони енергійні, але можуть бути поверховими в роздумах і діяльності, що може призвести до недостатньої уваги до деталей.

Дистимний – люди цього типу схильні до пригніченого настрою, замкнутості, песимізму. Вони часто бачать світ у темних тонах, можуть бути схильними до депресії та тривоги, що впливає на їх соціальну адаптацію і взаємодію з оточенням.

Циклоїдний тип характеризується чергуванням підйомів та спадів настрою. У періоди підйому люди стають активними та оптимістичними, тоді як у періоди спадів відчувають зневіру та емоційну втому. Це може призвести до нестабільності в поведінці.

Сенситивний – люди цього типу відзначаються підвищеною чутливістю, сором’язливістю та схильністю до переживань через дрібниці. Вони можуть бути дуже вразливими до критики та змін у навколишньому середовищі.

Педантичному типу властива надмірна точність, схильність до порядку, обережність та уважність до деталей. Такі люди часто зосереджуються на виконанні завдань до найменших дрібниць, іноді за рахунок гнучкості та швидкості виконання.

Збудливий – імпульсивність, дратівливість, недостатній самоконтроль. Люди цього типу мають труднощі з контролем емоцій, що призводить до частих конфліктів і неспроможності зберігати спокій у стресових ситуаціях.

Застрягаючий – схильність до підвищеної образливості, прагнення до справедливості та конфліктність. Вони можуть не забувати образи і тримати образу на довгий час, що створює труднощі в стосунках з іншими.

Демонстративний – виражене прагнення до уваги, артистичність, емоційна лабільність. Люди цього типу схильні до маніпулювання емоціями інших, вони часто потребують уваги й схвальних відгуків, що може призвести до нещирості у взаємодії з оточенням.

Тривожний – люди цього типу мають підвищену невпевненість у собі та схильність до страхів. Вони часто переживають через можливі неуспіхи або негативні оцінки з боку інших, що може обмежити їх активність у різних сферах життя.

Екзальтований – характеризується емоційною нестабільністю та схильністю до сильних переживань. Люди цього типу можуть надмірно реагувати на події, часто переживаючи від радості до глибокої смутності, що впливає на їх здатність зберігати рівновагу в стресових ситуаціях.

Акцентуації характеру можуть відігравати як позитивну, так і негативну роль у житті людини. З одного боку, вони сприяють формуванню індивідуальності, а з іншого – можуть створювати труднощі в соціальній адаптації, особливо у кризові періоди життя. Тип акцентуації впливає на стиль комунікації особистості, її стосунки з оточенням та професійну діяльність. Важливим є дослідження механізмів формування та прояву акцентуацій, оскільки це дає змогу розробляти ефективні методи корекції та підтримки особистості. Водночас, ступінь їхнього впливу значною мірою залежить від вікових, соціокультурних та індивідуально-психологічних особливостей людини.

Механізми формування та прояву. На розвиток акцентуацій впливають як генетичні фактори, так і соціальне середовище. Дитячий досвід, виховання, соціальні умови та особливості нервової системи можуть сприяти посиленню або згладженню певних акцентуаційних рис. Крім того, вони можуть змінюватися протягом життя залежно від стресових ситуацій, професійного вибору та особистих криз.

Методи корекції та підтримки. Розуміння акцентуацій дозволяє розробляти методи їхньої корекції та підтримки. Психологічна допомога може включати когнітивно-поведінкову терапію, розвиток емоційного інтелекту, роботу з самооцінкою та комунікативними навичками. Крім того, соціальне

середовище може відігравати роль у формуванні сприятливих умов для розвитку особистості з урахуванням її акцентуаційних особливостей.

Таким чином, розуміння акцентуацій характеру є важливим аспектом психологічної науки, оскільки дозволяє своєчасно виявляти схильність до певних психоемоційних проблем. Це знання сприяє ефективній профілактиці та корекції цих проблем, а також розробці індивідуальних підходів до підтримки особистості. Подальші дослідження в цій сфері можуть зосередитися на вивченні взаємозв'язків акцентуацій із різними факторами середовища, а також на розробці нових методів роботи з акцентуйованими особистостями для досягнення кращих результатів у психологічній допомозі.

УДК 378.14:159.9
Стадник А.Г.[1], Журавльова А.М.[2]
[1]канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2]студ. гр. СНз-111 НУ «Запорізька політехніка»

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ: ЗМІСТ І СКЛАДОВІ

У сучасному суспільстві, що стрімко змінюється, вимоги до якості підготовки фахівців значно зросли. Особливо це стосується психологів, діяльність яких безпосередньо впливає на особистісний розвиток людей, їхню здатність долати життєві труднощі та адаптуватися до змін. Одним із основних критеріїв професійної підготовки є сформованість професійної компетентності. Саме вона визначає здатність майбутнього фахівця ефективно реалізовувати свої знання й навички в реальній практиці.

Поняття професійної компетентності широко досліджується у науковій літературі. Зокрема, М. Богданов розглядає професійну компетентність як інтегровану систему знань, умінь і навичок, що формується у процесі професійної діяльності. На його думку, компетентність є результатом не лише навчання, а й безперервного саморозвитку фахівця. О. Козлов акцентує увагу на особистісному аспекті компетентності, підкреслюючи роль індивідуальних рис у здатності до адаптації, прийняття рішень і самоорганізації в умовах професійної діяльності. Він зазначає, що високий рівень особистісної зрілості є передумовою ефективної професійної діяльності. І. Петрова наголошує на інтегративному характері компетентності, де важливими є когнітивні, мотиваційні, емоційні та регулятивні компоненти. Вона розглядає професійну компетентність як динамічну систему, що розвивається протягом усього професійного шляху людини.

Отже, професійна компетентність охоплює не лише фахову обізнаність, але й особистісні якості, що забезпечують готовність до професійної діяльності в умовах невизначеності, змін та високої соціальної відповідальності.

Аналіз наукових підходів дозволяє виокремити основні складові професійної компетентності майбутніх психологів:

– Когнітивний компонент – включає теоретичні знання з психології, методологію наукового пізнання, володіння сучасними психодіагностичними та психокорекційними технологіями.

– Операційно-діяльнісний компонент – охоплює практичні навички проведення психологічного консультування, тренінгової роботи, психологічної діагностики, а також уміння розробляти й реалізовувати психологічні інтервенції.

– Особистісний компонент – передбачає сформованість таких якостей, як емпатійність, рефлексивність, емоційна стабільність, відповідальність, толерантність та етичність.

– Мотиваційний компонент – пов'язаний із прагненням до професійного саморозвитку, інтересом до обраної діяльності, готовністю до самонавчання та вдосконалення професійної майстерності.

– Регулятивний компонент – включає здатність до саморегуляції, постановки цілей, планування діяльності, оцінювання результатів і корекції власної поведінки.

Особливу роль у становленні професійної компетентності відіграють практична підготовка та проходження студентами-психологами професійних практик, де вони мають змогу застосувати набуті знання в реальних умовах, розвивати професійно важливі якості та навички.

Формування професійної компетентності студентів-психологів є складним і багатокомпонентним процесом, який потребує цілеспрямованої педагогічної підтримки. Основними чинниками такого формування є: якісна теоретична підготовка, що передбачає засвоєння базових і спеціалізованих знань; організація практичної діяльності, яка сприяє розвитку умінь і навичок через залучення студентів до реальних ситуацій психологічної практики; формування особистісних якостей, необхідних для професійної діяльності психолога, зокрема через рефлексивні практики, тренінги особистісного зростання та розвиток емоційного інтелекту; підвищення рівня професійної мотивації, що стимулює інтерес до постійного саморозвитку і вдосконалення; інтеграція інноваційних освітніх технологій, таких як проектне навчання, моделювання професійних ситуацій, проблемно-орієнтоване навчання.

Важливим аспектом є також створення мотиваційно-розвивального середовища у закладі вищої освіти, що стимулює студентів до активної пізнавальної та професійної діяльності.

Отже, професійна компетентність студентів-психологів є складним інтегрованим утворенням, яке поєднує знання, практичні уміння, особистісні якості, професійну мотивацію та регулятивні здібності. Її формування вимагає системного підходу, поєднання теоретичної підготовки та практичного досвіду, розвитку рефлексії та професійної етики.

Успішне становлення професійної компетентності забезпечує готовність майбутнього психолога до ефективної діяльності в умовах сучасних викликів і сприяє його професійному зростанню протягом усього життя.

УДК 159.9
Старченко М.Л.
студ. гр. СНз-114м НУ «Запорізька політехніка»

СТРУКТУРА РЕЗИЛІЄНТНОСТІ ЦИВІЛЬНИХ В УМОВАХ ВІЙНИ (РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

В умовах війни важливим є дослідження факторів, що впливають на резилієнтність, тобто на здатність адаптуватися, відновлюватися та зростати в умовах несприятливих обставин. Для того, щоб описати структуру резилієнтності цивільних в умовах воєнного стану, в травні 2024 року було проведене емпіричне дослідження резилієнтності, емоційного інтелекту та копінгових стратегій дорослих людей. У дослідженні взяли участь 84 людини (49 жінок та 35 чоловіків), які вказали місце перебування в Україні та статус цивільної особи.

В основу нашого дослідження покладені: модель резилієнтності A. Troy [4], яка виділяє у механізмах резилієнтності два основні компоненти – емоційну регуляцію та копінгові стратегії; інтегративна модель резилієнтності M. Lahad BASIC-Ph [2]; уявлення про інтеграцію і активацію компонентами емоційного інтелекту усіх сфер особистості у вигляді авторської моделі взаємодії факторів та стадій резилієнтності [1, с. 40].

Були використані наступні методики дослідження для вимірювання резилієнтності: Шкала резилієнтності CD-RISC-10 для визначення рівню самооцінки резилієнтності як риси особистості; Шкала сприйманого стресу PSS-10 для визначення показника хронічного стресу в умовах воєнного стану і відповідно резилієнтності як процесу в конкретних умовах. Для дослідження структури (чинників) резилієнтності було використано Опитувальник емоційного інтелекту «ЕмІн» (Д.В. Люсін) та Опитувальник Basic-Ph (M. Lahad).

За результатами застосування методики CD-RISC-10 виявилося, що 31% відсоток досліджуваних має низьку та нижче середнього резилієнтність, 25%

- середню, 44% - вище середнього та високу. Застосування методики PSS-10 показало, що 20% досліджуваних мають низький рівень сприйманого стресу, 55% - середній, 25% - високий [1].

Для виявлення системоутворюючих чинників резилієнтності цивільних в умовах воєнного стану був проведений кореляційний аналіз [1] за допомогою коефіцієнту Пірсона між показниками резилієнтності, сприйманого стресу та емоційного інтелекту і копінгових стратегій (рис. 1).

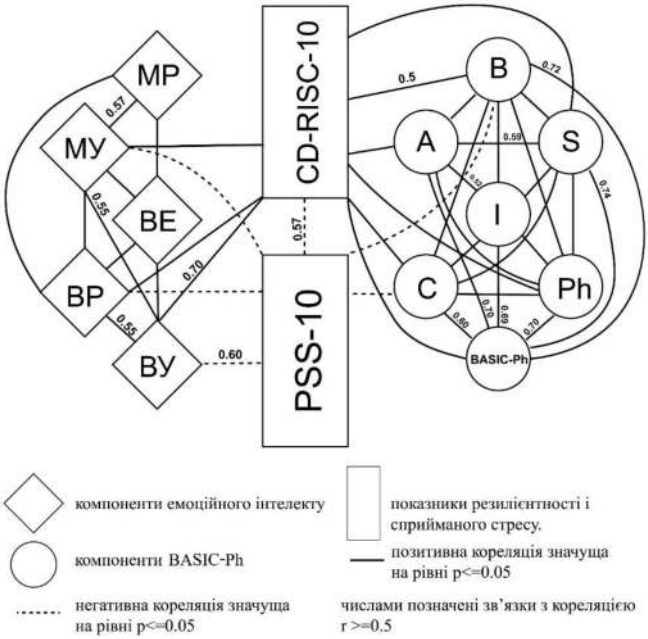

Рис. 1. Кореляційні зв'язки компонентів емоційного інтелекту, копінгових стратегій за моделлю BASIC-Ph та показників резилієнтності і сприйманого стресу.

МР – розуміння чужих емоцій; МУ – управління чужими емоціями; ВЕ – контроль експресії; ВР – розуміння своїх емоцій; ВУ – управління своїми емоціями; CD-RISC-10 – шкала резилієнтності Коннора-Девідсона-10; PSS-10 – шкала сприйнятого стресу; B – Belief, цінності, переконання; A – Affect, вираження емоцій; S – Social, соціальна активність; I – Imagination, уява; C – Cognition, когнітивні стратегії; Ph – Physiology, тілесні ресурси; BASIC-Ph – загальний показник опитувальника, різноманітність копінгових стратегій.

Показники резилієнтності за CD-RISC-10 мають значущі позитивні кореляційні зв'язки з управлінням емоціями інших (r=0.39), розумінням (r=0.29) та управлінням власними (r=0.70) емоціями, загальним показником емоційного інтелекту (r=0.43); копінговими стратегіями за моделюю BASIC-Ph - Belief (віра, цінності) (r=0.50), Affect (почуття, емоції) (r=0.23), Social (соціальна активність) (r=0.24), Cognition (когнітивні стратегії) (r=0.47), Physiology (тілесні ресурси, активність) (r=0.36) та загальним показником BASIC-Ph (r=0.45) [1].

Показники сприйманого стресу за PSS-10 мають значущі негативні кореляційні зв'язки з управлінням емоціями інших (r= -0.33), розумінням (r= -0.37) та управлінням власними (r= -0.60) емоціями, загальним показником емоційного інтелекту (r= -0.40), копінговими стратегіями компонентів Belief (r= -0.32), Cognition (r= -0.27) [1].

Крім того, було проведене порівняння показників резилієнтності та сприйманого стресу у досліджуваних віком 16-30 років (n=26) та віком 31-72 років (n=58) за допомогою t-критерія Стьюдента. Виявилося, що значення резилієнтності нижче, а показник сприйманого стресу вище у осіб віком 16-30 років порівняно з особами віком 31-72 років. За допомогою t-критерія Стьюдента були також знайдені наступні статистично значущі відмінності у вікових групах: показники управління та розуміння емоцій інших, управління власними емоціями, використання стратегій Belief та Physiology вище у групі 31-72 років порівняно з групою молодшого віку [1].

Таким чином, резилієнтність в умовах війни найтісніше пов'язана зі здатністю людини розуміти і керувати власними емоціями, впливати на емоції інших людей, спиратися на власні цінності та переконання, залучати різні когнітивні стратегії та фізичну активність для подолання стресу, а також з різноманітністю копінгових стратегій. Особи старшого віку мають вищі показники резилієнтності, що ймовірно пов'язано з кращими показниками емоційної регуляції та розвитком життєвої філософії і навичок подолання стресу впродовж життя. Слід зазначити, що кореляційний характер емпіричного дослідження не дозволяє робити висновки про наявність каузального зв'язку. Результати дослідження можуть бути використані для розробки експериментальної програми розвитку резилієнтності цивільних.

Вже існуючі психологічні технології розвитку резилієнтності часто спираються на принципи когнітивно-поведінкової терапії, на користь застосування яких в умовах війни свідчать отримані дані про важливість когнітивних копінгових стратегій. S. Southwick звертає увагу на близькість підходу логотерапії та знайдених особливостей феномену резилієнтності [3]. Отримані емпіричні дані також свідчать про перспективність подальшого дослідження зв'язку ціннісно-смислової сфери особистості та резилієнтності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Старченко М. Л. Особливості резилієнтності цивільних в умовах воєнного стану: бакалаврська робота. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка». – 2024. – 107 с.

2. Lahad M. From victim to victor: The development of the BASIC PH model of coping and resiliency. Traumatology. – 2017. – Vol. 23, Issue 1. – P. 27-34.

3. Southwick S. M., Lowthert B. T., & Graber, A. V. Relevance and application of logotherapy to enhance resilience to stress and trauma. In Logotherapy and Existential Analysis: Proceedings of the Viktor Frankl Institute. – Vienna: Springer International Publishing. – 2016. – Vol. 1. – P. 131-149.

4. Troy A. S., Willroth E. C., Shallcross A. J., Giuliani N. R., Gross J. J., Mauss I. B. Psychological resilience: An affect-regulation framework. Annual review of psychology. – 2023. – №74. – P. 547-576.

УДК 159.9

Тищенко М.С.
студ. гр. СН-114 НУ «Запорізька політехніка»

МАНІПУЛЯЦІЇ У СПІЛКУВАННІ: ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ТА ЗАХИСТ ВІД НИХ

У сучасному світі, який перебуває в постійному інформаційному русі, надзвичайно важливою стає тема маніпуляцій у спілкуванні. Люди щодня вступають у численні комунікативні взаємодії — у родині, на роботі, в громадських місцях, в інтернеті. Іноді вони навіть не помічають, що стали об’єктом впливу або що самі маніпулюють іншими. Саме тому розуміння психологічних механізмів маніпуляцій та формування навичок захисту від них набувають неабиякого значення як у повсякденному житті, так і в професійній сфері.

Маніпуляція — це прихований вплив на людину з метою досягнення певних результатів, які вигідні маніпулятору, але не завжди відповідають інтересам особи, що піддається впливу. На відміну від відкритого переконання чи прохання, маніпуляція завжди містить у собі елемент прихованості, нечесності або навмисного перекручування фактів. Людина, що потрапляє під маніпулятивний вплив, часто не усвідомлює, що її поведінка чи рішення вже підконтрольні іншій особі.

Серед основних психологічних механізмів маніпуляцій слід виокремити кілька найпоширеніших. Наприклад, виклик почуття провини — одна з найефективніших форм впливу, коли людину змушують відчути відповідальність за чужі проблеми або невдачі. Ще один приклад — емоційний шантаж,

який часто використовують у близьких стосунках, коли один із партнерів намагається домогтися свого, погрожуючи образою, мовчанням або навіть самопошкодженням. Також активно використовуються такі техніки, як лестощі, посилання на авторитети, перебільшення небезпеки чи створення ілюзії вибору.

Слід зазначити, що маніпуляція є не лише міжособистісним явищем. У широкому суспільному контексті її застосовують політики, рекламодавці, журналісти, інфлюенсери. Вони створюють інформаційний простір, який впливає на масову свідомість, формує погляди, звички, споживацьку поведінку. Так, реклама може використовувати образи щастя, успіху чи краси, пов'язані з певним продуктом, хоча насправді між ними немає прямого зв'язку. Окрему категорію становлять маніпуляції в умовах кризових ситуацій. Під час війни, пандемії, соціальних потрясінь люди стають більш вразливими, легше піддаються страху, тривозі, дезінформації. Це створює підґрунтя для широкомасштабного маніпулятивного впливу, що здатен дестабілізувати суспільство або змусити людей діяти всупереч власним інтересам.

Психологічний захист від маніпуляцій — це комплекс навичок, що дозволяють людині зберігати автономність, критичність і внутрішню свободу у спілкуванні. Передусім важливо навчитися розпізнавати ознаки маніпуляції. Якщо під час розмови ви відчуваєте незрозуміле почуття провини, внутрішній тиск або страх сказати "ні" — це може бути сигналом, що на вас намагаються вплинути приховано.

Другий важливий елемент захисту — розвиток критичного мислення. Людина, яка аналізує отриману інформацію, перевіряє джерела, не піддається на перше враження, значно менше ризикує стати жертвою маніпуляції. Також важливим є формування асертивності — здатності спокійно і впевнено висловлювати свої думки, відмовляти, не відчуваючи при цьому провини.

Психологічна гігієна передбачає також обмеження контакту з токсичними людьми, які постійно маніпулюють. Вміння розставляти межі у спілкуванні, не допускати тиску з боку інших — одна з ключових навичок емоційної саморегуляції. Останнім часом у науковій літературі зростає інтерес до теми маніпуляцій. Її досліджують такі відомі психологи, як Е.Берн, Р. Чалдіні, Е. Фромм. Їхні праці допомагають краще зрозуміти природу впливу, мотиви маніпуляторів і способи збереження внутрішньої рівноваги в ситуаціях психологічного тиску.

Таким чином, проблема маніпуляцій у спілкуванні є багатогранною, актуальною та важливою для аналізу як у науковій, так і в практичній площині. Уміння розпізнавати і протистояти маніпуляціям — необхідна компетенція сучасної людини, що прагне зберегти своє психологічне здоров'я, будувати рівноправні стосунки та бути вільною у своїх рішеннях. У світі, де інформа-

ція стала головною зброєю, саме критичне мислення та емоційна грамотність є нашими щитами.

УДК 316.36:159.925
Шпіненко В.С. [1], Кузьмін В.В.[2]
[1] студ. гр. СНз-111 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКАХ В ПОДРУЖНЬОЇ ПАРІ

У сучасному суспільстві, яке характеризується швидкими змінами, соціальною напруженістю та кризами, міжособистісні стосунки в подружніх парах є важливим фактором забезпечення емоційного благополуччя та стабільності. Одним із ключових чинників, що впливають на якість подружніх взаємин, є емоційний інтелект, який визначає здатність особистості усвідомлювати, регулювати власні емоції та розуміти почуття інших людей. Дослідження цього феномену в контексті подружніх стосунків є надзвичайно актуальним, адже від рівня емоційного інтелекту залежить здатність партнерів ефективно комунікувати, долати конфлікти та підтримувати емоційну близькість.

Основна проблема дослідження полягає у недостатній увазі до ролі емоційного інтелекту у подружніх стосунках, незважаючи на його значущість для гармонізації міжособистісних взаємин. Недостатньо вивчено механізми, які сприяють покращенню емоційної компетентності подружніх пар, що ускладнює розробку ефективних програм психологічної підтримки [1].

Д. Готтман, Б. Страйк, Н. Сільвер, В. Сатир, Дж. Тодд, Е. Фінклер та інші вчені присвятили наукові праці дослідженню ролі емоційного інтелекту у міжособистісних стосунках в подружньої парі. Р. Бар-Он запропонував одну з перших моделей емоційного інтелекту, де даний феномен розглядається як інтеграція емоційних і соціальних навичок. Д. Ґоулман наголошує на ключовій ролі емоційного інтелекту в особистісному та соціальному житті, підкреслюючи його значення для стосунків. М. Зейднер, Г. Метьюз та Р. Робертс проводили дослідження, які підтвердили, що високий рівень емоційного інтелекту сприяє кращій адаптації у стресових ситуаціях і покращує міжособистісну взаємодію. У контексті подружніх стосунків С. Фінкель та Е. Фіцсімонс дослідили, як емоційна регуляція впливає на довготривалість і стабільність сімейних відносин.

Емоційний інтелект – це здатність особистості розуміти, усвідомлювати і управляти власними емоціями, мотивацією і поведінкою, регулювати свій емоційний стан, а також управляти емоційними станами інших людей.

Сучасні підходи до дослідження емоційного інтелекту є багатогранними і включають різні теоретичні моделі, що сприяє глибшому розумінню ролі емоцій у житті людей і їхньому впливу на міжособистісні стосунки, професійний успіх та загальне благополуччя [2].

Міжособистісні стосунки визначаються як система зв'язків між людьми, що базується на їхніх емоціях, переконаннях, поведінці та спільних цілях. Вони можуть бути позитивними або негативними, залежно від того, наскільки добре взаємодіють учасники стосунків. У подружніх парах це явище набуває особливого значення, оскільки подружжя часто проводить багато часу разом, вирішуючи спільні проблеми, виховуючи дітей і займаючись побутовими справами. Таким чином, міжособистісні стосунки в парі можуть бути як джерелом радості та задоволення, так і викликом, коли виникають непорозуміння чи конфлікти [3].

Емоційний інтелект є важливим чинником, який визначає якість подружніх стосунків. Усвідомлення власних емоцій, емпатія, управління конфліктами, ефективна комунікація та підтримка особистісного розвитку – всі ці аспекти сприяють зміцненню зв’язків між партнерами. У світі, де стреси та виклики стають дедалі поширенішими, розвиток емоційного інтелекту в подружжі може стати запорукою щасливого і гармонійного життя разом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьміна М. О. Феномен розвитку професійної компетентності соціальних працівників у дослідженнях вітчизняних науковців / М.О. Кузьміна // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2020. – Вип. 2 (47). – С. 79–84. – Режим доступу: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2020.47.79-84

2. Forecasting Career-And Competence Indicators of a Social Worker in the Context of Digital Transformations of the Society / M. Kuzmina et al. // SHS Web of Conferences. – 2021. – Vol. 100. – DOI: https://doi.org/10.1051/shsconf/202110004005

3. Social and psychological prevention of professional burnout of social sphere employees under the conditions of the martial law / O. Vaniushyna et al.// Ad Alta. Journal Of Interdisciplinary Research. – 2024. – Vol. 14(01). – P. 78-81. URL:
https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8007/1/lans_soc_2024_14_1_40.pdf (date of access: 23.03.2025).

СЕКЦІЯ «ЖУРНАЛІСТИКА»

УДК 007: 304: 070
Волинець Г. М.
канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІЙСЬКОВОГО СЛЕНГУ В УКРАЇНСЬКИХ МАСМЕДІА

Мова – це жива й гнучка система, що постійно розвивається: частина лексики застаріває, частина – реактуалізується (повертається з пасивного словникового складу до активного вжитку, іноді зі зміною семантики), тим часом з'являються і нові слова. Зафіксувати зміну в моменті розвитку, у процесі становлення – важко; утім, окремі фрагменти мовної дійсності можемо фіксувати й досліджувати. Особливо чутливою і сприйнятливою до змін є мова медіа: журналісти спілкуються з читачами «однією мовою» – дослухаючись і вбираючи найменші порухи в лексиці.

За спостереженням науковців, «Сленг за своєю природою швидкозмінний, підвладний моді, динаміці суспільно-економічного розвитку, без лексикографічної фіксації приречений на зникнення, оскільки сленгові номінації швидко з'являються і так само швидко зникають. Це доводить актуальність і доконечну потребу теоретичного й лексикографічного опрацювання сленг <…>» [1, с. 581].

Сьогодення в умовах повномасштабної російсько-української війни впливає й на лексичний склад медіатекстів – все частіше вживаємо військову термінологію та сленг. Поняття «сленг» давно й активно вивчається українськими мовознавцями, зокрема: К. Атаманчук «Молодіжний сленг у соціальних мережах», В. Балабін «Сленг у сучасній лінгвістиці: огляд літератури, присвяченої проблемам сленгу», А. Грідіна «Молодіжний сленг як мовне явище», В. Каптюрова «Сленг соціальних мереж та мікроблогів», Ю. Ковальчук «Сленг як соціокультурний феномен», Н. Кривенко «Типологічні особливості сленгу (загальний та спеціальний сленг)», Т. Левченко Субстандартна лексика в сучасних українських медіа», К. Микуланинець «Сленг та жаргон: особливості та доречність використання», С. Мірошник «Поняття «сленг» та його сутнісні характеристики», О. Мороз «До питання про розмежування понять «сленг», «жаргон», «арго»», Ю. Мосенкіс, П. Грабовий, О. Фурса «Феномен українського молодіжного сленгу (сутність, розвиток, контакти)», І. Ніколів «Сленг та суміжні з ним поняття з погляду хорватських та українських лінгвістів», Л. Ставицька «Арґо, жарґон, сленґ: Соціяльна диференціяція української мови», Л. Ставицька «Сучасний україн-

ський інтержаргон: проблеми й аспекти вивчення», М. Ткачівська «Молодіжний сленг і його класифікації», В. Чорнобай «Сленг: історія виникнення, визначення поняття», Н. Шульжук «Сленг як нелітературний пласт сучасної української лексики» та багато інших.

Військову лексику вивчали І. Литовченко «Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд)», М. Навальна, Ю. Калужинська «Актуалізація лексем на позначення військових дій, процесів та станів», З. Дубинець «Військова лексика в романі Р. Іваничука «Мальви», І. Насмінчук «Військова лексика як складова мовотворчості Марії Матіос», О. Банзерук «Військова лексика в історичній прозі П. Куліша», Н. Яценко «Військова лексика в історичних романах Ліни Костенко» та ін.

Дослідження особливостей використання військового сленгу останнім часом зацікавлює й молодих науковців, з'являються доробки бакалаврів та магістрів, наприклад: Панченко А. «Український військовий сленг 2014-2023 років: семантика і структура» (наук.кер. О. Меркулова).

Загалом сленг визначають як «відносно стійкий для визначеного періоду, досить поширений і загальнозрозумілий шар лексики та фразеології в середовищі живого розмовного мовлення, неоднорідний за своїм генетичним складом і ступенем наближення до літературної мови, що має яскраво виражений експресивно-оцінний характер» [3, с. 608]. Науковці розрізняють військовий, молодіжний, медичний, музичний, підлітковий, університетський, шкільний, футбольний, морський, космічний, комп'ютерний та інші види сленгу.

Варто підкреслити, що «сленг, будучи відкритою системою, постійно поповнюється новими словами, які відображають зміни в нашому житті, він є своєрідною школою словотворчості, мірилом дотепності мовців. Як тільки сленгізм стає загальновідомим, він або закріплюється в мові, або мовець швидко втрачає до нього інтерес і замінює його іншим, тому сленг можна вважати своєрідним «фільтром» новотворів» [1, с. 582]. Отже, фіксація і аналіз сучасних мовних реалій – вкрай важливий процес.

Дослідники виокремлюють близько 300 слів суто військового сленгу сьогодення [2], але не всі з них активно використовуються в масмедіа. За нашим спостереженням, найбільш вживаними є такі: «плюс» (гаразд; все добре); «плюс-плюс» (все добре; чудово); «4.5.0» («все спокійно», в першу чергу, пересічні громадяни пам'ятають цей код із бігбордів); «двохсотий/ на щиті» (загиблий); «трьохсотий» (поранений); «шестисоті» (полонені); «піксель /цифра» (військова форма ЗСУ); «сушка», «суч*и» (російські літаки-винищувачі різних модифікацій «СУ»); «зеленка» (зарості, лісосмуги тощо); «поросята», «огірки», «кабачки», «маслята» (набої різних калібрів, снаряди, патрони); «бронік» (бронежилет); «броня» (бронетехніка); «арта» (артилерія); «лєнточка» (колона військової техніки); «на нулі/ передок» (перша лінія роз-

межування); «дискотека» (бойові дії); «мінус /вихід» (снаряди, які запускають у напрямку противника); «мінусувати» (ліквідувати ворога); «кіборг» (воїни, які героїчно тримають оборону); «Привид Києва» (збірний образ 40-ї бригади тактичної авіації, яка відстояла небо над столицею, зупинивши наступальні дії агресора); «мопед» (іранський дрон-камікадзе); «приліт/ прихід / есемеска» (лучання ворожої ракети чи снаряда); «пташка» (безпілотник); «мобік, чмобік, чмоня, орк» (зневажлива назва російських солдатів) тощо.

Ці та інші сленгові висловлювання використовуються в усному мовленні багатьма українцями (не тільки військовими); значення й стилістичне маркування подібних слів – теж відоме носіям української мови. Втім, цей пласт лексики активно вживають і журналісти, вплітаючи військовий сленг у мовну тканину медіатекстів. Військовий сленг у мові ЗМІ є певним ідентифікатором єдності всього суспільства, спорідненості та міцних взаємозв'язків між усіма громадянами. Сленгізми використовуються також з іронічною, саркастичною метою, в зневажливій тональності – коли йдеться про ворога. Отже, такі вкраплення – віддзеркалюють реалії українського побуту періоду війни, додають експресивності повідомленням, надають журналістським текстам ознаки невимушеного, живого спілкування з читачами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мяснікова Є. Сленг як «фільтр» новотворів / Є. Мяснікова, М. Лухіна // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес [Електронний ресурс]: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. студ. і аспірантів, 29 вересня 2022 р. / Ред. кол. В. М. Скляр та ін. – Харків: НТУ «ХПІ», 2022. – С. 580–582. – Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/60430

2. Панченко А. Український військовий сленг 2014-2023 років: семантика і структура: кваліфікаційна робота магістра спеціальності 035 «Філологія» / А. Панченко. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. – 54 с.

3. Українська мова : енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав.ства ім.О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В. М. Русанівський та ін. – Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 820 с.

УДК 007 : 304 : 070
Єськова К. В.
старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ТЕЛЕВІЗІЙНА КІНОДОКУМЕНТАЛІСТИКА НА СУСПІЛЬНОМУ: ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА ПРИКЛАДІ ПРОЄКТІВ 2024 РОКУ)

У контексті російсько-української війни документальне кіно є важливим засобом збереження пам'яті про наслідки агресії, а також інструментом для оприлюднення людських трагедій. На думку К. Шершньової, «кіномистецтво є синтетичним, зображально-виражальним та динамічним видом мистецтва. Документальне кіно, як найдавніший вид цього мистецтва, розкриває життя у вирі подій, у рухомому аспекті та безперервних змінах» [4, с. 115]. За останні три роки український кінематограф закцентувався саме на воєнній тематиці, у першу чергу це стосується документалістики. Провідним транслятором документальних фільмів сьогодні є телебачення, завдяки якому урізноманітнюється система жанрів та розширюється тематика цієї продукції.

Сучасна телевізійна кінодокументалістика базується на поєднанні реальної історії з її авторською інтерпретацією, адже, попри прагнення автора об'єктивно осягнути історію, не менш важливим є емоційний чинник (те, яке враження справляє та чи інша подія). Дж. Грірсон визначає документальне кіно як «творче трактування сучасної дійсності»

С. Горевалов та Г. Десятник виокремлюють такі види телевізійної кінодокументалістики: телевізійний документальний кіно-, відеонарис; телевізійний пізнавальний (науково-популярний) кіно-, відеонарис; телевізійний документальний фільм-репортаж; телевізійний документальний фільм-інтерв'ю; телевізійний документальний кіно-, відеосеріал [2, с. 94].

Б. Ніколс виділяє шість типів документального кіно:

1) пояснювальний – спрямований на поширення серед глядачів нових знань (для цього типу характерною є обов'язкова присутність компетентного неупередженого оповідача за кадром);

2) поетичний – має на меті створити потужну емоційну розповідь, передати враження автора;

3) спостережний – фільмування реальності при мінімальному втручанні режисера;

4) залучений – автор бере найактивнішу участь у задокументованих подіях;

5) перформативний – у пріоритеті – особиста мотивація автора до з'ясування причин і наслідків певної події;

6) рефлексивний – такі фільми не прагнуть до розкриття змісту, а рефлексують над кіноформами.

О. Бірзул окреслює такі жанри неігрового кіно: хроніка, кіноесей, докуфікшн, мок'юментарі, розслідувальний нон-фікшн.

Тематика документальних телепроєктів Суспільного у 2024 році різноманітна. Найактуальнішою темою є протистояння українців військовій агресії Російської Федерації. У чотирисерійній стрічці «Стихії війни» автори показують, як повномасштабна війна розгорнулася та тлі всіх чотирьох природних стихій. Героям документального проєкту з Херсона та Миколаєва доводиться рятуватися від «великої води» після підриву Каховської гідроелектростанції, на Чернігівщині – мають обробляти землю, де можуть здетонувати снаряди, у Сумах – миритися зі втратою власного житла та домашніх тварин, які живцем згоріли від падіння «шахеда». Щодня сигнали тривоги сповіщають жителів України про повітряну загрозу. Трисерійний документальний цикл «Я бачив війну» розповідає історії дітей-переселенців з Маріуполя та Краматорська, з Київської області та зі сходу України. Автори стрічки «Капеланки. Молитва у пеклі» у трьох новелах порушують питання, чи можна та чи варто жінці бути капеланкою. Документально-публіцистичний чотирисерійний серіал «Ціна українського хліба» розповідає, як українські аграрії в умовах війни продовжують боротися за збереження своїх господарств.

Звернення до доленосних для України подій минулого надихнуло авторів інформаційно-просвітницького фільму «Будапешт. Бомба під незалежність», у якому аналізуються наслідки підписання Будапештського меморандуму. Стрічка «Якби Чорновіл. Кращий сценарій для України?» пояснює, чому зміна однієї особи на державній посаді не гарантує кардинальних зрушень у суспільстві.

Документальний цикл «Велика російська брехня» створено для спростування наративів російської пропаганди: у шести епізодах розповідається про переписування історії, «велику російську літературу», культові кінострічки, які формують ідеологію «руського миру», викрадення творів мистецтва, порушення свободи слова в медіа, маніпуляції на спортивних змаганнях.

Не менш важливою є тема збереження культурної ідентичності. Автори документального проєкту «Русифікація у стилі поп» розмірковують про причини зросійщення української естради та важливість музичної ідентифікації. Документальна стрічка «Йона. Голодне марення» розповідає про трансформацію художниці Йони Тукусер, яка через мистецтво досліджує тему штучного голоду 1946–1947 років. Автори фільму «На честь» розповідають про історію «іменних» військових підрозділів та їх бойової символіки. У стрічці

«Як українці українською заговорили» через екскурс у різні періоди української історії прослідковується, яких змін, утисків, заборон зазнала мова.

Дослідженню особистості О. Довженка присвячено фільм «О. Довженко. Великий компроміс» – це й про культуру, і про ментальність. Автори намагаються з'ясувати, чому митець погодився на оборудку з владою.

Зважаючи на те, що на визначення жанру впливає не дотримання визначених сталих характеристик, а ставлення автора/авторів фільму до обраної теми, можемо констатувати, що авторські рішення розглянутих проєктів досить різноманітні. У кожному фільмі поєднується кілька складних жанрових форм: інтерв'ю, нарис, розслідування, есей, хроніка тощо. Якщо розглядати кінопроєкти Суспільного через призму класифікації Б. Ніколса, то можна помітити ознаки поетичного, залученого та перформативного типів документалістики. Про це свідчить особиста зацікавленість авторів, емоційна насиченість, намагання з'ясувати причини суспільних і особистих проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вселюбська С. Шість типів документального кіно за Біллом Ніколсом [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://sensormedia.com.ua/cinema/shist-typiv-dokumentalnoho-kino-za-billom-nikolsom/

2. Горевалов С. І., Десятник Г. О. Вступ до спеціальності кіно-, телемистецтво: навчальний посібник / С. І. Горевалов, Г. О. Десятник. – К.: КНУ, 2014. – 132 с.

3. «Нічого правдивого і все насправді: експерименти з формою». Конспект лекції Ольги Бірзул [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://docudays.ua/2021/news/konspekt/nichogo-pravdivogo-i-vse-naspravdi-eksperimenti-z-formoyu-konspekt-lekcii/

4. Шершньова К. С. Особливості розвитку документального кіно України у контексті жанрової специфіки мистецтва. // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. – Вип. 15. – К. –2014. – С. 112–121.

УДК 007 : 304 : 070
Островська Н. В.
канд. наук соц. ком., доц. НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ ФАКТЧЕКЕРІВ У БОРОТЬБІ З ДЕЗІНФОРМАЦІЄЮ, СТВОРЕНОЮ ЗА ДОПОМОГОЮ ДИПФЕЙКІВ

Дипфейки становлять значну загрозу для сучасного інформаційного простору, оскільки здатні поширювати дезінформацію з високим ступенем реалістичності, що ускладнює їх виявлення та спростування. На думку редактора та старшого аналітика проєкту «VoxCheck» Кирила Перевощикова, найнебезпечнішими для українців, і, в принципі, для будь-якої аудиторії є дипфейки, які поєднуються з ІПСО та створені для підриву підтримки України на Заході, для підриву довіри до влади, зниження підтримки армії або для розпалювання ворожнечі [1].

Дипфейки стали викликом для всіх ресурсів, що займаються розвінчуванням дезінформації. Водночас, за словами головного редактора фактчекінгового порталу «БезБрехні» Олекси Шарабури, фактчек і раніше передбачав виявлення підробок, тому виявлення підробок з використанням штучного інтелекту стало новим викликом лише частково. Попри те, що технічний складник став дещо складніше, насправді нічого нового – все той же пошук невідповідностей деталей чи специфічних способів поширення логічних помилок тощо.

Кожний фактчекінговий ресурс має свої рецепти виявлення дипфейків. Зокрема, експертка проєкту «StopFake» Олена Чуранова зазначає, що з цією метою використовуються «AI or Not» або DeepFake-o-meter. Фактчекерка наголошує, що насправді всі інструменти, які допомагають вирізняти контент, згенерований штучним інтелектом, є нескладними. Вони працюють за принципом: ти завантажуєш фото, відео або текст – інструмент аналізує, наскільки висока ймовірність того, що цей контент був створений ШІ. Водночас експертка наголошує на тому, що інструменти – це не найголовніше у визначенні фейків [2].

Щодо конкретних інструментів, за спостереженням Олекси Шарабури, вони постійно змінюються: ледь не щотижня виходять оновлення, якийсь інструмент виявлення ШІ-зображення починає давати кращий результат, новий парсер чи краулер з використанням нової мовної моделі стає краще розуміти контекст. Проте всі ці інструменти дають лише ймовірну оцінку того, чи був застосований штучний інтелект при створенні зображення, відео, тексту. Головною роботою залишається оцінка отриманих даних самим фактчекером.

Через неточний результат для перевірки відео та зображень фактчекери використовують якомога більшу кількість різних ШІ-детекторів. За словами Олекси Шарабури, результати бувають курйозними, коли кота з п'ятьма лапами програма не помічає або оцінки різних програм надто розходяться. У результаті можна сформувати загальне уявлення, та не можна покладатися у фактчеку лише на висновок такої програми. Саме через випадки некоректних результатів окремих програм фактчекер не називає конкретні інструменти, а радить використовувати найпопулярніші інструменти для перевірки «AI or not» з найсвіжішого огляду фактчекерів/осінтерів.

Щодо аналізу підробних відео за допомогою ШІ, з досвіду роботи команди «БезБрехні», ШІ-детектори можуть краще помітити сповзання маски, мікрофрізи, невідповідність деталей чи обставин зйомки. У такому разі теж багато важить контекст, на який треба звертати увагу ШІ, якщо, наприклад, ви просите його проаналізувати відео. Можливо ця людина не могла цього в принципі сказати, бо дотримується інших ідеологічних чи релігійних поглядів або ж не перебувала в цей момент у країні. Тут варто завжди пам'ятати правило спілкування з ШІ: що якісніше запитання, то кращою буде відповідь.

Оскільки інструменти ШІ розвиваються шаленими темпами, фактчекери радять постійно пробувати інструменти для клонування голосу, обличчя, різноманітні маски. Адже розуміння, як саме створюється дипфейк, які недоліки та недосконалості виникають під час створення тим чи іншим інструментом, допомагає швидко розпізнати «виробника» за характерними ознаками.

Водночас як у науковому, так і професійному середовищі наголошують, що певні моменти підробки можна помітити й самостійно. Зокрема, при аналізі потенційно підробленого відео слід звернути увагу на такі ознаки: 1) нечіткість або розмитість обличчя на загальному фоні відео; 2) зміни в тоні шкіри поблизу країв обличчя; 3) подвоєння контурів підборіддя, брів або самого обличчя; 4) розмиття обличчя в місцях перетину з руками або іншими предметами; 5) ознаки обрізаних фрагментів обличчя навколо рота, очей або шиї; 6) неприродні рухи м'язів обличчя, відсутність кліпання; 7) несподівані зміни фону або освітлення протягом відео.

Загалом позиція, що перевірка дипфейків має бути комбінованою – не тільки використання інструментів, а й власні спостереження за різними сумнівними деталями на відео – є спільною для фактчекерів.

Отже, фактчекінгові ресурси відіграють значну роль у виявленні та спростуванні дипфейків, використовуючи технічні інструменти та методи критичного аналізу для перевірки автентичності контенту та виявлення ознак маніпуляцій. Ефективна боротьба з дипфейками вимагає від фактчекерів не лише навичок технічного аналізу, а й глибокого розуміння політичного та

соціального контексту, щоб ідентифікувати цілі та мотиви створення та поширення дезінформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Багацька Л. Аналітик-фактчекер про те, як розпізнати дипфейки: «Створити фейк легше, дешевше та швидше, ніж викрити його» / Л. Багацька // Антикор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://antikor.com.ua/articles/690334-analitik-faktcheker_o_tom_kak_raspoznatj_dipfejki_sozdatj_fejk_legche_deshevle_i_bystree_chem_razoblachitj_ego

2. Міський В. «Усе, що ми бачимо й чуємо, може бути підробкою», – Олена Чуранова зі StopFake у подкасті «Медіуми» / В. Міський, Н. Соколенко // Детектор медіа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://detector.media/mediumy/article/238216/2025-02-13-use-shcho-my-bachymo-y-chuiemo-mozhe-buty-pidrobkoyu-olena-churanova-zi-stopfake-u-podkasti-mediumy/

УДК 007 : 304 : 070
Панченко С. А.
канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

КОНЦЕПТ «МІСТО» У МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ ЗАПОРІЖЖЯ: НАБУТТЯ НОВИХ СЕНСІВ

Поняття концепту є одним із найбільш популярних і найменш однозначно дефініційованих термінів гуманітарних галузей знань – лінгвістики, літературознавства, логіки, філософії, мистецтвознавства та культурології Він пов’язаний насамперед з антропоцентричної парадигмою мовознавства і когнітивно-прагматичної методологією і використовується також з такими ключовими поняттями, як «дискурс», «картина світу» та інші, для репрезентації світоглядних, інтелектуальних і емоційних інтенцій особистості, відображених у її твореннях – текстах [1]. Загальновідомо, що текст є інформаційною структурою, тобто несе інформацію того чи іншого плану. Дискурс формується навколо того чи іншого концепту, а він своєю чергою є частиною системи мови і стає смисловим ядром будь-якого журналістського твору.

Журналістський дискурс, поєднуючи вербальну та невербальну інформації, ускладнює дослідження концептів у своєму полі. Вважається, що саме мовленнєві дані забезпечують оптимальний доступ до опису концептів. З іншого боку – журналістикознавство дозволяє вивести такі дослідження на якісно новий «надлінгвістичний» рівень, пов’язаний із візуальною складовою

ЗМІ, що дає змогу бути представленим концептами, які подаються як цілісні образи структурованих уявлень про навколишню дійсність.

Концепт «місто» є складнм, різнорівневим феноменом, і медійний простір міста в умовах сучасного суспільства відіграє провідну роль у формуванні та розвитку міського середовища, та виступає як цілісність, що включає в себе безліч просторово-функціональних і поведінкових взаємодій. Просторова організація середовища містить у собі певний набір елементів, що формувалися в комплексі з історичною еволюцією міста: площі, вулиці, провулки тощо. Параметри цих елементів одночасно й утворюють міське середовище, і задаються ним. Однак, мешканці міст сприймають не лише зміст і ритм, так би мовити, урбаністичного «мистецтва» – форми, відносини, порядок і безлад, декоративні елементи, – а й місто в його символічних значеннях. Сучасна сфера культури та культурне виробництво – це передусім сфера, де виробляються та споживаються символічні форми, і міському простору в цьому процесі належить одна з провідних ролей.

Сприйняття міста є переважно індивідуальним, але воно детерміноване соціокультурним середовищем. Людина сприймає оточуючу соціальну реальність крізь призму групових норм, у той же час конструювання образів – це особистісний процес, на який впливає конкретна соціокультурна ситуація. Для образу міста характерні семантична навантаженість, смислова згущеність, емоційне напруження, раціональна впорядкованість. Місто – це місце, територія, яке завжди насичене смислами, зі своєю історією, знаками і цінностями, а це проекція свідомості людини в зовнішній простір. У місті відбувається ущільнення всіх смислових, просторових характеристик буття. Власне тому місто починає сприйматися вже не тільки і не стільки як живий організм, скільки як певне культурне повідомлення, як текст, який необхідно «прочитати».

Головними специфічними культурними та соціально-демографічними рисами Запоріжжя, позиціонованими у медійному просторі регіону, передусім були такі:

1) індустріальний (постіндустріальний) характер міста, який сформувався історично з періоду його народження;

2) коротка історія існування, порівняно з багатьма іншими великими містами України, і як результат – короткий період у формуванні «міської пам'яті». Вона у переважній більшості містить у собі конструкти та ідеологеми, що кореспондують с радянським минулим;

3) історичний контекст, сформований ідеологемами «колиска запорозького козацтва», «священний острів Хортиця» та ін.

4) особливості демографічного та етнонаціонального складу.

Образ Запоріжжя, як і саме місто, не залишався незмінним протягом періоду його розвитку. Змінювалося місто – змінювалися й уявлення про нього, його представлення у медійному просторі.

З початком повномасштабного вторгнення Запоріжжя набуло статусу прифронтового міста. Це докорінно змінило як візуальний, так і вербальний образ міста. Запорізькі медійники формують нові складники його концепту: незламний дух, документування злочинів війни, прихисток для біженців, вшанування пам'яті загиблих, новий культурний код тощо. Медійний простір підтримує й активізує життєдіяльність міста, наповнює життєвий світ його мешканців особливим змістом і ціннісними орієнтаціями, спрямованими на реалізацію життєвих планів та стратегій у міському середовищі. До того ж, пильну увагу на формування концепції розвитку міста у надскладних умовах війни звернула й міська влада. З 2024 року розпочалася реалізація концепції «Сенси Запоріжжя», що реалізується за трьома напрямками – «Ветеранська політика», «Запорізький культурний код» та «Європейський проспект» [2].

Незламне Запоріжжя живе і розвивається, творить історію, набуває нових сенсів існування, бореться за перемогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Фрасинюк Н. Концепт, поняття, значення у їх взаємозв'язку та взаємодії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/part_2/14.pdf.

2. «Сенси Запоріжжя» – результати впровадження та плани на 2025 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zp.gov.ua/news/182933-sensi-zaporizzia-rezultati-vprovadzennia-ta-plani-na-2025-rik.

УДК 007 : 304 : 070
Погребна В. Л.
д-р філол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА СУЧАСНОГО ПОДОРОЖНЬОГО НАРИСУ

Нарис – художньо-публіцистичний жанр, який поєднує в собі елементи публіцистики (фактографічне зображення дійсності) і художньої літератури (образне відтворення дійсності). У сьогоднішній журналістиці спостерігається тенденція синтезу та взаємопроникнення елементів різних жанрів у межах одного тексту. Жанрів у «чистому» вигляді майже не існує. Процеси синтезування, синкретизму жанрів, їх дифузії, трансформації вивчали науковці О. Голік [3], А. Іващук [4], С. Шебеліст [5] та ін. Антоніна Іващук зазначає: «Незважаючи на достатню кількість досліджень, необхідно більш детально

вивчати трансформаційні процеси жанрової форми, а також процеси взаємопроникнення жанрів, адже в нарисі достатньо часто з'являються інтерв'ю, звіт, репортаж, есе, а почасти – й аналітика. Такі жанрові суміші, безумовно, впливають на сприйняття матеріалу аудиторією» [4, с. 301]. Назріла потреба дослідження жанрової природи сучасного подорожнього нарису, тому вважаємо цю тему актуальною.

Жанри фіксують зрушення у духовному житті суспільства і змінюється разом з ним. Деякі з них втрачають своє значення і зникають, інші трансформуються, взаємодіють, вбирають в себе ознаки інших жанрів, відбувається процес взаємодії, синтезації, синкретизації жанрів.

Сучасний подорожній нарис суттєво відрізняється від того, яким він був на початку свого зародження та від того, яким він був у радянські часи. М. Варич слушно зауважує: «Нині подорожній нарис трансформується, вбирає в себе риси інших жанрів, зокрема аналітичних та інформаційних. У процесі розвитку змінюються його головні функції. Якщо в СРСР подорожній нарис неодмінно виконував виховну та пізнавальну функції, то на сучасному етапі – передусім розважальну, рекламну та інформаційну» [1, с. 59].

Майже всі без винятку дослідники відзначають нечіткість, розмитість жанрових меж подорожнього нарису, який може вбирати в себе елементи інших жанрів. Антоніна Іващук, говорячи про жанрову специфіку сучасного подорожнього нарису, звертає увагу на модифікацію сюжетно-композиційної структури нарису, в яку включені й жанрові компоненти есе, які проявляються в описі й авторській оцінці фактів і подій. Дослідниця зазначає: «Авторське «Я» присутнє в тексті не стільки через позицію та ідеї, які несе журналіст, скільки через уміння цікаво й захоплююче подавати матеріал, створювати інтригу та «закручений» сюжет» [4, с. 299].

Подорожній нарис відрізняється підкреслено особистісним характером, емоційністю та відкритістю. Між автором і реципієнтом створюється своєрідний діалог через посередність тексту, однією з конструктивних ознак якого і виступає образ автора.

У назві книги Володимира Вознюка «Відкриваю Нідерланди по-українськи: Дорожні есеї» (2009) дається авторське бачення жанрової природи цієї книги. Дозволимо собі не погодитись з публіцистом, який визначає жанр своїх творів як есеї. У есеїстиці переважає не науково-інформативний тип зображення, який превалює в книзі В. Вознюка, а художньо-філософський. Ми ж бачимо у цій книзі ознаки подорожніх нарисів. Як відомо, у нарисі відображаються дійсні події та факти. Автор змальовує все те, що бачить своїми очима, передає це з документальною, фактографічною точністю, а саме змальовує людей, їх дії, вчинки, події, епізоди, краєвиди та свої враження від побаченого, що є характерними рисами подорожнього нарису.

Водночас, він користується науковими даними з енциклопедій, словників, наукових досліджень, туристичних путівників, свідченнями очевидців, інтернет-повідомленнями, використовує свої спогади, бо він був у Нідерландах неодноразово. Це розширює просторово-часові межі оповіді, дає можливість автору більш широко і докладно, ніж у нарисі, підійти до викладу матеріалу.

Наприклад, розділ «Трохи історії…» нагадує енциклопедичну статтю. Публіцист постійно звертається до досвіду вчених: «Як дослідили археологи, Нідерланди були заселені після останнього льодовикового періоду, коли там утворилася тундра з бідною рослинністю… Найдавніші предки голландців, твердять учені, жили на пагорбах уздовж морського узбережжя, поступово відвойовуючи у води прибережні грунти» [2, с. 32]; «А сліди римської культури археологи виявляють досі, бо за їхніх часів будували фортеці, мостили дороги, прокладали канали поміж річками… Історики нагадують про велике повстання проти римлян на території Нідерландів у 69-70-му роках н. е.» [2, с. 33].

У розділі «Особливості природні та рукотворні» автор теж використовує багато наукової термінології, посилається на енциклопедії, словники. Наприклад, описує високотехнологічні вітряки, які виробляють електроенергію, захисні дамби, які були побудовані через загрозу повеней, пояснює, чому було створено системи каналів зі шлюзами, чому відбувалося осушення заток. Такі епізоди нагадують науково-популярну статтю.

Багато епізодів книги схожі на репортажі з місця події. Наприклад, у першому розділі «Фрагменти п'ятої подорожі» автор описує «багатющу виставку, де представлені унікальні експонати римського періоду з кількох найвідоміших європейських музеїв (Лувр і т. д., і т. п.)» [2, с. 8], у тому числі колекцію золотих монет, що були виготовлені у Трірі («у 291-430-ому роках тут розташовувався один із головних монетних дворів Римської імперії» [2, с. 8]). Читач відчуває особисту присутність автора на цій виставці. Іноді публіцист включає в свою оповідь розповіді (свідоцтва) очевидців або учасників подій. Це надає тексту динамічності, достовірності.

Деякі епізоди книги мають ознаки не тільки подорожнього нарису, а й нарису проблемного, коли автор висвітлює проблеми нідерландського суспільства, випадки тероризму, релігійних протистоянь. Наприклад, він розповідає про жорстоке вбивство Тео ван Гога, кінорежисера, публіциста й актора, який разом із Ауаан Гірсі Алі (голландкою сомалійського походження, котра яскраво заявила про себе публікаціями з питань фемінізму і критики ісламського фундаменталізму) створив фільм «Submission» («Підкорення»), в якому висвітлено практику примусового обрізання жінок в ісламських общинах та впокорення їх іншими методами.

У розділі «Справи буденні та святкові» автор відтворює історії гостювання в Ане та Ади, приятельок його нідерландської рідні. У в цьому нарисі використані елементи їх життєвих історій ([2, с. 118-121]), публіцист не розповідає всю біографію цих людей, а висвітлює найцікавіші епізоди їх життя. У розділі «Українські долі» розглядаються декілька життєвих історії українців, які потрапили до Нідерландів.

Думки, роздуми публіциста ілюструються певними епізодами, в яких він розповідає про себе, свої подорожі та зустрічі, своє світосприйняття, своїх друзів, знайомих, родичів, які живуть в Нідерландах. Постскриптум до книги містить важливе уточнення: «Наголошую, що все написане виникло насамперед завдяки сприянню моєї нідерландської родини. Завдяки їй побував у різних куточках країни, познайомився з культурою, звичаями, побутом, з багатьма місцевими особливостями, з непересічними людьми» [2, с. 229]. Автобіографічність має сюжетотворче значення і може розглядатися як одна з комунікаційних тактик автора. Подорожні нариси В. Вознюка відрізняються емоційністю та відкритістю, вони включають в себе жанрові елементи есею, які проявляються в описі й авторській оцінці фактів і подій, проблем суспільства і особистості, внутрішніх роздумах автора.

У своїй книзі В. Вознюк використовує художні твори (літературні жанри) чи їх елементи. Він неодноразово згадує і цитує вірші українських поетів. Наприклад: «Влітку, проїжджаючи біля села Баарн, побачив неймовірної краси картину, котра мимоволі рядки з вірша Богдана-Ігоря Антонича «Село»: «Вливався день до долини, мов свіже молоко до миски» спонукала переінакшити по-своєму: «Туман вливався до долини, мов свіже молоко до миски» [2, с. 28].

Описуючи комплекс-меморіал жертвам Другої світової війни скульптора Яна Віллєма Редекера в Амстердамі, публіцист згадує віршовані рядки голландського поета Адріаана Ролланда Гопста [2, с. 46].

Також декілька раз автор цитує свої вірші, які він склав саме під час тих подій, які описує. Наприклад, розповідаючи про амстердамський зоопарк, він вбачив за доцільне розмістити свій вірш, в якому передається внутрішній світ лева: «Сонливими були і дев'ятеро левів, котрі спонукали написати вірш «З амстердамського зоопарку» [2, с. 103].

Говорячи про скульптурну фігуру хлопчика біля музею просто неба Мадюродам, В. Вознюк переказує прадавню голландську легенду, яку жителі Нідерландів передають з покоління в покоління. Малий хлопчина побачив, що в дамбі утворилася дірка, з якої ллється вода. Він закрив той отвір і так простояв до ранку, доки його не знайшли дорослі. Так він став безіменним легендарним національним героєм. Його пам'ятають на батьківщині.

Таким чином, жанрова специфіка сучасного подорожнього нарису полягає в модифікації сюжетно-композиційної структури нарису, до якої вклю-

чені жанрові компоненти есею, в якому автор висловлює свій погляд на події, проблеми суспільства і особистості, свої внутрішні роздуми.

Подорожній нарис – це калейдоскоп описів місцевості, архітектурних споруд, людей, сцен. Документалізм та фактографічність наближають його до репортажу, автор може використовувати як свої листи, нотатки, щоденники, так і ці «документи людської душі» інших учасників подій.

У подорожніх нарисах Володимира Вознюка наявні елементи проблемного нарису, статті, життєвої історії, репортажу, спогадів, есею. Автор цитує художні твори (свої вірші та вірші інших поетів, легенди).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Варич М. Тенденції розвитку жанру подорожнього нарису (на прикладі публікацій сучасної преси туристичного спрямування в Україні) / М. Варич / Журналістика: науковий збірник / За ред. Н. Сидоренко. – К.: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2013. – Вип. 12 (37). – С. 58–66.

2. Вознюк В. Відкриваю Нідерланди по-українськи: Дорожні есеї / В. А. Вознюк. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2009. – 232 с.

3. Голік О. Жанрова система друкованих ЗМІ: новітні підходи до класифікації та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2386

4. Іващук А. Трансформація жанру нарису у нових медіа / А. Іващук // Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. – 2019. Вип. 46. – С. 297–303.

5. Шебеліст С. Трансформаційні процеси в системі журналістських жанрів / С. Шебеліст // Вісник Львівського університету. Серія: Теле- та радіожурналістика. – 2010. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 274–280.

УДК 007: 304: 070
Скуртул Г. С.
канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ ПОДКАСТ-СЕРІАЛ ЯК НОВИЙ ФОРМАТ ВОЄННОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ (НА ПРИКЛАДІ АВТОРСЬКОГО АУДІОПРОЄКТУ МИРОСЛАВА ЛАЮКА «ВОЄННА КОЛЯДА»)

Війна в Україні стала не лише трагічною реальністю, але й каталізатором трансформації медіаландшафту. У пошуках нових способів документування та осмислення воєнних подій, журналістика активно використовує цифрові технології та мультимедійні формати. Одним із таких перспективних

форматів є документальний подкаст-серіал, який поєднує глибину журналістського спостереження-фіксації зі зручністю аудіоспоживання.

Питання розвитку нових медіаформатів у журналістиці, зокрема подкастів, активно досліджуються в журналістикознавстві. Серед українських науковців, які вивчають подкастинг, варто згадати О. Дмитровського, А. Досенко, О. Кирилову, П. Мірошниченка. Однак спеціального дослідження формату документального подкаст-серіалу як інструмента воєнної журналістики і проєкту Мирослава Лаюка зокрема ще немає, що й зумовлює актуальність наукової розвідки.

Документальний проєкт «Воєнна Коляда» [1] журналіста і письменника Мирослава Лаюка – це приклад нового формату воєнної журналістики. Аудіоподкаст розповідає, як колядують українські військові та цивільні в найскладніших умовах. Автор пропонує погляд на святкування Різдва під час війни, де традиції набувають нового змісту, а звичні обряди зберігають зв'язок із мирним життям. Сам журналіст про задум проєкту зазначає: «Великі свята найбільше говорять про те, що таке ідентичність українців, що таке цінності людини. Тому мені було важливо знати, що змінилося, чи не випалила війна потребу співати «Нову радість» і куштувати кутю» [1].

На відміну від односерійних документальних аудіофільмів або подкастів, що складаються з епізодів не пов'язаних однією сюжетною лінією, серійна форма надає авторам значно більше простору та часу для розкриття обраної тематики/проблематики. На нашу думку, однією з головних переваг серіального контенту є можливість глибшого та всебічного дослідження теми. Замість того, щоб стискати великий обсяг інформації в обмежений хронометраж, кожен епізод Мирослав Лаюк фокусує на одному аспекті, підтемі чи історії: знайомство з героями, обстановка на фронті під час Різдва, традиції колядування на заході України тощо. Це дозволяє автору поступово розгортати динаміку сюжету, поглиблювати образи актантів.

Також, серійна структура підходить для розкриття різних аспектів проблеми. Одна й та ж подія чи явище може мати безліч рефлексій – соціальних, економічних, політичних, особистих. Так, Мирослав Лаюк з епізоду в епізод досліджує вплив війни на традиції та життя людей крізь призму різдвяних свят. Наприклад у серіях «Колядування у лікарні» та «Коляда у лікарні» розкриваються особисті переживання бійців, які зустрічають свята в складних обставинах. Це демонструє, як традиція може приносити розраду, підтримувати дух та створювати відчуття спільності навіть у місцях болю і страждань. В епізоді «Свята вечеря» досліджуються традиційні й побутові аспекти свята: як люди готуються до вечері в умовах обмежень, втрат, вимушеного переселення, підкреслюючи цінність збереження звичаїв навіть у складні часи. Епізод «Втрата трьох синів» розкриває глибоку особисту та трагічну історію втрати близьких на війні –це демонструє один із найболючіших ас-

пектів війни – руйнування сімей та індивідуальні трагедії, які особливо гостро відчуваються в час, призначений для родинного тепла. Серія «Коляда у підвалі» ілюструє реалії життя в умовах бойових дій і постійної загрози обстрілів. Це розкриває аспект безпеки та виживання, показуючи, як люди намагаються зберегти традиції, шукаючи захисту в бомбосховищах, та як змінюється контекст святкування.

Ще однією важливою перевагою подкасту-серіалу є можливість представлення історій різних героїв протягом кількох епізодів. Це особливо цінно для документальних серіалів, що фокусуються на людських долях. Серійна структура дозволяє не просто познайомити слухача з персонажами, але і простежити їхню динаміку, розвиток, реакцію на події, що відбуваються. З плином епізодів ми глибше співпереживаємо героям, краще розуміємо їхні мотивації та емоційний стан. Це створює сильніший емоційний зв'язок та робить історії більш переконливими.

Серійна структура «Воєнної коляди» дозволяє автору не просто розповідати історії, а і створювати для кожного епізоду унікальну звукову атмосферу, яка підсилює емоційний вплив та глибину сприйняття. У серіалі ми часто чуємо традиційні українські колядки, які не лише створюють звуковий контекст різдвяного святкування, але й викликають певні культурні асоціації в слухача, відчуття спільності та ностальгії за мирним часом. У серійному форматі Мирослав Лаюк варіює інтенсивність та спосіб використання колядок – від автентичного виконання до фрагментарного вплетення, підкреслюючи різні емоційні стани та настрої героїв у кожному епізоді. Також різноманіття тембрів, інтонацій та манер виконання створює поліфонію голосів, що відображає багатогранність воєнної реальності. Використання архівних звукових документів – записів сирен, вибухів, розмов – у відповідних епізодах серіалу забезпечує ефект присутності та автентичності. У серійному форматі ці елементи з'являються не епізодично, а стають важливою складовою саундизайну, занурюючи слухача в конкретний час та місце дії. Особливу цінність у звуковому ландшафті подкасту мають сучасні колядки, що згадують російсько-українську війну. Рядки «Ми проженемо московські воші. Більше не здурять, гниди «хороші…» є потужним прикладом того, як традиційна форма наповнюється новим актуальним змістом. Їхнє багаторазове використання в серіалі підкреслює не лише стійкість традиції, але і її здатність реагувати на сучасні виклики, стаючи формою національного самовираження та опору.

Класична серійна конструкція передбачає, як правило, очікування наступних епізодів. Кожен епізод може закінчуватися на певному так званому «кліфгенгері» або порушувати нові питання, щоб заохотити аудиторію продовжувати слухати. Це ми можемо почути й у подкасті Мирослава Лаюка «Воєнна коляда». Через тематичну різноманітність, широку географію подій і

різні часові зрізи, автор створює ефект очікування і емоційні контрасти в слухача. Кожен епізод додає новий пазл до загальної картини Різдва під час війни, спонукаючи слухача продовжувати слухати та проживати разом із героями їхні досвіди.

Отже, документальний подкаст-серіал «Воєнна коляда» Мирослава Лаюка є перспективним форматом воєнної журналістики, що, використовуючи серійну структуру, відкриває нові можливості для глибокого дослідження складних тем, емоційного залучення аудиторії та документування різноманітних людських історій у кризові часи. Завдяки поєднанню глибини журналістського дослідження з унікальними аудіальними можливостями та динамікою серійної подачі, цей формат має значний потенціал для подальшого розвитку у висвітленні важливих суспільних подій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Воєнна коляда: радіодокументальний серіал Мирослава Лаюка на Радіо Культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://corp.suspilne.media/newsdetails/voienna-koliada-radiodokumentalnyi-serial-myroslava-laiuka-na-radio-kultura (дата звернення: 05.04.2025).

2. Лаюк М., Павлов Д. Останнє сумне Різдво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://reporters.media/ostannye-sumne-rizdvo/ (дата звернення: 05.04.2025).

УДК 007 : 304 : 070
Тонкіх І Ю.
канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЗАВДАННЯ СПІЧРАЙТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ПІАР-КОМУНІКАЦІЇ

Успіх ділової комунікації обумовлюється вдало обраними стратегіями й часто залежить від ефективності усних публічних виступів, підготовкою яких займаються піар-фахівці, зокрема спічрайтери. Донедавна спічрайтерську діяльність пов’язували лише з політичною галуззю, проте сьогодні не меншого поширення набуває й діловий спічрайтинг. При цьому, незалежно від сфери застосування, результативність роботи спічрайтера пов’язана з його розумінням кола своїх обов’язків, які не можуть обмежуватись суто написанням тексту промови. Тому на сьогодні набувають особливої актуальності ідентифікація професійних стандартів спічрайтерської діяльності в різних галузях та формулювання вимог до спічрайтерів.

Мета роботи – визначити основні цілі й завдання роботи спічрайтера в контексті піар-діяльності.

Останнім часом спічрайтинг часто стає об'єктом наукових досліджень. Його розглядають переважно як специфічну технологію політичного піару (А. Денисюк, О. Ісайкіна, Л. Науменко, О. Стадніченко) та складову політконсалтингу (І. Ворчакова, А. Литвин). Спічрайтинг визначають і як комунікативну піар-технологію в системі управління (І. Дашко, Н. Лєсовець, Л. Хижняк). Проте дотепер не вироблено чітких критеріїв оцінки ефективності спічрайтерської діяльності як у галузі політики, так і в інших сферах.

Зважаючи на дефініції спічрайтингу, наявні в науковому обігу, пропонуємо розуміти це поняття як піар-технологію, яка полягає в написанні тексту промови для іншої особи, а також у багатоетапному процесі підготовки спікера до публічного виступу, з урахуванням завдань піар-комунікації в певній галузі (політиці, бізнесі, суспільно-громадській діяльності тощо). Якщо розглядати спічрайтерство поза контекстом піар-діяльності, розуміння його сутності звузиться суто до написання тексту промови. При цьому відповідальність за її виголошення покладається на спікера, який часто не має відповідних сформованих компетенцій задля самостійної підготовки до публічного виступу, а тому не може бути впевненим в його ефективності.

Оскільки результативність публічного виступу залежить не лише від змісту (тексту) промови, а й від сукупності вербальних та невербальних засобів впливу на аудиторію, спічрайтерська діяльність виходить за межі філологічної галузі (написання тексту) та має розглядатись у контексті соціальних комунікацій, зокрема піар-діяльності.

Головними завданнями піар-комунікацій вважають насамперед вплив на громадську думку та формування бажаного іміджу. Відповідно, публічний виступ виконує не лише інформаційну функцію (повідомлення аудиторії певної інформації, забезпечення адекватного розуміння змісту промови), а ще й функції моделювання іміджу промовця та гармонізації його відносин з громадськістю, а також експресивну та прагматичну функції.

Поєднання цих функцій є варіативним і залежить від багатьох факторів, насамперед від виду промови (відповідно до її мети): якщо інформаційні промови можуть обмежуватись лише інформаційною функцією, то переконувальні, мотиваційні та спонукальні промови виконують ширше коло завдань, а тому реалізують більше функцій. При цьому навіть інформаційна промова може опосередковано виконувати функцію іміджетворення: наприклад, від релевантності й адекватності змісту промови інформаційним запитам й рівню підготовки аудиторії залежить і ставлення слухачів до промовця та ступінь довіри до нього, а отже і його імідж. Так само розважальна промова може мати як короткострокові локальні завдання (ситуативна зміна психологічного клімату в колективі, створення доброзичливої атмосфери), так і

глобальні стратегічні піар-цілі (гармонізація відносин із внутрішньою чи зовнішньою громадськістю).

Задля максимально ефективної реалізації професійних завдань спічрайтер повинен не лише дізнатись тему виступу, а й зрозуміти локальну й глобальну цілі зустрічі, очікувані результати, а також вивчити соціально-демографічні та соціально-психологічні ознаки аудиторії, вміти прогнозувати її ставлення до теми виступу й до самого промовця, аби впливати в певний спосіб на громадську думку. Прогностична функція, притаманна піар-комунікації на різних рівнях, актуальна і для спічрайтерської діяльності, оскільки дозволяє передбачити можливі ризики й бар'єри комунікації та запобігти їх виникненню або сформувати рекомендації, як промовцю усунути їх у процесі виступу. Реалізація цих завдань уможливлюється лише за умови планомірної консалтингової діяльності, що відбувається в процесі комунікації із замовником піар-послуг.

Спічрайтерська діяльність у різних галузях має певні розбіжності: у політиці вона здебільшого має постійний характер (спічрайтери працюють з політиком тривалий час протягом визначеного періоду), а в галузі бізнесу та суспільно-громадської діяльності – дискретний, ситуативний (керівники підприємств та громадські активісти звертаються до спічрайтерів час від часу, в разі виникнення потреби). Звичайно, реалізація піар-завдань передбачає тривалу безперервну роботу: моделювання іміджу чи зміна громадської думки потребують більше часу, ніж, наприклад, повідомлення певної інформації колективу організації, тому в діловому спічрайтерстві варто враховувати і цілі піар-комунікації, і час, відведений на розв'язання завдань.

Отже, завдання спічрайтерської діяльності на сучасному етапі полягають не лише в написанні тексту промови, призначеної для усного публічного виголошення спікером-замовником, а й у багатоетапному піар-супроводі (консалтингу) від моменту отримання замовлення до оцінювання ефективності публічного виступу. За такого розуміння цього поняття спічрайтерська діяльність забезпечує реалізацію не лише короткострокових, локальних, тактичних, а й глобальних стратегічних піар-завдань, розрахованих на довготривалу перспективу (моделювання іміджу, формування репутації, вплив на громадську думку), та, відповідно, у цьому разі вона матиме більшу результативність. Розробка рекомендацій щодо механізмів інтеграції піар-завдань у спічрайтерську діяльність може стати метою подальших наукових досліджень.

УДК: 007: 304: 145
Хітрова Т В.
канд. філол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ПОШУК ПРОЄКТНОЇ ІДЕЇ В СФЕРІ МЕДІА

Сфера медіа є динамічним середовищем, що відкриває безліч можливостей для реалізації інноваційних та актуальних проєктів. Однак, перш ніж перейти до втілення задуму, ключовим етапом є пошук унікальної та перспективної проєктної ідеї. Цей процес вимагає креативності, аналітичного мислення, розуміння сучасних медіатрендів та потреб аудиторії.

Ідея та концепція є основоположними елементами будь-якого медіапроєкту. Вони визначають його мету, цільову аудиторію, формати контенту, а також стратегію розвитку. Чітко сформульована ідея та концепція є ключем до успіху медіапроєкту.

Першим кроком на шляху до вдалої проєктної ідеї є глибоке занурення в сучасний медіаландшафт. Важливо відстежувати ключові тенденції, технологічні новації, зміни в поведінці споживачів та успішні кейси як на локальному, так і на міжнародному рівнях. Аналіз існуючих медіапродуктів, їхніх переваг та недоліків, дозволяє виявити незаповнені ніші та потенційні можливості для створення чогось нового та оригінального.

Джерелом натхнення для проєктної ідеї можуть стати актуальні суспільні проблеми та виклики. Медіа мають потужний вплив на громадську думку і можуть виступати інструментом для розв'язання важливих соціально-культурних питань. Проєкт, спрямований на підвищення обізнаності про екологічні проблеми, боротьбу з дезінформацією, підтримку вразливих груп населення або популяризацію культурної спадщини, може не лише бути успішним, але й мати значний суспільний вплив. Роль медіапроєктів у збереження історичної пам'яті наразі є важливим інструментом віртуалізації історії та боротьби проти колоніальних наративів: «Наразі медіа варто сприймати як комплекс інформаційно-комунікаційних засобів, матеріальних та інтелектуальних цінностей вироблених суспільством, які сприяють вихованню індивідуальної та масової свідомості. В цьому контексті сучасного формулювання цінностей медіа, медіапроєкти відіграють важливу роль, адже одночасно можуть мати різні цілі: інформувати аудиторію, навчати, розважати, досліджувати проблеми тощо» [1, с. 163].

Не менш важливим на шляху пошуку проєктної ідеї є розуміння потреб та інтересів цільової аудиторії. Хто є вашим потенційним споживачем контенту? Які їхні вподобання, звички споживання медіа, болі та потреби? Проведення досліджень аудиторії, аналіз коментарів та відгуків, вивчення демографічних даних допоможуть сформулювати ідею, яка буде дійсно затребу-

ваною та цікавою для вашої цільової групи. Допроєктне управління має починатися саме із пошуку проєктної ідеї, і це не лише творчий пошук, а й глибоке маркетингове дослідження.

Креативність є рушійною силою пошуку проєктної ідеї. Застосування різних технік генерації ідей, таких як мозковий штурм, метод випадкових слів, скрайбінг або фрірайтинг, SWOT-аналіз, використання ментальних карт може допомогти вийти за рамки звичного мислення та знайти неочікувані та оригінальні рішення.

Після того, як сформовано певний перелік потенційних ідей, необхідно провести їхню оцінку та фільтрацію. Ключовими критеріями оцінки є: актуальність, оригінальність, реалістичність та досяжність, масштабованість, комерційна привабливість. На етапі фільтрації важливо бути об'єктивним та готовим відмовитися від ідей, які не відповідають ключовим критеріям або мають високі ризики.

Обрана проєктна ідея потребує детальної розробки та концептуалізації. На цьому етапі визначаються цілі та завдання проєкту, його формат, ключові повідомлення, стратегія реалізації, план просування та оцінка потенційного впливу. Чітке розуміння всіх аспектів проєкту є запорукою його успішної реалізації.

Для ефективного управління медіапроєктами використовуються різноманітні інструменти. З появою сучасного програмного забезпечення для управління проєктами, значно полегшилось налагодження зв'язків між завданнями проєктів та їх актуалізацією. Зокрема, серед популярних IT-програм, що використовують для управління проєктами є: FlexiProject, Trello, Asana, Jira та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хітрова Т. В. Медіапроєкти як інструмент збереження історичної пам'яті // Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі» (м. Запоріжжя, 14-15 травня 2024 р.) / редкол.: В. Л. Погребна, В. О. Коваль, Н. В. Островська, С. С. Щербина та ін. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2024. – С. 163-166.

УДК 007 : 304 : 070
Гайдай Є. А.
студ. гр. СН-311 НУ «Запорізька політехніка»

СПЕЦИФІКА СТВОРЕННЯ СЦЕНАРІЮ ТЕЛЕПРОГРАМИ «ЖИТТЯ ПІСЛЯ ВІЙНИ»

Існує постійна потреба у якісних екранних продуктах, які будуть повноцінні за драматургією, візуальним рядом і будуть спрямовані на вирішення актуальних соціально-психологічних проблем, які є постійними викликами громадян нашої держави, що перебуває у стані війни. У зв'язку з цим постає нагальна потреба у тих медіа, які здатні без спотворень, викривлень та маніпуляцій інформувати, стимулювати емоції та роздуми аудиторії, залучати її до вирішення актуальних суспільних, соціально-політичних та соціально-психологічних проблем. Однією з таких важливих проблем постає проблема адаптації військового, який внаслідок важкого поранення, хвороби, чи внаслідок перебування у полоні вже не може повноцінно проходити службу у рядах ЗСУ і змушений пристосовуватися до нових умов цивільного життя. Темою новітніх телевізійних проєктів є життя військових після повернення, після перебування на лінії фронту, перебування у полоні. Саме створення такого проєкту стало нашою метою.

Телепроєкт «Життя після війни» присвячений проблемі зцілення ран війни. Кожна історія, яку репрезентує окремий випуск програми, – це той шлях, той досвід, який може статися в нагоді іншим ветеранам війни, які прагнуть вже як цивільні допомагати своїй країні. Кожен випуск програми репрезентує нову площину, в якій самореалізується колишній учасник бойових дій, герой російсько-української війни.

У ліді до кожного відеоматеріалу буде зазначено, що про своїх найрідніших розповідають їхні дружини, діти, батьки, а також побратими. У кожному новому сюжеті і у кожному новому випуску ведуча телепрограми «Життя після війни» наголошує, що знімати такі сюжети важко і непросто дивитися їх. Однак варто витратити 15 хвилин свого часу, щоб побачити, як звичайні чоловіки та жінки перетворюються на незвичайних героїв і яким шляхом вони йдуть, які долають труднощі, щоб знову повернутися до звичайного цивільного життя.

Короткий опис: телепрограма містить інтерв'ю з героєм, його матір'ю, дружиною, іншими членами родини. Початок і кінцівка програми – синхрон ведучої. Хронометраж програми: 15 хвилин 52 секунди. Тривалість епізодів різна. Переважно вони короткі, хоча, на нашу думку, містять усю необхідну інформацію, яку журналісти намагалися донести до аудиторії.

Місце зйомки: батьківщина героя програми і теперішнє місце роботи (офіс, мале підприємство, мініферма, мінізавод, реабілітаційний центр тощо). Вважаємо, що саме така локація для зйомок є найбільш вдалою: не просто фоновою, а насамперед створює певну атмосферу в кадрі.

Герой випуску – колишній військовий, який зміг адаптуватися до цивільного життя і знайшов нове професійне заняття, у якому з успіхом самореалізується. Учасники: ведуча, сам герой програми, мати військового, дружина, хтось з побратимів, співробітники, колеги по новій професійній локації.

Субтитрами вказано ім'я та прізвище тих, хто мовить у кадрі. Окрім назви та дати, є лід (представлення сюжету; текстовий опис, тобто те, що бачать люди ще не почавши перегляд відео), де використано життєве кредо героя. Вагому роль відіграють як текстові, так і візуальні елементи. На початку кожної історії акценти зроблено на висловах «Я знайшов себе», «Я потрібен своїй країні», «Допоможи собі знову», які «виринають» на початку і наприкінці програми в синьо-жовтих забарвленнях на фоні реальних фотографій героя, який проходив фізичну та психологічну реабілітацію, потім знайшов себе у новій професії. На 12-й секунді переглянутого відеоматеріалу закцентовано увагу на світлині героя у військовому спорядженні, далі показано обличчя великим планом, після того (на 14-й секунді) – відео із позицій військового, зняте на телефон, очевидно, побратимами. Потім у програмі з'являються кадри цивільного життя героя програми. Власне, слід звернути увагу на візуалізацію, завдяки якій досягається динамічність. сюжету, взаємодія візуальних фрагментів (образів) зі словами (синхронами) для істинності передавання інформації.

Фотографії та короткі відео використовуються з метою підсилення реальності змістового навантаження документального матеріалу: герой у військовій формі та у цивільному костюмі; фотографії під час синхрону матері героя (вона розповідає про його дитячі уподобання, про те, ким мріяв стати син у дитинстві) – світлини з дитячого альбому, спільні сімейні фото тощо.

Акцентовано увагу і на деталях, зокрема з різних ракурсів декілька разів у програмі показано заслуги героя у цивільній професії (результати праці, творчості, професійні досягнення), медалі, нагороди, грамоти, дипломи.

Відеосюжети програми містять емоційний аспект: розмова ведучої з матір'ю та дружиною колишнього військового (їхні спогади про 24 лютого 2022 року; переживання та небажання відпускати сина/чоловіка на війну); відеозустрічі героя з дружиною та дітьми, спільні прогулянки. Питання ведучої побудовані так, що її формулювання запитань більше нагадують звичайну бесіду (щиру розмову), аніж інтерв'ю.

Ведуча телепрограми «Життя після війни» починає розповідь зі слів, розміщених у ліді, на тлі панорами бойових дій (фото героя з передової). Вона представляє героя програми і передає йому слово. Герой (у військовій формі)

розповідає про свою службу, показано фрагменти відеозапису його побратимів. Записано синхрон його товаришів по війську, які згадують позитивні вчинки героя, характеризують його людські якості. Це також впливає на формування образу героя – його зовнішня характеристика.

Далі сам герой коментує характеристики своїх бойових побратимів. Це дуже важливо, оскільки характеризує самого героя, його сприйняття війни, воєнний досвід. Потім герой на деякий час залишає студію, і до неї запрошуються мати і дружина героя програми, можливо, інші близькі родичі. Вони розповідають про його шлях на війну і повернення із зони бойових дій. Як проходила його реабілітація, хто допомагав (можливе запрошення до студії лікаря, лікаря-реабілітолога, психолога – тих спеціалістів, хто працював над реабілітацією й адаптацією героя до умов цивільного життя). Розмова супроводжується відеозаписами з досвіду реабілітації героя програми.

Ведуча задає питання про мрію, мету, яку ставив собі герой до початку повномасштабного вторгнення, про реалізацію яких проєктів мріяв. Далі підходимо до кульмінації програми – з'являється ключовий салоган «Я потрібен своїй країні», матір і рідні героя залишають студію, а до неї знову повертається наш герой програми – уже у цивільному одязі і розповідає про свою теперішню професію. Розповідь супроводжується відеозаписами з місця теперішньої професійної локації героя. До студії також можна запросити цивільних друзів, колег героя, з якими він працює. Завершується телепрограма квітами і подарунками для героя, аплодисментами і жовто-блакитним салоганом, який загорається у студії «Допоможи собі знову».

Отже, телевізійний проєкт «Життя після війни» спрямований на поширення інформації про військовий, реабілітаційний, цивільний шляхи, які пройшов герой заради служіння Батьківщині, виконання свого громадянського обов'язку і в пошуках себе після війни. Історія кожного героя буде відрізнятися. Вони будуть емоційними, сповненими відчаю, болю, сповненими гордості рідних за те, що їхні чоловіки не уникали громадянського обов'язку – а виконали його з честю.

УДК 007 : 304 : 070
Горбач В. О.
студ. гр. СН-311 НУ «Запорізька політехніка»

МОБІЛОГРАФІЯ ЯК ОСНОВА ФРИЛАНС-ФОТОПРОЄКТУ «МІСЬКИЙ ПУЛЬС: ЗАПОРІЖЖЯ»

Сьогодні компактні гаджети стали важливим інструментом сучасного журналіста. Мобільні телефони, планшети, смартгодинники та інші цифрові

пристрої допомагають оперативно збирати, обробляти й передавати інформацію в режимі реального часу. Основним інструментом залишається смартфон, який відкриває широкі можливості для роботи з контентом – від запису аудіо та відео до створення якісних фотографій.

Хорошим прикладом використання мобільних пристроїв у журналістиці є мобілографія. Як зазначає Р. Пазюк, «…використання смартфонів та планшетів у професійній діяльності журналістів поступово зміщується від зони обмежень до зони можливостей. За останні роки нівелювався головний недолік – мала деталізація та низька роздільна здатність відзнятого матеріалу». Також науковець дає своє визначення поняттю: «Мобілографія – це спосіб творення візуального контенту, який ґрунтується на одержанні художнього та/або інформаційного фото- чи відеоматеріалу за допомогою камер, убудованих у мобільні комунікаційні пристрої (здебільшого телефони, смартфони, планшети)» [1, с. 127].

Мобільна журналістика – це сучасний підхід до створення та поширення новинного контенту за допомогою мобільних пристроїв. Як зазначає Б. Сташен, термін увели дослідники Іво Бурум та Глен Б. Малкехі, які зробили значний внесок у розвиток мобільного репортажу. На відміну від традиційних телевізійних форматів із їхніми технічними обмеженнями, мобільна журналістика дозволяє репортерам працювати автономно без необхідності повернення до редакції. Це значно підвищує оперативність і ефективність висвітлення подій у динамічних умовах [3, с. 17].

Розвиток інтернет-технологій сприяє використанню соціальних мереж у PR-кампаніях та просуванні брендів. Популярні в Україні Facebook та Instagram відрізняються форматом контенту: Instagram фокусується на візуальних матеріалах, тоді як Facebook поєднує текстові й візуальні елементи. Обидві платформи забезпечують двосторонню комунікацію через коментарі та приватні повідомлення. Соціальні мережі відіграють важливу роль у подієвій комунікації, дозволяючи взаємодіяти з аудиторією як у реальному, так і у віртуальному середовищі [2, с. 291].

Завдяки мобільній фотографії створення якісного контенту стало доступним не тільки професійним фотографам, а й незалежним фриланс-журналістам, які мають на меті фіксувати реальність навколо. Використовуючи ці можливості, ми розробили фриланс-фотопроєкт «Міський пульс: Запоріжжя», що має на меті через мобільну фотографію показати ритм міста, його унікальність та актуальні соціальні проблеми.

Проєкт «Міський пульс: Запоріжжя» спрямований на передачу ритму життя міста через мобільну фотографію. Використовуючи смартфони як основний інструмент зйомки, ми прагнемо показати Запоріжжя в усій його динаміці: місто, яке є водночас контрастним, багатим на історію, але й сповненим численних проблем. Основною платформою для реалізації проєк-

ту є Instagram, оскільки ця соціальна мережа орієнтована на візуальний контент і забезпечує взаємодію з аудиторією.

Фотографії, що публікуються на сторінці проєкту, висвітлюють актуальні соціальні, екологічні та культурні питання міста. Це можуть бути стрит-фото, зображення забрудненого повітря, аварійних будівель, а також інші моменти міського життя, які відображають його унікальний характер. Дописи супроводжуються аналітичними та емоційними текстами, що може привернути увагу до важливих тем.

Проєкт орієнтований на журналістів, медіа, а також на місцевих мешканців віком 18-40 років, які зацікавлені в розвитку міста, які стежать за актуальними проблемами Запоріжжя. Частота публікацій 2-3 рази на тиждень, а для залучення більшої аудиторії використовуються хештеги та взаємодія в коментарях.

Отже, Instagram є ефективним каналом поширення новинного контенту, який дозволяє медіа не лише розширювати свою аудиторію, а й адаптувати подачу матеріалів відповідно до сучасних тенденцій цифрової комунікації. Інтернет-медіа в Instagram активно використовують кросмедійні можливості платформи, що впливає на урізноманітнення жанрів та також залученню аудиторії через інтерактивні формати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Пазюк Р. Мобілографія як інструмент кросмедійної журналістики / Р.Пазюк // Кросмедіа: контент, технології, перспективи: колективна монографія / За заг. ред. д.н. із соц. ком. В.Е. Шевченко. – Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2017. – С.125–129.

2. Скалацька О. Подієва комунікація: особливості використання соціальних мереж / О.Скалацька // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. – Том 32. – Частина 3. – 2021. – С. 289–293.

3. Сташен Б. Мобільна журналістика: практичний посібник /Б.Сташен; пер. з нім. В.Климченка; за загал. ред. В. Іванова. – Київ: Центр вільної преси, 2021. – С. 15–18.

УДК 007 : 304 : 070
Денисов П. В.
студ. гр. СН-314м НУ «Запорізька політехніка»

ПЕРЕВАГИ ВІДЕОХОСТИНГУ «ЮТУБ» ЯК ПЛАТФОРМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

На початку XXI ст. розпочались процеси трансформації в традиційній структурі ЗМІ, які тривають і дотепер: професійні журналістські медіа часто поступаються місцем аматорським ресурсам за рівнем популярності, оперативністю та ексклюзивністю новин, незважаючи на низький рівень якості їх контенту. Аудиторія преси, радіо й телебачення поступово мігрує в інтернет, зокрема в соціальні медіа, які перетворилися на джерело інформації для українців у період російсько-української війни. Провідну роль при цьому відіграють соціальні мережі, месенджери та відеохостинг «Ютуб», на якому сьогодні є не лише розважальні канали, а й новинні та аналітичні проєкти непрофесійних журналістів. З огляду на ці процеси обрана тема є актуальною. Мета роботи – визначити переваги використання відеохостингу «Ютуб» у громадянській журналістиці.

Громадянська журналістика останнім часом часто потрапляє у поле зору науковців, різним аспектам її функціонування присвячені роботи таких дослідників як Д. Богачова, Н. Габор, В. Гвоздєв, О. Гресько, В. Лисенко, Т. Подворняк, О. Попова, М. Рудик, О. Харченко, Г. Юксель та ін. Ролі ютуб-каналів в інформаційній діяльності приділяють увагу Г. Гребньов, А. Григорук, М. Данчевський, Д. Зубрицький, В. Каленич, І. Тонкіх, О. Чорний та ін. Проте поза увагою дослідників наразі залишаються ті ознаки ютубу, які дозволяють використовувати його в громадянській журналістиці.

Зі збільшенням каналів інформування й комунікації в інтернеті та спрощенням доступу до них користувачі отримали змогу не лише дізнаватися новини, обмінюватися повідомленнями й залишати коментарі на сайтах, а й створювати власні мережеві ресурси. У такий спосіб пересічні громадяни, які не мають журналістської освіти й не займаються цією діяльністю професійно, почали збирати, обробляти та поширювати інформацію, що отримало назву громадянської журналістики.

Під час російсько-української війни громадянська журналістика набула особливої популярності та вийшла на новий щабель розвитку завдяки своїм численним перевагам, як-от: найвищий ступінь оперативності, ексклюзивність інформації, незалежність від редакційної політики та будь-яких інших сторонніх впливів, імідж «альтернативного джерела інформації» в порівнянні з традиційними ЗМІ тощо. Основними платформами громадянсь-

кої журналістики стали соціальні медіа, які мають сьогодні найбільшу аудиторію.

Ютуб – це платформа спільного доступу, на якій кожен охочий може заснувати свій акаунт та поширювати відео власного виробництва. Це одна з тих причин, що спонукає громадянських журналістів обирати цей ресурс, адже адміністрування сторінки в соціальних медіа потребує менше зусиль та фінансових витрат, аніж власний сайт.

Відеохостинг «Ютуб» вирізняється з-поміж інших соціальних медіа низкою специфічних ознак: динамічний візуальний контент у поєднанні з усним та письмовим вербальним контентом сприяє максимально легкому та швидкому сприйняттю інформації. Домінування відеоконтенту споріднює відеохостинг із телебаченням, проте ютуб-канали надають своїй аудиторії набагато більше переваг, зокрема можливість вибору часу перегляду, наявність добірок архівних випусків, групування контенту за плейлистами, безкоштовний необмежений доступ до ресурсу за єдиної умови – інтернет-з'єднання, мобільність та зручність використання з будь-яких пристроїв, інтерактивність, що реалізуються в коментарях та реакціях тощо.

Згідно із сучасними соціологічними дослідженнями, аудиторія сьогодні віддає перевагу соціальним медіа як головному джерелу інформації [1]. Телеграм-канали вже декілька років поспіль утримують першість серед усіх соціальних медіа в повідомленні новин в режимі реального часу. Ютуб-канали поступаються месенджерам за рівнем оперативності (якщо це не прямі трансляції – стріми), адже на підготовку та завантаження відеоконтенту потрібно більше часу, ніж на відправку повідомлення в телеграмі. Проте на ютубі поширені інші жанри й формати, завеликі за обсягом для месенджерів: це дайджести новин, огляди, інтерв'ю, відеорепортажі. Якщо в телеграм-каналах домінують інформаційні жанри, то на ютубі більше аналітичних.

Відеохостинг надає змогу отримати доступ до масової аудиторії, як української, так і зарубіжної: алгоритми ютубу працюють у такий спосіб, що глядач отримує в рекомендаціях до перегляду відеоролики зі схожої тематики. Якщо відеоблогер знімає контент на актуальні теми і до того ж уміє оптимізувати його відповідно до роботи пошукових систем, його ролики можуть набирати тисячі переглядів. Це завдання набуває особливої актуальності під час російсько-української війни, коли ютуб-канали громадянських журналістів стають інструментами в інформаційному протистоянні та засобом донесення правдивої інформації щодо наслідків воєнних дій в Україні зарубіжній аудиторії.

За наявності низки переваг, ютуб-канали створюють і певні проблеми в розвитку журналістики. І. Тонкіх стверджує: «За швидкістю реакції на події мережеві видання, звичайно, набагато випереджають усі інші ЗМІ, проте така

швидкість іноді стає на заваді якості публікацій» [2, с. 207]. Те саме можна сказати й про громадянську журналістику в соціальних медіа: прагнення оперативності часто обертається відсутністю належної перевірки достовірності інформації, що знижує рівень довіри аудиторії до новин в медіа. Небезпечними науковці вважають й інформаційні бульбашки, що виникають внаслідок роботи алгоритмів ютубу: вони позбавляють глядачів змоги чути альтернативні думки, а отже і критично сприймати й аналізувати інформацію. До таких саме наслідків призводить і звичка споживати великі обсяги візуального контенту замість читання й аналізу новин. Окрім того, незалежність громадянської журналістики на ютубі є досить умовною: блогер може маскувати під власну точку зору замовні матеріали, які захищають чиїсь комерційні або політичні інтереси.

Отже, відеохостинг «Ютуб» має такі переваги: мультимедійний контент, з домінуванням візуального динамічного (відео), що забезпечує легке і швидке сприйняття інформації; вільний вибір глядачами часу перегляду; наявність і прямих трансляцій, і архівного відео; інтерактивність; створення тематичних рубрик у плейлистах; незалежність автора у виборі тем і жанрів; доступність і популярність ютубу; безкоштовний хостинг. Ці ознаки сприяють використанню відеохостингу як платформи громадянської журналістики – і новинної, і аналітичної. Найбільшої проблемою наразі залишається порушення професійних стандартів та невисока якість контенту влогів, що може стати предметом подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Снопок О. Нокаут телебаченню: як соціальні мережі утримують першість в постачанні новин українцям [Електронний ресурс] / О. Снопок // Українська правда. – 16 серпня 2023 р. – Режим доступу : https://www.pravda.com.ua/columns/2023/08/16/7415807/

2. Тонкіх І. Ю. Специфіка подання новин в українських інтернет-ЗМІ / І. Ю. Тонкіх // Психолінгвістика: Збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 8. – С. 205–210.

УДК 007 : 304 : 070
Заводюк А. М.
студ. гр. СН-311 НУ «Запорізька політехніка»

СПЕЦИФІКА КОНТЕНТУ ОНЛАЙН-МЕДІА «ЧОМУ АНІМЕ?»

У сучасному медіапросторі аніме відіграє помітну роль у формуванні субкультурних течій. Особливо це помітно в контексті глобалізації, коли

відбуваються культурні обміни та взаємодії у поширенні анімаційних творів по всьому світу. Під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну мистецтво аніме є одним із допоміжних інструментів, які сприяють психологічному розвантаженню. Медіа можуть відігравати значну роль у популяризації цього виду мистецтва. З огляду на те, що аніме є не лише формою мультимедійного мистецтва, а й відображенням великого спектру субкультур, створення спеціалізованого онлайн-медіа «Чому аніме» є актуальним.

Назва проєкту зародилася від чисельних запитань «Чому обрали саме аніме?», а відповідь закладена в наповненні самого медіа.

Метою роботи є створення онлайн-медіа для інформування про події в аніме-спільноті Запоріжжя, аналізу впливів аніме на світогляд поціновувачів цього мистецтва в умовах війни та популяризації аніме в Україні.

Цільовою аудиторією онлайн-медіа є: шанувальники аніме; пересічні особи, які коли-небудь чули про цю масову культуру; геймери, які полюбляють комп'ютерні ігри у стилі аніме; люди, які цікавляться мистецтвом та японською культурою.

Медіа націлене не тільки на Запорізький регіон поширення, а й у цілому на українську аудиторію. Але анонсує офлайн-події в місті Запоріжжя.

Основними рубриками медіа є «Новини», «Події», «Статті», «Інтерв'ю», «Фото» та «Відео». До рубрики «Новини» входять повідомлення актуальної інформацію про світ аніме та те, що з ним пов'язано. Ця рубрика призначена для шанувальників цієї культури, які хочуть оперативно отримувати інформацію. Рубрика «Події» пропонує інформацію про аніме-вечірки, пікніки, косплей-вечори та кінопокази, які проходять у Запоріжжі. Ця рубрика має вже трохи іншу аудиторію – це не тільки поціновувачі аніме, а й жителі міста Запоріжжя, які хочуть відвідувати різноманітні заходи та відпочивати. У рубриці «Статті» запропоновано декілька аналітичних та публіцистичних матеріалів, які окреслюють тенденції популярності аніме в Україні, використання штучного інтелекту при створенні аніме; тут розміщено й добірки аніме популярних жанрів. У рубриці «Інтерв'ю» публікуються розмови з психологами, шанувальниками аніме та представниками спільнот. У рубриках «Фото» та «Відео» пропонуються фото- та відеоматеріали з різних аніме заходів.

Формат контенту був адаптований для його реалізації на сайті. Сюди входить текстовий, візуальний та аудіовізуальний контент. Обравши формат, визначилися з жанрами:

1) замітки. Повідомлялися новини про виходи нових аніме; тематичні заходи, які проходили у Запоріжжі; премії; нагородження; повідомлення від Посольства Японії в Україні, які стосувалися безпосередньо теми аніме;

2) анонси. Інформування про заходи в Запоріжжі; дати релізів повнометражних фільмів та аніме серіалів; кінопрем'єри в кінотеатрах міста Запоріжжя;

3) огляд медіа на наявність контенту про аніме, де до уваги взяли такі медіа: Суспільне Культура, Українська правда, Детектор медіа та УНІАН;

4) інтерв'ю. Важливим матеріалом є інтерв'ю з психологинею. Основним завданням було виявлення впливу аніме на людей різного віку, демонстрація не тільки негативних сторін аніме, а й позитивних. У медіа опубліковано також інтерв'ю з двома військовими, яких надихають і мотивують аніме-серіали та фільми.

Також було проведено бліц-опитування на аніме-маскараді серед шанувальників аніме, метою якого є з'ясування причин зацікавленості цим мистецтвом;

5) статті. Цей жанр був обраний для того, щоб глибше дослідити актуальні теми та проблеми у світі аніме. Було створено та опубліковано декілька матеріалів: «Популярність аніме в Україні», «Огляд медіа на наявність контенту про аніме», «Добірка аніме популярних жанрів», «Рецензія на аніме «Атака титанів»», «Роль штучного інтелекту у створенні аніме»;

6) репортаж. Інформаційним приводом для створення цього відеоматеріалу був маскарад на азійську тематику, який проходив у Запоріжжі;

7) рецензія. Цей жанр було обрано для аналізу аніме-серіалів та фільмів.

Таким чином, основними засадами створення контенту для онлайн-медіа «Чому аніме?» є: зосередження на певній темі, що дає змогу задовольнити потреби своєї аудиторії; адаптованість формату контенту (текстового, візуального та аудіовізуального) для реалізації на сайті; залучення експертів та використання різноманітних жанрів для втілення мети проєкту (заміток, статей, інтерв'ю, анонсів, оглядів, репортажів та рецензій).

УДК 007 : 304 : 070
Пшеничний Ю. О.
студ. гр. СН-311 НУ «Запорізька політехніка»

INSTAGRAM-ПРОЄКТ «ФОТОІСТОРІЇ ПРО ЕКОЛОГІЮ ЗАПОРІЖЖЯ»: ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНА СПЕЦИФІКА

Існує безліч екологічних проблем, але розголосу вони набувають тільки коли проблема доходить до критичної точки, або коли стає надто помітною. І здебільшого, медіа обходяться лише простими замітками, якщо це звичайно не спеціалізоване медіа. На сьогодні, соцмережі є одним із найдоступніших платформ для поширення інформації, які охоплюють велику кількість кори-

стувачів. Комітет цифрової трансформації, найвідоміші вищі навчальні заклади України та світу, заклади середньої освіти України, міські та обласні адміністрації, бібліотеки, музеї, театри, кінотеатри та багато інших мають свої акаунти в мережі Instagram, де регулярно діляться результатами своєї діяльності з громадськістю. Завдяки соціальним мережам вирішується багато завдань ЗМІ, наприклад, необхідність швидкого проведення соціальних опитувань або донесення актуальної інформації до своєї аудиторії [2].

Instagram – це повноцінна мережа, де можна поширювати текстовий, фото і відеоконтент, черпати інформацію для подальшої журналістської роботи, впливати на сприйняття інформації читачами та бути ближче до них [1].

Наш авторський проєкт спрямований на створення фотоісторій, що висвітлюють екологічну ситуацію в Запоріжжі, де фотографії виконують основну роль у сюжетній лінії, а текстовий супровід надає додаткову інформацію, контекст і роз'яснення.

Фотоісторії – це добірки авторських світлин для створення цілісного уявлення про певне явище. Основна мета проєкту – привернення уваги до екологічних проблем міста, підвищення рівня обізнаності громадян щодо стану довкілля та спонукання до активних дій у вирішенні екологічних питань. Іншим важливим завданням є популяризація екологічних ініціатив та заходів, що проводяться у Запоріжжі, а також підвищення рівня громадської відповідальності за стан навколишнього середовища. Формат фотоісторій зручний і ефективний, оскільки візуальний контент має значно сильніший вплив на аудиторію, ніж звичайні текстові матеріали. Через серію фотографій можна наочно демонструвати зміни у довкіллі, наслідки забруднення або позитивний вплив екологічних ініціатив. Обраний жанр – фотоістоіря, по-перше, приваблює своєю структурою, бо вона тотожна з оповіддю, тому матеріали будуть логічними і легкими в засвоюванні читачем. По-друге, саме таке донесення інформації сприймається легше, ніж сухі факти, а послідовний фоторяд, окрім власне інформування, транслює естетичне задоволення або атракцію (привернення уваги читача до матеріалу). Окрім жанру фотоісторії, у цьому Instagram-проєкті використовується також документальна фотографія, оскільки реальні кадри є доказом екологічного стану Запоріжжя, що підкріплюється аналітичними коментарями та фактами. Екологічна тематика досить широка і несе в собі багато тем, але серед основних можна виділити такі:

Стихійні сміттєзвалища та проблеми відходів. Ця тема є однією з найбільших проблем міст. Звалища утворюються як у житлових районах, так і на територіях зелених зон. У Запоріжжі зафіксовано численні випадки скупчення сміття в місцях, де воно не повинно знаходитися: біля водойм, у парках, поблизу навчальних закладів тощо.

Екологічні ініціативи та акції. У Запоріжжі регулярно проводяться еко-акції з прибирання територій, висадки дерев, популяризації відповідального ставлення до природи, але вони не завжди помітні. Одним із прикладів є заходи, організовані спільнотою Ecofriendly.zp та UAnimals.

Зелені зони та стан парків. Міські парки та сквери відіграють ключову роль у підтримці екологічного балансу, забезпечуючи містян чистим повітрям та місцями для відпочинку. Однак багато зелених зон у Запоріжжі потребують реконструкції.

Якість повітря і води. Запоріжжя відоме своїми великими промисловими підприємствами, тож викиди заводів суттєво погіршують якість повітря, що, у свою чергу, впливає на здоров'я мешканців. Недостатній стан моніторингу повітря, особливо в промислових зонах, вводить в оману мешканців, наражаючи їх на небезпеку. А внаслідок підриву Каховської ГЄС, через що знизився рівень води в Запоріжжі, страждають тварини.

Отже, авторський Instagram-проєкт «Фотоісторії про екологію Запоріжжя» є відповіддю на проблему недостатнього висвітлення екологічних питань у регіональних медіа. Хоча екологічна тематика залишається актуальною, вона рідко привертає достатню увагу суспільства, поступаючись місцем політичним, економічним і соціальним новинам. Використання документальних світлин у створенні фотоісторій сприяє емоційному залученню глядачів, дозволяє подавати екологічну проблематику (наприклад, про якість води і повітря, про необхідність реконструкцій зелених зон, про популяризацію екозаходів та ін.) у доступній і наочній формі. Завдяки використанню Instagram, проєкт, окрім підвищення обізнаності про екологічні проблеми, створює платформу для обговорення та пошуку можливих шляхів їхнього вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Семен Н. Роль соціальної мережі Instagram у популяризації журналістського контенту [Електронний ресурс] / Н. Семен // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2022. – №1 (3). – Режим доступу: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/apr/27375/11.pdf

2. Черниш С. Створення інстаграм-блогу про кінематограф «Фінальний кадр»: дипломна робота здобувача вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр», спеціальність – журналістика [Електронний ресурс] / С.Черниш; Національний авіаційний університет. – Київ: б.в., 2023. – 56 с. – Режим доступу: https://er.nau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cc1b4a9c-6298-49a5-b800-d7784270221b/content

УДК 007 : 304 : 070
Рассолов К. Г.
студ. гр. СН-314м НУ «Запорізька політехніка»

ПОДОРОЖНІ НАРИСИ ЯК ДЖЕРЕЛО ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В ДІАСПОРІ

Подорожні нариси є важливим джерелом української історичної пам'яті, вони відіграють ключову роль у формуванні національної та культурної ідентичності, консолідації діаспори. Як письмові джерела, дозволяють поглянути на історичні події та культурні явища через призму особистого досвіду автора, що додає емоційного та суб'єктивного виміру до об'єктивних історичних фактів. Вивчення подорожніх нарисів допомагає глибше зрозуміти, як минуле впливає на сучасність, дозволяє зберегти цінні знання та досвід для майбутніх поколінь.

Аналіз подорожніх нарисів, опублікованих в діаспорних часописах Канади є особливо важливим. Адже, як зазначає І. Романько: «Один із успішних прикладів збереження національної самобутності продемонструвала українська етнічна група Канади, яка посідає друге місце за чисельністю українців, які проживають за межами України і перше за своєю активністю в розвитку громадського, культурного та духовного життя. Крім успішної інтеграції в нове суспільство, професійного визнання та успіхів у різних сферах життя, українці постійно дбали про збереження власної культури, мови, традицій тощо» [1, с.163].

Українська діаспора в Канаді, яка формувалася протягом XX століття внаслідок кількох хвиль міграції, є однією з найчисельніших та найактивніших у світі. Торонто, як один із центрів української діаспори, має багату історію видавничої діяльності, тому подорожні нариси в часописах можуть бути цінним джерелом для вивчення культурних, історичних та соціальних аспектів життя українців за кордоном. Серед них:

«Новий шлях» – один із найстаріших часописів української діаспори (виходить з 1930 р.), який публікує літературні твори, есеї та подорожні нариси, що відображають досвід українців у Канаді та їхні зв'язки з Україною;

«Українське слово» (видається з 1943 р.) – популярний тижневик, який охоплює широкий спектр тем, включаючи подорожі до України, що дозволяє читачам підтримувати зв'язок з історичною батьківщиною;

«Гомін України» (видається з 1948 р.) – тижневик, який також публікує матеріали про подорожі та історичні дослідження, сприяє поширенню знань про Україну та українську культуру;

«Крилаті» – є найбільшим видавничим проєктом Спілки Української Молоді у світі, початки «Крилатих» сягають у 1949 рік. Це літературний журнал, де часто з'являються мандрівні нариси, що відображають особисті враження та роздуми про подорожі та зв'язки з Україною.

Ці видання не лише зберігають пам'ять про минуле, а й сприяли формуванню культурного діалогу між українською діаспорою в Канаді та Україною, а також між різними поколіннями українців у діаспорі.

Аналіз подорожніх нарисів в діаспорних часописах Торонто часто відображає специфічний погляд українців за кордоном на Україну. В багатьох публікаціях відчувається дискурс «ностальгування», «повернення до історичної батьківщини». Нариси насичені емоційними роздуми про зв'язок зі своїми коренями, ностальгію за втраченим минулим. Подорожні нариси часто містять згадки про історичні події, пов'язані з Україною (наприклад, Голодомор, Друга світова війна, боротьба за незалежність). Для тижневика «Гомін України» характерна тема «культурного діалогу», де подорожні нариси підкреслюють культурні відмінності та схожості між Україною та Канадою. Автори розмірковують про те, як українська культура зберігається в діаспорі та як вона розвивається в Україні. Політичний контекст подорожніх нарисів характерний для часопису «Українське слово», етнографічні спостереження – для «Нового шляху» та журналу «Крилаті». Описи традицій, звичаїв, мови та побуту українців, автори часто порівнюють життя в Україні з життям у діаспорі, підкреслюючи унікальність української культури.

Отже, подорожні нариси в діаспорних журналах є важливим інструментом збереження української ідентичності та культурних зв'язків українців всього світу. Нариси, написані українською мовою, відіграють ключову роль у збереженні мовної ідентичності, особливо для поколінь, які виросли за межами України, допомагають їм підтримувати зв'язок з культурним корінням. Емоційний спектр цих творів, насичений ностальгією, тугою за батьківщиною та радістю від відкриття нових сторінок української історії, робить їх особливо цінними для читачів, які прагнуть зберегти зв'язок з Україною. Часто можна зустріти описи особистих переживань та душевних роздумів, що робить ці нариси щирими та такими, що викликають емоційний відгук. Нариси містять історичні відомості, зібрані авторами під час їхніх мандрівок, що робить їх цінними історичними документами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Романько І. Історія та культура української діаспори. Навчальний посібник. Частина перша / І. Романько. – Кропивницький : Видавництво ЛА НАУ, 2020. – 328 с.

УДК 007 : 304 : 070
Сардак А. П.
студ. гр. СН-311 НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІЖНОЇ ЖУРНАЛЬНОЇ ПЕРІОДИКИ В УКРАЇНІ

Молодіжна журнальна періодика є важливим сегментом медіапростору, що виконує функції інформування, просвіти, розваги та соціалізації молоді. Вона відображає актуальні проблеми суспільства, формує світогляд молодих людей, а також впливає на їхні культурні й ціннісні орієнтації. Молодіжні ЗМІ відрізняються від інших медіа особливостями контенту. Він не може бути монологічним ні за формою, ні за змістом. Причому медіатекст сприймається з тимчасовими молодими людьми одночасно і як сенс, і як графічний образ, і як вершина інформаційного айсбергу. Молодь бажає все і відразу.

Поняття «молодь» залишається для сучасної соціально – гуманітарної науки одним з найбільш проблемних і заплутаних. З одного боку, в науці простежується стійкий інтерес до аналізу особливостей свідомості та поведінки молоді, завдяки якому ця соціальна група регулярно опиняється у фокусі уваги емпіричних досліджень у різних країнах міра. З іншого боку, незважаючи на велику кількість і значне тематичне розмаїття існуючих молодіжних досліджень, чіткого уявлення про те, кого конкретно слід розуміти під молоддю і які сутнісні властивості відрізняють цю соціальну групу від інших верств суспільства, поки не склалося.

В Україні молодіжні журнали мають свою специфіку, обумовлену історичними, соціокультурними та економічними особливостями розвитку медіа. Журнал живе тільки тоді, коли люди, що створюють його, постійно думають про розвиток. Вони спрямовані на різні вікові категорії молоді, охоплюючи підлітків, студентів та молодих фахівців. Однією з ключових особливостей молодіжних журналів в Україні є їхня адаптація до цифрової епохи. Багато видань переходять у онлайн-формат, створюючи вебсайти, мобільні додатки та сторінки в соціальних мережах. Це дозволяє їм взаємодіяти з аудиторією в реальному часі, залучати користувачів через інтерактивний контент і мультимедійні матеріали.

Змістова політика молодіжних журналів формується відповідно до інтересів їхньої аудиторії (підлітки, студенти, молоді фахівці) включає такі основні теми: мода і стиль – тренди в одязі, косметиці, догляд за собою; здоров'я і спорт – поради щодо харчування, фізичні вправи, ментальне здоров'я; культура і розваги – огляд фільмів, музики, книг, фестивалів; соціальні питання – екологія, права людини, фемінізм, інклюзивність; навчання і кар'єра –

лайфхаки для навчання, поради щодо працевлаштування; особистісний розвиток – мотивація, психологія, самоосвіта; відносини та особисте життя – дружба, кохання, конфлікти, соціальні навички.

Молодіжні друковані та електронні періодичні видання з кожним роком привертають до себе все більше уваги. Наприклад, в системі вищої та середньої професійної освіти відзначається тенденція до появи все більшого числа студентських ЗМІ, зокрема друкованих, та електронних і, так званих, «нових медіа». Наявність власного вузівського періодичного видання – це один з важливих факторів виховної роботи у вузі, розвиток творчого студентського потенціалу, отримання статусу студента як творчої особистості. До того ж це один із критеріїв для вузу при отримання ліцензії та статусу державного навчального закладу. З 2010-х років в Україні спостерігається все більша захопленість студентами і школярами пошуку різної інформації, в тому числі і розважального контенту в інтернетпросторі, що вплинуло на перехід традиційних медіа в інтернет.

Особливістю молодіжних журналів є їхня мовна та змістова політика, яка орієнтована на актуальні інтереси аудиторії. Використання розмовного стилю, англіцизмів, інтерактивних форматів та інклюзивної мови робить контент доступним і привабливим для молодих людей. Разом із цим, молодіжні ЗМІ залишаються потужним інструментом формування світогляду, цінностей та соціальної відповідальності серед молодого покоління. З огляду на швидкий розвиток цифрових технологій та зміну медіаспоживання, молодіжні журнали продовжують еволюціонувати. Онлайн-формати, мобільні додатки, соціальні мережі стали ключовими платформами для поширення контенту, що свідчить про поступову зміну традиційних підходів у видавничій сфері. Незважаючи на виклики, молодіжна журнальна періодика в Україні залишається затребуваною та перспективною, адже здатна швидко адаптуватися до змін і відповідати запитам сучасної молоді.

Отже, молодіжна журнальна періодика в Україні є важливою складовою медіапростору, яка відображає сучасні тенденції розвитку суспільства та виконує функції інформування, розваги, соціалізації та просвіти молоді. Вона адаптується до цифрових реалій, активно використовуючи мультимедійні та інтерактивні технології, що дозволяє ефективно взаємодіяти з аудиторією. Тематика молодіжних видань охоплює широкий спектр питань: від культури та розваг до освіти, кар'єри, особистісного розвитку та соціальних проблем.

УДК 007 : 304 : 070
Семенюк А. В.
студ. гр. СН-311 НУ «Запорізька політехніка»

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НІКОПОЛЬЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Через повномасштабне вторгнення в Нікопольському районі критично погіршилася ситуація з друкованими виданнями. Це сталося через загострення безпекової ситуації й набуття районом статусу зони бойових дій. В наслідок цих чинників на Нікопольщині набули більшої популярності онлайн-медіа. Найпопулярніші серед них Новини Нікополя (NikopolNews), «Прихист» та «Нікополь.City».

Найпопулярнішим медіа в Нікопольському районі є «NikopolNews: Новини Нікополя». Саме цей ресурс займає перший рядок у пошуку Google. Раніше мало назву «Говорить і показує Нікополь». Як зазначено у рубриці «Про нас» це новинно-інформаційний ресурс заснований у 2013 році. «NikopolNews» визначає себе як незалежне медіа, яке фінансується коштом читача. Територія охоплення цього видання це місто Нікополь, Нікопольський район та Дніпропетровська область. На сайті присутні відповідні рубрики «Нікополь», «Район» і «Січеславщина». Серед інших рубрик «Україна», «Корисне» та «Допомога». Цікавим спостереженням є те, що рубрики «Україна» – дві. Одна з них переносить на відповідну сторінку сайту видання «NikopolNews», інша ж переадресовує на іншу сторінку «НСН. Україна». Рубрика «Допомога» також переадресовує на окрему сторінку у браузері «деДопомога» і містить інформацію про різноманітну допомогу: від фінансової підтримки ВПО до евакуації з Херсонщини. Так само працює й окрема рубрика «Лайт».

Другим за популярністю медіа в районі є «Прихист», яке засноване громадською організацією «Прихист». На сайті проєкту зазначено, що «Прихист» – це команда людей об'єднаних однією метою, які позиціонують себе як громадські журналісти. Також на сайті видання вказано координатора проєкту та головну редакторку. Попри те, що найбільшою популярністю серед усіх платформ проєкту користується сторінка в Instagram, сайт «Прихисту» має безліч рубрик та різноманітне наповнення. Серед основних рубрик можна виділити: «Війна», «Місто», «Інтерв'ю», «Район». Серед великої кількості підтем на сайті виділяються дві: «Їх вбила росія» та «Комуналка», їх наповнення чітко відповідає назві. У публікаціях «Прихисту» часто вказується одразу декілька підтем. Наприклад, новина «Нікополь та Калуш зміцнюють співпрацю в межах проєкту «Пліч-о-пліч» маркується рубриками

«Війна» і «Місто». Варто зазначити, що усі публікації також мають рубрику «Новини на сайті», але вона не винесена на шапку сайту видання.

Виділяє «Прихист» серед усіх локальних медіа Нікопольщини його відеоконтент. Наприклад, рубрика «Інтерв'ю» випускається у відеоформаті й останнє інтерв'ю «Як захистити Нікополь від атак дронами? Інтерв'ю з лейтенантом запасу» датується 21 січня 2025 року. Зараз героями інтерв'ю є переважно військові, тому відео виходять не регулярно. Також на сторінці «Прихисту» в Instagram регулярно виходять відео з опитуванням місцевих жителів на вулицях Нікополя щодо актуальних тем у районі.

Також одним з найпопулярніших онлайн-медіа Нікопольщини є загальноінформаційне видання «Нікополь.City». Воно засноване за сприяння Агенції медійного росту АБО. Ця агенція допомагає у розвитку та фінансуванні видання. Варто зазначити, що «Нікополь.City» не єдині у своєму роді, адже видання з приставкою «City» представлені по всій країні і є послугою «Медіа під ключ» на сайті агенції «АБО».

Але менш цінним інформаційним ресурсом «Нікополь.City» від цього не стає. На сайті представлена велика кількість рубрик, серед них: «Новини», «Тести», «Блоги», «Картки» тощо. Помітну кількість місця на сайті видання відведено під рекламу: «Спеціалісти» та «Довідник», щоправда, ці рубрики вже давно не оновлювалися. Також «Нікополь.City» має рубрикацію за територіальним чинником, а саме «Місто» та «Район», правда у шапці сайту ці рубрики відсутні, а з'являються лише на матеріалах.

Серед інших медіа існує сайт газети «Нове місто», яка знаходиться в місті Покров Нікопольського району. Але вона не має попиту, більше того сайт газети «Нове місто» не оновлювався близько пів року. А місто Марганець Нікопольського району взагалі не має власних медіа. Також варто зазначити, що кожне місто має офіційний сайт міської ради, де виходять новини актуальні для жителів міста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Громадська організація «Прихист» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.prikhist.com/

2. Інтернет-видання NikopolNews [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://nikopol.nikopolnews.net/

3. Сайт Нікополь.City [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://nikopol.city/

УДК 007 : 304 : 070
Сердюкова Л. С.
студ. гр. СНз-311 НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА В ПІДВИЩЕННІ РІВНЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

З активним розвитком комп'ютерних технологій та інтеграцією всіх видів медіа в інтернет-простір постала нагальна потреба в адаптації масової аудиторії до нових вимог інформаційного суспільства та цифрового інтернет-середовища. З початком гібридної війни й активізацією російської інформаційної агресії завдання підвищувати загальний рівень медіакультури й зокрема медіаграмотності перетворилось на одне з провідних в українському суспільстві, адже це є основною інформаційної безпеки в умовах воєнного стану. При цьому необхідно визначити найбільш ефективні канали й засоби поширення медіаграмотності. Саме цими факторами й обумовлюється актуальність обраної теми.

Метою дослідження є визначення ролі соціальних медіа в популяризації медіаграмотності в українському суспільстві під час війни.

Медіаграмотність як об'єкт досліджень вже тривалий час перебуває у полі зору науковців. Її вивчають як частину медіакультури (О. Голобородько, Н. Зленко, М. Лисинюк, О. Мурзіна, Г. Онкович та ін.), як мету медіаосвіти у середній та вищій школі (В. Андрієвська, Ю. Казаков, Я. Коркос, Д. Шинкарьова та ін.). Під час російсько-української війни медіаграмотність почали розглядати в контексті протистояння російській інформаційній агресії: цьому присвячені роботи таких дослідників як С. Бойко, Ю. Горбань, О. Олійник, Н. Саламін, І. Сенько, А. Юрій та ін. Незважаючи на велику кількість наукових робіт із цієї теми, на сьогодні залишається відкритим питання ефективності тих чи інших каналів популяризації медіаграмотності.

Підвищення рівня медіаграмотності – це завдання, актуальне для всіх верств українського суспільства, не лише з огляду на загальнодоступність і широку поширеність цифрових засобів зв'язку, а й через активізацію ворожих інформаційних атак, що відбуваються переважно в інтернет-просторі та становлять загрозу для всіх українців.

Для того, щоб популяризувати медіаграмотність, її потрібно поширювати каналами, доступними для масової аудиторії. Масовість може забезпечуватись як фізично – під час проведення особистих зустрічей із колективами підприємств, тренінгів, круглих столів та інших інформаційних заходів, так і віртуально – за допомогою ЗМІ та соціальних медіа.

Сьогодні основною аудиторією, серед якої популяризується медіаграмотність, насамперед стає учнівська та студентська молодь, адже саме в се-

редній та вищій школі сьогодні впроваджується медіаосвіта. Проте поширення медіаграмотності має відбуватись не лише серед молодої аудиторії – люди старшого віку здебільшого потребують підвищення рівня і медіаграмотності, і комп'ютерної, і інформаційної грамотності. Саме ця вікова група часто стає головним об'єктом і жертвою фішингових атак та кіберзлочинів [1], а причиною цього є невисокий рівень обізнаності в питаннях медіаграмотності. У такий спосіб, захисту в мережі сьогодні потребують люди різного віку, а медіаосвіта не має вікових обмежень.

Для того, щоб охопити якомога більше коло людей різного віку й різного роду занять, необхідно використовувати ті канали комунікації, які на сьогодні є найпопулярнішими, а саме соціальні медіа: соціальні мережі, месенджери, блоги, ютуб-канали тощо. Саме ці ресурси останнім часом стали для українців головним джерелом новин, незважаючи на те, що часто ці канали створюються непрофесійними журналістами, мають непрозору редакційну політику та анонімне авторство. І. Тонких із цього приводу зауважує: «З огляду на те, що найбільшу кількість загроз інформаційній безпеці країни наразі пов'язують саме з телеграмом, який став для українських інтернет-користувачів найбільш популярним джерелом новин з-поміж усіх соціальних медіа, наразі необхідно розвивати навички критичного сприйняття інформації та підвищувати рівень медіаграмотності й інфогігієни насамперед серед прихильників цього месенджера» [2, с. 63].

Через відсутність юридичних механізмів контролю інформації, що поширюється в соціальних медіа, централізовано регулювати ці процеси вкрай важко, тому користувачі мають самі подбати про власну інформаційну безпеку та інфогігієну в мережі. При цьому на журналістів покладається завдання допомогти їм у цьому процесі.

Задля того, аби сформувати в користувачів знання, уміння та навички вільно орієнтуватись у віртуальному просторі й захищати себе від дезінформації, маніпуляцій та фейків, які поширюються переважно в соціальних медіа, на сьогодні постає завдання популяризувати медіаграмотність саме на цих платформах. Розуміння принципів роботи їх алгоритмів, механізмів поширення вірусного контенту, способів ідентифікації авторства та перевірки достовірності інформації убезпечить відвідувачів соціальних мереж та месенджерів від потенційних та реальних загроз.

Отже, необхідність підвищення рівня медіаграмотності актуалізувалась із розвитком цифрових технологій. А з початком війни ці навички набули й нового значення – як основа й запорука інформаційної безпеки та інфогігієни в умовах російської агресії в медіапросторі. Каналами популяризації медіаграмотності у суспільстві сьогодні можуть бути соціальні медіа, насамперед соціальні мережі та месенджери, оскільки саме вони наразі мають найбільшу аудиторію підписників і відвідувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Думчиков С. А., Лукічов В. В. Статистика фішингових інцидентів в Україні за 2021 рік [Електронний ресурс] / С. А. Лукічов, В. В. Думчиков // Матеріали конференції «Молодь в науці : дослідження, проблеми, перспективи (МН-2022)», Вінниця, 16-17 червня 2022 р. – Режим доступу : https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/34523/91970.pdf

2. Тонкіх І. Ю. Специфіка висвітлення теми медіаграмотності у форматі телеграм-каналу / І. Ю. Тонкіх // Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі» (м. Запоріжжя, 14-15 травня 2024 р.) / редкол.: В. Л. Погребна, В. О. Коваль, Н. В. Островська, С. С. Щербина та ін. – Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. – С. 157–163.

УДК 007 : 304 : 070

Швець В. А.
студ. гр. СН-311 НУ «Запорізька політехніка»

ВІДЕОПРОЄКТ «ЗАПОРІЖЖЯ НА СМАК» У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ГАСТРОЖУРНАЛІСТИКИ

Гастрожурналістика, як один із напрямів спеціалізованої журналістики, набуває все більшої популярності в медіапросторі. Цей вид журналістики давно вже вийшов за свої рамки та набирає все більших обертів, розвиваючись та популяризуючись. Такий стрімкий розвиток пов’язаний зі швидкістю змін в сучасному медіапросторі, зростанням попиту на локальні традиції та культуру харчування, а також з необхідністю формування позитивного іміджу будь-якого міста. У контексті розвитку внутрішнього туризму гастрожурналістика може стати ефективним інструментом популяризації міста, демонструючи його унікальність через автентичну кухню, крафтові продукти та локальні кулінарні традиції. Завдяки цьому Запоріжжя може оновити свій імідж, зміцнити економіку через підтримку локального бізнесу та фермерів і стати привабливим напрямком для туристів, об’єднуючи історичну спадщину з сучасними гастрономічними трендами.

Створення відеопроєкту «Запоріжжя на смак» є актуальним, оскільки сучасні туристи все частіше шукають унікальні гастрономічні враження, які доповнюють їхній культурний досвід. Зважаючи на те, що гастрожурналістика в українському медійному просторі є недостатньо дослідженою темою, наукова розвідка «Відеопроєкт «Запоріжжя на смак» у контексті розвитку

української гастрожурналістики» є актуальною. Метою роботи є створення, просування та аналіз циклу відеосюжетів на кулінарну тематику.

Одним із найскладніших етапів створення відеопроєкту є визначення тематики і напрямку руху в обраній сфері. Треба відштовхуватись від того, що буде цікаво автору, від його вподобань та рівня обізнаності в певній темі, а насамперед – від зацікавленості аудиторії.

У нашому випадку вибір зупинився на висвітленні гастрономічної журналістики як одного зі складників формування іміджу міста Запоріжжя. Які є популярні заклади в місті? Що варто спробувати та які емоції відчути? Усе це туристам, а інколи – й місцевим жителям, може бути не відомо. Переглянувши відеосюжети, підписники ютуб-каналу «Запоріжжя на смак» можуть дізнатись про цікаві заклади Запоріжжя та отримати інформацію про особливості страв у кав'ярнях і ресторанах міста.

Відштовхуючись від того, що саме важливо продемонструвати у відеосюжетах, сформувалась назва: «Запоріжжя на смак». З цієї назви стає зрозуміло, що мова буде йти про заклади харчування в Запоріжжі.

Першим етапом роботи є розробка технічного плану проєкту. До нього можна віднести вибір локацій, закладів та страв, остаточний вибір жанру кожного сюжету. Далі відбувається розробка сценарного плану та планування послідовності сюжетів.

У відеопроєкті «Запоріжжя на смак» задіяно тільки монолог як тип мовлення. Саме монолог дозволяє детально розкрити кожну страву, атмосферу закладу та емоції від дегустацій. Монолог дає стисло зрозуміти, про що буде йти мова.

Другим етапом є розподіл тем на сюжети. Усі випуски авторської програми «Запоріжжя на смак» – про різні заклади Запоріжжя. Потрібно було визначити, у якій послідовності будуть зніматися та викладатися відео. Після розробки плану зйомок потрібно вибрати локації кожного сюжету, які будуть відображати гастрономічну атмосферу Запоріжжя. Окрім закладів, це також паркові зони, які є популярними і впізнаваними серед місцевих жителів. До зйомок залучено двох людей: оператора та ведучу, які обирають локації, налаштовують звук та мікрофон – проводять необхідну підготовчу роботу перед зйомками. Планується, що, переглянувши всі сюжети, глядач отримає інформацію про атмосферу й кухню унікальних та цікавих закладів Запоріжжя.

Третій етап – написання сценарного тексту, його редагування та відпрацювання. Враховуючи, що програма буде побудована на монологах, сценарій повинен бути чітким, емоційним і добре структурованим, щоб ведуча змогла утримати увагу глядачів продовж усієї програми.

Головним у залученні аудиторії до перегляду відео є вступне слово на початку кожного випуску, яке привертає увагу та має на меті зацікавити гля-

дачів. У основній частині ведуча детально розкриває всі аспекти тем. Потрібно не лише вміти описувати страву або заклад, але й дати корисну історію, особливості приготування або якісь цікаві факти. У сценарії обов'язково повинні бути прописані емоційні паузи, зміна кадрів та напрямки камери.

У фінальній частині ведуча робить підсумок всього сюжету, формує головний меседж і завершує розповідь. Важливо вкласти певний сенс, залишити глядача з відкритим питанням або закликати його відвідати ці заклади, щоб насолодитись певною атмосферою закладів.

Після редагування сценарію необхідно вичитати та відпрацювати його для себе, щоб у кадрі виглядати впевнено та нести певний меседж аудиторії. Перед початком зйомки також важливо перевірити візуальні ефекти і сцени з відповідними вказівками (зміна кадру, перехід або зум). Це також дозволяє оцінити тривалість монологу.

У результаті проведеної роботи над створенням технічного плану, розробки концепції та сценарію, можна стверджувати, що відеопроєкт «Запоріжжя на смак» може стати важливим кроком у формуванні позитивного іміджу міста.

УДК 007 : 304 : 070
Башкатова М. П. [1], Скуртул Г. С. [2]
студ. гр. СН-312 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО АУДІОПОДКАСТУ: ВІД ЗАДУМУ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ПРОЄКТУ «РАНКОВЕ ДОПІО»)

Після початку повномасштабного вторгнення відбувся сплеск створення та поширення аудіоподкастів від українських журналістів. Наразі цей формат набирає популярності на стрімінгових майданчиках, наприклад, на Spotify, який став другою за популярністю платформою для аудіоконтенту: «У червні 2022 року Spotify оголосив, що на його платформі було понад 4 мільйони подкастів» [4]. Серед них – 155 тисяч регулярно оновлюють випуски. Перші подкасти з'явились у 2003 році. Наразі аудиторія найбільше обирає формат через бажання розважитися чи щось послухати [6]. За словами директорки Sebto media Дарини Заржицької [3], подкаст популярний через те, що не відповідає мейнстріму. На її думку, завжди існуватимуть теми, яким великі майданчики не захочуть давати голос, подкасти ж дають змогу будь-якій людині сказати будь-що.

Запит аудиторії на подкасти зростає. Стрімкий розвиток аудіоринку зумовлює і дослідницький інтерес до нього. Наприклад, у науковому дискурсі активно досліджують причини популярності подкастів, особливості їх слухання та проблемно-тематичну поліфонію. Згідно з дослідженням Jacobs Media, у 2023 році зафіксовано рекордно високий показник людей, які слухають подкасти принаймні раз на тиждень – 33 %, у 2019 році таких реципієнтів було значно менше – 21% [4]. В українському журналістикознавстві типологію подкастів, їх форматні особливості і жанрову реалізацію, вплив повномасштабного вторгнення на процес актуалізації в медіапросторі вивчали науковці О. Дмитровський, І. Гаврилюк, О. Дубенська, Г. Скуртул. Однак окремого дослідження особливостей створення інформаційно-аналітичних подкастів ще немає, що й зумовлює актуальність наукової розвідки.

Згідно з аналізом поведінки аудиторії під час споживання новин від Digital News Report 2024 року від Reuters Institute, частина людей у світі відчуває себе «перевантаженими» кількістю новин. «Четверо з десяти вибірково уникають новин, не завжди готові споживати контент великого обсягу на складні теми. Водночас серед українців контроль за новинами став однією з основ відчуття безпеки, навіть для тих, хто не стежив за новинами раніше» [2]. Аналізуючи тематичну спрямованість, новинні подкасти входять у трійку інтересів середньостатистичної людини. За звітом Pew Research Center, 67 % слухачів чули обговорення новин у подкастах, які споживають регулярно: «Поміж форматів новинних подкастів аудиторія віддає перевагу аудіопродуктам, у яких: 1) глибоко пояснюють тему або проблему; 2) ведучі говорять про своє ставлення до новин; 3) підсумовують головні новинні історії за день» [6].

В Україні інформаційно-аналітичні подкасти як ніша ще формуються, однак серед проєктів, які системно висвітлюють розширені новини варто згадати подкасти: «Без кісток» Богдана Амосова, «Вест-Сайд» (Бабель), «Говорить СтратКом» (Головне управління комунікацій Збройних Сил України), «Кляті питання» (Українська правда), «UA: The day that we survived» (Urban Space Radio), «Подвійні стандарти» (Radio NV).

На нашу думку, вдалим об’єктом для аналізу інформаційно-аналітичного подкасту є проєкт «Ранкове допіо» від Sebto media. Це огляд новин із ведучими Дариною Заржицькою та Антоном Ткачуком. Автори проєкту позиціонують його як «найдушевніший огляд новин світу» [1], який має зменшити інформаційний шум, поставити на паузу телеграм-канали (де кожні 30 секунд оновлюється інформація): «Слухаючи подкаст, ти можеш піти погуляти, або випити води, або заснути на годину раніше, бо про все, що дійсно має значення, ми Тобі повідомимо» [1].

Наразі вийшло 312 випусків подкасту. Обираючи теми та новини для кожного епізоду, команда керується тим, чи матимуть значення згадані нови-

ни у випуску вже за тиждень. Також є текстова версія епізодів на сайті Sebto. Періодичність випусків – щотижня, у понеділок та п'ятницю, о 7:17 – «якраз до першої кави» [1]. За задумом подкастерів, кава «допіо» в назві має асоціюватися в слухача з пробудженням та частиною ранкової рутини, під час якої деякі люди звикли оновлювати стрічку соціальних мереж, «гортати» ранкові газети або слухати останні новини. Хронометраж випусків приблизно 20 хвилин, упродовж яких можна розпочати свій ранок, допити порцію «допіо» та дізнатися більше про новини світу. Із розвитком проєкту, Sebto для своїх продуктів додали нові назви, пов'язані з кавою. Наприклад, проєкт «Ранковий дріп» – випуски звучать від 5 до 10 хвилин і є коротшими за «Ранкове допіо», так само, як порція кави «дріп» менша за порцію «допіо».

У «Ранковому допіо» кожен випуск «починається з «Sebto презентує» – як буква N і цей відомий звук перед кожним фільмом Netflix» [3]. Далі – спокійна музика та акустичний портрет ранку, що нагадує ранкову рутину: звуки будильника, скрипіння ліжка та приготування допіо. Після цього ведучі згадують актуальну дату, коли виходить епізод. У кожному випуску аналізуються 3-4 новини, а також є секретна секція (доступна за підпискою) та дайджест коротких новин – т.зв. «стіки до ранкової кави». Інколи випуски містять анонс та інформацію про актуальний збір для ЗСУ. Також для слухачів, що підтримують Sebto media на патреоні, доступне продовження «Ранкового допіо» – «Вечірнє розе».

Ведуча Дарина Заржицька в 172 випуску про залаштунки «Ранкового допіо» поетапно описує алгоритм роботи над епізодами: «По-перше, моніторинг видань, збереження в табличку, яку команда називає «звалище новин». По-друге, треба перебрати новини та виокремити ті, які підходять для аналізу, продумати структуру, знайти додаткову інформацію, щоб краще пояснити контекст новини та почати робити огляд. По-третє, коли текст готовий, треба його начитати, очистити звук, скомпонувати з начитуванням та музикою» [5].

У «Ранковому допіо» прослідковуються такі тематичні блоки, що в цілому характерні для проєктів Sebto: суспільство, політика, права людини, культура [3]. Серед них про суспільство розповідають: історію про піцерію у Вроцлаві, у якій безоплатно готували піцу, щоби підтримати виборців під дільницею під час голосування (випуск 185), помилку, коли людині випадково перевели 81 трильйон доларів (випуск 306); політику: про вибори нового уряду в Німеччині (випуск 306), переворот у Габоні після протестів проти переобрання кандидата з династії, яка керувала країною 55 років (випуск 172); права людини: про перемогу демократії в Еквадорі, коли шляхом народного голосування змусили нафтову компанію припинити бурові роботи в надрах Амазонки (випуск 172), протести в Греції через затягування розслідування після залізничної катастрофи у 2023 році (випуск 306); культуру: феномен Тейлор Свіфт та модну індустрію Африки (випуск 190).

Висвітлюючи новини в епізодах «Ранкового допіо», творці Sebto media посилаються на іноземні медіа, інформаційні агенції та транснаціональні компанії, зокрема Deutsche Welle, Washington Post, The Guardian, CBS, CNN, AP, Reuters, BBC, New York Times, Voice of America, The Atlantik, Nature, The Economist, The Boston Globe, Financial Time, NBC news. Для підготовки контенту використовують матеріали ЗМІ, що спеціалізуються на аналітиці: Semafor, Euronews, Independent, Quartz, Vox, Axios, The Conversation. Через матеріали різних медіа з однієї теми «Ранкове допіо» порівнюють репрезентацію новин та детальніше аналізують їх для слухачів, пояснюючи, що відбулося. Наприклад, випуск про перемогу опозиції на виборах у Польщі в 2023 році. Для цього випуску ведучі спілкувалися з Владиславом Яценком, журналістом сайту Ukrayina.pl та редакції Culture.pl., також узяли в нього коментарі щодо того, як «польському суспільству вдалося зберегти опірність гегемонії партії «Право і справедливість», розказали про марш у Варшаві, який називають «мітингом порожніх сердець» (Газета Виборча) та описали, як відбувався мітинг опозиції (Радіо Свобода) (випуск 185). Розбираючи феномен Тейлор Свіфт, автори подкасту згадували аналітичні матеріали, чому Тейлор Свіфт перезаписує всі свої старі пісні (Vox), про те, як концертний фільм «Eras Tour» побив рекорди касових зборів (CBS) та як співачка вплинула на те, що уряд Індонезії переглядає візові правила для музикантів (Quartz) (випуск 190).

Отже, подкаст «Ранкове допіо» від Sebto media є вдалим прикладом інформаційно-аналітичного аудіоподкасту, який успішно задовольняє зростаючий запит слухачів на глибоке розуміння актуальних подій завдяки ретельному відбору новин, використанню авторитетних джерел та якісній подачі матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про нас. Sebto [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.sebto.media/about/ (дата звернення: 10.01.2025).

2. Трапезнікова Д. Чому люди (не) довіряють новинам і що із цим робити журналістам [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://mediamaker.me/chomu-lyudy-ne-doviryayut-novynam-i-shho-z-czym-robyty-zhurnalistam-441/ (дата звернення: 18.01.2025).

3. Цаценко Ж. Чесно про подкасти: запуск, просування, монетизація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://skvot.io/uk/blog/honestly-about-podcasts (дата звернення: 25.03.2025).

4. Podcasting by the numbers: 15 podcast stats for 2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.descript.com/blog/article/podcasting-by-the-numbers-podcast-stats-for-2023 (дата звернення 24.03.2025).

5. Ранкове допіо. YouTube [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://surl.li/mgswhh (дата звернення: 13.01.2025).
6. Shearer E, Liedke J, Matsa K, Lipka M, Jurkowitz M. Podcasts as a source of news and information [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/20/2023/04/PJ_2023.04.18_Podcasts_FINAL.pdf (дата звернення: 10.01.2025).

УДК 007 : 304 : 070
Герасіна О. В.[1], Островська Н. В.[2]
[1] студ. гр. СН-311 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. наук соц. ком., доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ ЛОКАЛЬНИХ ТРЕНДІВ У ФОРМУВАННІ КОНТЕНТУ ДЛЯ СОЦМЕРЕЖ РЕГІОНАЛЬНИХ ОНЛАЙН-МЕДІА

Локальні тренди відіграють важливу роль у формуванні релевантного та затребуваного контенту для соцмереж регіональних онлайн-медіа, сприяючи підвищенню залученості аудиторії та зміцненню довіри до медіа. Аналіз локальних інформаційних запитів і трендів дозволяє регіональним медіа оперативно реагувати на події, що відбуваються в громадах, та створювати унікальний контент, який відображає специфіку регіону.

Локальні тренди можуть стосуватися не лише культурних чи інфраструктурних подій, а й побутових явищ (від мемів про дороги до локальних жартів про транспорт чи комуналку). Вони створюють відчуття «свого» контенту, підвищують лояльність аудиторії та сприяють віральності постів.

Ефективний моніторинг трендів включає аналіз регіональних пабліків, коментарів у соцмережах, Google Trends по регіону, а також пряму комунікацію з підписниками через опитування й сторіс. Важливу роль відіграє й глибоке занурення в контекст регіону, знання його соціально-культурних особливостей та тенденцій. Систематичне використання кількох джерел інформації дозволяє отримати цілісне уявлення про поточний стан та зміни в локальній інформаційній сфері.

Цифрові трансформації та впровадження сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту, відкривають нові можливості для аналізу локальних трендів і персоналізації контенту в соцмережах регіональних медіа. Це зумовлено кількома ключовими аспектами. По-перше, цифрові технології дозволяють збирати та обробляти великі обсяги даних про поведінку та інтереси аудиторії, що дає змогу визначити актуальні локальні тренди з високою точністю. Наприклад, аналіз популярних хештегів, пошукових запитів або

взаємодій користувачів у соцмережах допомагає швидко реагувати на нові тенденції в регіоні та створювати відповідний контент.

По-друге, застосування штучного інтелекту, зокрема алгоритмів машинного навчання, дозволяє автоматизувати процеси моніторингу та аналізу трендів, що значно підвищує швидкість реагування і точність прогнозування.

Крім того, сучасні технології дають змогу персоналізувати контент для окремих груп аудиторії, враховуючи їхні інтереси, географічне розташування та поведінкові характеристики. Це сприяє підвищенню залученості користувачів, збільшенню часу їхнього перебування на платформах та формуванню лояльної спільноти навколо регіонального медіа.

Загалом цифрові трансформації та штучний інтелект створюють умови для більш глибокого розуміння локальних трендів і більш точного налаштування контенту. Це дозволяє не лише підвищити якість інформаційного обслуговування, а й зміцнити позиції регіональних медіа в конкурентному медіапросторі.

Щодо адаптації тренду до медіаконтенту важливим є не просто повторити тренд, а осмислити його в контексті цінностей і тематики медіа. Використання локальних трендів збільшує охоплення, реакції та шеринг, однак потребує обережності – важливо не знецінити теми, не втратити баланс між розважальним і суспільно важливим контентом. Також є ризик не встигнути «вчасно вистрілити», адже тренд швидко втрачає актуальність.

Отже, локальні тренди – не просто розвага, а стратегічний інструмент у роботі регіонального медіа. Їхнє системне використання сприяє зміцненню зв'язку з аудиторією, формуванню унікального голосу медіа та розширенню впливу на локальному рівні.

УДК 007 : 304 : 070
Кущевський М. Ю.[1], Панченко С. А.[2]
[1] студ. гр. СН-311 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПУБЛІЦИСТИЧНІ ТА ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІ СТАТТІ М. ЄВШАНА НА СТОРІНКАХ МІСЯЧНИКА «УКРАЇНСЬКА ХАТА»

Микола Євшан – творчий псевдонім Мико́ли Йо́сиповича Федюшка, українського літературного критика, публіциста, літературознавця, перекладача, громадського діяча. Саме Федюшка започаткував власний напрямок у критиці, заснований на філософії Ф. Ніцше та Й. Фіхте, його вважають чи не першим українським літературним критиком-модерністом. Як вдумливий обсерваторр, Євшан усвідомлював певний провінціалізм тогочасної україн-

ської літератури та її зацикленість на народницькій традиції другої половини XIX століття [2]. Він був апологетом творчого новаторства, пошуків, підкреслював роль особистості, творчої індивідуальності. У 1910 р. він видає у Києві книжку «Під прапором мистецтва», в якій сформульовані його естетичні засади та здійснено аналіз творчості молодих західноукраїнських письменників П. Карманського, В. Пачовського, Б. Лепкого, О. Кобилянської, В. Стефаника.

Мета, яку сповідував критик, була глобальною: максимально розширити проблематику української літератури, надати їй нового імпульсу, подолати «комплекс жертви» і прищепити нову естетику боротьби – за свободу нації, за свободу творчої особистості. Активна літературно-критична діяльність Євшана розпочалася в журналах «Бджола», «Будучність», «Літературно-науковий вісник», він також був одним із провідних авторів київськог часопису «Українська хата».

Літературно-науково-громадський, економічний ілюстрований місячник «Українська хата» (1909-1914) був не просто періодичним виданням – носієм різнорідної інформації, а насамперед важливим осередком суспільного життя, середовищем новітніх ідейних пошуків, передової громадсько-політичної, естетичної думки, що сприяв гуртуванню українства напередодні вирішального етапу боротьби за національну державність. Навколо видання гуртувалася студентська молодь, учителі, письменники, дрібні урядовці. Саме тут починали діяльність П. Тичина, М. Рильський, В. Свідзинський, друкували твори М. Вороний, М. Коваленко, Г. Комарова, Я. Мамонтов, О. Олесь, Г. Чупринка та ін. Поруч із молодими митцями на сторінках «Української хати» друкувалися й іменити, уже знані журналісти: Микита Шаповал, Павло Богацький, Микола Євшан, Гнат Хоткевич, Андрій Товкачевський. Ці науковці, критики й публіцисти стали головним ядром, рушійною силою видання [2].

У багатьох статтях, зокрема, «Листах з Галичини» для «Української хати», відбита атмосфера літературного життя Львова, дано своє прочитання – переважно нетрадиційне – багатьох сторінок української класики.

Мистецька програма Миколи Євшана втілилася в кількох ґрунтовних статтях, розміщених у часописі, зокрема в такій, як «Суспільний і артистичний елемент в творчости». Передовсім публіцист акцентує не на літературі, а на творчості, головним моментом якої є процес творення. У багатьох статтях, зокрема, «Листах з Галичини» відбита атмосфера літературного життя Львова, дано своє прочитання – переважно нетрадиційне – багатьох сторінок української класики.

У статті «Іван Франко і галицька Україна» Євшан виступає з критикою народницького демократизму. Публіцист говорить, що слід не в «старі безсилі руки вкладати булаву…», а «молодому і здоровому» дозволити спокійно

жити і творити. Критикуючи т.з. «публіку» за пристосуванство, присвоювання заслуг видатних сучасників, автор порушує складну тему «взаємовідносин митець-суспільство» [1, с. 187]. Одним із лейтмотивів теоретизувань Євшана є критика громадянства (зокрема галицького громадянства), його бездуховності, байдужості до мистецтва й страждань генія, пригніченого нерозумінням, конфлікт генія й натовпу і взагалі будь-якого справжнього письменника і натовпу що тягне тяжкі наслідки для письменника

Аналізові творчості письменника Богдана Лепкого присвячена критична стаття «Літературні замітки». Євшан закидає, що автор апелює лише до «серця», подібно тому, як це робив Шевченко. Проте він вважає, що це ризиковано – мати такий «прапор». Адже не відомо, чи отримає Лепкий перемогу над серцями, так як її колись отримав Шевченко. У цьому творі критик виокремлює поняття «публіки». Він пише, що вже немає народу, на який можна покластися, є тільки публіка,» яка здатна приймати, або критикувати твір, або письменника в цілому. «…Публіка химерна… її ласка подібна панській – вона на швидкому коні їздить…», - пише Євшан [1, с. 356]. Він говорить, що жодний поет, який творить заради мистецтва не буде рабом такої публіки, натякаючи при цьому на самого Лепкого. Це була прогресивна на той час думка Євшана, характерна для напрямку «Української хати» як видання модерністів.

Серед доробку Миколи Євшана у часописі «Українська хата» є також нарис «Над свіжою могилою», присвячений пам'яті М. Коцюбинського. Інтимності оповіді надає історія останньої зустрічі з Коцюбинським та опис своїх відчуттів, викликаних смертю письменника, вдоволення тим, що виконана остання воля митця про місце поховання. Нарис сповнений також рефлексіями публіциста про творчий доробок Михайла Коцюбинського, його призначення не для всіх, не для «широкої публіки», а для вибагливого поціновувача.

Саме з постаттю Миколи Євшана пов'язаний в українській літературі та публіцистиці перехід від критика-вчителя типово народницького ґатунку до критика-читача й коментатора. Євшан та його колеги з «Української хати» поступово запроваджували нову критичну мову. Вони говорили не лише про світогляд та епоху, але й про символізм, імпресіонізм, «ірраціональну поезію», мовні аспекти літературного тексту. Публіцист виступав палким оборонцем молодого покоління письменників, які сприймали й намагалися творчо розвивати на українському ґрунті ті нові художні віяння, що зародилася в європейській культурі наприкінці XIX ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇЛІТЕРАТУРИ

1. Євшан М. Вибране. Літературна критика. Публіцистика. Листи / М. Євшан. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2020. – 904 с.

2. Шумило Н. Під знаком національної самобутності: українська художня проза і літературна критика кінця XIX- поч. XX ст. / Н. Шумило. К.: Задруга, 2003. – 354 с.

УДК: 007: 304: 317

Лопанов К. Ю.[1], Хітрова Т. В.[2]
[1]студ. гр. СН-314м НУ «Запорізька політехніка»
[2]канд. філол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ПЕРСОНАЛЬНІ ТРЕНДИ ТА МЕДІАКУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ

Публікації центром яких є особистість наразі є актуальним і затребуваним форматом серед аудиторії. Як відомо, журналістика за своєю природою покликана відображати ті процеси і тенденції, які спостерігаються в соціумі. Сутність та оригінальності «особистості» визначається її здатністю до самостійності і самоутвердження, підтримання стабільності свого «я», самоконтролю, вмінням регулювати власну поведінку і емоційно-психічні реакції, зберігати свою думку, брати відповідальність на себе. Принцип зображення людини як особистості з позиції того, як вона стверджується і реалізується у системі суспільних відносин формує сучасні персональні тренди у медіа [1, с. 238].

Сучасний інформаційний простір характеризується не лише новітніми форматами презентації особистості у медіа, а й зростаючою індивідуалізацією споживання контенту. На зміну масовим медіа приходять персоналізовані тренди, які формують унікальну медіакультуру кожної особистості. Розуміння цих тенденцій є ключовим для аналізу впливу медіа на сучасне суспільство та окрему людину.

Одним із ключових персональних трендів є зростання ролі нішевого контенту та мікроінфлюенсерів. Замість орієнтації на великі медіакорпорації та знаменитостей, споживачі все частіше звертаються до невеликих блогерів, експертів у вузьких сферах та незалежних творців контенту, які пропонують більш автентичний та спеціалізований контент, що відповідає їхнім конкретним інтересам. Цей тренд сприяє децентралізації медіапростору та розширює можливості для самовираження та комунікації в межах невеликих спільнот.

Персоналізація медіа також проявляється у зміні форматів споживання контенту. Зростає популярність подкастів, відеоблогів, інтерактивних історій та інших форматів, які дозволяють споживачам більш гнучко підходити до вибору часу, місця та способу споживання інформації. Мобільні пристрої та

швидкий інтернет стали ключовими факторами цієї тенденції, забезпечуючи постійний доступ до різноманітного контенту у будь-який момент.

Вплив цих персональних трендів на медіакультуру особистості є багатогранним. З одного боку, персоналізація, яка також включає застосування алгоритмів фільтрування контенту, дозволяє кожній людині формувати власний унікальний медіапростір, який найкраще відповідає її потребам та інтересам. Це сприяє розвитку індивідуальності, розширенню знань у певних областях та налагодженню зв'язків з однодумцями. З іншого боку, існує ризик надмірної фрагментації медіапростору, посилення поляризації думок та зниження рівня критичного мислення внаслідок обмеженого контакту з різноманітними точками зору.

Формування персональної медіакультури також тісно пов'язане з активною роллю споживача у створенні та поширенні контенту. Соціальні мережі та платформи для обміну контентом перетворили багатьох користувачів на активних учасників медіапроцесу. Кожен може стати творцем контенту, ділитися своїми думками та досвідом, впливати на громадську думку. Це призводить до розмивання меж між виробником та споживачем медіа, але також створює нові виклики, пов'язані з достовірністю інформації, відповідальністю за контент та приватністю.

Отже, персональні тренди в медіа є визначальною характеристикою сучасного інформаційного ландшафту. Вони формують унікальну медіакультуру кожної особистості, відкриваючи нові можливості для самовираження, навчання та спілкування, але водночас створюючи певні ризики. Розуміння цих тенденцій та їхнього впливу є важливим для розвитку медіаграмотності, критичного мислення та відповідального споживання інформації в епоху персоналізованих медіа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В.Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; за науковою редакцією В. В. Різуна. – Київ: Центр вільної преси, 2012. – 352 с.

УДК 007 : 304 : 070
Манчевський Д. І.[1], Волинець Г. М.[2]
[1]студ. гр. СН-314м НУ «Запорізька політехніка»
[2]канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ РЕЦЕНЗІЇ У ВИДАННІ «ДЕТЕКТОР МЕДІА»: ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Сучасний динамічний, а почасти й хаотичний, інформаційний потік призводить до багатьох проблем для кожної людини: від інформаційного отруєння, дезінформованості та кіберНЕбезпеки – до дезорієнтованості та розгубленості. Упорядкувати інформацію, знайти важливе й не потонути в надлишку інформаційного непотребу допомагають журналістські матеріали із «якісних» видань. Особливо вирізняється сьогодні пласт медіакритичних матеріалів для широкого загалу – із рекомендаціями прочитати / не варто читати, переглянути / не варто переглядати. Тому жанр рецензії сьогодні набуває активного розвитку й стає затребуваним.

Загалом, рецензію визначають як аналітичний жанр. У відомому підручнику «Теорія і методика журналістської творчості» В. Здоровега пропонує таке визначення: «Рецензія (від лат. recensio – розгляд) – один із найпоширеніших літературно-критичних жанрів, мета якого аналіз, оцінення художнього, мистецького, публіцистичного, наукового твору, зіставлення його з життям, а також розгляд порушених у творі суспільних проблем» [2, с. 210]. Сучасний тлумачний словник української мови визначає рецензію як статтю, «що аналізує і оцінює який-небудь твір, спектакль, концерт і т. ін.» [4]. Автори літературознавчого словника-довідника подають таке визначення рецензії: «жанр літературної критики, що розглядає й оцінює твори художньої літератури та мистецтва визначає їх художню вартість та характеризує допущені, на думку критика, хиби, недоліки. Рецензії притаманні такі ознаки: наявність бібліографічного опису видання (може бути повним або скороченим, мати свої певні усталені варіанти розміщення в тексті – найчастіше бібліографічний опис розпочинає рецензію), звертання до конкретного твору, аналіз і оцінка його в усіх компонентах» [3, с. 579]. Власне, науковці фіксують зближення рецензії з художністю та публіцистичністю. За тематикою виокремлюють політичну рецензію, а також літературну, театральну, музичну, кінорецензію, рецензію на твори образотворчого мистецтва та ін. За типологічними особливостями розрізняють такі види, як рецензія-анотація, рецензія-репліка, рецензія-фейлетон, рецензія-відкритий лист, рецензія-оглядова стаття (класифікація В. Здоровеги).

В основі рецензії є критичний аналіз твору (книга, фільм, спектакль тощо), тому рецензія є частиною медіакритики, артжурналістики, культурної

аналітики та ін. Одним із ресурів, що презентують якісні критичні матеріали, є «Детектор медіа» – українська громадська організація, яка є власником однойменного інтернет-видання та є правонаступником ГО «Телекритика». Головою ГО «Детектор медіа» та шеф-редактором порталу «Детектор медіа» є Наталія Лигачова.

«Детектор медіа» – це одна з найвпливовіших українських громадських організацій, яка спеціалізується на моніторингу та аналізі українських медіа. Головна мета «Детектор медіа» – це сприяння розвитку якісної журналістики, підвищення медіаграмотності суспільства та боротьба з маніпуляціями та дезінформацією. Організація здійснює моніторинг українських ЗМІ, проводить дослідження, організовує тренінги для журналістів та громадських активістів, а також публікує аналітичні матеріали на своєму сайті.

«Детектор медіа» відіграє важливу роль у формуванні медіаландшафту України. Організація не лише викриває маніпуляції та фейки, але й пропонує альтернативні погляди на актуальні проблеми, сприяє розвитку критичного мислення в суспільстві та захищає свободу слова. Детектор медіа є незамінним помічником для всіх, хто цікавиться українською журналістикою та хоче отримувати достовірну інформацію.

Отже, на сайті «Детектор медіа» є рубрика «Критика», де публікують аналітичні матеріали (зокрема й культурологічного спрямування). Авторами цих дописів є письменники та журналісти-колумністи: Андрій Кокотюха, Юрій Макаров, Діана Горон, Марія Спалєк, Дмитро Десятерик, Олександр Морський та інші. Серед основних тем – аналіз впливу окремих медіапродуктів на українців та на західне суспільство. У центрі уваги критиків – комедійні шоу (та інші різновиди – квізшоу, токшоу, розважальні, пізнавальні програми тощо), художні й документальні фільми (як українські, так і закордонні), серіали, суспільно важливі події (мистецькі фестивалі, кінопремії, музичні заходи) і подібне.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Детектор медіа сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://detector.media/category/kritika/

2. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості: підручник / В. Здоровега. – Львів: ПАІС, 2008. – 276 с.

3. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т.Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. – Київ: Академія, 2007. – 751 с.

4. Словник української мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://sum.in.ua/s/recenzija

УДК 007: 304: 070
Обухова І. А. [1], Скуртул Г. С. [2]
[1]студ. гр. СНз-312 НУ «Запорізька політехніка»
[2]канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА В ОБ'ЄКТИВІ УКРАЇНСЬКИХ ВОЄНКОРІВ (НА ПРИКЛАДІ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕПОРТАЖІВ ДІАНИ БУЦКО ДЛЯ HROMADSKE)

Воєнна журналістика така ж давня, як і журналістика загалом, адже війни є частиною історії людства. Саме цей різновид журналістики стає визначальним у часи, коли країна опиняється в стані війни. Журналісти висвітлюють те, що відбувається на лінії фронту, у прифронтових населених пунктах, на деокупованих територіях. Усі основні новини в Україні від 24 лютого 2022 року зосереджені на бойових діях та на їхньому впливі на життя людей. Для працівників медіа це позначилося на декількох рівнях. Перебуваючи в стані безперервної особистої небезпеки, вони й надалі виконують свою роботу, яка в часи бойових дій набула особливого суспільного значення.

В українському журналістикознавстві бракує системних досліджень, сфокусованих на специфіці української воєнної репортажистики періоду повномасштабної війни, її жанрових особливостях, безпекових ризиках, релевантності для аудиторії. Також залишаються недослідженими матеріали конкретних репортерів/репортерок, воєнна тематика їхніх репортажів, чим і зумовлена актуальність наукової розвідки.

Досліджуючи воєнний репортаж у сучасних медіа, дослідниця Н. Букіна зазначає, що «жанрові особливості вітчизняного воєнного репортажу ще не визначені остаточно, оскільки ситуація і обставини бойових дій змінюються повсякчас, а з ними змінюються і методи відображення подій» [1]. Сьогодні воєнні журналісти використовують більше описового елементу, діалогів, завдяки яким автори матеріалів намагаються охарактеризувати позицію, погляди, вчинки героїв. Специфікою школи воєнного репортажу є те, що практику отримати можна лише за умови перебування в зоні конфлікту.

Щодо таких характерник особливостей репортажу, як оперативність, динамічність та лаконічність – у воєнному репортажі вони посилюються. Також Н. Букіна підкреслює, що «саме репортаж з елементами інтерв'ю є найбільш оперативним жанром сучасної журналістики» [1] й зараз він набуває специфічних рис художнього репортажу.

Основними жанровими ознаками репортажу, на думку професора О. Холода, є: «наочність, яка складається з використання «сенсорних деталей» (звуків, фарб, запахів); динамічність – дія має поетапний розвиток (зав'язка, основна дія, кульмінація і розв'язка); інформативність – макси-

мальна насиченість деталями (мова й поведінка осіб, міміка, одяг)» [5]. Також дослідник вказує на те, що саме телерепортаж має розповісти про суспільну подію настільки переконливо, «щоб глядач отримав наочне уявлення про неї, зрозумів і правильно осмислив» [5]. У глядача має сформуватися ставлення до того, що він спостерігає, збагатитися уявлення про дійсність, про процеси її розвитку. Створюється ілюзія наочних відчуттів.

На думку воєнного документаліста, письменника й науковця М. Лаюка, хороший репортаж має містити унікальні: тему, подію, героїв, висновки: «Для воєнного репортажу важливими є своєчасність та точність. Оскільки сьогодні всі сфери життя українців охоплені війною, темою для воєнного репортажу може стати будь-яка подія з лінії фронту або з тилу: історії військових, оборона міст, евакуація людей, волонтерські ініціативи» [4].

Воєнна репортажистика зазнала змін – до сухих цифр додалися історії людей, що служать, живуть у прифронтових та деокупованих містах. Інформація, яку повідомляють журналісти з місць подій допомагає об'єктивніше сприймати дійсність, усвідомлювати можливі небезпеки. Воєнні репортажі роблять картину війни більш живою і точною. Матеріали воєнних кореспондентів зображають ситуацію на фронті та у війську, ґрунтуються на коментарях військовослужбовців, містять інформацію про контекст подій. Історії людей також є частиною документування історичних подій та воєнних злочинів. Робота воєнних кореспондентів допомагає утримувати увагу світової спільноти до війни в Україні.

Особливістю відеосюжетів є своєрідні психологічні умови сприйняття інформації. Аудіовізуальна мова відеорепортажу забезпечує реципієнту ефект присутності. Декілька фрагментів, монтажних шматків чи епізодів мають дати неспотворене уявлення про конкретну подію, випускаючи другорядне – те, що глядач легко зможе поновити у своїй уяві.

Окремого акценту репортажу надає коментар. Словесний коментар додає визначення події для глядача, розкриває її значення для суспільного життя, збуджує асоціативне мислення, дає інформацію для роздумів. Уникання мови ненависті та полювання за сенсаційними новинами сприяє збереженню довіри до медіа.

Журналісти, які знімають репортажі з небезпечних зон – це очі, якими світ дивиться на війну в Україні. Анастасія Станко та Анна Калюжна («Слідство.Інфо»), Мар'ян Кушнір («Радіо Свобода»), Ольга Кириленко («Українська правда»), Тетяна Наконечна та Марія Малевська («Факти.ICTV»), Діана Буцко та Ксюша Савоскіна («hromadske») – репортери, які знімають сюжети, ризикуючи власним життям. Вони не лише фіксують події, але і вдало передають атмосферу місця, настрої героїв, надаючи коментарі там, де це необхідно й дають змогу відчути себе на місці подій.

Діана Буцко – журналістка, яка з початку повномасштабного вторгнення знімає репортажі з найнебезпечніших міст. У журналістиці працює шість років: зараз репортеркою медіа «hromadske», до цього працювала у виданні «LB.ua». Має журналістську освіту та диплом магістра з політичних наук. У своїх відеосюжетах репортерка показує життя українських військових та цивільних людей, котрі продовжують жити в містах, трагічно наближених до лінії розмежування. Деякі міста, у яких журналістка знімала свої репортажі, наразі тимчасово окуповані, тож її відеоматеріали фактично стають останніми кадрами, що документують стан прифронтових міст, історії людей, ситуацію у війську. Про свій вибір працювати на війні журналістка говорить так: «Є певний журналістський інтерес: хочеться подивитися, як це виглядає, на власні очі. Зараз, наприклад, ми втрачаємо міста, і хочеться їх побачити востаннє, ще раз побачити. Я вважаю, що зараз найважливіше – висвітлювати війну, аніж будь-що інше» [3]. Оскільки рух лінії розмежування змінюється, кожен виїзд до певного населеного пункту може стати останнім. Важливим є задокументувати стан міст, адже це можуть бути останні кадри звідти. Такими стали репортажі з Авдіївки («Якщо Авдіївку взяти в кільце, у нас виходу не буде»: на позиціях оборонців міста» від 9 листопада 2023 року), Часового Яру («По ковтку води на день»: оборонці Часового Яру про складну логістику та бої за місто» від 19 вересня 2024 року), Нью-Йорка («Ми мертвих не забираємо»: Нью-Йорк під ударом росіян» від 2 липня 2024 року) [2].

Через свою роботу в Курській області після введення туди військових ЗСУ, журналістка потрапила під кримінальне переслідування російської ФСБ. Кримінальні справи було порушено проти українських журналісток Діани Буцко, Олесі Боровик та репортера CNN Ніка Пейтона-Волша «за незаконний перетин кордону». Діана Буцко стала однією з перших медійниць, хто знімав репортаж у Суджі («Захотілося нашому президенту, а ми страждаєм»: репортаж із Суджі» від 15 серпня 2014 року) [2]. Під відео на YouTube багато коментарів агресивного характеру та погроз від росіян.

Сама репортерка виокремлює два типи репортажів, із якими працює: подієві (ситуація на фронті, у місті тощо), наприклад, «Проблеми на Курщині: дрони, логістика, північнокорейці» від 18 березня 2025 року та особистісні (де головне – історія людини), як-от репортаж «Гнезділов: Я робив усе можливе, бо я не хочу бути героєм у цій країні» від 1 лютого 2025 року [2]. Кожен репортаж складається з окремих змістових (сюжетних) блоків, які утворюються з декількох бесід із героями, з кадрами місця зйомки репортажу та із самою журналісткою. Поведінка журналістки в кадрі, її емпатичність, дотримання етичних норм, внутрішній спокій та зібраність впливають на інтерв'юйованих. Метод спостереження та мінімальний вплив авторського «Я» Діани Буцко максимально передають глядачеві атмосферу місця, ментальний стан героїв та позбавляють зайвих оцінних суджень. Кожен репортаж показує

ситуацію на місцях, має своїх унікальних героїв та їх історії: як вони потрапили у військо, якою є мотивація, мрії, реалії, бажання. Немає репортажів, що показують криваві сцени, спекулюють на темах руйнувань, смертей та горя. Діана Буцко не порушує професійної етики та не маніпулює чутливими темами. Натомість відбувається фіксація злочинів росії проти народу України.

Отже, репортажі Діани Буцко характеризуються поєднанням оперативності, емпатійності та документування особистих історій в умовах підвищених безпекових ризиків. Аналіз репортерської творчості підтверджує актуальність подальшого вивчення жанрових трансформацій та внеску окремих воєнкорів у висвітлення російсько-української війни та фіксацію її наслідків для українського суспільства та світової спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Букіна Н. Воєнний репортаж у сучасних медіа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scientific-notes.com/archives/1599 (дата звернення: 28.03.25).

2. Буцко Д. Візитівка на сайті «hromadske» та репортажі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://hromadske.ua/authors/diana-bucko (дата звернення: 28.03.25).

3. Воєнна кореспондентка hromadske Діана Буцко: «Все, що ми фіксуємо, дуже швидко стає історією» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://wim.org.ua/stories/diana-butsko/ (дата звернення: 28.03.25).

4. Лаюк М. Воєнний репортаж. Художній репортаж: лекція 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://youtu.be/oTEmS0lwN3A (дата звернення: 28.03.25).

5. Холод О. Основи тележурналістики. Курс лекцій. Для студентів, що навчаються за спеціальністю 6.030201 – журналістика зі спеціалізацією – телевізійна та радіожурналістика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://document.kdu.edu.ua/info_zab/061_130.pdf С.93-106 (дата звернення: 28.03.25).

УДК 007 : 304 : 070

Резніченко В. А.[1], Погребна В.Л.[2]
[1]студ. гр. СН-312 НУ «Запорізька політехніка»
[2]д-р філол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

СТИЛІСТИЧНІ ПОШУКИ В. ВОЗНЮКА У КНИЗІ «ВІДКРИВАЮ НІДЕРЛАНДИ ПО-УКРАЇНСЬКИ: ДОРОЖНІ ЕСЕЇ»

Володимир Оксентійович Вознюк – український письменник, есеїст, перекладач, культуролог, поет, літературознавець, громадський діяч, директор

Чернівецького літературно-меморіального музею О. Кобилянської, заслужений працівник культури України. Йому належить одна з найвідоміших книг подорожніх нарисів «Відкриваю Нідерланди по-українськи: Дорожні есеї» (2009). Популярність цієї книги пояснюється не тільки цікавими відомостями та подробицями про історичні, етнографічні, культурні особливості життя нідерландців, професійним тлумаченням подій і фактів, а й численними порівняннями життя людей у Нідерландах і Україні. Стилістичні пошуки В. Вознюка у цій книзі ще не стали предметом вивчення, тому вважаємо цю тему актуальною.

Подорожній нарис відображає і публіцистичну, і художню модель реального світу. З одного боку можна говорити про документалізм, фактографічність, достовірність. З іншого – про образність і художність. Для нарисів може бути характерним художній стиль, використання різноманітних тропів (метафори, епітети, порівняння, іронія, гіпербола), діалектизмів, інтонаційно-синтаксичних засобів (еліпсис, інверсія, антитеза, риторичні звернення та питання). Автор може використовувати побутові сценки, філософські та ліричні відступи, діалоги, пряму та непряму мову, експресивну лексику. Це допомагає зробити текст більш цікавим та «живим».

У книзі Володимира Вознюка «Відкриваю Нідерланди по-українськи: Дорожні есеї» наявні епізоди, які характеризуються образністю і художністю Публіцист вдається до вживання засобів увиразнення мови**,** тропів (метафори, порівняння, епітети), інтонаційно-синтаксичних засобів (риторичні звернення та питання, інверсія), крилатих виразів, приказок. Найчастіше публіцист послуговується таким різновидом метафори, як уособлення (персоніфікація), надаючи неживим об’єктам та явищам ознак живої природи або людських рис і якостей: «у долинах і по узгір’ях чіткими рядами тягнуться до сонця виноградники» [1, с. 3], «сірі хмари окупували небо повністю» [1, с. 27], «Ріка Мозель, що пропливає через Трір, того дня була привітною. Спокійно, поважно несла баржі, невеличкі судна, моторні човни» [1, с. 4], «сірі хмари окупували небо повністю» [1, с. 27].

У реченні «Хвилин через двадцять вітер почав кидатися негустими й дрібними краплями дощу – прекрасна ілюстрація до анекдота, пов’язаного з Леонідом Кравчуком, коли той стверджує, що пройде поміж краплями» наявні не тільки метафори, епітет, а і ремінісценція, цитування слів колишнього президента України, Леоніда Кравчука, які мають певний підтекст, демонструють політичний хист Леоніда Макаровича знаходити компроміси [1, с. 27].

В. Вознюк неодноразово із захопленням та гордістю говорить про працелюбність, наполегливість нідерландців, про їх здобутки і досягнення. Він вважає, що досвід цього працелюбного народу може бути прикладом для

українців, наводить крилатий вираз Б. Грінченка «Праця єдина з недолі нас вирве» [1, с. 215].

Автор, який надає інформацію про амстердамський зоопарк (розділ «Справи буденні та святкові»), відтворює сценку, в якій розповідається про мавп. Цей епізод просякнутий гумором: «А у вольєрі, де розміщені кайзермавпи, повеселилася вся моя родина. Кайзермавпи – дуже своєрідні примати. Вони невеличкі, тендітні, вкриті чорною шерстю, а мордочку обрамляють білі-білі вуса. Як на диво, точно такої конфігурації і мої сиві. Дружина, донька та внуки дружно вигукнули: «Дідусь!». Всі розсміялися, сміявся подивовано і я» [1, с. 104].

Емоційний фон допомагають створити і порівняння: «А погода в Нідерландах буває такою, як примхлива жінка – настрій змінюється непередбачувано» [1, с. 27]; «Складається враження, що хтось зверху, десь там високо-високо вгорі, наче священик кропилом, освячує землю» [1, с. 27].

Із жанрів усної народної творчості Володимир Вознюк найчастіше використовує приказки, причому і голландські, і українські. Говорячи про працьовитість, креативність, наполегливість голландців, автор інтерпретує українську приказку, вкладає в неї новий зміст: «Можна впасти на рівному місці», – люблять казати українці, а можна й на голому місці витворити щось варте уваги – підтверджують жителі Нідерландів» [1, с. 92].

Описуючи особливості побуту голландців, їх звичаї, правила поведінки, автор пригадує давню приказку: «До чужого монастиря не йдуть зі своїм статутом» [1, с. 115] і анекдот про те, що «радянських шпигунів іноземні розвідки виявляли насамперед через мітки під оком, котрі залишалися після того, як ті шпигуни пили чай. Вони, мовляв, не знали, що ложечку після розмішування цукру обов'язково треба вийняти з посудини. А ота клята ложечка і залишала свій слід – малесенькі синячки на обличчі. Анекдот залишається анекдотом, бо ж знаємо, що на радянську розвідку працювало чимало людей високої культури, були й аристократи, але, не забуваймо, кожна нація, кожен народ мають свої особливі закони…» [1, с. 115].

Володимир Вознюк у подорожніх нарисах не тільки зображує, що бачить під час відвідування Німеччини, Люксембургу, Бельгії, Нідерландів, а й користується своїми знаннями, спогадами з попередніх поїздок попередніми записами, посилається на інші джерела, цитує їх (словники, енциклопедії, журналістські статті, науково-популярна література, інтернет-повідомлення, статистика, художня література). Зрозуміло, що у наукових джерелах, історичних довідках використовується наукова термінологія. Саме науковий стиль характеризується наявністю термінів, точністю і логічністю думки, її послідовним поданням і об'єктивністю викладу, що є характерним і для деяких епізодів книги «Відкриваю Нідерланди по-українськи: Дорожні есеї».

Наприклад, говорячи про національні голландські одяг та взуття, публіцист посилається на наукові джерела, путівники для туристів: «З етнографічної літератури довідуємось, що народні голландські костюми в сільській місцевості носили ще в перші десятиліття XX століття» [1, с. 122]; «Туристичні путівники по Голландії стверджують, що народні костюми ще носять жителі острова Маркен і в деяких рибацьких селах, але, мені підказали, те робиться задля туристів» [1, с. 124].

Автор описує схожий на_корабель комплекс «Немо» в Амстердамі, центр популяризації та практичної реалізації природничих і наукових знань, де кожен з відвідувачів (будь-якого віку) може опанувати «основні закони фізики, хімії, біології і навіть психології, збагачує свої знання про властивості води, сонця, повітря, дію магнітів, електророзрядів, опір металів, силу удару, передачу звукового сигналу, про розумові можливості людини та інше» [1, с. 105].

Таким чином, для яскравого розкриття авторської думки В. Вознюк у своїй книзі «Відкриваю Нідерланди по-українськи: Дорожні есеї» використовує і художній, і науковий, і публіцистичний стиль. Тут наявні різні види образного зображення (опис подій, фактів, людей, тварин, живої та неживої природи, пам'яток архітектури, живопису та скульптури, які викликають у читачів певні уявлення, наявність художніх деталей), тропи (метафори, порівняння, епітети), інтонаційно-синтаксичні засоби (риторичні звернення та питання, інверсія), крилаті вирази, приказки, анекдоти тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вознюк В. А. Відкриваю Нідерланди по-українськи: Дорожні есеї / В. А. Вознюк. – Чернівці: Книги – XXI, 2009. – 232 с.

УДК 007 : 304 : 070

Тертиш В. І.[1], Островська Н. В.[2]
[1] студ. гр. СН-311 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. наук соц. ком., доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЖУРНАЛІСТИКА ДАНИХ І ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: НОВІ ТРЕНДИ У ВИСВІТЛЕННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

У контексті викликів глобального екологічного характеру, що набувають дедалі більшої актуальності, зростає суспільна потреба в достовірній та своєчасній інформації щодо стану довкілля, чинників його змін, а також потенційних шляхів розв'язання наявних проблем.

Актуальність цього дослідження зумовлена потребою теоретичного осмислення значення професійної відповідальності журналістів у процесі інформування суспільства про екологічні виклики, а також необхідністю критичного аналізу сучасних підходів до висвітлення екологічної тематики, зокрема потенціалу журналістики даних. У цьому контексті журналістика даних розглядається не лише як технологічний інструмент, а й як новаторський підхід до інтерпретації екологічної інформації.

Метою дослідження є аналіз сучасних підходів до висвітлення екологічної тематики в українських медіа, зокрема впровадження інструментів журналістики даних, а також визначення ролі екологічної відповідальності медіа у формуванні громадської думки щодо стану довкілля.

Екологічна тематика в українських медіа здебільшого висвітлюється в контексті резонансних подій, як-от катастрофи, надзвичайні ситуації, масові протести. Такий підхід зумовлює відсутність системного аналізу й комплексної подачі матеріалів, що відповідно впливає на якість формування екологічної обізнаності серед населення. Дані моніторингу, проведеного Інститутом масової інформації (IMI), свідчать про зменшення уваги до екологічної тематики в українському медіапросторі. Зокрема, у 2024 році частка матеріалів, присвячених питанням екології, становила лише 1,4% загального контенту українських онлайн-медіа, що на 0,6% менше, ніж у 2021 році, коли таких матеріалів було 2% [3]. Експерти IMI пов'язують це зменшення з переорієнтацією журналістів на висвітлення війни та її наслідків.

Зі зростанням обсягів відкритої інформації про довкілля та завдяки розвитку цифрових технологій у журналістиці сформувався новий підхід – журналістика даних (data journalism), яка дозволяє наочно, системно та аналітично подавати екологічну інформацію. Цей підхід базується на роботі з відкритими джерелами даних (державні реєстри, екосервіси, супутникові знімки), аналітичній обробці інформації та її візуалізації. Журналістика даних дозволяє не лише повідомляти про екологічні події, а й виявляти тенденції, приховані зв'язки, масштаби проблем, що не помітні при традиційній подачі інформації.

Саме масштаби проблеми продемонстрували М. Вербовська і Н. Тузяк у розслідуванні «Фантастичні вирубки і де їх шукати» [1]. Журналісти проаналізували супутникові зображення та офіційні дані, виявивши, що за останні 20 років в українських Карпатах було знищено 161 тисячу гектарів лісу, що становить майже 10% лісового покриття регіону. Результатом є те, що саме розслідування привернуло увагу громадськості та влади до проблеми незаконної вирубки лісів, що сприяло посиленню контролю та відповідальності в цій сфері. Оцінка обсягу вирубок була здійснена за допомогою супутникових зображень від міжнародної організації Global Land Analysis and Discovery.

Ще один показовий приклад використання журналістики даних у висвітленні екологічних проблем пов'язаний із аналізом наслідків повномасштабного російського вторгнення в Україну. Журналісти проєкту «Схеми» (Радіо Свобода) у статті: «До і після. Наслідки повномасштабної війни для екології України. Погляд з супутника» застосували комплексний підхід, поєднуючи супутникові знімки від Planet Labs і Maxar із офіційними оцінками Державної екологічної інспекції України. Журналісти, спираючись на супутникові зображення, змогли візуалізувати та кількісно оцінити масштаби екологічної шкоди, завданої від воєнної агресії, зокрема через затоплення, забруднення ґрунтів і вод, а також знищення лісів [4].

Додатковий вимір екологічних наслідків війни розкриває розслідування видання NGL.media під назвою «Зрубати все», опубліковане 8 квітня 2024 року. Журналісти цього проєкту, спираючись на супутникові знімки та оцінки Держлісагентства України, встановили, що за два роки війни на окупованих територіях було повністю знищено понад 60 тисяч гектарів лісів, а загальна шкода лісам України торкнулася майже 30% їхньої площі. Прямі збитки від втрати деревини оцінені в понад 14 мільярдів гривень, однак автори наголошують, що екологічні наслідки, як-от ерозія ґрунтів, втрата біорізноманіття та викиди парникових газів, значно перевищують цю суму. Особливу увагу приділено Луганській області, де ліси, що становили лише 11% території, відіграють критичну роль у запобіганні піщаним бурям і збереженні вологи. Супутникові знімки Planet Labs зафіксували знищення лісів у Сєвєродонецькому та Новоайдарському лісомисливських господарствах [2].

Знаковим прикладом інтеграції журналістики даних у висвітлення екологічних проблем є проєкти видання «Texty», зокрема матеріал – «230 затоплених сіл. Який вигляд мало русло Дніпра до затоплення всіх водосховищ і який має тепер» [5]. У цьому дослідженні журналісти не лише зібрали та систематизували історичні, географічні й екологічні дані, а й за допомогою картографічної візуалізації на основі супутникових знімків показали масштабні зміни, спричинені затопленням Дніпровського каскаду. Проєкт відображає, як створення водосховищ знищило сотні населених пунктів, змінило екосистему та порушило історичну тяглість регіону. У роботі використано не тільки архівні карти й документи, але й сучасні геодані, що надає можливість читачеві побачити, як виглядала територія до індустріального втручання і як вона змінилася. Ще один приклад від видання «Texty»: «Карта Великого Лугу: шість Січей, ставка монгольського хана та інші цікаві місця» [6]. Цей матеріал також репрезентує поєднання журналістики даних, цифрової картографії та екологічної історії. Автори створили інтерактивну карту, яка демонструє затоплену екосистему Великого Лугу, що колись була основою запорозького козацтва. Через поєднання архівних джерел, досліджень та

візуалізацій автори показали, як водосховища стерли з карти цілі історичні пласти, а з ними – екологічно цінні ландшафти.

Застосування чат-ботів та вебсервісів, таких як SaveEcoBot (чат-бот, що моніторить екологічні дані, зокрема інформацію про рівень забруднення, дозвільні документи підприємств-забруднювачів); EcoCity (забезпечує громадський моніторинг якості повітря); EcoInfo (сервіс екологічного контролю за забрудненням повітря у вказаній точці) є прикладом використання даних для інформування громадськості про стан довкілля. Ці інструменти агрегують дані з різних джерел (дані моніторингу якості повітря та води, інформація про викиди підприємств-забруднювачів, інтерактивні карти екологічних ризиків) та надають можливість отримувати оперативну та візуалізовану інформацію про екологічну ситуацію в їхньому регіоні.

Застосування журналістики даних у висвітленні екологічної проблематики нерозривно пов'язане з принципами екологічної відповідальності журналіста. Екологічно відповідальна журналістика передбачає не лише професійне володіння інструментами аналізу та візуалізації даних, а й глибоке усвідомлення потенційного впливу оприлюдненої інформації на суспільство та довкілля. Екологічна відповідальність, яка має реалізовуватися через журналістські матеріали, принесе позитивний результат лише за умови, якщо інформація, що надходить до суспільства, буде подана без спотворень.

Отже, журналістика даних надає можливості більш детально та зрозуміло показувати екологічні проблеми. Завдяки відкритим даним і супутниковим знімкам можна виявляти приховані тенденції та зміни в екологічній ситуації, що залишаються непомітними при традиційному аналізі. Екологічно відповідальна журналістика, яка базується на точності й глибокому аналізі, має великий потенціал для підвищення обізнаності громадськості та покращення стану довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вербовська М. Фантастичні вирубки і де їх шукати / М. Вербовська, Н. Тузяк // NGL.media [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ngl.media/2024/10/11/fantastychni-vyrubky-i-de-yih-shukaty/

2. Вербовська М. Зрубати все. М. Вербовська, Н. Тузяк // NGL.media [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ngl.media/2024/04/08/zrubati-vse/

3. Дослідження IMI: частка матеріалів про екологію в українських онлайн-медіа знизилась до 1,4% // Інститут масової інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://imi.org.ua/news/doslidzhennya-imi-chastka-materialiv-pro-ekologiyu-v-ukrayinskyh-onlajn-media-znyzylas-do-1-4-i64312

4. Овсяний К. До і після. Наслідки повномасштабної війни для екології України. Погляд з супутника / К. Овсяний // Схеми. Радіо Свобода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.radiosvoboda.org/a/skhemy-ekolohiya-viyna/ 32284610.html

5. Тимошенко М. 230 затоплених сіл. Який вигляд мало русло Дніпра до затоплення всіх водосховищ і який має тепер / М. Тимошенко, Н. Кельм, П. Солодько // TEXTY.ORG.UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://texty.org.ua/projects/112107/230-zatoplenyh-sil-yak-vyhlyadalo-stare-ruslo-dnipra-do-zatoplennya-vsih-vodoshovysh-i-teper/

6. Тимошенко М. Карта Великого Лугу: шість Січей, ставка монгольського хана та інші цікаві місця / М. Тимошенко, П. Солодько, Н. Кельм, Ф. Гонца // TEXTY.ORG.UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://texty.org.ua/projects/111574/karta-velykoho-luhu-pyat-sichej-stavka-monholskoho-hana-ta-inshi-cikavi-miscya/

УДК 007: 304: 070

Фоменко Н. С. [1], Скуртул Г. С. [2]
[1]студ. гр. СН-311 НУ «Запорізька політехніка»
[2]канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СПЕЦІАЛЬНИЙ РАДІОРЕПОРТАЖ ЯК ЗАСІБ ДОКУМЕНТАЛІЗАЦІЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна, що розпочалася у 2014 році та значно загострилася після повномасштабного вторгнення росії в Україну в 2022 році, стала однією з ключових тем сучасного медіапростору. Цей конфлікт впливає не лише на військову, але й на інформаційну сферу, де медіа відіграють важливу роль у формуванні громадської думки, документуванні подій та їх фіксації для майбутніх поколінь.

У цей же час радіорепортаж має велике значення і у часи війни, коли на тимчасово окупованих територіях аудиторія має обмежений доступ до візуального контенту та зв'язку. У таких умовах радіорепортаж стає важливим засобом інформування, адже він: не вимагає стабільного інтернет-з'єднання чи дорогого обладнання для перегляду, може транслюватися через мобільний зв'язок, радіоприймачі та навіть через телефонні автовідповідачі, дозволяє передавати голоси свідків та звукові картини подій, що робить контент емоційно насиченим. Саме радіомовлення залишається одним із найефективніших способів комунікації в кризових умовах, забезпечуючи безперервний потік інформації.

У науковому дискурсі журналістикознавці досліджують жанрові особливості та гібридну природу спеціального репортажу. Варто, наприклад, згадати праці А. Лісневської, В. Лизанчука, Ю. Коваленка. Однак вивчення особливостей спеціального репортажу, зважаючи на його важливості в документалізації російсько-української війни, й досі немає, чим і зумовлена актуальність наукової розвідки.

Одним із важливих способів збереження документальних свідчень про війну є спеціальний радіорепортаж. Завдяки своїм жанровим особливостям радіорепортаж дозволяє доносити факти через емоції та свідчення очевидців, створюючи тісний зв'язок між слухачем і подіями. «Радіорепортаж поєднує сильні сторони інформаційного радіоповідомлення (оперативність, актуальність, насиченість тексту) та елементи радіопублiцистики (емоційне, образне відображення події з певною її оцінкою)» [2, С. 132], – зазначає В. Лизанчук. Цей жанр не лише виконує інформаційну функцію, але і стає цінним елементом культурної пам'яті, що допомагає фіксувати нашу реальність.

Саме спеціальний радіорепортаж є вдалим жанром для висвітлення російсько-української війни, адже він має на меті розповісти актуальну і, найважливіше, суспільно важливу тему. Спеціальний радіорепортаж характеризується глибоким аналізом ситуації, що дає можливість журналісту не просто розповісти про факт події, а і звернути увагу на деталі, які в інформаційному репортажі не візьмуться до уваги. Тобто він розширює контекст розуміння для аудиторії, залучаючи експертні коментарі та історичні паралелі. Також спеціальний репортаж має на меті не оперативне висвітлення події, а детальне: «Це відтворення й дослідження події минулого з метою її аналізу, тобто виявлення причин, наслідків, а також соціальної оцінки» [1, с 189]. Саме завдяки глибокій аналітиці аудиторія краще розуміє масштаб подій, тому в спеціальному репортажі акцент не на оперативності, а на значущості ситуації для суспільства.

Однією з ключових особливостей спеціального репортажу, що робить його таким потужним інструментом, є його здатність доносити правду через особисті історії. Саме реальні свідчення людей, які безпосередньо зіткнулися з подіями, здатні найсильніше вплинути на аудиторію та закарбуватися в пам'яті. Яскравим підтвердженням цього є, наприклад, проєкт «Рік великої війни: голоси» від Громадського радіо. На основі реальних свідчень військових і цивільних осіб висвітлюється російсько-українська війна. Ці аудіорепортажі дають унікальну можливість слухачам не тільки дізнатися факти, а й відчути емоційну напругу, що супроводжує переживання людей, котрі стали безпосередніми свідками війни. Вони демонструють, як спеціальні репортажі можуть ставати потужним інструментом для розповіді про глобальні події, надаючи простим людям голос у вирі великих історій.

Попри популярність репортажів у відео- та текстових форматах, на жаль, ніша аудіорепортажів в Україні залишається майже незаповненою. На нашу думку, спеціальний радіорепортаж як засіб документалізації сприяє не лише фіксувати події, а й створювати ефект присутності за допомогою звуків і голосів очевидців. Звукові ефекти, що використовуються в аудіорепортажах, дозволяють передати атмосферу подій більш реалістично, ніж статичне зображення або текст.

Професійні журналісти, використовуючи аудіоформат, здатні створити не тільки інформаційний, але й емоційно насичений образ подій, що стає важливим інструментом документування історичних процесів. Документальний аспект радіорепортажу забезпечує збереження свідчень, які із часом набувають архівної цінності, дозволяючи історикам із дослідниками відтворити перебіг подій із максимальною точністю.

Отже, спеціальний радіорепортаж є важливим засобом документалізації подій російсько-української війни. Він забезпечує доступність інформації для аудиторії, яка обмежена в можливостях споживання відео- та текстового контенту, а також сприяє збереженню автентичних свідчень подій. Радіожурналістика дає можливість вдало відтворити події та завдяки звуковим прийомам надати слухачу відчуття присутності на місці події, а спеціальний репортаж, зі своєї сторони, допомагає глибоко проаналізувати подію та надати більше ексклюзивної інформації, ніж у інформаційному репортажі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваленко Ю. До типології сучасного телевізійного репортажу / Ю. Коваленко // Культура України. – 2014. – № 47. – С. 185–191.

2. Лизанчук В. Радіорепортаж – найскладніший інформаційний жанр / В. Лизанчук // Теле- та радіожурналістика, 2013. – Вип. 12. – С. 132–147.

3. Сліди війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bihus.info/projects/slidy-vijny/ (дата звернення: 03.04.2025).

УДК 007 : 304 : 070
Шкода Д. Ю.[1], Єськова К. В.[2]
[1]студ. гр. СН-311 НУ «Запорізька політехніка»
[2]старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА ПРОСУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОГО ЖУРНАЛУ «FILMPHORIA»

Кіножурналістика в Україні відіграє важливу роль у формуванні інформаційного простору, особливо в умовах сучасних викликів, таких як війна та

соціальні зміни. Цей вид журналістики, що поєднує елементи кіномистецтва та журналістської діяльності, забезпечує не лише інформування суспільства про актуальні події, а й сприяє формуванню громадської думки та культурної ідентичності.

Сьогодні українське кіно здобуває міжнародне визнання й потребує більшої популяризації в медіа. Зважаючи на це, робота над створенням журналу, який зможе розповідати про успіхи вітчизняних кінематографістів, їхні досягнення та місце у світовому кінопросторі, є актуальною.

Метою журналу є не лише інформування читачів про новини кіноіндустрії, але й формування високої кінематографічної культури в українському суспільстві, виховання вимогливого та освіченого глядача. Англомовна основа назви журналу Filmphoria також має стратегічне значення: вона підкреслює інтеграцію українського кінематографу у світовий культурний контекст, його орієнтацію на міжнародні стандарти якості. Водночас лаконічність та мелодійність назви сприяють її легкому запам'ятовуванню та впізнаваності серед читацької аудиторії. Основною ідеєю журналу Filmphoria є висвітлення української кінематографії, адже більшість сучасної кінопреси зосереджена на світових новинках. Ми хочемо надати читачам можливість більше дізнатися про вітчизняне кіно, а не лише отримувати поверхневу інформацію з інтернету чи соціальних мереж. Ми прагнемо створити платформу, де українці зможуть читати про своє кіно рідною мовою та формувати кумирів серед співвітчизників.

Журнал про кіно Filmphoria орієнтований на широку читацьку аудиторію, яка цікавиться кінематографом у всіх його аспектах – від масового кіно до артхаусних стрічок. Основною цільовою групою є молодь і дорослі люди віком від 18 років, які активно споживають медіаконтент і прагнуть розширити свої знання про кіноіндустрію. Filmphoria використовує сучасний стиль подачі інформації: короткі рецензії та огляди, що дає змогу простіше сприймати інформацію. Завдяки цьому журнал залишається доступним для всіх поціновувачів кіномистецтва.

Основу публікацій складають класичні журналістські жанри, такі як рецензія, есей, огляд та репортаж, які дозволяють глибоко аналізувати та висвітлювати кінематографічні явища. Тематичні напрями журналу охоплюють широкий спектр питань, зокрема: короткий огляд основних етапів розвитку українського кінематографу, представлений у вигляді інфографіки; аналіз творчості видатних акторів та інших представників кіноіндустрії України та світу, зокрема творчість українського актора Олександра Рудинського; огляди українських та зарубіжних фільмів із детальним аналізом режисерських прийомів, акторської гри та операторської роботи; ексклюзивні матеріали з допрем'єрних показів кінострічок, наприклад, репортаж із показу документального фільму «Ми були рекрутами»; огляди фільмів, які отримали престиж-

ні міжнародні нагороди, такі як «Прощавай, Головін» та «Камінь, ножиці, папір». У журналі представлено художнє й документальне кіно. Серед жанрів були такі як драма, комедія, трилер, кримінал, жахи.

Журнал Filmphoria був задуманий як сучасне видання, присвячене кінематографу, яке об'єднує традиційний друкований формат із цифровими інноваціями. Оскільки журнал здебільшого буде функціонувати в онлайн-форматі він стане більш доступним для широкої аудиторії. Журнал Filmphoria був викладений на платформу FlipHTML5.com. Її обрано з огляду на зручність користування: читачі можуть гортати сторінки як у друкованому виданні, збільшувати зображення та переглядати повну версію журналу в режимі онлайн.

Для просування журналу Filmphoria була обрана соціальна мережа «Інстаграм», оскільки вона дозволяє ефективно взаємодіяти з аудиторією та демонструвати візуальний контент. На сторінці є посилання на журнал, що сприяє більшому охопленню зацікавлених користувачів. За останні 30 днів профіль переглянули 483 рази, що свідчить про стабільну активність аудиторії. Середня кількість лайків на публікаціях коливається від 10-ти до 30-ти, що свідчить про залучений інтерес до контенту. Кількість підписників становить 85, і це число поступово зростає.

Окремо варто відзначити історії, які активно використовуються для залучення аудиторії. У середньому історії переглядають 20-30 підписників. До створення деяких постів залучаються самі підписники: після проведення опитувань у розповідях створюються добірки фільмів чи серіалів за участю певного українського актора. Такий підхід робить контент більш персоналізованим і збільшує взаємодію з користувачами. Інстаграм як платформа для просування забезпечує можливість не лише демонструвати контент, але й активно взаємодіяти з аудиторією, що є ключовим для розвитку проєкту.

Тематичні видання про кінематограф у сучасній Україні характеризуються недостатнім рівнем розвитку, що контрастує з активним піднесенням самої кіноіндустрії. Найбільшого занепаду зазнає вітчизняна кінопреса – спеціалізованих друкованих видань про кіно в Україні критично мало. Така ситуація обумовлює нагальну потребу в створенні та популяризації якісних культурно-мистецьких видань на сучасному медіаринку України.

СЕКЦІЯ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

УДК 364.04
Балухтіна О.М.
канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

СТВОРЕННЯ МЕДІАЦІЙНИХ СЛУЖБ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Науковці вважають, що медіація (посередництво у вирішенні конфліктів) може застосовуватися майже до будь-якої сфери соціальної роботи та надання соціальних послуг. Станом на зараз, медіація найчастіше використовується соціальними працівниками в кількох зонах конфлікту: школа, сім'я, громада, медіація у сфері соціального супроводу та охорони здоров'я. Успішність медіації в освіті вже багато років поспіль показує шкільна медіація, тому бажано її розширення і на заклади вищої освіти. На наш погляд, це є одним із перспективних напрямів медіації.

Цікавим є досвід громадської спілки «Українська академія медіації» щодо створення перших медіаційних служб в закладах вищої освіти. Проєкт реалізовується завдяки підтримці Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Справедливість для всіх».

Мета створення та функціонування медіаційних служб:

- укріплення атмосфери порозуміння при реалізації освітнього процесу та проживання у гуртожитках здобувачів вищої освіти;
- організація надання послуг медіації (офлайн чи онлайн) здобувачам вищої освіти, науково-педагогічному та адміністративному персоналу ЗВО;
- проведення заходів з укріплення культури мирного вирішення спорів.

В результаті проєкту відкриті та функціонують медіаційні служби при Національному університеті «Одеська морська академія», Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Державному торговельно-економічному університеті та Національному університеті «Києво-Могилянська академія» [1; 2].

Так, медіаційна служба в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича виділяє наступні види власної діяльності:

- консультування здобувачів вищої освіти та інших учасників освітнього процесу щодо можливості вирішення спорів шляхом медіації;
- безпосередньо надання послуги медіації;
- проведення інформаційних заходів щодо пропаганди медіації;

- співробітництво із медіаторами, суб'єктами, що забезпечують проведення медіації, об'єднаннями медіаторів та суб'єктами освітньої діяльності, що здійснюють навчання медіаторів.

Університет долучається і до просвітницької роботи щодо більшої поширеності медіації. Так, було проведено два заходи: міжнародний круглий стіл «Створення інфраструктури та процедур вирішення конфліктів в університеті: теорія і практика» (26 січня 2024 року) та міжнародну науково-практичну конференцію «Медіація & університети 1.0.» (15 листопада 2024 року) [2].

В Чернівецькому університеті в реєстрі медіаторів 10 осіб. Всі вони є викладачами різних кафедр навчального закладу. Інформація про медіатора на сторінках реєстру складається з таких розділів: особистий профіль з фото, напрямки діяльності, контакти, загальна інформація про освіту та місце роботи. Всі мають сертифікати про закінчення курсів з медіації за 2018-2023 роки.

Суб'єкт освітньої діяльності, що здійснює підготовку медіаторів – це громадська організація «Буковинський центр медіації» спільно з навчально-науковою лабораторією медіації, переговорів та арбітражу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Більшість викладачів, які є медіаторами є також і членами цієї громадської організації.

Курс з навчання медіаторів називається «Сертифікатна освітня програма «Професійний медіатор» (144 год. навчання, з них 72 практичні).

Підсумовуючи, маємо констатувати той факт, що в сучасних умовах рівень інформування про медіацію в Україні є фрагментарним. Основними суб'єктами інформування виступають окремі громадські організації, що сприяють розвитку медіації та організації, що забезпечують проведення медіації, а також особи, які пройшли навчання. Важливий внесок у формування інформаційного образу медіації в суспільстві забезпечують окремі проєкти, що фінансуються за рахунок міжнародних донорів, але їх вплив є недостатнім. Тож створення служб медіації в ЗВО залишиться актуальним і надалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Національний університет «Києво-Могилянська академія» : офіційний сайт. Медіаційна служба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://web.ukma.edu.ua/index.php/uk/resourses/mediation#pamiatka-pro-mediatsiiu (дата звернення: 12.02.2025).

2. Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича: офіційний сайт. Медіаційна служба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.chnu.edu.ua/universytet/pry-universyteti/mediatsiina-sluzhba/ (дата звернення: 23.03.2025).

УДК 364.07
Балухтіна О.М.[1], Венгер Р.О.[2]
[1] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ІННОВАЦІЙ В СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розвиток цифрових технологій є важливим чинником модернізації соціальної сфери. Використання інноваційних рішень у сфері соціального захисту, охорони здоров'я, освіти та державного управління сприяє підвищенню ефективності надання послуг, відкритості даних і покращенню якості життя громадян. В Україні цифрова трансформація реалізується у межах державної політики, яка передбачає запровадження електронного урядування, автоматизацію соціальних послуг та інтеграцію інформаційних систем [1, с. 45].

В Україні важливими нормативно-правовими актами, що визначають засади цифрової трансформації соціальної сфери, є Закон України «Про електронні довірчі послуги», який ухвалено у 2017 році. Він встановлює правові засади надання електронних довірчих послуг, використання електронного підпису та цифрових сертифікатів, що забезпечує юридичну силу електронних документів та сприяє безпечному функціонуванню електронного урядування.

Ще одним ключовим документом є Закон України «Про електронні комунікації», ухвалений у 2021 році. Він регулює розвиток цифрових комунікацій, встановлюючи основи для доступу до Інтернету, захисту персональних даних користувачів та регулювання телекомунікаційної інфраструктури. Завдяки цьому закону забезпечується інтеграція української цифрової інфраструктури у міжнародні мережі та підвищується рівень цифрової безпеки. Окремо слід відзначити Закон України «Про захист персональних даних», який визначає правила збору, обробки, зберігання та передачі персональних даних громадян. Цей закон спрямований на забезпечення конфіденційності інформації, захист прав громадян на доступ, виправлення та видалення своїх персональних даних.

Закон України «Про соціальні послуги» передбачає впровадження цифрових технологій у сферу соціального захисту, включаючи створення електронних реєстрів отримувачів допомоги та механізмів надання соціальних послуг через цифрові платформи. Це значно спрощує доступ громадян до соціальної допомоги та підвищує ефективність роботи соціальних служб.

Одним із ключових стратегічних документів є Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери. Вона спрямована на розвиток єдиних електронних реєстрів соціальних послуг, впровадження цифрових платформ для комунікації між громадянами та органами соціального захисту, а також автоматизацію процесів надання соціальної допомоги. Крім того, стратегія передбачає посилення кібербезпеки та захисту персональних даних, що є важливим елементом цифрової трансформації соціальної сфери.

Українські закони у соціальній сфері мають кілька важливих досягнень, якими можна пишатися. Передусім, це цифровізація послуг, що значно спрощує життя громадян. Електронні довірчі послуги дозволяють використовувати електронний підпис і цифрові документи на рівні з паперовими, що мінімізує бюрократію. Завдяки Закону «Про електронні комунікації» покращено доступ до Інтернету, а також підвищено рівень захисту персональних даних [2, с. 64]. Також варто відзначити впровадження електронних реєстрів у соціальній сфері, що допомагає автоматизувати процеси надання допомоги та забезпечити прозорість. Наприклад, люди можуть отримувати соціальні послуги без зайвої паперової тяганини, а держава – оперативно реагувати на потреби громадян.

Крім того, розробка та впровадження Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери сприяє створенню єдиних електронних платформ для взаємодії громадян із державними органами, що робить соціальну допомогу більш доступною та ефективною. Україна впевнено рухається в бік цифрового майбутнього, роблячи державні послуги сучасними, швидкими та безпечними.

Існують певні виклики та недоліки. Попри прогрес у впровадженні електронних реєстрів та цифрових послуг, все ще існують проблеми з їхньою доступністю для населення, особливо для осіб похилого віку та людей із низьким рівнем цифрової грамотності. Недостатня кібербезпека також залишається викликом, адже обробка великого обсягу персональних даних створює ризики витоку інформації та кібератак. Крім того розвиток потребує значних фінансових вкладень, що може уповільнювати темпи реформ у цій сфері.

Прийняті нормативно-правові акти сприяють активному розвитку цифрових технологій у соціальній сфері, підвищуючи рівень доступності та ефективності державних послуг для громадян. Однак для повної реалізації потенціалу цифрової трансформації необхідно забезпечити ширший доступ населення до цифрових технологій, підвищити рівень захисту даних та покращити фінансування цифрових ініціатив. Успішне подолання цих викликів сприятиме створенню більш ефективної, безпечної та інклюзивної соціальної системи в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кохан В.П., Єгорова-Луценко Т.П. Стан розвитку електронних адміністративних послуг: огляд впровадження на державному рівні / В.П. Кохан, Т.П. Єгорова-Луценко // Право та інноваційне суспільство. – 2018. – № 2(11). – С. 38-45.

2. Луценко В.Р., Пікуля Т.О. Правове забезпечення цифрової трансформації в Україні / В.Р. Луценко, Т.О.Пікуля // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2024. – № 81. – С. 64-65.

УДК 364.442.2

Балухтіна О.М.[1], Клюквачов М.О.[2]
[1] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ МІЖ СОЦІАЛЬНИМ ПРАЦІВНИКОМ ТА КЛІЄНТОМ

У процесі комунікації між клієнтом і соціальним працівником можуть з’являтись конфлікти, коли виникає протиріччя між цілями та потребами. Клієнти можуть чинити опір змінам, оскільки вони вимагають значних зусиль, емоційних вкладень, відходу від звичного способу життя та мислення. Тим часом роль соціального працівника полягає в тому, щоб сприяти змінам, які за своєю природою несуть у собі потенціал опору і конфлікту. Конфлікт у соціальній роботі часто має гострий характер, пов'язаний з глибокими протиріччями, які випливають з розбіжностей у знаннях, навичках, особистісних якостях, функціях прийняття рішень, емоційно-психологічних станах, економічних умовах, технологічних досягненнях, структурах соціальної підтримки, цілях, методах соціальної допомоги, мотивах, потребах, ціннісних орієнтаціях, інтерпретаціях інформації, уявленнях про справедливість і самооцінці [1, с. 245].

У Запорізькій області виклики соціальної роботи ще більше ускладнюються соціально-політичним та економічним становищем. Регіон пережив значні потрясіння, включаючи переміщення населення, економічну нестабільність та інфраструктурні проблеми через триваючу геополітичну напруженість. Ці фактори посилюють соціальні протиріччя і роблять вирішення конфліктів ще більш важливим компонентом соціальної роботи. Природа соціальної роботи полягає в тому, що вона прямо чи опосередковано впливає на різні форми соціальних відносин і людської діяльності. Ускладнення соціальних взаємодій, розширення соціальних мереж, посилення психологічного стресу створюють напруженість у спілкуванні, що часто стає

передвісником конфлікту [2, с. 120]. У Запоріжжі, де громади стикаються з невизначеністю та швидкими соціальними трансформаціями, ця напруженість є ще більш вираженою.

Конфліктні ситуації в соціальній роботі виникають через об'єктивні та суб'єктивні чинники. До об'єктивних факторів належать протиріччя між соціальним розвитком і потребою в стабільності, нові потреби, які не можуть бути задоволені через існуючі соціальні структури, обмеженість ресурсів, економічні проблеми, що впливають на соціальні послуги, а також порушення, спричинені міграцією, переміщенням або демографічними зрушеннями.

Суб'єктивні фактори включають відмінності в розумінні значущості соціальних проблем, різну мотивацію та особисте сприйняття справедливості, емоційну реакцію на зміни в соціальній політиці або послугах, а також невідповідність між очікуваннями та реальними можливостями соціальних працівників.

Шляхи вирішення конфліктів між соціальним працівником і клієнтом включають:

1. Підхід, заснований на переговорах: активне слухання, емпатія та взаємний компроміс.

2. Когнітивно-поведінкова стратегія: усунення когнітивних викривлень та переосмислення перспектив.

3. Методи медіації: використання нейтральної третьої сторони для сприяння обговоренню.

4. Методи кризового втручання: надання негайної підтримки та короткострокове вирішення проблем.

5. Етичний та гуманістичний підхід: дотримання професійної етики, сприяння прозорості та повазі.

Незалежно від сфери діяльності, кожен соціальний працівник у Запоріжжі має бути готовим до вирішення конфліктів, що виникають у групах, сім'ях та громадах. Їх здатність ефективно управляти цими конфліктами та вирішувати їх є життєво важливим аспектом зміцнення стабільності, довіри та прогресу в регіоні.

Інтегруючи стратегії вирішення конфліктів, засновані на переговорах, когнітивній реструктуризації, медіації, кризовому втручанні та етичній практиці, соціальні працівники можуть сприяти соціальній згуртованості та підвищенню ефективності систем соціальної підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вступ до соціальної роботи : [навч. посіб.] / Т.В. Семигіна, І.І. Мигович. – К. : Академвидав, 2005. – 304 с.

2. Пірен М. І. Конфліктологія: Підручник. – К. : МАУП, 2003. – 360 с.

УДК 364.012
Балухтіна О.М.[1], Прокоп'єв А.К.[2]
[1] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

НАЦІОНАЛЬНА СОЦІАЛЬНА СЕРВІСНА СЛУЖБА УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ МОНІТОРИНГУ НАДАННЯ ТА ОЦІНКИ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Механізм моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг спрямований на отримання достовірної та актуальної інформації про рівень надання соціальних послуг та оцінки їх якості, визначення напрямків для покращення та розробки стратегій підвищення рівня надання послуг.

Основними завданнями моніторингу є:

1) визначення кількості осіб в адміністративно-територіальній одиниці, які потребують соціальних послуг;

2) визначення кількості надавачів соціальних послуг та їх потужностей;

3) забезпечення жителів адміністративно-територіальної одиниці якісними соціальними послугами, що відповідають їх потребам;

4) підготовка звітів про надання соціальних послуг;

5) планування роботи з розвитку системи надання соціальних послуг;

6) розвиток ринку соціальних послуг відповідно до реальних потреб отримувачів таких послуг;

7) проведення аналізу виконання норм законодавства з надання соціальних послуг, дотримання державних стандартів надання соціальних послуг;

8) розроблення пропозицій щодо формування державної політики у сфері надання соціальних послуг [1].

На сьогодні, в умовах воєнного стану моніторинг саме оцінки якості соціальних послуг не проводиться. Одним із основних суб'єктів моніторингу надання соціальних послуг є Національна соціальна сервісна служба України (далі – Нацсоцслужба). Служба реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення, здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки, соціальних виплат та за дотриманням прав дітей.

Вважаємо за необхідне проаналізувати щорічний звіт служби, яка провела 3 016 заходів державного контролю/ моніторингу за 2024 рік. За результатами проведення контрольних заходів працівниками територіальних органів Нацсоцслужби перевірено 107 829 особових справ, з яких у 26 473 виявлено 3 групи порушень: 12 741 порушення у 80 192 справах отримувачів соціальної підтримки; 12 248 порушень у 23 360 справах, які стосуються

дотримання справ дітей; 1 484 порушення у 4 277 справах отримувачів соціальних послуг. При цьому виявлено як переплати окремих видів соціальної допомоги у розмірі 49 799 430,24 грн так і недоплати отримувачам у розмірі 16 242 012,99 грн. На 1 січня 2025 рік в бюджет повернуто 8 847 336,76 грн переплат та виплачено отримувачам 10 661 754,08 грн [2].

Після аналізу цих даних стає зрозумілим, що існують суттєві порушення у нарахуванні різних видів державної допомоги. Загалом суми складають десятки мільйонів гривень. При цьому, ліквідація недоплат відбувається миттєво а повернення переплат є складним процесом і йде дуже повільно. Виникає питання: чи будуть повністю повернені переплачені кошти в державний бюджет України. В умовах обмеженого фінансування соціальної сфери та залучення іноземного фінансування це дуже важливе питання, яке має бути на постійному контролі у Міністерстві соціальної політики та Нацсоцслужби. Загалом, визнаємо позитивний результат такого моніторингу. Протягом 2024 року здійснено 6 029 перевірок фактичного місця проживання внутрішньо переміщених осіб. У понад 74 % випадків встановлено факт відсутності осіб за фактичним місцем проживання, що дозволяє забезпечити ефективне використання коштів допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам. Також Служба здійснює контроль над реалізацію нових видів соціальних послуг. Так, проаналізовано результати експериментального проєкту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості. Проведено 157 заходів моніторингу надавачів цієї комплексної соціальної послуги. При цьому, спеціалістами виявлено недоліки реалізації експериментального проєкту та надано рекомендації щодо їх усунення.

Підсумовуючи, зазначимо, що Національна соціальна сервісна служба через механізм моніторингу надання соціальних послуг підвищує підзвітність і прозорість серед надавачів послуг та контролює виплати із бюджету на допомогу вразливим верствам населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Порядку проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг [Електронний ресурс]: Постанова КМУ України від 1 червня 2020 року № 449. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.03.2025).

2. Публічний звіт голови Нацсоцслужби за результатами діяльності за 2024 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: /https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

УДК 364.044
Віхляєва Я.Є.
старш. викл., асп. НУ «Запорізька політехніка»

ПСИХОЕДУКАЦІЯ ЯК РЕСУРС ЗМІН У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Психологічне консультування – це не лише простір для емоційної підтримки та пошуку рішень, а й можливість отримати знання про власний психічний стан, механізми його функціонування та шляхи самодопомоги. Саме тут ключову роль відіграє психоедукація – процес інформування клієнта про психологічні явища, які стосуються його досвіду, емоцій, поведінки й можливих труднощів. Це своєрідне «освітнє підґрунтя» консультування, яке дозволяє клієнтові не лише зрозуміти, що з ним відбувається, а й навчитися краще справлятися з труднощами у майбутньому.

Психоедукація допомагає знизити тривожність, викликану невідомістю: коли людина починає розуміти природу своїх реакцій, симптомів чи переживань, вона відчуває себе менш безпорадною. Наприклад, знання про те, як працює стресова реакція або що таке панічна атака, вже саме по собі може полегшити стан людини. Усвідомлення причин і наслідків власного емоційного стану сприяє підвищенню рівня контролю, формуванню здорової саморегуляції та відповідальності за себе.

У роботі з різними клієнтськими групами психоедукація також виконує профілактичну функцію – вона попереджає розвиток більш серйозних порушень, зміцнює психологічну грамотність і сприяє формуванню навичок самодопомоги. Особливо важливо це у випадку з дітьми, підлітками або родинами, які потребують простих, доступних пояснень про емоції, кордони, безпечну поведінку.

Для фахівця психоедукація – це не тільки інструмент передачі знань, а й спосіб побудови партнерських стосунків із клієнтом. Вона підтримує клієнта в активній позиції, робить його учасником процесу змін, а не пасивним отримувачем допомоги. Таким чином, консультативний процес стає більш ефективним, стійким і орієнтованим на розвиток.

У нашому суспільстві, де психічне здоров'я все ще часто стигматизується, психоедукація має й соціальну місію – вона руйнує міфи, знижує рівень сорому за власні переживання та сприяє нормалізації звернення по допомогу. Це важлива складова формування культури турботи про психічне здоров'я як на індивідуальному, так і на колективному рівні.

Отже, психоедукація є невід'ємною частиною якісного психологічного консультування. Вона дозволяє клієнту краще зрозуміти себе, розширити внутрішні ресурси, зміцнити адаптивні стратегії та бути активним учасником

власного процесу зцілення й розвитку. У своїй суті психоедукація – це інвестиція в психологічну зрілість людини.

Психоедукація в соціальній роботі – це не просто додаткова опція до надання послуг, а необхідний компонент підтримки, орієнтованої на довготривалий позитивний ефект. Вона передбачає передачу знань про емоційні стани, поведінкові реакції, стрес, травму, механізми захисту та навички саморегуляції людям, які перебувають у складних життєвих обставинах. Це своєрідне «озброєння знанням» клієнтів, яке дозволяє їм краще зрозуміти себе, приймати обґрунтовані рішення та будувати здорові стосунки з собою й оточенням.

У соціальній роботі фахівці нерідко стикаються з вразливими категоріями населення: дітьми, які пережили насильство або втрату; батьками в кризі; людьми, що постраждали від війни, бідності, дискримінації. В таких ситуаціях психоедукація стає неоціненним ресурсом – вона дозволяє знизити рівень дезорієнтації, тривоги, сорому, а також допомагає нормалізувати певні реакції. Наприклад, якщо мати дізнається, що агресивна поведінка її дитини – це спосіб переживати травму, вона не буде сприймати це як особисту поразку, а шукатиме ефективні шляхи підтримки.

Психоедукація також сприяє посиленню автономії клієнта. Людина, яка розуміє, що з нею відбувається, здатна не лише просити про допомогу, а й самостійно вживати заходів для збереження свого психічного здоров'я. Соціальний працівник у цьому випадку виконує роль не лише посередника, а й провідника до самопізнання та особистісного зростання. Саме такий підхід дозволяє говорити про підсилення клієнта (empowerment), що є однією з ключових цінностей соціальної роботи.

Крім того, психоедукація має превентивне значення – вона допомагає вчасно виявляти ознаки психологічної дезадаптації та попереджати кризові стани. Робота з громадами, навчання батьків основам емоційного інтелекту, роз'яснення дітям їхніх прав і потреб – усе це є прикладами психоедукаційної діяльності, яка має довготривалий позитивний вплив на соціальне благополуччя.

З огляду на складність сучасних соціальних викликів, психоедукація стає інструментом не лише індивідуальної, а й колективної стійкості. Це шлях до формування обізнаного, відповідального суспільства, де кожна людина має базове розуміння психічного здоров'я і не боїться звертатися по допомогу.

Таким чином, психоедукація – це важливий і водночас гнучкий інструмент соціальної роботи, який дозволяє зміцнювати внутрішні ресурси клієнтів, покращувати якість надання послуг та формувати психологічно грамотне середовище. У цьому криється не лише підтримка тут і зараз, а й вклад у сталий розвиток людини та суспільства.

УДК 376.011
Вялкін О.С.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

ДЕОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОЦЕСУ

Інклюзивна освіта є сучасною моделлю освітнього простору, яка передбачає залучення всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, до єдиного навчального процесу. В умовах зростаючої уваги до прав людини, принципів рівності та гуманізму дедалі актуальнішими стають не лише педагогічні, а й деонтологічні аспекти інклюзивного процесу. Деонтологія, як наука про професійні обов'язки та моральні норми поведінки фахівців, відіграє важливу роль у формуванні етичних засад роботи педагога в інклюзивному середовищі [1, с. 5].

Означена проблема на часі та перебуває у полі зору педагогів-практиків, психологів, соціологів та філософів, які розкривають різні її аспекти. Питання педагогічної деонтології науковці розглядають як важливий компонент інклюзивного навчання, своєрідний гарант та важіль досягнення ефективності у навчанні, вихованні та розвитку дітей шкільного віку з особливими освітніми потребами [2, с. 191].

Інклюзія вимагає від педагога не просто методичних знань і навичок, а й глибокого розуміння етичних основ професії. У центрі інклюзивної освіти перебуває дитина – особистість з унікальними потребами, здібностями, інтересами та темпами розвитку. Тобто в основі педагогічної деонтології лежить морально-етичний аспект практичної діяльності вчителя, його особистісні погляди та переконання, норми та цінності, що є керівними у відношенні до учнів.

Толерантність, такт, педагогічний оптимізм – основні важелі, на яких тримається інклюзивне навчання [2, с. 192]. Учитель зобов'язаний визнавати гідність кожного учня, підтримувати його право на освіту, розвиток і самореалізацію.

Одним із ключових деонтологічних принципів у контексті інклюзивної освіти є рівність і недискримінація. Педагог має уникати будь-яких форм упередженого ставлення до дитини через її психофізичні особливості, соціальне походження чи інші чинники. Важливо розуміти, що справжня інклюзія – це не лише фізична присутність дитини в класі, а її активна участь у навчанні, відчуття прийняття та безпеки.

Етична складова інклюзивного процесу також передбачає конфіденційність щодо особливостей розвитку дитини. Учитель повинен дотримуватись принципів етичного поводження з інформацією: не розголошувати дані про стан здоров'я чи особисті обставини учня без згоди батьків або опікунів.

Важливо підтримувати довірливі стосунки з родинами дітей, зберігаючи при цьому професійну дистанцію та об'єктивність у взаємодії.

Ще одним важливим деонтологічним аспектом є співпраця з іншими фахівцями – асистентами вчителя, психологами, логопедами, соціальними педагогами. Етична взаємодія передбачає відкритість до діалогу, готовність до конструктивної критики, дотримання норм професійної етики та взаємоповагу.

Проблема щодо дотримання деонтологічних принципів інклюзивної освіти існує і повинна вирішуватись. Дослідники цієї області пропонують різні шляхи, головний з яких, – викладання дисципліни «Деонтологічні основи інклюзивної освіти» у всіх навчальних закладах, що готують фахівців корекційної освіти, педагогів, психологів, соціальних педагогів, вихователів тощо.

Від впровадження принципів та реалізації завдань, визначення сутності і деонтології роботи інклюзивної освіти, вивчення основних деонтологічних стратегій роботи в інклюзивному освітньому середовищі різних освітніх рівнів, навчанню основам деонтології в інклюзивному просторі, засвоєння практичних технологій та вмінь розв'язувати складні спеціальні задачі із застосуванням теоретичних знань, методик, покращення власної професійної поведінки, залежить розвиток інклюзивного навчання в країні, вчителі масових шкіл збагатяться новими знаннями спеціальної освіти для роботи в інклюзивних освітніх закладах [3, с. 203].

Отже, деонтологічна культура педагога є невіддільною складовою ефективного інклюзивного навчального процесу.

Лише за умови поєднання фахової компетентності з етичною відповідальністю можливо забезпечити справжню інклюзію – ту, яка ґрунтується не лише на освітніх стандартах, а й на людяності, емпатії та глибокій повазі до кожної дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. – Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – 300 с.

2. Матвеєва Н. О. Педагогічна деонтологія в інклюзивному процесі: теоретичний аспект / Н.О. Матвеєва // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – 2023. – Вип. 211. – С. 190-195.

3. Коноз О. Б. Актуальна проблема інклюзивного навчання: деонтологія інклюзивної освіти в Україні // Proceedings of XII International Scientific and Practical Conference «The world of science and innovation» (July 1-3, 2021) Cognum Publishing House, London, United Kingdom. – 2021. – P. 195-205.

УДК 316.4
Гайворонська Т.О.[1], Жук Є.Г.[2]
[1] канд філос. наук, доц., декан ФСН НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ІДЕОЛОГІЧНІСТЬ ПОПУЛІЗМУ І ВЕКТОР СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Сьогодні поняття «популізм» стало одним із найбільш вживаних при аналізі тих тенденцій, котрі відбуваються на геополітичному просторі планети. З урахуванням того, що саме популізм став все активніше впливати на соціально-політичні процеси, інтерес представляє комплексне дослідження даного феномена, у тому числі в контексті його ідеологічності. По суті йдеться про те, чи можна вважати популізм ідеологією чи ні. Відповідь не є однозначною.

Дехто з дослідників категорично не сприймають популізм як ідеологію і характеризують його швидше як стиль мислення людини (П.Тагієфф). До характерних рис популістського стилю (або таблоїдного стилю) слід віднести простоту і доступність, підкреслену антиелітарність та народність (інколи аж до вульгарності), акцентування уваги на реальних проблемах простих людей, пропонуванні зрозумілих рішень. Зі стилем пов'язаний і специфічний спосіб створення популістської організації, в якій обов'язково існує централізований орган із харизматичним, персоналістичним лідером.

Іноді популізм розуміють як менталітет (М. Таркі) або «ментальну мапу» (Крістобал Ровіра Кальтвассер). У такому контексті популізм межує з іншими політичними мапами, такими як конспірологізм, релігійна чи політична віра. Показово, що віра в одне може легко трансформуватися е віру в інше, якщо саме вірити, а не намагатися фактологічно підходити до вивчення певного питання.

Ментальні мапи лежать в основі популістських орієнтацій, що ґрунтуються на сукупності спрощених ідей про політику і способи розв'язання ключових проблем суспільного життя. Популістські орієнтації часто пов'язують з таким поняттям як атитюди – схильність суб'єкта до певного сприймання соціальних ситуацій, їх оцінювання і відповідних дій, які можна визначити як сукупність уявлень про політичне представництво, що є відображенням протестної соціальної мобілізації на соціальні зміни і спробою структурувати політичний простір, поділяючи його між уявним однорідним блоком «звичайних (доброчесних) людей» і усталеною (часто корумпованою правлячою) елітою та легітимізацію в остаточному результаті волі «народу».

Однак, на думку більшості, популізм несе в собі ідеологічне забарвлення. Витоки такого забарвлення знаходяться в тому, що популізм чітко поділяє суспільство на дві антагоністичні групи – «чистий народ» і «корумповану еліту», намагаючись, нехай у спрощеному вигляді, підкріплювати свої позиції певною аргументацією (О.Коваленко). При цьому найчастіше поняття «народ» та «істеблішмент» не розуміються в їх універсальному значення. Як правило, «народом» виступають окремі незадоволені групи, а «істеблішментом» – діюча влада. Ідеологічність популізму може визначатися й остаточною метою його лідерів у боротьбі за владу (І. Кіянка). На думку К. Мудде, популізм – це специфічна ідеологія, яка вважає суспільство розділеним на дві однорідні всередині та антагоністичні одна щодо одної групи – «народ» та «еліту». Однак, її специфічність полягає у відсутності витонченості і послідовності [3, p. 550].

Феномен популізму за відсутність ґрунтовного, послідовного та вичерпного пояснення соціального світу прийнято ще називати «тонкою» ідеологією. На відміну від концепцій «класичної» ідеології, які звичайно мають всебічне теоретичне обґрунтування і пропонують способи досягнення мети, популізму у «чистому» вигляді не існує. Він завжди поєднується з актуальними в певному середовищі на даний момент ідеологіями – правими, лівими, а також центристськими. Для лівого популізму (Е. Лакло, Ш. Муфф, К. Шмітт) характерна відмова від економічного детермінізму класичного марксизму та визнання пріоритету політики над економікою, спроби радикалізації демократії та повернення народу ролі історичного актора.

Суть правого популізму є неоднозначною. Часто його пов'язують із «загрозою демократії», «фашизмом» (Е. Траверсо). Інші заперечують подібні крайнощі (Р. Ітвел, М. Гудвін). Так, націонал-популізм ставить на перше місце культуру та інтереси нації і обіцяє дати слово людям, які відчувають, що їх зневажають далекі й корумповані еліти. Проте, він не виступає за авторитарний спосіб розв'язання проблема, а просто за реалізацію волі народних мас, чиї цінності цілковито відрізняються від цінностей неконкурентних технократичних еліт. Підйом же націонал-популізму пояснюється чотирма факторами – недовірою, руйнуванням ідентичності, деривацією, переорієнтацією (distrust, destruction, deprivation, dealignment).

Номінально ліві і праві популісти відрізняються тим, проти кого вони виступають. Перші, як правило, концентруються на великих корпораціях і олігархах, другі – на етнічних та релігійних меншинах.

Центристський популізм (Б. Грілло, Ф.К. ді Мелло) має здебільшого технологічно-проєктний характер – як маніпуляційний спосіб, до якого вдаються самі еліти, щоб зберегти свою присутність у політиці. В реальності центристський популізм часто розглядають як отруєну зброю еліт проти народу [2]. Однак спільним для всіх проявів популізму є антиелітарна та

антиістеблішментська риторика, яка корелює з відповідними настроями та орієнтаціями переважної більшості громадян [1, с. 62]. І разом з тим популізм не є ідеологією у точному її розумінні. Зазвичай ідеології пов'язуються з однією політичною стороною, але цього не можна сказати про популізм.

Надзвичайно важливим аспектом феномена популізму, що має прогностичну функцію, є проблема його ролі у формуванні вектора розвитку політичної системи – демократичної, або авторитарної, що в подальшому впливає на всі аспекти суспільного життя – політику, економіку, правову систему, соціальну сферу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Рахманов О. Феномен популізму в розвинених та перехідних суспільствах: особливості проявів та детермінанти / О. Рахманов // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2022. – № 2. – С. 59-73.

2. Холявка А. Популістська хвиля проти глобалізму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ussd.org.ua/2021/05/28/populistska-hvylya-proty-globalizmu/ (дата звернення: 02.04.2025).

3. Mudde C. The Populist Zeitgeist / C. Mudde // Government and Opposition. – 2004. – Vol. 39 (4). – P. 542-563.

УДК 316.35

Гайворонська Т.О.[1], Мимохід Д.К.[2]
[1] канд філос. наук, доц., декан ФСН НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Як свідчать соціальна практика і результати наукових досліджень, ефективна взаємодія між державними інституціями та громадянським суспільством є важливим чинником для демократичного розвитку українського суспільства. Особливої гостроти ця проблема набуває сьогодні, в умовах політичної нестабільності, війни та соціальних трансформацій, коли держава стоїть перед необхідністю прийняття доленосних для країни рішень, а громадянське суспільство на тлі посилення громадянської активності українців стає все більш вагомим гравцем у політичному житті країни.

При цьому слід враховувати особливості функціонування кожної із сторін. Так, роль державних інституцій (представлених на вищому рівні політичними елітами) полягає як у прийнятті стратегічних рішень, так і забезпеченні прозорості та відповідальності перед суспільством. На громадян-

ське же суспільство покладаються функції контролю та зворотного зв'язку, що здійснюються на основі принципів справедливості й демократії [6]. Громадянське суспільство в Україні проявляється через сукупність незалежних від держави організацій та активних громадян, чия діяльність спрямовується на захист прав, інтересів суспільства та вплив на державну політику. Тому становлення громадянського суспільства в нашій державі є запорукою реалізації європейського демократичного вектору її розвитку, що зафіксовано в Конституції України [3, с. 5].

Разом з тим цей процес є досить складним і суперечливим. Адже, в Україні як пострадянській країні з незрілою демократією із самого початку свого нового статусу довелося долати тоталітарне минуле і боротися не тільки із залишками колишньої системи, але й спробами реставрації окремих її елементів. Це відповідним чином впливає й на стан та динаміку розвитку громадянського суспільства, і на особливості його взаємодії з державними структурами. Показово, що серед основних ознак громадянського суспільства в Україні на сучасному етапі розвитку є й наступний пункт – бути сумісним не тільки з демократією, але й певними проявами авторитаризму [5].

Але ж демократія і авторитаризм мають суттєві сутнісні відмінності, які визначають особливості їх кореляції з громадянським суспільством. Так, демократія, за класичним визначенням, означає правління народу, обране народом, для народу. Звідси й демократичний режим представляє собою форму організації суспільно-політичного життя, засновану на принципах рівноправності його членів, періодичної виборності органів державного управління і прийняття рішень у відповідності з волею більшості. Основними ж ознаками цього режиму є: наявність конституції, яка закріплює повноваження органів влади й управління, механізм їх формування; чітко визначений правовий статус особистості на основі принципу рівності перед законом; поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову з чіткою фіксацією функціональних прерогатив кожної з них; вільна діяльність політичних і громадських організацій; обов'язкова виборність органів влади; розмежування державної сфери та сфери громадянського суспільства; економічний та політико-ідеологічний плюралізм (заборони торкаються лише антилюдських ідеологій).

Авторитаризм же являє собою тип політичного режиму, що характеризується обмеженням політичних прав і свобод народу, його участі в управлінні державою, зосередженням влади в одних руках. Це явище протилежне демократії, яке, однак, не настільки жорстко контролює суспільство, як тоталітарний режим [1].

При авторитаризмі: політична еліта формується шляхом кооптації («обранням зверху»), призначення; діяльність політичних партій та ін. громадських угруповань обмежується; звужуються можливості політичної опозиції;

народ фактично не визнається головним джерелом та сувереном влади; проти активної опозиції застосовуються політичні репресії.

Крім того, авторитаризм всіляко сприяє пасивності мас, їхній відстороненості від політичних процесів; зміщує владні повноваження у бік однієї особи (президент, прем'єр-міністр) та виконавчих структур; обмежує місцевого самоврядування як у фінансовому, та і в адміністративно-управлінському плані; спирається на державну, чітко визначену ідеологію; сповідує принцип прийняття кулуарних рішень; намагається уникати дієвого контролю за діяльністю влади з боку суспільства; гальмує процес розвитку громадянського суспільства [1].

А все це явно суперечить принципам громадянського суспільства.

У той же час, в умовах авторитарності часто існують структурні елементи демократичного укладу, які можуть або укріплюватися, або руйнуватися. Все залежить від вектора розвитку соціально-політичного процесу в країні. Зрозуміло, що коли реально існуюче авторитарне суспільств, виходячи із політичного курсу влади і готовності суспільства, рухається у бік демократії, в ньому посилюються демократичні тенденції. Коли ж демократичне, або суспільство навіть з незрілою демократію свідомо стає на шлях формування авторитарного типу правління, то це означає поступовий відхід від демократичних орієнтацій суспільства і тиск на демократичні інституції.

Особливістю сучасного стану українського суспільства, політичне життя котрого набуває специфічних обріїв після Президентських виборів 2019 року і приходу до влади Президента В.Зеленського на чолі нової політичної сили «Слуги народу», спостерігається процес розвитку авторитарних тенденцій, що стало особливо помітним в умовах активної фазі російсько-української війни 2022 року.

Це має свої як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Основними з них є наступні:

1. Прихід до влади у переважній більшості послідовників або колишніх членів Партії Регіонів з її кланово-олігархічною сутністю і проросійською ціннісною орієнтацією.

2. Об'єктивна необхідність у концентрації влади в єдиному центрі (запит на «владу сильної руки») для прийняття оперативних та ефективних рішень в умовах масштабних викликів, з якими стикнулося українське суспільство та необхідністю їх долання (Covid-19, активна фаза російсько-української війни, руйнація економіки, загострення соціальних проблем).

3. Очевидна схильність керівництва нової влади до авторитаризму в системі управління державою.

4. Суттєве зниження рівня масової політичної культури.

5. Зрощення влади та криміналітету, яке завжди стає найбільш міцним в системах авторитарного типу.

6. Унормування цілеспрямованого і безкарного недотримання норм Конституції і Законів України, що компенсується можливістю вирішення проблемних питань в єдиному центрі прийняття рішень.

7. Намагання уникнути відповідальності за невиконання передвиборчих обіцянок, неефективну внутрішню і зовнішню політику, а також за участь в корупційних схемах [2].

Конкретними же проявами відходу від демократичних принципів і утвердження авторитарного типу правління в Україні можна вважати наступні ознаки:

1. Реальне встановлення в країні замість парламентсько-президентської форми правління мафіозно-олігархічної моделі управління державою.

2. Наступ на демократію як вираз народовладдя та її основні принципи – плюралізм, гласність, поділ і децентралізація влади.

3. Монополізація влади, котра нині зосереджується в руках Президента, здійснюючись через ОП, президентську партію «Слуги народу» та відповідну кадрову політику.

4. Руйнація українського парламентаризму – перетворення ВР на придаток ОП.

5. Наступ на децентралізацію з метою максимально звузити ініціативу і фінансові можливості управлінських структур на містах.

6. Переслідування опозиції. Намагання влади позбавитися будь-яких політичних опонентів і у першу чергу опозиційних, утиск на будь-які прояви критичного ставлення до дій влади.

7. Системне прикриття владою корупційних схем, що вже стало синонімом «державного управління» [4, с. 135].

Подібні тенденції негативно впливають на процес взаємодії держави і громадянського суспільства, що суперечить нормам діючої Конституції України і базовим принципам демократії. Подальший вектор розвитку даної ситуації буде залежати від особливостей політичного процесу як на глобальному рівні, так і в країні, та результатів наступних виборів в Україні – президентських, парламентських і місцевих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авторитаризм // Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://esu.com.ua/article-42475 (дата звернення: 02.04.2025).

2. Війна і мафія. Як Путін змінює світовий криміналітет. The Economist. Пер. з англ. В.О. Романчук, 2023. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://glavcom.ua/publications/vijna-i-mafija-jak-putin-zminjuje-svitovij-kriminalitet-922840.html/.(дата звернення: 02.04.2025).

3. Конституція України: подарункове видання / упоряд. : Л.І. Бірюк, Н.І. Адамчик, Є.Г. Кудлай [та ін.]. – Київ : BAITE, 2021. – 324 с.

4. Мадяр Балінт, Мадловіч Балінт. Посткомуністичні режими: актори, інституції та динаміка. Короткий путівник / пер. з англ. О. Тирон. – Бостон : Academic Studies Pres, 2023. – 248 с.

5. Любохинець Л. Громадянське суспільство України: проблемні аспекти та напрями розвитку / Л. Любохинець, Л. Бушовська, А. Мейш // Scientifik journal «Modeling the development of the economic systems». – 2024. – Vol. 4. – С. 379-387.

6. Назарчук О.М. Взаємодія політичних еліт і громадянського суспільства в системі викликів та перспектив для України / О.М. Назарчук // Актуальні проблеми політики. – 2024. – № 74. – С. 88-95.

УДК 316.4

Gaivoronska T.O.[1], Taran V.O.[2]

[1] candidate of Philosophical Science, as. prof., dean FSS NU «Zaporizhzhia Polytechnic»

[2] doctor of Philosophical Science, prof. NU «Zaporizhzhia Polytechnic»

MODERN POPULISM AND THE POLITICAL FUTURE OF UKRAINE

Populism is a way of simplified explanation of the essence of complex problems. In politics (political populism) – is a manipulation technology used by political players to influence the consciousness of voters in order to achieve victory in the struggle for power. As populism is increasingly intertwined with political processes, it is being examined quite carefully from the point of view of its ideological nature. Populism is not an ideology in the usual sense, as it does not have a clearly systematized system of views. However, it carries an ideological coloring and is always combined with ideologies that are relevant in a certain environment at the moment – right, left, as well as centrist, which provides it with a reliable place in any socio-political process.

An important aspect of the phenomenon of populism is its role in shaping the vector of development of a political system – democratic or authoritarian. The bipolarity of this problem is due to the dual nature of populism. On the one hand, the core of the populist idea is democratic in nature and origin, which makes it a companion of political freedom and democracy. On the other hand, there is another side to populism. Thus, due to the inherent contradiction between the form of direct democracy and representative institutions in liberal democracy, populism is capable of contributing to the erosion of democratic institutions and procedures, and pose a threat to the values of the rule of law and the Western model of

democracy as a whole. In addition, populism is characterized by internal transformational processes. After all, populist movements, as a rule, come to power in a democratic way, but subsequently necessarily create a collective identity based on principles characteristic of authoritarian systems. And yet, populist movements are most often led by a charismatic leader, whose role is usually exaggerated. However, the failure to fulfill programmatic promises due to a complex of objective and subjective reasons ultimately implies a certain responsibility of the new political force and in particular its leader. Attempts to avoid such responsibility necessitate the abandonment of democratic approaches to organizing political life and the application of authoritarian or even totalitarian methods of governance [3, p. 257].

Populism has been gaining momentum in Ukraine since the late 1980s, when the national-democratic (anti-communist) movement formed on the wave of liberalization of public life criticized the foundations of the Soviet authoritarian-totalitarian system, setting as its goal its dismantling [5]. Since the declaration of Ukraine's independence, populism, taking into account the presence of complex social problems, the lack of effective mechanisms for solving them and cultivating the principles of democracy, has become a permanent component of socio-political processes in the country, which reflect the struggle between two trends - authoritarianism and democracy. It can be said that the controversy over the definition of the form of political government in Ukraine – parliamentary-presidential or presidential-parliamentary – can be considered as a theoretical and methodological basis for proving the superiority of one of the trends. In reality, this clearly correlated with the political course of each stage of presidential rule in the country.

The 2019 presidential elections in Ukraine, which were held under populist slogans using new manipulation technologies, brought to power a new political force, «Servants of the People», led by Volodymyr Zelensky. Over the past 5 years, the government has changed the ideological basis of its own policy three times – from libertarianism (2019) to Ukrainian centrism (2020), and from there to an authoritarian model of government similar to the PRC (2021) [4, p. 97]. In the final version, Ukraine received a form of government with clear signs of an authoritarian mafia-oligarchic political model, and in the Russian version. Its establishment was facilitated by a number of objective and subjective factors: the coming to power of the followers of the Party of Regions with its clan-oligarchic essence and pro-Russian value orientation; the request for «strong-arm power» with a single decision-making center in emergency situations (the Covid-19 epidemic (2020-2021), the active phase of the Russian-Ukrainian war (February 2022), the destruction of the country’s economic potential (2022-2025); the obvious tendency of the new government leadership towards authoritarianism in the system of state governance; the normalization of purposeful and impunity for

non-compliance with the norms of the Constitution and Laws of Ukraine; a significant decrease in the level of mass political culture; the authorities' attempts to avoid responsibility for failure to fulfill pre-election promises, as well as for participation in corruption schemes; the fusion of power and crime.

The manifestation of the strengthening of authoritarian tendencies in Ukraine was: the authorities' interpretation of the norms of Articles 5 and 6 of the Basic Law regarding the form of political government in the country in favor of a presidential-parliamentary republic; an attack on democracy and its basic principles; monopolization of power, rejection of the system of independent functioning and mutual control of the executive, judicial and legislative branches of power; the destruction of Ukrainian parliamentarism, the attack on decentralization; the targeted and systematic persecution of the opposition, of all those who become dangerous to the current government in its struggle for political leadership in the state; improvement of repressive technologies and means to fight against their opponents and citizens; systematic cover-up of corruption schemes by the authorities; distancing the authorities from the people, destruction of the foundations of civil society, oppression of the middle class as a guarantee of social stability in society, promotion of further polarization of society by standard of living [2].

Speaking about the prospects for the development of the political system in Ukraine and the choice of its further course - authoritarian or democratic, one should take into account several important factors that influence this process and which, in one way or another, are a component of popularization technologies.

First. The choice between democracy and authoritarianism in Ukraine is part of the global process of struggle between Democracy and Authoritarianism. Within the framework of this process, today there is an expansion of the zone of authoritarian regimes and improvement of methods of manipulation of public consciousness using popular slogans. At the same time, as a reaction to the expansionist military threat from the Russian fascist regime, the democratic West is consolidating and becoming more active, and its interest in the existence of a democratic system in Ukraine is growing. At the same time, there is an increasingly close interaction between the two systems in various spheres, including economic, technological, informational, etc., which requires the search for compromises between the two forms of political rule and may become a reason for the formation of different value positions regarding authoritarianism and democracy.

Secondly. The dependence of the political process in Ukraine on the upcoming political elections. Of course, the current government is oriented towards an authoritarian model and in the event of its victory, we should expect further authoritarianization of the political system in the country. To do this, the authorities have a wide arsenal of influence on the results of the elections,

including through the use of appropriate population technologies, the use of security forces, influence on the organizational means of holding elections, their financing, legal support, etc. However, despite significant restrictions on democratic rights under current conditions, certain signs of democracy are still observed in the state. Yes, Ukraine actually has a valid Constitution, which records the status of the state as democratic, and all the main democratic institutions are preserved – a functioning Parliament, Government, judicial branch, local self-government, media pluralism, active civil society, etc., which can be used by opposition forces.

Thirdly. The state of Ukrainian civil society. Taking into account the traditional value orientations formed by the entire previous history of Ukrainians, which have generally been preserved even despite the significant mental trauma received from the totalitarian regime of the Soviet era, Ukrainians have a negative attitude towards authoritarianism and demonstrate a commitment to a democratic form of government. Sociological surveys conducted by international and domestic centers in 2022, 2023, and 2024 consistently demonstrated a high level of support for democracy among Ukrainian citizens – the vast majority of them [1]. At the same time, it is necessary to take into account the vulnerability of public consciousness, the ability of citizens to react uncritically to populist targeted manipulation technologies, which can actively use such factors as social fatigue during the war, significant human losses, primarily among the most patriotic category of citizens, to speculate on the complex of problems generated by the war, to exploit the insufficient level of development of civil society, the ineffectiveness of methods of struggle of democracy with populism. The model of militant democracy can be considered an effective means of struggle against political populism. It offers ways to protect democracy from political actors who seek to weaken it by abusing democratic institutions and procedures. Within its framework, it is possible to combat radical movements and political parties that aim to change the democratic constitutional order. However, this model of democracy needs significant improvement.

Thus, the struggle between authoritarianism and democracy in Ukraine is not over. It is entering a new stage and its outcome depends on many factors, including the level of populist technologies and the availability of effective means of combating them.

REFERENCES

1. Огляд демократичних інститутів України під час війни: проміжний звіт – 2024 [Electronic resource]. – Mode of access: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/Oglyad-demokratychnyh-instytutiv-Ukrayiny-pid-chas-vijny-1.pdf (дата звернення: 02.04.2025).

2. European Parliament resolution of 12 March 2025 on continuing the unwavering EU support for Ukraine, after three years of Russia's war of aggression (2025/2528(RSP) [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-0033_EN.html (дата звернення: 02.04.2025).

3. Houle C. The political and economic consequences of populist rule in Latin America / C. Houle, P. Kenny // Government and Opposition. – 2018. – Vol. 53. – № 2. – P. 256-287.

4. Taran V.O. The problem of social justice in the context of modern social and political realities in Ukraine / V.O. Taran, T.O. Serga // KELM (Knowledge, Education, Law, Management). – 2024. – №6 (66). – P. 97-107.

5. United States History. Vol. 2. Section 3.2. National Politics and the Populist Party. [Electronic resource]. – Mode of access: http:// 2012books.lardbucket.org. (дата звернення: 02.04.2025).

УДК 364.4:355.48
Гноєвой Ю.Г.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ НАРКОЗАЛЕЖНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Війна стала серйозним викликом для системи соціального забезпечення в Україні. Особливо гостро постало питання реабілітації наркозалежних осіб, які залишилися без належної медико-соціальної допомоги. Руйнування інфраструктури, брак кваліфікованих спеціалістів, обмеженість ресурсів та психологічний тиск зумовили зростання рівня вживання психоактивних речовин серед населення, а також ускладнили процес ресоціалізації осіб, які проходили лікування. Значна частина наркозалежних осіб опинилася серед вимушено переміщених осіб (ВПО), що спричинило нові труднощі, пов'язані з адаптацією до нового середовища, пошуком підтримки та можливостей для інтеграції. У таких умовах особливо важливим стає переосмислення підходів до реабілітації та соціального супроводу наркозалежних.

Через бойові дії частина спеціалізованих установ була зруйнована або евакуйована, а ті, що залишилися, відчувають значне навантаження. Недостатність державного фінансування та нестача ресурсів обмежують можливості повноцінного лікування та реабілітації. Програми ЗПТ, які дозволяють пацієнтам уникати нелегального споживання наркотиків, стали менш доступними через проблеми з логістикою, нестачу медикаментів та руйнування медичних закладів. Війна посилює стрес, депресію, тривожні стани та пост-

травматичний стресовий розлад (ПТСР), що є додатковими тригерами повернення до вживання наркотичних речовин. Багато наркозалежних не отримують необхідної психосоціальної підтримки. Попри існування волонтерських ініціатив і приватних реабілітаційних програм, відсутність централізованого управління та загальнонаціональної стратегії ускладнює процес допомоги наркозалежним. Частина наркозалежних осіб опинилася в інших регіонах або за кордоном без належного доступу до реабілітаційних послуг. Це спричинило труднощі з пошуком житла, роботи та відсутністю соціальної підтримки, що підвищує ризик рецидиву [2, с. 34].

Війна не лише погіршила ситуацію для тих, хто вже перебуває у процесі реабілітації, а й сприяє зростанню кількості нових наркозалежних, зокрема серед військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та населення, що перебуває під постійним стресом. Втрата доступу до медичних та соціальних послуг, соціальна ізоляція та економічні труднощі ще більше ускладнюють процес відновлення [1, с. 56]. У цьому контексті особливої уваги потребує розробка та впровадження нових підходів до реабілітації, які враховують специфіку воєнного періоду, а також координація між державними органами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Вирішення цих проблем є критично важливим для збереження здоров'я нації та забезпечення ефективної соціальної інтеграції осіб, що борються з наркотичною залежністю. Соціальна реабілітація наркозалежних в умовах воєнного стану вимагає нових підходів та комплексних рішень. Важливо забезпечити доступність реабілітаційних послуг, посилити психосоціальну підтримку, а також створити умови для інтеграції наркозалежних у суспільство. Координація зусиль держави, громадських організацій та міжнародних партнерів є ключовим фактором у подоланні викликів, спричинених війною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мацегора Я. В. Профілактика вживання психоактивних речовин військовослужбовцями : практ. посіб. / Я. В. Мацегора, О. С. Колесніченко, І. І. Приходько. – Харків : НА НГУ, 2021. – 184 с.

2. Кулик І. В. Соціальна робота з різними групами клієнтів : навчальний посібник / І. В. Кулик. – Івано-Франківськ : НАІР, 2020. – 236 с.

УДК 364.4
Зайцев Г.К.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

МЕДІАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ У ПРИЙМАЮЧИХ ГРОМАДАХ

Розглянемо декілька найбільш типових кейсів, у яких доцільно залучити соціального працівника та застосувати техніку медіації у сім'ях з дітьми ВПО:

1. Непорозуміння на основі підвищених вимог чи невиправданих надій дитини з обмеженими можливостями по відношенню до батьків. Соціальний працівник, який залучається на допомогу батькам, має змогу подивитися на ситуацію із іншого ракурсу. Формування педагогічної культури батьків має відбуватися із розумінням того, що батьки є прикладом для наслідування, яке моделює та частково копіює їх поведінку.

2. Емоційно-вольові бар'єри дитини, які впливають на роботу із фахівцем (реабілітологом тощо) також спонукають до застосування медіації. Соціальному працівнику спільно із батьками необхідно мотивувати дитину на адаптацію у середовищі із власною проблемою. За таких умов слід використовувати низку вербальних медіаційних технік: активне слухання, перефразування, резюмування та ін.

3. Підтримка стосунків між прийомними дітьми та їхніми родинами є одним із найбільш складних та потенційно вимогливих аспектів ролі прийомних батьків [3, с. 180-181].

Психологічна позиція соціального працівника по відношенню до клієнта, так само як і реалізація принципів, забезпечує процес медіації соціальної роботи. Взаємодія соціального працівника з клієнтом будується на основі діалогу, який передбачає наступні особливості спілкування: рівність сутнісних позицій спілкуються (суб'єкт-суб'єктні відносини); довірливість, взаємна відкритість обох сторін; відсутність оцінного, що вимірює ставлення до яких би то не було сторонам індивідуальності партнера; прийняття іншого як неповторного і цінну людину. По-перше, соціальний працівник повинен завоювати довіру тих, кому він надає допомогу. Одним з основних умов, для того щоб заслужити довіру інших людей, є природна поведінка. По-друге, відмінною рисою психологічної позиції соціального працівника є прийняття іншої людини такою, якою вона є. Таке прийняття передбачає відсутність оціночних суджень і осягнення смислових аспектів переживань клієнта. Саме розуміння суті амбівалентності людини нерідко служить профілактичної основою формування таких суджень. По-третє, особливістю психологічної

позиції соціального працівника є впевненість в своїх професійних можливостях і компетенції [2, с. 16-17].

Медіація не можлива без психологічних принципів соціальної роботи, до яких відносяться принципи конгруентності, неупередженості, конфіденційності, позитивно орієнтованої активності. Характер системи праці професійного соціального працівника визначається багатьма вимогами.

Принцип конгруентності (рівності, адекватності) передбачає єдність висунутих соціальним працівником цілей, завдань і напрямів діяльності, пов'язаних з вирішенням проблем клієнта. У кожному конкретному випадку соціальний працівник повинен об'єктивно оцінювати можливості і потреби індивідів і соціальних груп, з якими він взаємодіє. Принцип неупередженості вимагає не допускати упередженого ставлення до будь-якої людині або організації. Ставлення соціального працівника не може залежати від суб'єктивної думки або вимоги «третіх осіб». Соціальний працівник виявляє інтерес до клієнта без особистої зацікавленості в ньому. Принцип конфіденційності в медіації прийнято поділяти на процедурну та предметну. Процедурна полягає в нерозголошенні медіатором (соціальним працівником), сторонами та іншими учасниками медіації інформації щодо самої участі в цьому процесі, а предметна (змістовна) – нерозголошення медіатором, сторонами та іншими учасниками медіації інформації, яка стала відомою під час переговорів. Принцип позитивно орієнтовної активності, полягає в сильному бажанні клієнта досягти чогось, що є запорукою успіху. Величезне бажання щось мати не повинно давати клієнту спокою, а навпаки повинно спонукати до пошуку шляхів, методів досягнення мети й активної діяльності. А слабке бажання – головна причина пасивності [1, с. 111-112].

Однією з технологій, яка дозволяє реалізувати зазначені цілі, є сімейна медіація. Розглянуто особливості застосування соціальної послуги медіації в територіальних громадах, в соціальній роботі з дітьми ВПО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Голова Н.І. Медіація як соціальна технологія в роботі соціального працівника: принципи реалізації та технологічні умови / Н.І. Голова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2022. – Ч.ІІ. – № 1 (349). – С. 106-116.

2. Котловий С.А. Медіація у роботі. Актуальні проблеми соціальної сфери : [збірник статей учнів, студентів і викладачів за результатами конкурсних і кваліфікаційних досліджень / за заг. ред. Н.П. Павлик]. Житомир : Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2019. – Вид. 9. – С. 15-18.

3. Протас О. Медіація як технологія соціального супроводу дітей, які перебувають в складних життєвих обставинах / О. Протас // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2022. – Том 3. – Вип. 52. – С. 178-183.

УДК 364.2
Зайцев К.Г.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

ЗАГАЛЬНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВИМУШЕНИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ У ПРИЙМАЮЧИХ ГРОМАДАХ

Найбільш вдалою вважають наступну класифікацію моделей соціальної роботи в громаді: місцевого розвитку або розвитку територіальної громади (Local development or community development); соціального планування (Social Planning) та соціальної дії (Social Action), запропоновану Дж. Ротманом, завдяки якій змінилося уявлення про соціальну роботу в громаді та специфіку її організації.

«Ротманський» підхід до класифікації моделей соціальної роботи в громаді [2] описує й аналізує українська дослідниця Г.Слозанська [2, с. 154-157]. Місцевий розвиток або розвиток територіальної/ локальної громади як модель соціальної роботи в громаді фокусується на процесі створення і розбудови громади (community building) через залучення великої кількості її представників до процесу ідентифікації, вирішення власних проблем через налагодження і ведення ефективної комунікативної кампанії [2, с. 2-20]. Передбачає активну участь усіх її членів у суспільному житті, ініціювання змін та активізацію громадських рухів; вироблення і прийняття рішень, спрямованих на вирішення проблем і розвиток громади. До дієвих форм реалізації означеної моделі науковці [1, с. 171-177] відносять: соціальні й освітні проекти; діяльність гуртків, клубів за інтересами; створення наглядових, громадських, експертних рад, громадських організацій, комітетів, фондів розвитку громад; проведення зборів, дебатів, обговорень суспільно-важливих питань, громадських слухань тощо. Соціальні працівники в межах застосування означеної моделі виступають у ролі фасилітатора, вчителя, каталізатора, а клієнти є активними учасниками процесу вирішення проблем.

Соціальне планування як модель спрямована на налагодження взаємодії між соціальними агенціями; передбачає аналіз їх діяльності, постановку цілей і визначення пріоритетів, розробку і реалізацію соціальних програм, оцінку їх ефективності, мобілізацію ресурсів задля покращення якості і забезпечення доступності соціальних послуг в умовах територіальної громади [1]. При цьому, значна увага приділяється децентралізації самих послуг та підвищенню рівня відповідальності місцевих структур за їх надання. Означена модель є найбільш загальною в соціальній роботі в громаді. До методів залучення громадськості можна віднести: поглиблене інтерв'ю, вибіркові або суцільні опитування, робочі зустрічі та фокус-групи; при оцінюванні потреб і проблем мешканців громади – опитування, аналізу документів, соціальних

показників тощо; для оцінки ресурсів – визначити види соціальних послуг і диференціювати установи, які їх надають, оцінити якість їх роботи; для покращення умов життєіснування певної категорії населення – працювати над розробкою і реалізацією соціальних програм і проектів у громаді. При реалізації моделі «соціального планування» фахівець соціальної роботи в громаді виступає у ролі експерта, аналітика, координатора програм і проектів; клієнти виступають у ролі споживачів послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Семигіна Т. Моделі та форми громадської активності у територіальних громадах / Т. Семигіна, Д. Лиховид // Нова парадигма. – 2015. – №(128). – С. 171-177.

2. Слозанська Г.І. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах: дис. …д-р педагогічних наук : спец. 13.00.05 – Соціальна педагогіка (231 – Соціальна робота): захищена 2029-07-02; Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, 2019. – 687 с.

УДК 316.62-054.73

Кузьмін В.В.[1], Стрижак Г.В.[2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ СТИГМАТИЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Проблема стигматизації внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) набуває особливої актуальності в умовах сучасного воєнного конфлікту в Україні, оскільки вона відображає не лише соціальну, але й глибоко психологічну дезадаптацію осіб, змушених залишити свої домівки. Негативні стереотипи та дискримінаційні установки, що формуються як наслідок інформаційної пропаганди та соціальної поляризації, призводять до соціального маркування переселенців, що обмежує їх можливості для ефективної інтеграції в приймаючі громади. Стигматизація негативно впливає на психоемоційний стан, сприяє зниженню самооцінки та виникненню тривожних станів, що, у свою чергу, поглиблює соціальну ізоляцію та обмежує доступ до ресурсів, необхідних для професійного та освітнього зростання. Актуальність цієї проблематики посилюється зростанням числа ВПО, що змушує розробляти та впроваджувати комплексні заходи підтримки, спрямовані на

подолання негативних соціальних наслідків стигматизації та покращення умов для їхньої адаптації [1, с. 151].

Література поєднує теоретичні основи адаптації та стигматизації (E. Goffman, C. Rogers) із прикладними дослідженнями, присвяченими соціальній і психологічній підтримці ВПО в Україні в умовах війни після 2022 року (O. Kinash, N. Mogilova, O. Kostenko, UNHCR, IOM). Класичні праці, такі як «Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity» E. Goffmana та «On Becoming a Person» C. Rogersa, надають концептуальну базу для аналізу стигматизації та розвитку особистості ВПО. Натомість українські автори, зокрема O. Kinash, N. Mogilova та O. Kostenko, зосереджуються на практичних аспектах: психічному здоров'ї, соціальній інтеграції та адаптації в умовах воєнного стану. І. Шапошникова та І. Пристай досліджують стратегії інтеграції ВПО в територіальні громади, тоді як І. Цирковникова, К. Балян та Л. Лупійко аналізують психологічні метаморфози й адаптаційні виклики. Міжнародні джерела (UNHCR, IOM) доповнюють картину даними про масштаби переміщення та правові питання. Хоча література відображає багатогранність проблеми, бракує глибокого синтезу між теоретичними концепціями та сучасними емпіричними дослідженнями українських авторів [3; 4].

У сучасних умовах українського суспільства питання внутрішньої переміщеності набуває все більшої актуальності. Протягом останніх років, зважаючи на військовий конфлікт та інші кризові ситуації, значна частина населення змушена була покинути свої домівки та стати внутрішньо переміщеними особами. Цей процес супроводжується не лише економічними та соціальними викликами, але й має глибокий психологічний вимір, що особливо помітно у контексті стигматизації. Стигматизація ВПО виявляється у формі соціального маркування, дискримінаційних стереотипів та упередженого ставлення, що створює додаткові бар'єри для їхньої інтеграції та соціальної акомодації [4, p. 79].

Таким чином, аналіз кращих практик та міжнародного досвіду свідчить про необхідність комплексного підходу до інтеграції вимушених переселенців. Перенесення цих практик у українські реалії дозволить сформувати сприятливе середовище для соціальної та економічної адаптації ВПО, знизити рівень стигматизації та сприяти гармонійному включенню цих осіб у приймаючі спільноти. Науковий підхід до адаптації міжнародного досвіду дозволяє врахувати специфіку місцевих умов та розробити ефективні програми, які сприятимуть відновленню соціальної стабільності та психоемоційного благополуччя переселенців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В. Соціальна адаптація вимушено-переміщених осіб, які постраждали внаслідок військового стану / В.В. Кузьмін, М.О. Кузьміна, Г.В. Стрижак // Психологія та соціальна робота. – 2024. – Вип. 1(59). – С. 150-195.

2. Кузьміна М.О. Феномен розвитку професійної компетентності соціальних працівників у дослідженнях вітчизняних науковців / М.О. Кузьміна // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2020. – Вип. 2 (47). – С. 79-84.

3. Kuzmina M. Forecasting Career-And Competence Indicators of a Social Worker in the Context of Digital Transformations of the Society / M. Kuzmina et al. // SHS Web of Conferences. – 2021. – Vol. 100. – P. 1-7.

4. Vaniushyna O. Social and psychological prevention of professional burnout of social sphere employees under the conditions of the martial law / O. Vaniushyna et al. // Ad Alta. Journal Of Interdisciplinary Research. – 2024. – Vol. 14(01). – P. 78-81.

УДК 33.012.46-028.46"364"
Кузьміна М.О.
д-р філос. з соц. роб., доц. НУ «Запорізька політехніка»

НЕКОМЕРЦІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ У ЗОНАХ КОНФЛІКТУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА

Діяльність некомерційних організацій (НКО) у зонах конфлікту є однією з найактуальніших тем сучасного глобального дискурсу, оскільки такі зони стають епіцентрами гуманітарних, соціальних та економічних викликів. Світовий досвід свідчить, що в умовах гострих суспільних потрясінь та військових конфліктів роль НКО є не лише важливою, а й незамінною. Вони здатні оперативно реагувати на потреби населення, долати бюрократичні перепони та забезпечувати підтримку там, де державні інститути виявляються неготовими або неспроможними діяти ефективно.

Україна, зіштовхнувшись із військовою агресією, окупацією частини територій та масштабними гуманітарними викликами, наочно демонструє значення НКО у зоні конфлікту. З початку Революції Гідності, а згодом і під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації, вітчизняне громадянське суспільство проявило виняткову здатність до самоорганізації. Волонтерські рухи, благодійні фонди, правозахисні ініціативи та інші форми НКО фактично взяли на себе значну частину функцій, пов’язаних із забезпеченням соціальної стабільності, допомогою постраждалим, підтримкою армії, організацією гуманітарних коридорів і розв’язанням інших нагальних проблем.

Робота некомерційних організацій у зонах конфлікту зіштовхується з низкою суттєвих труднощів. Серед них – відсутність чіткої правової регламентації їхньої діяльності, обмежені фінансові ресурси, а також постійні ризики для життя волонтерів і працівників [1, с. 151].

До того ж важливим викликом залишається налагодження ефективної взаємодії з міжнародними донорами, місцевою владою, світовими гуманітарними організаціями, а також вплив НКО на формування національної політики, яка спрямована на підтримку постраждалих та відновлення територій після конфліктів [2, с. 169].

У міжнародній літературі часто наголошується на важливості координації НКО з місцевими громадами та урядами для підвищення ефективності їхньої діяльності. Водночас українська практика демонструє сильну залежність НКО від волонтерських ініціатив і обмеженість доступу до системного фінансування, що відрізняється від стабільних структур НКО у західних країнах. З початком повномасштабної війни в Україні у лютому 2022 року неурядовим організаціям довелося терміново адаптуватися до нової реальності. Змінилися географія їхньої діяльності, пріоритети, обсяги надання послуг і характер взаємодії з ключовими групами. Війна суттєво вплинула на всі аспекти функціонування НКО, висунувши перед ними нові виклики й завдання. Основні виклики, які постають перед НКО, охоплюють безпекові, операційні, правові, фінансові аспекти, а також особливості функціонування в різних географічних умовах.

Вивчення світового досвіду, зокрема діяльності НКО у таких країнах, як Ірак, Сирія, Афганістан, які пережили масштабні конфлікти, разом із аналізом української практики, відкриває можливість оцінити ефективність застосовуваних підходів. Це також дозволяє визначити шляхи для подальшого вдосконалення. У цьому контексті надзвичайно важливо зрозуміти, як підвищити результативність роботи НКО, створити умови для їхньої співпраці з державою та міжнародними партнерами і сприяти формуванню стійких механізмів взаємодії.

Отже, вивчення специфіки роботи НКО у зонах конфлікту є надзвичайно актуальним завданням. Воно передбачає дослідження їхньої ролі, аналіз викликів і кращих практик, що забезпечують ефективну соціальну підтримку, гуманітарну допомогу та відновлення громад, постраждалих унаслідок конфліктів. Аналіз міжнародного досвіду роботи НКО в країнах, що пережили конфлікти, таких як Німеччина, Польща, США, показує, що державна підтримка, чітке правове регулювання та фінансування є ключовими чинниками успішного функціонування організацій. Інструменти, які застосовуються за кордоном можуть бути ефективно адаптовані до українських реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В. Соціальна адаптація вимушено-переміщених осіб, які постраждали внаслідок військового стану / В.В. Кузьмін, М.О. Кузьміна, Г.В. Стрижак // Психологія та соціальна робота. – 2024. – Вип. 1(59). – С. 150-195.

2. Кузьміна М.О. Соціальне партнерство як інструмент підготовки соціального працівника у закладі вищої освіти / М.О. Кузьміна, О.П. Масюк, В.В. Кузьмін, І.В. Мєщан // Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2021. – Вип. 2(5). – С. 168-176.

3. Стадник А.Г. Соціальна робота в умовах конфлікту: підвищення ефективності персоналу НКО на прифронтових територіях / А.Г. Стадник, М.О. Кузьміна, А.В. Зеркаль, А.С. Садикіна, Є.М. Усатий // Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2024. – Вип. 101. – С. 33-38.

УДК 37.015.3:37.013.82]:376.04

Кузьміна М.О.[1], Гриневич Ю.С.[2]
[1] д-р філос. з соц. роб., доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ У ПРОЦЕСІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Проблема психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП), зокрема з інтелектуальними порушеннями, є однією з ключових у сучасній освітній практиці. Зростання кількості таких дітей у загальноосвітніх закладах, спричинене впровадженням інклюзивної освіти, вимагає створення ефективних підходів до їхньої підтримки. За даними ЮНІСЕФ, близько 10% дітей у світі мають особливі потреби, і значна їхня частка стикається з бар'єрами у навчанні та соціалізації через недостатню адаптацію освітнього середовища. В Україні інклюзивна освіта набула розвитку після ухвалення Закону «Про освіту» (2017 рік), однак практична реалізація стикається з проблемами: браком кваліфікованих кадрів, обмеженим доступом до сучасних технологій і низьким рівнем суспільної толерантності. Хронічний стрес, тривожність і соціальна ізоляція, які часто супроводжують дітей з ООП, погіршують їхній розвиток, що підкреслює необхідність комплексного супроводу. Водночас швидкий розвиток цифрових технологій (віртуальна реальність, адаптивні платформи) і соціальних кампаній відкриває нові можливості для подолання цих викликів. Актуальність дослідження

зумовлена потребою інтеграції теоретичних підходів, таких як екосистемний, із практичними інструментами для забезпечення повноцінного включення дітей з ООП у суспільство [1, с. 151].

Сучасні дослідження психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) спираються на роботи ключових науковців. Урі Бронфенбреннер у книзі «Making Human Beings Human: Bioecological Perspectives on Human Development» розробив екологічну модель розвитку, акцентуючи на впливі мікро-, мезо-, екзо-, макро- та хроносистем на дитину. Його підхід став основою екосистемного супроводу в інклюзивній освіті. Ричард Лернер у співавторстві з Віллісом Овертоном у «Handbook of Child Psychology and Developmental Science, Volume 1» підкреслює динамічність розвитку через взаємодію з середовищем, пропонуючи рамки для індивідуальних освітніх планів. Браян Літтл у «Who Are You, Really?» наголошує на персоналізації навчання через врахування мотивів дитини з ООП [2; 3].

Метою дослідження є вивчення сучасних підходів до організації психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) з акцентом на інтеграцію екосистемного підходу, інноваційних технологій і соціальної реклами. Дослідження спрямоване на розкриття теоретичних засад і практичних можливостей створення адаптивного освітнього середовища, яке сприяє розвитку та соціалізації таких дітей, а також на оцінку ефективності цифрових інструментів (адаптивних платформ, VR/AR, мультисенсорних середовищ) і соціальних кампаній у цьому процесі. Крім того, передбачається порівняння міжнародного досвіду (США, Канада, Норвегія, Фінляндія) з українськими практиками для визначення перспектив удосконалення інклюзивної освіти.

Ефективність соціальної реклами як інструменту впливу на громадську думку підтверджується низкою досліджень, проведених як в Україні, так і за кордоном. Зокрема, згідно з результатами соціологічних досліджень, проведених Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України, соціальна реклама на тематику інклюзивної освіти здатна істотно зменшити прояви стигматизації та дискримінації. Дослідження свідчать, що після перегляду відповідної соціальної реклами у 68% опитаних покращилося ставлення до дітей з ООП, а понад 70% зазначили, що готові підтримувати ініціативи, пов’язані з розвитком інклюзивної освіти.

Таким чином, соціальна реклама є важливим інструментом формування позитивного іміджу інклюзивного навчання, зменшення стигматизації та підвищення суспільної підтримки дітей з інтелектуальними порушеннями. Подальше дослідження цього напрямку дозволить удосконалити методики створення ефективних соціальних кампаній та посилити їхній вплив на сус-

пільство, що сприятиме розвитку інклюзивного навчання в Україні та світі загалом.

Дослідження сучасних підходів до психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній освіті показало, що ефективність цього процесу залежить від поєднання теоретичних засад, інноваційних технологій і соціальних інструментів. Системний підхід сприяє створенню адаптивного освітнього середовища, враховуючи взаємодію дитини з оточенням. Технології допомагають індивідуалізувати навчання та розвивати ключові навички, а соціальні ініціативи підвищують суспільну підтримку інклюзії. Міжнародний досвід підкреслює перспективність таких методів, тоді як в Україні потрібне їхнє ширше впровадження та вдосконалення умов, що сприятиме соціалізації дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В. Соціальна адаптація вимушено-переміщених осіб, які постраждали внаслідок військового стану / В.В. Кузьмін, М.О. Кузьміна, Г.В. Стрижак // Психологія та соціальна робота. – 2024. – Вип. 1(59). – С. 150-195.

2. Кузьміна М.О. Феномен розвитку професійної компетентності соціальних працівників у дослідженнях вітчизняних науковців / М.О. Кузьміна // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2020. – Вип. 2 (47). – С. 79-84.

3. Vaniushyna O. Social and psychological prevention of professional burnout of social sphere employees under the conditions of the martial law / O. Vaniushyna et al. // Ad Alta. Journal Of Interdisciplinary Research. – 2024. – Vol. 14 (01). – P. 78-81.

УДК 364.330:341.1]:658.1”364”

Кузьміна М.О.[1], Лоцман С.Л.[2]
[1] д-р філос. з соц. роб., доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ У ПРИФРОНТОВИХ РАЙОНАХ

Сфера соціальної роботи в сучасних умовах зазнає значного трансформаційного впливу, що зумовлено соціальними, економічними та гуманітарними викликами. Особливо це стосується підприємств, розташованих у прифронтових районах, де соціальні потреби працівників та їхніх родин стають гострішими через безпосередню близькість до конфліктної зони. Такі обста-

вини вимагають нових, нестандартних підходів до організації соціальної роботи, які б забезпечували як підтримку вразливих груп населення, так і стабільність функціонування підприємств [1, с. 80].

Зміна суспільних запитів, гуманізація соціальних процесів та зростання ролі держави в забезпеченні якості соціальних послуг створюють нові виклики для системи соціального захисту [2, с. 34]. Однак, гострота низки соціальних проблем, таких як психологічний стрес, втрата стабільності доходів чи доступу до базових ресурсів, підкреслює необхідність не лише традиційних рішень, а й впровадження інновацій. Ці інновації мають бути спрямовані на швидке реагування на кризи, інтеграцію новітніх технологій у соціальну роботу, а також на створення стійких моделей підтримки працівників. Водночас, обмеженість ресурсів, доступних підприємствам у прифронтових регіонах, ускладнює реалізацію традиційних підходів і змушує шукати нові способи забезпечення соціального захисту. Це підкреслює важливість інноваційних практик, які дозволяють більш ефективно використовувати наявні ресурси та сприяти подоланню соціальних викликів. У цих умовах виникає потреба у дослідженні таких підходів, їхньої ефективності та адаптації до специфічних умов прифронтових районів, що й визначає актуальність цієї проблеми.

Тож впровадження інновацій у соціальну роботу на підприємствах у прифронтових районах стає не лише важливим елементом підтримки соціальної стабільності, а й ключовим фактором у забезпеченні життєздатності підприємств і збереженні людського капіталу. Соціальна робота на підприємствах, розташованих у прифронтових регіонах, повинна відповідати викликам, які створює складна ситуація в цих районах. Тут важливо не лише реагувати на проблеми, але й створювати умови, які б допомагали працівникам почуватися захищеними, потрібними і мотивованими. Професійний розвиток працівників заслуговує на окрему увагу. Учасники трудових колективів, які через обставини втратили звичні можливості, можуть бути інтегровані в нові проєкти завдяки програмам навчання чи перепідготовки. Це не тільки дає можливість залишитися активним членом колективу, але й відкриває нові перспективи для зростання. Ще одним кроком до вдосконалення соціальної роботи є створення системи моніторингу результатів. Постійний аналіз впливу соціальних програм дозволяє не лише оцінити їхню ефективність, а й вчасно вносити зміни, щоб вони краще відповідали актуальним потребам. Така робота повинна бути не разовою, а постійною, щоб враховувати зміну ситуації в регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьміна М. О. Феномен розвитку професійної компетентності соціальних працівників у дослідженнях вітчизняних науковців / М.О. Кузьміна //

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2020. – Вип. 2 (47). – С. 79-84.

2. Стадник А.Г. Соціальна робота в умовах конфлікту: підвищення ефективності персоналу НКО на прифронтових територіях / А.Г. Стадник, М.О. Кузьміна, А.В. Зеркаль, А.С. Садикіна, Є.М. Усатий // Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2024. – Вип. 101. – С. 33-38.

УДК 316.62-058.862”364”

Кузьміна М.О.[1], Шеховцов О.В.[2]
[1] д-р філос. з соц.роб., доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСКЛЮЗІЯ ДІТЕЙ-СИРІТ В ТРАНСФОРМАЦІЙНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Під час війни в Україні діти-сироти опиняються у вкрай складних життєвих обставинах. Ситуація з сиротами та дітьми, позбавлених батьківського піклування, в Україні є складною та багатогранною, особливо на тлі тривалої війни в країні, яка триває з 2014 року [1, с. 152].

Крім того, існує значна кількість дітей, які фактично позбавлені батьківського піклування, але не мають відповідного юридичного статусу, відповідно до чинного законодавства України, батьки можуть зберегти свої права навіть якщо їхній контакт з дитиною є мінімальним – достатньо відвідати дитину в інтернатному закладі раз на півроку. Така ситуація створює проблеми, оскільки держава часто ухвалює рішення на користь батьків, а не в інтересах дитини, що поглиблює проблему соціального сирітства в Україні.

Психологічний контекст цієї проблеми полягає в тому, що діти-сироти часто переживають глибокі емоційні травми через втрату сім’ї й стабільного оточення, що часто призводить до розвитку тривожності, депресії і проблем з адаптацією. Особливо це відчувається в умовах війни, коли ці стани можуть загострюватися через постійний стрес і відсутність належної психологічної підтримки. Така нестабільність не тільки впливає на їхню емоційну рівновагу, але й формує в них відчуття соціально-психологічної ізоляції та недовіри до світу, що ускладнює їхню інтеграцію в суспільство.

Особливо складним є прийняття таких дітей українським суспільством, яке ще не до кінця готове впоратися з проблемою соціальної стигматизації.

Існуючі стереотипи часто є результатом недостатньої обізнаності і розуміння специфічних потреб дітей-сиріт, а також відсутності достатньої інформації про їхні можливості та потенціал. Для подолання цих бар'єрів необхідно впроваджувати програми, які б фокусувалися на зміні громадської думки, підтримці інтеграції і забезпеченні рівного доступу до можливостей для всіх дітей, незалежно від їхнього соціального статусу [2, с. 169].

Підводячи підсумки даного дослідження, варто наголосити, що соціально-психологічна ексклюзія дітей-сиріт в Україні досі знаходиться на низькому рівні. Втрата рідних і домівок внаслідок тривалої війни для багатьох з них супроводжується ще й додатковим рівнем соціальної ізоляції. Вони стають невидимими для суспільства, потрапляючи в прогалини державних і соціальних інституцій. Відсутність стабільної й ефективної підтримки й психологічної допомоги призводить до того, що діти не тільки не отримують базових умов для розвитку, але й втрачають можливість інтегруватися в нові громади. Багато з них відчувають себе чужими в школах і соціальних установах, не маючи нікого, до кого можна звернутися за допомогою, особливо в умовах кризових ситуацій, коли навіть, найпростіші послуги стають важкодоступними.

У теперішньому трансформаційному українському суспільстві війна змушує державу і громадськість переглядати ставлення до соціально-психологічної підтримки дітей-сиріт [3, p. 2]. Зростає потреба в розробці програм, які не просто надають матеріальну допомогу, але й враховують психологічні аспекти реабілітації й адаптації. Це стосується як роботи з травмами, спричиненими війною, так і соціальної інтеграції, яка потребує залучення досвідчених фахівців. Крім того, важливо впроваджувати практики, які дозволяють дітям-сиротам не почуватися «окремими» і «чужими» від інших, а відчувати, що вони є повноцінною частиною суспільства. Тільки так можна подолати глибоку соціально-психологічну ексклюзію, яка загрожує втратити ціле покоління. Також слід усвідомлювати, що обрана проблема значно загострилася внаслідок війни, коли велика кількість дітей опинилася без батьківського піклування. Однак відсутність комплексних досліджень щодо соціально-психологічної ексклюзії дітей-сиріт у поєднанні з іншими аспектами соціального виключення свідчить про необхідність більш ґрунтовного підходу до цієї проблематики. Подальші дослідження мають зосередитися на розробці ефективних заходів інтеграції таких дітей в українське суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмін В. В. Соціальна адаптація вимушено-переміщених осіб, які постраждали внаслідок військового стану / В.В. Кузьмін, М.О. Кузьміна,

Г.В. Стрижак // Психологія та соціальна робота. – 2024. – Вип. 1(59). – С. 150-195.

2. Кузьміна М.О. Соціальне партнерство як інструмент підготовки соціального працівника у закладі вищої освіти / М.О. Кузьміна, О.П. Масюк, В.В. Кузьмін, І.В. Мєщан // Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2021. – Вип. 2(5). – С. 168-176.

3. Kuzmina M. Forecasting Career-And Competence Indicators of a Social Worker in the Context of Digital Transformations of the Society / M. Kuzmina et al. // SHS Web of Conferences. – 2021. – Vol. 100. – P. 1-7.

УДК 364.3:355.48
Новак Т.О.
старш. викл., асп. НУ «Запорізька політехніка»

МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В РЕГІОНАХ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ

Повномасштабне військове вторгнення Росії на територію України з 2022 року кардинально трансформувало контекст функціонування системи соціальної роботи, особливо в регіонах, які зазнали значних людських і матеріальних втрат. Соціальні служби стикаються з необхідністю терміново адаптувати управлінські моделі до нових реалій, аби забезпечити ефективне реагування на критичні потреби населення.

Актуальність модернізації управлінських рішень зумовлена зростанням масштабів соціальних викликів: внутрішнє переміщення мільйонів осіб, зростання рівня вразливості соціальних груп, зруйнована інфраструктура, дефіцит ресурсів. За таких умов традиційні механізми менеджменту соціальної роботи виявляються малоефективними, що потребує переосмислення управлінських підходів, процедур прийняття рішень та механізмів реалізації програм соціальної підтримки [1].

Модернізація управлінських рішень у цій сфері має ґрунтуватися на принципах:

1. Гнучкість та адаптивність – швидка реакція на зміни, оперативне коригування планів і впровадження нових форм допомоги, таких як мобільні соціальні групи і онлайн-сервіси.

2. Міжсекторальна взаємодія – тісна співпраця державних органів, місцевої влади, громадських організацій, бізнесу та міжнародних фондів для комплексного покриття потреб постраждалого населення.

3. Цифровізація процесів – використання цифрових технологій для оптимізації обліку послуг, автоматизації заявок та забезпечення прозорості допомоги в реальному часі.

4. Децентралізація ресурсів і повноважень – передача функцій на місцевий рівень для швидшого реагування на локальні потреби і використання доступних ресурсів [2].

До перспективних напрямів трансформації управлінських практик варто віднести:

– впровадження кризового менеджменту в діяльність соціальних установ;

– розробку інноваційних форматів кейс-менеджменту для роботи з ВПО, сім'ями військових, постраждалими від бойових дій;

– посилення ролі місцевих ОМС у координації гуманітарної допомоги;

– формування нових моделей партнерства з неурядовими організаціями, волонтерськими ініціативами, міжнародними донорами [3].

У регіонах, що постраждали від війни, зростає потреба у формуванні спеціалізованих управлінських рішень щодо реінтеграції ветеранів, підтримки родин загиблих, відновлення доступу до соціальних послуг у громадах, які зазнали окупації чи руйнування. Особливого значення набуває кадрове оновлення сфери, підвищення кваліфікації соціальних працівників в умовах воєнної й поствоєнної кризи. Отже, модернізація управлінських рішень у системі соціальної роботи в умовах війни є ключовою передумовою ефективного соціального реагування та стійкого розвитку постраждалих регіонів. Формування нової якості управління у сфері соціальної роботи передбачає стратегічне бачення, інституційну мобільність та акцент на людський капітал як головну цінність відновлюваного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про соціальні послуги [Електронний ресурс] : Закон України : [прийнятий Постановою Верховної Ради України № 4017-IX від 17 січня 2019 р.: станом на 10 жовтня 2024 р.]. – Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/T192671 (дата звернення 09.04.2025).

2. Деякі питання реалізації експериментального проекту з тимчасового розміщення та підтримки деяких категорій осіб з числа внутрішньо переміщених осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах [Електронний ресурс] : Постанова [прийнята Кабінетом Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1555.]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-2024-%D0%BF#Text (дата звернення 10.04.2025).

3. Соціальні послуги в умовах війни : нові зміни та виклики. Лабораторія законодавчих ініціатив [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://parlament.org.ua/analytics/soczialni-poslugy-v-umovah-vijny-novi-zminy-ta-vyklyky/ (дата звернення 10.04.2025).

УДК 364.62 : 65.015.3
Серга Т.О.
канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМА ОЦІНЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЩО НАДАЮТЬ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ, В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

В сучасній соціальній сфері досить складною є проблема розробки системи вимірювання діяльності, оскільки її специфікою є неможливість «об'єктивізувати» соціальну послугу, зафіксувати її, розділити процеси «виробництва» послуг від їх споживання тощо. Суттєвою складовою системи вимірювання та оцінки діяльності в сфері надання різноманітних соціальних послуг, за допомогою якої можна отримувати об'єктивні дані щодо результативності, ефективності та інших показників дієвості тієї чи іншої соціальної програми та/або організації, є блок оцінки персоналу. Оцінка персоналу – це цілеспрямований процес встановлення відповідності якісних характеристик персоналу (здібностей, мотивації, рис та якостей особистості тощо) вимогам посади, робочого місця [1]. Проблема оцінювання персоналу має юридичні, економічні, психологічні, соціально-психологічні та соціологічні аспекти. Однак, на разі не можна упевнено стверджувати, що дане питання є достатньо розробленим, особливо стосовно таких досить нових видів професійної діяльності, як соціальна робота та соціальна педагогіка, в межах яких, власне, і надаються різні види соціальних послуг.

Виходячи із сучасних досліджень вказаної проблематики, у загальному вигляді система оцінювання персоналу складається із чотирьох блоків:

1) зміст оцінки, об'єкт аналізу, конкретні якості людини, її поведінка, результати її праці;

2) система критеріїв оцінки та їх вимірювання;

3) система способів, методів та інструментів оцінювання;

4) процедура оцінювання: визначається порядок оцінювання, місце проведення, суб'єкти оцінювання, технічні та організаційні засоби, що використовуються під час оцінювання персоналу [2, с. 152].

Залежно від цілей та завдань оцінювання в окремих організаціях використовують різні види оцінок персоналу. Їх класифікують за багатьма ознаками. За змістом оцінки можуть бути частковими, коли оцінюють лише певні якості виконавця чи рівень виконання роботи, та комплексними, коли

оцінюють в комплексі ділові та особистісні якості, трудову поведінку, результати діяльності. За регулярністю проведення процесу оцінювання оцінки поділяються на такі, що одержуються постійно з певною періодичністю – раз у півроку, у рік, у два роки; епізодичні оцінки, які зумовлені певним етапом (завершенням випробувального терміну, пересуванням по службі, заходами дисциплінарної відповідальності тощо). Залежно від періоду оцінювання оцінку поділяють на поточну, підсумкову і перспективну. Залежно від критеріїв оцінювання виокремлюють кількісну оцінку, якісну, часових орієнтирів, аналітичне оцінювання (зведення всіх оцінок за всіма критеріями). За системністю оцінювання використовують такі оцінки: системні, коли задіяні всі блоки системи оцінки; безсистемні, коли оцінювач має право вибирати критерії, методи, способи, інструменти, процедуру оцінювання. За суб'єктом оцінювання розрізняють оцінку працівника його керівником, колегами, клієнтами, підлеглими або всебічну, так звану «360-градусну оцінку», що враховує в комплексі всі перелічені оцінки.

Крім того, суб'єктом оцінки може бути і сам оцінюваний. Тоді йдеться про самооцінку, або внутрішню оцінку персоналу. Інформацію про внутрішню оцінку, тобто самооцінку трудових зусиль, дає проведення мотиваційно-оцінкового моніторингу. Поєднання внутрішньої та зовнішньої оцінок персоналу дає змогу повніше реалізувати орієнтуючу та стимулюючу функції оцінки [2, с. 152-153]. За професійно-функціональною структурою є такі види оцінки: оцінка робітників; оцінка службовців (фахівців); оцінка керівників. Останній поділ має велике значення, оскільки суттєво впливає на вибір критеріїв, методів і процедур оцінювання. Найповніше система оцінювання персоналу проявляється в комплексній оцінці працівника, яку можна розробляти за всіма категоріями персоналу організації.

В проблемі оцінювання персоналу важливим аспектом є визначення індикаторів, які використовуються для характеристики працівників (а, отже, і для оцінювання якості їх роботи):

1) рівень професійної кваліфікації, офіційно підтверджений відповідними документами (освітньо-кваліфікаційний рівень, тривалість, частота та умови підвищення кваліфікації, участь у тренінгах, проектах тощо);

2) рівень професійної компетентності (сукупність знань, умінь та навичок, необхідних працівникові для належного виконання професійних обов'язків, записаних у його посадовій інструкції, стаж роботи в даній сфері тощо);

3) особистісні та комунікативні характеристики (відповідні професійні риси та якості особистості).

В залежності від специфіки виконуваної роботи по наданню соціальних послуг можуть застосовуватись й інші показники. Наприклад, – рівень завантаження фахівців (кількість клієнтів/справ на одного працівника); показники

згуртованості групи, вміння роботи в команді та особливості групової динаміки тощо. Загалом, серйозні наукові доробки щодо оцінки кадрів і персоналу організацій з'явились приблизно у 60-ті роки XX сторіччя. Досвід розробки та апробації різноманітних сучасних систем оцінювання персоналу для організацій засвідчив перевагу вже згаданого «комплексного підходу» оцінки кадрів, започаткованого Б.Г. Ананьєвим. Суть цього підходу полягає у застосуванні системи взаємозалежних та взаємодоповнюючих соціальних, соціально-психологічних та особистісних показників. Зазначена комплексна система лежить в основі багатьох існуючих методів оцінки персоналу, які умовно об'єднані у такі групи: кількісні; якісні; комбіновані.

Дослідник Н.І. Кривоконь пропонує свою модифікацію методики комплексної оцінки, шляхом самостійного складання переліку основних значущих для персоналу даної організації/проекту показників, а також визначення ваги кожного з цих показників в межах функціональних обов'язків кожного з рівня працівників.

Перевагами такого способу оцінки персоналу є адаптація до цілей та умов конкретної організації, врахування особливостей специфіки соціальної агенції, використання особистісного підходу до оцінки кожного працівника, можливість отримувати досить об'єктивні дані, що можуть бути співставлені між собою тощо. Результати, отримані в ході такої оцінки персоналу, можуть використовуватись як при проведенні традиційної атестації, так і виступати самодостатньою інформацією, наприклад, для складання рейтингу працівників установи, або ж в інших випадках.

Схема створення системи оцінки персоналу у вигляді послідовних кроків та рекомендацій до їх впровадження виглядає наступним чином:

1. Визначення переліку показників (характеристик), значимих для оцінки працівників Вашої організації/проекту.
2. Визначення ваги кожного з показників для даної організації/проекту.
3. Узгодження шкали оцінки.
4. Оцінювання працівника та визначення результатів оцінки.

В залежності від завдань оцінювання (наприклад, здійснити порівняльну оцінку декількох працівників, скласти рейтинг працівників відділу тощо) побудувати зведену таблицю [1]. Автор методики зазначає, що запропонований метод оцінки може застосовуватись у поєднанні з іншими кількісними, якісними чи комплексними методами оцінювання персоналу, або і як окремий спосіб, що дасть змогу виміряти рівень професійності персоналу в ході надання соціальних послуг конкретної організації незалежно від її підпорядкування чи форм власності.

Але ж найбільш прогресивним підходом до оцінювання персоналу соціальних агенцій вважаємо компетентністний підхід. Набуття компетент-

ностей можна представити як процес формування професійної культури для досягнення мети в професійному вихованні кадрів.

На сьогодні розроблено багато компетентністних моделей, наприклад п'ятирівнева модель ієрархії компетентностей працівників О.О. Петренко, що включає професійні, соціальні, ділові, особистісні та управлінські компетентності.

Реалізація цієї моделі передбачає проходження таких етапів:

1. Формулювання ключових компетентностей, необхідних в певній сфері.

2. Попередня оцінка робочих місць та аналіз професій з метою отримання інформації для розробки моделей компетентностей за посадами (професіями).

3. Розробка моделей компетентностей працівників за посадами (професіями).

4. Ділове оцінювання персоналу (доцільне застосування методів «360 градусів» та «assessment-центру»).

5. Прийняття управлінських рішень за результатами оцінювання стосовно навчання, планування кар'єрного розвитку, формування кадрового резерву та мотивації працівників.

6. Розробка та впровадження заходів для реалізації розробленої моделі компетентностей на практиці.

7. Визначення економічної та соціальної ефективності від упровадження моделі компетентностей, аналіз навчання та розвитку працівників [3, с. 218].

Отже, використання моделі компетентностей шляхом комплексної оцінки з використанням методів «360 градусів» та «assessment-центру», дозволяє визначати не тільки поточні, а й перспективні компетентності, що сприяє підвищенню результативності процесу планування напрямків для навчання, формування кадрового резерву та кар'єрного просування працівників соціальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кривоконь Н.І. Оцінка персоналу організацій, що надають соціальні послуги в Україні як складова системи вимірювання діяльності соціальних установ / Н.І. Кривоконь // Вісник Харківського Національного університету ім. В. Каразіна. Серія: Психологічні науки. – 2008. – № 807. – Вип. 40. – С. 197-202.

2. Управлінські аспекти соціальної роботи: курс лекцій / М. Ф. Головатий (кер. авт. кол.), М. П. Лукашевич, Г. А. Дмитренко та ін. – К. : МАУП, 2004. – 368 с.

3. Петренко О. О. Застосування методів «360 градусів» та «assessment-центру» для оцінки фахівців за компетентностями / О.О. Петренко // Проблеми економіки. – 2015. – № 4. – С. 216-221.

УДК 355.018 : 173.7
Серга Т.О.[1], Баршацький І.В.[2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ ВІЙНИ НА СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ

Війна – це не лише вибухи та зруйновані міста. Це глибокі зміни у внутрішньому світі кожної людини, зокрема в її родині. З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну мільйони українців зіткнулися з реальністю, яка кардинально змінила структуру та динаміку сімейних відносин. Деякі родини були змушені розлучитися на роки, інші – втратили близьких назавжди. Проте водночас багато українських родин стали міцнішими, об'єднаними спільним болем і бажанням вистояти.

Одним із найбільших викликів війни стала фізична розлука. Чоловіки, які пішли боронити Україну, залишили вдома дружин, дітей, батьків. Жінки з дітьми були змушені виїхати за кордон або в більш безпечні регіони країни. Це призвело до того, що сім'ї почали жити в умовах постійної невизначеності, часто спілкуючись лише через відеозв'язок. Такі обставини накладають величезний психологічний тиск: виникають почуття провини, страху, ревнощі, недовіри. Окремо слід згадати про дітей, які виростають без одного або обох батьків. Для них війна – це не лише сирени, а й порожнє місце за столом, відсутність родинного тепла, до якого вони звикли. Деякі діти змушені швидко дорослішати, допомагаючи мамі чи бабусі, виконуючи обов'язки, які раніше були не для їхнього віку.

Війна змінила традиційні ролі у багатьох українських родинах. Жінки взяли на себе відповідальність за прийняття рішень, забезпечення побуту, виховання дітей – не лише у тилу, а й у військових умовах. З іншого боку, чоловіки, які служать у ЗСУ або ТрО, часто відчувають емоційне відчуження від своїх родин через неможливість бути «присутніми» в щоденному житті. Це породжує нову модель сімейної динаміки, яка потребує адаптації та взаєморозуміння. Попри це, солідарність часто стає ключовим словом. Родини, що витримали втрати та випробування, часто виявляють вражаючу стійкість і взаємну підтримку. Спільні цінності, як-от любов до України, віра в перемогу, турбота про дітей, – цементують сімейні узи.

Одним із найглибших аспектів впливу війни є психологічна травма. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривожність, депресія – усе це стало частиною повсякдення багатьох українців. Військові, які повертаються додому, не завжди здатні одразу адаптуватися до мирного життя. Їхні родини не менш потребують психологічної підтримки – вони часто не знають, як правильно реагувати, як допомогти.

Так само діти, які пережили обстріли, втрату домівки чи переїзд у чужу країну, нерідко стикаються з емоційною нестабільністю. Тому психологічна реабілітація всієї родини є надзвичайно важливою, аби уникнути поглиблення кризи у стосунках. Попри всі труднощі, сім'я залишається основним джерелом емоційної опори. У найважчі моменти саме рідні здатні дати ту підтримку, яка не під силу навіть найкращим психологам. Багато родин розвивають нові традиції, які допомагають зберегти зв'язок – щотижневі дзвінки, листи, спільні онлайн-обіди, молитви.

Крім того, війна часто розкриває істинну глибину почуттів. Люди частіше зізнаються у коханні, не відкладають важливих рішень, роблять пропозиції шлюбу навіть під гуркіт артилерії. Така інтенсивність життя змушує переоцінити пріоритети – і для багатьох це стає початком нового етапу у стосунках. Війна змінює все, що ми знали про звичне життя. Але саме в цей час стає зрозуміло, наскільки важливими є близькість, підтримка, любов і розуміння в родині. Українські сім'ї сьогодні проходять через суворе випробування, та водночас демонструють приклади великої сили та людяності. І саме ця внутрішня єдність стане тією основою, на якій ми збудуємо мирне, вільне майбутнє.

УДК 159.962.7
Серга Т.О.[1], Квітка О.А.[2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ЖИТТЄВА КРИЗА ОСОБИСТОСТІ ЯК ФАКТОР ЗАЛУЧЕННЯ У ДЕСТРУКТИВНІ КУЛЬТИ

«Життєва криза» визначається як кризовий стан, який виникає, коли особистість стикається із фрустраційною ситуацією та не має відповідних ресурсів, або суб'єктивно сприймає, що немає ресурсів, для її подолання, отже, людина не може ефективно впоратися з важливою життєвою проблемою [3, с. 114]. Згідно існуючих наукових класифікацій життєвих криз особистості (Анциферова Л.І., Виготський Л.С., Василюк Ф.Є., Донченко Е.О., Титаренко Т.М.) можна виокремити: вікові (нормативні кризи); за критерієм

тривалості: мікрокризи, короткочасні, довготривалі; за критерієм результативності: конструктивні, деструктивні; за діяльнісним критерієм: криза операційного аспекту життєдіяльності, криза мотиваційно-цільового аспекту, криза смислового аспекту; за критерієм детермінованості: кризи, викликані інтрапсихічними чинниками, кризи, викликані ситуаційними чинниками; за критерієм складності: прості кризи, викликані однією подією, багатовимірні кризи, що торкаються майже всіх аспектів індивідуального життя людини [1].

Аналіз природи виникнення і перебігу життєвої кризи показує, що:

1) життєва криза виникає як емоційна реакція людини на загрозливу ситуацію, коли виникають суттєві перешкоди у процесі досягнення життєво важливих цілей, котрі неможливо подолати звичним способом;

2) криза може виникнути в умовах, які зовні виглядають в цілому нормально, але існують ситуації, які є кризовими для всіх або більшості людей.

Наслідки переживання криз можуть бути негативними й позитивними.

Криза – це водночас і загроза для особистості, і можливість для росту.

Одним із негативних наслідків переживання особистістю тієї чи іншої кризи є залучення у деструктивні культи (секти). Найбільш небезпечними вважають кризу підліткового віку (факторами ризику є недостатній життєвий досвід і відповідальність за власні вчинки поряд із тяжінням до знайдення простих відповідей на складні запитання) та період пізньої зрілості (актуалізація потреби в інтеграції життєвого досвіду, набутті відчуття значущості). Кризи викликані зовнішніми обставинами – це ситуації зміни переконань і переоцінки цінностей, що зумовлює стан хаосу, на який легко накладається ідеологія секти. Додатково до факторів, які свідчать про потенційну небезпеку для людини бути залученою до деструктивного культу, належать також тривожність, репродуктивність мислення, довірливість, неактуалізованість особистості.

Аналізуючи мотивацію вступу до секти психологи звертають увагу на відчуття втрати сенсоутворюючих позицій власного «Я», що розвивається, з гіпертрофованою рефлексією; на мотивацію подолання наростаючого відчуття відгородженості від реального світу і спроби знайти магічний шлях до духовної досконалості [4, с. 45]. Метою будь-якої секти є контроль свідомості, який має на увазі владу не тільки над ухваленням рішень членами секти, а й над їхніми думками та відчуттями, над їх особою. Контроль над свідомістю встановлюється шляхом зміни ідентичності й нав'язування стереотипів поведінки і мислення. Найсильнішою технікою контролю свідомості, яку використовують секти, є індоктринація різноманітних страхів та фобій. Механізм деформації особи під час потрапляння в секту є фактичною дезінтеграцією образу «Я», що виріс природним чином. Відбувається насильницька заміна його штучно сформованим «псевдо-Я». Суть цього нового образу – бути керованим. Фактично така жертва зупиняється у своєму ро-

звитку. Людина починає жити поза особистою історією, поза світом реальних взаємодій із навколишніми суб'єктами.

Принципи впливу всіх сект на людину мають спільний характер:

1) ідеологія секти побудована з урахуванням трьох людських потреб – потреби у спільності, структурованості та значущості;

2) найбільш вразливими до залучення у секти є люди в період переживання онтогенетичних або спричинених зовнішніми обставинами криз, а секти забезпечують «полегшення переживання» криз;

3) сектанти характеризуються наявністю притаманних рис та властивостей, зокрема, – це відсутність відповідальності за власні вчинки та інфантильність [2].

Типові проблеми жертв деструктивних культів свідчать про посттравматичний стресовий розлад, який переживають останні, та включають вкрай порушену ідентичність, приступи паніки, тривоги, провини, депресію, психосоматичні симптоми, відчуття втрати довіри до світу поряд із переживанням насильства над душею. Консультування жертв деструктивних культів являє собою в більшій мірі інформаційну терапію. Основна мета роботи – відновлення у жертви критичності, посилення вільного волевиявлення. Серед окремих методів роботи застосовуються такі: турбота про задоволення природних потреб; відновлення часової перспективи; техніки когнітивної психотерапії, спрямовані на перевірку реальності, серед яких обговорення таких питань; різні форми соціально-психологічного тренінгу, соціальна реабілітація).

Таким чином, деструктивний вплив культового мислення на духовно-психологічні процеси особистості найбільше проявляється в період так званих особистісних криз людини. Саме ці життєві періоди найчастіше використовують лідери деструктивних культів для поповнення адептами. На вирішення проблем негативного впливу «сектанства» спрямовані різноманітні підходи та методи соціальної реабілітації та психологічного відновлення людей, які стали жертвами деструктивних культів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Байєр О.О. Життєві кризи особистості: навчальний посібник. – Дніпро : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. – 244 с.

2. Гридковець Л. Деструктивний вплив культового мислення на духовно-психологічні процеси особистості в період особистісних криз // Українська асоціація християнської психології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://christian-psychology.org.ua/psy-individ/4352-destruktivniy-vpliv-kultovogo-mislennya-na-duhovno-psihologchn-procesi-osobistost-v-perod-osobistsnih-kriz.html (дата звернення: 02.04.2025).

3. Петрук Н. Ю. Концептуальне обгрунтування понять «життєва криза» та «кризові ситуації» у соціально-психологічних дослідженнях / Н.Ю. Петрук // Наукові записки. Серія: Психологія. – 2024. – Вип. 1 (3). – С. 108-115.

4. Черезова І. Психологія життєвих криз особистості (курс лекцій) : навчальний посібник / І. Черезова. – Бердянськ : Вид-во БДПУ, 2021. – 110 с.

УДК 314.5 : 173.022.1

Серга Т.О.[1], Явон В.М.[2]
[1] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОНЯТЬ «СІМ'Я», «ШЛЮБ» ТА «ШЛЮБНІ УСТАНОВКИ»

Поняття сім'ї та шлюбу посідають важливе місце в соціальних науках, оскільки відображають основи міжособистісних взаємин, соціального порядку та культурних норм. У науковій літературі існують різні підходи до визначення цих понять, що зумовлено як історичним розвитком суспільства, так і змінами у світогляді людей щодо інституту сім'ї.

Насамперед слід зазначити, що поняття шлюбу і сім'ї не є тотожними. Хоча вони тісно взаємопов'язані, шлюб виступає лише однією з форм соціального зв'язку, яка може слугувати основою для створення сім'ї. Сім'я ж – це соціальна група, що об'єднана спільністю побуту, емоційними зв'язками, обов'язками та відповідальністю між її членами. Таким чином, поняття сім'ї є ширшим, ніж поняття шлюбу. У деяких випадках сім'я може існувати і без офіційного шлюбу (наприклад, у випадку співжиття або виховання дитини одним із батьків).

Як соціальний інститут, сім'я характеризується сукупністю соціальних норм, санкцій і зразків поведінки, що регламентують взаємини між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми. Ці норми включають моральні, правові, етичні та культурні елементи, які визначають очікувану поведінку членів сім'ї. Завдяки цьому сім'я забезпечує соціалізацію нових поколінь, підтримку емоційного зв'язку та збереження культурних традицій.

Шлюб, у свою чергу, розглядається як формальний контракт між чоловіком і жінкою, що офіційно фіксує їхні стосунки. У правовому розумінні – це юридичний акт, що закріплює права й обов'язки подружжя, а також створює правові підстави для народження та виховання дітей. У соціологічному аспекті шлюб розглядається як механізм, що забезпечує впорядкування відносин між статями, стабілізацію соціального порядку та продовження роду.

В контексті феноменів шлюбу та сім'ї особливої уваги заслуговує поняття «шлюбно-сімейні установки» – це індивідуальні позиції та переконання особистості стосовно шлюбу та сім'ї в цілому, які формуються в процесі соціалізації, під впливом власного досвіду, спостережень, виховання та культурних моделей. Установки визначають рівень готовності особи до створення сім'ї, вибір партнера, ставлення до розподілу ролей у сім'ї, народження дітей тощо. Вони базуються на баченнях людини щодо подружнього життя, а також на її очікуваннях і ціннісних орієнтаціях.

Сучасна молодь демонструє широкий спектр шлюбно-сімейних установок – від традиційних, з орієнтацією на ранній шлюб, багатодітність і патріархальну модель сім'ї, до модернізованих, у яких акцент робиться на самореалізації, гендерній рівності, фінансовій стабільності та особистісній автономії. Ці установки можуть істотно впливати на тенденції у сфері шлюбності, народжуваності та стабільності сімейних зв'язків.

Якщо конкретизувати, то шлюбні установки сучасної української молоді зазнають значних трансформацій під впливом соціально-економічних змін, культурних тенденцій та особистісних пріоритетів. Дослідження свідчать про зростання віку вступу в перший шлюб: середній вік для жінок становить 25 років, для чоловіків – майже 28 років. Ранній шлюб (до 18 років) стає рідкісним явищем, складаючи лише близько 1 % випадків [1].

Попри відкладення офіційного шлюбу, молодь високо цінує інститут сім'ї. Значна частина молодих людей вважає офіційно зареєстрований шлюб важливим, проте зростає толерантність до альтернативних форм співжиття, таких як цивільний шлюб. Молодь прагне краще пізнати партнера до офіційного оформлення стосунків, що свідчить про усвідомлений підхід до створення сім'ї [2, с. 23].

Гендерні відмінності також впливають на шлюбні установки. Дослідження показують, що чоловіки та жінки можуть мати різні уявлення про сімейне життя, зумовлені як особистим досвідом, так і сімейним середовищем, у якому вони виховувалися [3, с. 93].

Загалом, сучасна українська молодь демонструє прагматичний підхід до шлюбу та сім'ї, поєднуючи традиційні цінності з сучасними реаліями. Вони прагнуть до стабільних і гармонійних стосунків, водночас враховуючи особистісний розвиток і кар'єрні амбіції.

Отже, у науковому середовищі існує множинність підходів до розуміння шлюбу, сім'ї та шлюбно-сімейних установок, однак усі вони сходяться в одному: ці феномени є ключовими для збереження суспільної стабільності, передачі культури та формування особистості. Шлюб – це інституційна основа сім'ї, тоді як сім'я – це складна соціальна структура, яка виходить за межі шлюбного зв'язку. Шлюбно-сімейні установки, в свою чергу, формують той

соціальний ґрунт, на якому ґрунтуються особистісні рішення щодо створення або уникнення сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваль Л. Шлюбний вік «подорослішав» на рік: науковці висловилися з приводу законопроекту, за яким планується підвищити мінімальний шлюбний вік в Україні // Урядовий кур'єр. – 10 грудня 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/shlyubnij-vik-podoroslishav-na-rik/ (дата звернення: 03.04.2025).

2. Денисовець Т. Дослідження ціннісних установок молоді на шлюб і сімейне життя / Т. Денисовець, І. Денисовець, Н. Пивовар, О. Квак // Педагогічні науки. – 2022. – Вип. 79. – С. 22-27.

3. Дзюбенко О. Гендерні відмінності в уявленнях про сімейне життя у студентів із повних та розлучених родин / О. Дзюбенко // Наука і освіта. – 2018. – № 3. – С. 92-98.

УДК 316.4 : 342.7

Таран В.О.[1], Сердюк О.І.[2]
[1] д-р філос. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»
[2] асп. НУ «Запорізька політехніка»

ПОПУЛІЗМ В КОНТЕКСТІ ПРОТИСТОЯННЯ ДЕМОКРАТІЇ ТА АВТОРИТАРИЗМУ

Аналізуючи тенденції розвитку сучасного суспільства, що характеризує вектор формування моделі його майбутнього, вчені все більше уваги приділяють феномену популізму, який перетворився на надзвичайно впливову складову соціально-політичного процесу. Про це свідчить динаміка зміни кількості урядів у світі з популістськими політичними акторами, яких тільки за останні 15 років стало вдвічі більше [2, с. 70]. Свідченням такої популярності стало визнання у 2017 році Кембриджським словником «популізму» – словом року – через вибори в Сполучених Штатах, на яких переміг Дональд Трамп. Згідно із кембриджським словником, популізмом називають політичні ідеї та дії, які спрямовані на отримання підтримки від звичайних людей, яким дають те, що вони потребують [9].

Сьогодні популізм активно розглядається в контексті глобальної проблеми протистояння авторитаризму і демократії. Суперечлива природа популізму дозволяє йому позитивно впливати як на демократичні, так і авторитаристські тенденції в політичному житті суспільства. Особливої гостроти цей аспект популізму набуває в сучасній Україні, де спостерігається поси-

лення позицій авторитаризму всупереч конституційно закріпленому демократичному устрою держави.

Треба відзначити, що осердя популістської ідеї, а саме прагнення популістів репрезентувати волю народу, є демократичним за своєю природою і походження. Його навіть називають супутником політичної свободи та демократії (І.Кіянка) [3, с. 310]. Саме на вказують рух за надання загального виборчого права наприкінці XIX – впродовж XX століття, за покращення умов праці та життя робітників, жіночий та екологічний рухи – усі вони черпали свою «енергію» із потужного популістського меседжу, який ефективно об'єднував інтереси величезної кількості людей, протиставляючи їх консервативним елітам. Однак, родовий зв'язок популізму з демократією зовсім не означає послідовність такого зв'язку. Адже популізм також здатний сприяти ерозії демократичних інститутів та процедур (С. Хоул, П. Кенні, 2018), представляти загрозу для цінностей Правової держави [7]. Піппа Норріс (Pippa Norris, 2018) вдається до більш категоричного висловлювання, коли поряд зі спорадичними і випадковими терористичними атаками на внутрішній території саме зростання рівня популістських настроїв розглядає найбільшою загрозою для західних ліберальних демократій.

Досліджуючи цей аспект даного феномена, М.Рогожа зазначає, що «популізм є явищем політичної культури, яке спирається на демократичні принципи і традиції, узурпуючи їх і нехтуючи важелями, що врівноважують їх» [6, с. 57]. Природа такої узурпації має досить чіткі підстави для свого прояву. Як свідчить соціально-політичний досвід, намагання застосувати форму прямої демократії через усунення представницьких інституцій, приховує в собі певну небезпеку. Адже, з одного боку, пряма демократії реалізує волю більшості, але, з іншого, – тут спостерігається обмеження у плюралістичних суспільствах прав соціальних меншин, які позбавляються своїх представницьких органів [4].

Більш ґрунтовано це пояснюється через аналіз особливостей сучасних ліберальних демократій, де демократичні принципи доповнюються ліберальними, які поєднують конституціалізм (систему стримувань і противаг) і верховенство права (захист індивідуальних прав та прав меншин). Між ліберальними же та демократичними принципами існує певна внутрішня напруга. Ліберальні покликані обмежити владу більшості та забезпечити індивідуальну свободу. Водночас принцип народовладдя передбачає рівний доступ громадян до політичної участі у самоврядуванні та можливість впливу на напрямок державної політики. Під кутом зору ліберальної демократії політична воля, яка виникає в результаті демократичного процесу, має бути обмежена ліберальними принципами. Таким чином, для ліберальної демократії центральне значення мають система стримувань і противаг, верховенство права, права людини та права різного роду меншин – від мовних до сексуальних, що

накладає обмеження на правління більшості» [8, с. 74]. Саме акцентуючи увагу на даному аспекті суперечності всередині ліберальної демократії, ряд дослідників прямо вказують на невідповідність популізму принципам демократії.

Ще однією причиною відхилення популізму від демократичних принципів є трансформаційні процеси всередині самого цього явища. Справді, популісти та популістські рухи часто приходять до влади демократичними способами, але це не робить їх самих демократами. Вони, як правило, виступають проти корумпованої еліти та інститутів, які та контролює, проти обмеження влади народу, особливо незалежної судової системи та інших засобів контролю виконавчої влади. І разом з тим популістські рухи обов'язково створюють колективну ідентичність, діаметрально протилежну попередній владі, що представляє «справжній народ». Формування же новостворених владних структур здійснюється на основі чітких принципів, характерних для авторитарних систем: вузьке коло довірених осіб; призначення на владні посади відданих осіб; просування членів сім'ї; створення нового політичного руху; використання референдумів як способу обґрунтування рішень; створення нових лояльних до лідера служб безпеки. Отже, зв'язок між авторитаризмом і популізмом є безпосереднім [5, с. 64]. Нарешті, відмова популізму від демократичних принципів може мати й іншу причину. Відомо, що популістські рухи найчастіше передбачають наявності харизматичного лідера, роль якого в політичній діяльності, як правило, гіпертрофується. Однак нереалізованість програмних обіцянок в силу комплексу об'єктивних і суб'єктивних причин передбачає врешті-решт певну відповідальність нової політичної сили і зокрема її лідера. Намагання же уникнути такої відповідальності викликає необхідність відмови від демократичних підходів організації політичного життя і застосування авторитарних і навіть тоталітарних методів управління державою як результат страху розплати за те, що обіцяне не було втілене в життя.

Аналогічні думки стосовно причин дрейфу популізму від демократії у бік авторитаризму висловлює й відома американська дослідниця Еріка Франц. У своїй книзі «Authoritarianism: What Everyone Needs to Know» вона виділяє два найпоширеніші способи виникнення авторитарних режимів. По-перше, це з'їдання демократії зсередини. По-друге, ці нові режими часто приймають те, що авторка називає «найнебезпечнішою формою диктатури»: персональне (або «персоналістичне») правління» [10, p. 56].

Показово, що науковці вказують на певну світову тенденцію, яка полягає у тому, що протягом останнього десятиріччя спостерігається зростання кількості популістських лідерів з виразними авторитарними тенденціями та прогрес авторитаризму та популізму.

Якщо говорити про перехід популізму до авторитаризму, то треба зазначити, що цей процес є досить складним і суперечливим, що корелює з наявністю різних видів авторитаризму – військово-бюрократичного режиму, корпоративного авторитаризму, дототалітарного авторитаризму, постколоніального авторитаризму, етнічної або расистської квазідемократії, традиційних режимів, султанистського режиму, елітарно-авторитарного режиму, авторитарно-інегалітарного режиму, змагальних олігархій [1]. Серед основних ознак авторитарного суспільства звичайно називають наступні: автократизм, непідконтрольність влади народу, ігнорування принципу поділу влади, монополізація влади й політики, контроль над суспільством (крім економічної сфери), домінування командних та адміністративних методів державного управління, обмеження прав і свобод особистості, позбавлення особистості гарантій безпеки, непідконтрольність силових структур суспільства, відсутність свободних виборів (їх імітація). При цьому відсутність будь-якої ознаки не знімає з режиму клеймо авторитарності, так само як і за однією ознакою не можна судити про авторитарний характер режиму. Відсутність же єдиних критеріїв авторитаризму часто робить спірним питання приналежності того чи іншого політичного режиму до авторитарного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авторитаризм // Вікіпедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0% (дата звернення: 02.04.2025).

2. Заславська О.О. Новий популізм як технологія політичного маркетингу політичних партій / О.О. Заславська, О.А. Посвістак, В.В. Налімова // Актуальні проблеми політики. – 2022. – Вип. 69. – С. 65-73.

3. Кіянка І. Сучасний аспект українського популізму: політичний і соціальний вимір / І. Кіянка // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. – 2021. – № 1(9). – С. 300-311.

4. Кетрін Фієск про популізм і волю більшості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrainer.net/ketrin-fiieski/ (дата звернення: 02.04.2025).

5. Ляшенко Т.М. Особливості правлячого класу України перед лицем зовнішньої агресії / Т.М. Ляшенко // Регіональні студії. – 2023. – № 32. – С. 63-69.

6. Рогожа М.М. Популізм в українській політичній культурі /М.М. Рогожа // Українські культурологічні студії. – 2020. – №2. – С. 50-60.

7. Таран В. Чим відрізняється «популізм» у Європі та Україні. Укрінформ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2319082-cim-vidriznaetsa-populizm-u-evropi-ta-ukraini.html. (дата звернення: 02.04.2025).

8. Щербак С. Популізм з погляду політичної філософії / С. Щербак // Філософська думка. – 2020. – №3. – С. 61-78.

9. Штекель М. Популізм у світі і вибори. У чому особливості популізму в Україні. Радіосвобода. – 2019. – 8 лютого. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.radiosvoboda.org/a/29759648.html. (дата звернення: 02.04.2025).

10. Frantz E. Authoritarianism: What Everyone Needs to Know. – New York, NY : Oxford University Press, 2018. – 188 p.

УДК 314.745 : 394.91
Фролов О.В.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СТАН ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Міграційні процеси є невід'ємною складовою глобалізованого світу, що суттєво впливають на етнічну структуру суспільств та рівень етнічної толерантності. Переміщення населення, зокрема імміграція та еміграція, змінюють демографічний ландшафт країн, створюючи нові виклики та можливості для міжетнічної взаємодії.

Міграція безпосередньо впливає на етнічний склад населення країни. Згідно з дослідженням С.Е. Дудара, міграційні потоки в Україні в різні періоди мали різний характер: від позитивного сальдо в 1990-1994 роках до від'ємного в середині 1990-х, що зумовило зміни в етнонаціональній структурі країни [2, с. 172]. Ці зміни можуть сприяти як збагаченню культурного різноманіття, так і виникненню міжетнічних напружень.

Збільшення міграційних потоків часто супроводжується формуванням етнічних стереотипів. Як зазначає дослідник М.Л. Ларченко, етнічні стереотипи можуть бути як позитивними, так і негативними, впливаючи на рівень національної толерантності [3, с. 56]. Негативні стереотипи можуть призводити до дискримінації та конфліктів, тоді як позитивні сприяють інтеграції та взаєморозумінню між етнічними групами.

Міграція також має значний вплив на соціально-економічні процеси в країні. Згідно з матеріалами Національного інституту стратегічних досліджень, міграція впливає на ринок праці, фінанси та розвиток людського капіталу [5, с. 58]. В умовах економічної нестабільності мігранти можуть сприйматися як конкуренти за робочі місця, що знижує рівень толерантності серед місцевого населення.

Ключову роль у формуванні етнічної толерантності, на думку вчених, відіграє освіта. Дослідження Н. Семенів показує, що вивчення етнічної толерантності у студентському середовищі сприяє гармонізації міжетнічних відносин [4, с. 277]. Впровадження освітніх програм, спрямованих на підвищення обізнаності про різні культури та традиції, може зменшити упередження та сприяти взаєморозумінню.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року спричинило безпрецедентну міграційну кризу. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на середину 2023 року понад 5 млн українців знайшли притулок у європейських країнах, зокрема в Польщі, Німеччині та Чехії. Крім того, близько 6,5 млн осіб стали внутрішньо переміщеними особами, залишивши свої домівки, але залишившись в межах України [1, с. 32].

Ці масові переміщення населення суттєво вплинули на етнічну толерантність як в Україні, так і в країнах, що приймають біженців. З одного боку, міжнародна спільнота продемонструвала високий рівень солідарності та підтримки українців, що сприяло зміцненню міжетнічних зв'язків. З іншого боку, тривале перебування великої кількості біженців може викликати соціально-економічні напруження та потребує ефективних інтеграційних політик.

Отже, міграційні процеси мають комплексний вплив на етнічну толерантність у суспільстві. Вони можуть як збагачувати культурне різноманіття, так і створювати передумови для міжетнічних конфліктів. Формування етнічних стереотипів, соціально-економічні аспекти та рівень освіти є ключовими факторами, що визначають рівень толерантності. Для забезпечення гармонійного співіснування різних етнічних груп необхідно впроваджувати комплексні заходи, спрямовані на подолання негативних стереотипів, покращення соціально-економічних умов та розвиток освітніх ініціатив, що сприяють взаєморозумінню та повазі між культурами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар Т. В. Зовнішня міграція українців до та після повномасштабної агресії (порівняльний аналіз) / Т.В. Бондар, О.А. Ганюков // Український соціум: науковий журнал. – 2023. – № 1 (84). – С. 32-53.

2. Гордузенко В. Зовнішня міграція як фактор динаміки етнонаціональної структури / В. Гордузенко // Політичний менеджмент. – 2006. – № 4. – С. 171-178.

3. Ларченко М. Л. Етнічні стереотипи та їх вплив на рівень національної толерантності / М.Л. Ларченко // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. – 2011. – № 4 (12). – С. 55-61.

4. Семенів Н. Дослідження етнічної толерантності в студентському середовищі / Н. Семенів // Молодий вчений. – 2019. – № 3 (67). – С. 275-280.

5. Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 27 вересня 2011 р.) / упоряд. О. А. Малиновська. – К. : НІСД, 2011. – 344 с.

УДК: 364.2
Червонний С.В.
асп. НУ «Запорізька політехніка»

ПІДХІД В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ, ОРІЄНТОВАНИЙ НА СИЛЬНІ СТОРОНИ КЛІЄНТА

Підхід, орієнтований на сильні сторони клієнтів, набув у західній соціальній роботі значної популярності у 1990-х, що зумовлено критикою медичної та дефіцитної моделей надання соціальних послуг, а також доведеною ефективністю підходів із розвитку ресурсів клієнтів. Проте в Україні такий підхід все ще перебуває у зародковому плані як на рівні практики, так і теоретичного обґрунтування. Чинне законодавство спрямоване на прив'язку надання соціальних послуг до рівня доходу та спроможності задовольнити свої базові життєві потреби.

Тривалий час у професійній соціальній роботі домінувала дефіцитна модель, яка фокусується переважно на потребах і проблемах людей або допомагає людям уникнути ризиків, пов'язаних з негативними наслідками. Однак дослідження [1] засвідчують, що втручання, які базуються на ризиках, не забезпечують тривалих змін поведінки. Адже дефіцитна модель соціальної роботи базується на вирішенні проблеми в момент, коли вона вже існує, а не на роботі, щоб запобігти її виникненню. В даному підході громада/ сім'я/ індивід відіграють пасивну, «безпорадну» роль і повністю залежать від зовнішніх факторів та ресурсів. Підхід, орієнтований на сильні сторони клієнтів, також спирається на розвивальну теорію соціальної роботи, тобто цілісний і прагматичний підхід до соціальної роботи, заснований на принципах прав людини та соціальної справедливості, який вирішує проблему бідності та соціально-економічної нерівності на рівні особистості, домогосподарств, громади. У межах цього підходу використовують різні форми роботи, зокрема соціальні інвестиції, розвиток громади, розвиток потенціалу, які побудовані на інтеграції мікро- та макропрактики.

Одним із концептуальних положень підходу, орієнтованого на сильні сторони клієнта є резилієнс. В україномовній літературі з психології та соціальної роботи resilience перекладають як стресостійкість, життєстійкість,

життєздатність, стійкість до травми. Ці терміни вживають для позначення ресурсів подолання надзвичайних і стресових подій, психологічних наслідків травматичного стресу, втрати та інших лих. Останнім часом з'являються публікації, в яких використовується такий український переклад поняття «резилієнс», як «пружність», зокрема «психологічна пружність». У різних дослідженнях та джерелах пропонують різні варіанти визначення поняття «резилієнс». Найчастіше її визначають як збереження позитивної адаптації попри значний досвід перебування у стресових ситуаціях, гарне відновлення після травми; збереження стану благополуччя (well-being), незважаючи на негаразди; позитивну відповідь на негативні події життя, компетентне функціонування в умовах стресу і незгод; здатність до конструктивного відображення складних подій; здатність долати труднощі.

Модель «соціальної дії» є ефективною, коли для задоволення потреб і вирішення проблем окремих груп, виникає необхідність зміни законодавства, перерозподілу ресурсів, влади [1, с. 26-63]; передбачає наявність у громаді пригноблених, вразливих груп, які ініціюють і беруть участь у соціальних заходах, спрямованих на вирішення власних проблем і задоволення інтересів. Ефективними тактиками в межах означеної моделі є: конфронтація, перегово-ри та медіація. Соціальний працівник виступає у ролі представника інте-ресів, перекладача, активіста; в той час як клієнти – у ролі потерпілих, працівників, виборців тощо. Описані нами моделі, їх характеристики, види втручання, форми і методи роботи вважаються класичними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Слозанська Г.І. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах: дис. …д-р педагогічних наук : спец. 13.00.05 – Соціальна педагогіка (231 – Соціальна робота): захищена 2029-07-02; Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, 2019. – 687 с.

УДК: 316.4:316.36.061
Щербина С.С.
канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Аналіз літератури та документів засвідчив, що у роботі з ВПО соціальні працівники можуть застосовувати різні стратегії втручання. За тривалістю їх можна умовно поділити на:

– короткострокові (кризове втручання, аутріч-робота, орієнтована на завдання модель соціальної роботи);

– довгострокові, орієнтовані на системно-екологічну модель соціальної роботи, в основі яких перебувають концепція «людина в оточенні» та концепція «економічної спроможності».

У кризовому втручанні доцільно використовувати такі техніки підтримки: надання інформації та інструкцій (куди звертатися, де і яку допомогу можна отримати, як використовувати техніки відновлення тощо); використання малюнків, буклетів та інших засобів комунікації (дорожні карти, брошури, Інтернет); визначення можливої підтримки з боку інших людей; вербалізація емоційних станів; допомога клієнтові у визначенні можливих дій та стратегій поведінки; надання достатнього часу; використання рефлексії; визначення проблеми такою, що є складною і не має розв'язання; досягнення домовленостей щодо порядку подальшої роботи; постійний перегляд процесу роботи [2, с. 173]. Варто зауважити, що при використанні кризового втручання соціальний працівник не впливає на саму кризу чи психотравмуючу подію, а працює лише з її наслідками. Під час кризового втручання соціальні працівники займають директивну позицію і беруть відповідальність на себе.

Аутріч-робота передбачає надання послуги соціальним працівником за межами соціального закладу, у місцях розташування ВПО. К. Лай та Б. Толіашвіллі визначають її як «мобільні інтервенції» [3, p. 92]. Аутріч-працівники надають послуги у місцях компактного проживання ВПО (таборах тощо). Орієнтована на завдання модель ґрунтується на тактиці «маленьких кроків», коли поступово виконуються певні завдання із відновлення соціального функціонування людини. Ці завдання визначаються під час зустрічі людини (родини) із соціальним працівником і виконуються поступово між зустрічами.

Довгострокові стратегії втручання [3] виходять із того, що допомога ВПО має бути багаторівневою (індивідуальна допомога, зв'язок з громадою і представництво інтересів, участь у колективних політичних діях) та орієнтованою на відновлення зв'язків між людиною і соціальними системами, побудову місцевих систем підтримки, залучення ресурсів громади, зокрема волонтерів, до допомоги людям, які опинилися за межами звичного середовища і відносин. Деякі автори наполягають, що сталі ефективні результати допомоги переміщеним особам, які постраждали унаслідок військових дій, можливі лише за умови застосування підходу, орієнтованого на розвиток громади, або локальних форм підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Семигіна Т. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб / Т. Семигіна, Н. Гусак, С. Трухан // Український соціум. – 2015. – № 2. – С. 65-72.

2. Семигіна Т. Моделі та форми громадської активності у територіальних громадах / Т. Семигіна, Д. Лиховид // Нова парадигма. – 2015. – № (128). – С. 171-177.

3. Lai K., Toliashvili B. Community-based Programme for War-affected Children: the Case of Georgia / K. Lai, B. Toliashvili // Social Work and Social Policy in Transition. – 2010. – Vol. 1. Issue 2. – P. 92-118.

УДК 368.92:336.2

Андрусів В.Я.[1], Новак Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-213 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

АНАЛІЗ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

Недержавний пенсійний фонд – юридична особа, що створена відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку. Існують різні типи пенсійних фондів: відкриті, корпоративні та професійні.

Недержавне пенсійне забезпечення ґрунтується на ряді принципів, зокрема:

– законодавче визначення умов забезпечення;

– заінтересованості фізичних осіб у недержавному пенсійному забезпеченні;

– гарантування прав учасників пенсійного фонду;

– цільового та ефективного використання пенсійних коштів;

– державного регулювання розміру тарифів на послуги, що надаються у системі недержавного пенсійного забезпечення;

– контроль за діяльністю недержавних пенсійних фондів.

Недержавні пенсійні фонди, створюються на підставі певного рішення засновника чи зборів засновників. На меті не мають, одержати прибуток на користь одноосібного засновника, або для розподілу між засновниками.

Пенсійні внески до пенсійного фонду сплачуються у розмірах та у порядку, встановлених пенсійним контрактом, відповідно до умов обраних

пенсійних схем. Зазначені в пенсійному контракті розміри сплачуваних до пенсійного фонду пенсійних внесків можуть змінюватися відповідно до умов обраних пенсійних схем. Внески за страхуванням ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду сплачуються у порядку, визначеному пенсійним контрактом. Виплати можуть здійснюватися учаснику фонду або його спадкоємцю. Рада пенсійного фонду має можливість та право встановити мінімальний розмір пенсійних внесків – 10 відсотків мінімальної заробітної плати у розрахунку на один місяць (частина друга статті 50) [1].

Внески до пенсійного фонду можуть здійснювати учасники фонду, роботодавці, члени родини учасника, професійні спілки та інші юридичні особи. Пенсійні виплати можуть бути у вигляді пенсії на визначений строк або одноразової виплати. Виплати здійснюються після досягнення пенсійного віку, настання інвалідності, критичного стану здоров'я, виїзду на постійне проживання за кордон або у разі смерті учасника. Виплата здійснюється за рахунок коштів пенсійного фонду, розпочинається з дня досягнення учасником фонду віку, визначеного в його заяві, а перша виплата проводиться протягом 45 робочих днів.

Враховуючи демографічні зміни в Україні, такі як старіння населення, система недержавного пенсійного забезпечення стає все більш важливою для забезпечення фінансової стабільності громадян у пенсійному віці. Зменшення чисельності працездатного населення, з одного боку, може знизити можливості для накопичення пенсійних коштів через державну систему, тоді як недержавні пенсійні фонди можуть компенсувати цей дефіцит [1]. Основні проблеми недержавних пенсійних фондів включають низьку довіру населення, недостатнє регулювання та контроль, низьку участь населення та мотивацію, а також низький рівень доходів громадян.

Для покращення та удосконалення функціонування недержавних пенсійних фондів необхідно:

– посилення законодавчого регулювання для забезпечення прозорості та надійності;

– впровадження новітніх технологій;

– поширення інформації серед населення щодо переваги недержавних пенсійних фондів;

– запровадження податкових пільг для вкладників та роботодавців.

Отже, недержавні пенсійні фонди в Україні, не є прибутковими організаціями, які створенні більшою мірою для накопичення та управління пенсійними внесками з метою подальших виплат кожному учаснику фонду. Їх діяльність частіше базується на законодавчо визначених принципах, а також регулюється державою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про недержавне пенсійне забезпечення [Електронний ресурс] : Закон України: [прийнятий Постановою Верховної Ради України № 1057-IV від 09 липня 2003 р.]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15/ed20250101#Text (дата звернення 06.04.2025).

УДК 303.1
Войтенко П.О.[1], Серга Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-214 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Соціальна інформація – це інформація про погляди та практики людей. Можна виокремити основні типи джерел соціальної інформації: безпосередньо люди та ситуації, у яких вони задіяні; те, що створене людьми (предмети, образи, тексти, відеозаписи та аудіозаписи).

Дослідження контенту (тобто змісту) матеріалів ЗМІ, книжок, біографій тощо – часто застосовуваний підхід у соціальних дослідженнях.

Плануючи спостереження, насамперед потрібно визначитися, чи будемо впливати на створення або перебіг ситуації, за якою спостерігаємо. Залежно від цього, потрібен один із трьох методів: невключене спостереження (спостерігач не втручається), включене спостереження (дослідник є частиною досліджуваної групи) або експеримент (створення ситуації для спостереження). Методи збору соціальної інформації при спілкуванні з людьми: усне (інтерв'ю) та письмове (анкети, опитування).

Під інтерв'ю зазвичай розуміють лише ті ситуації, коли людина не дає письмових відповідей самостійно, а спілкується з інтерв'юером при зустрічі, телефоном або в мережі Інтернет. Опитуванням зазвичай називають збирання інформації за допомогою анкети, яку заповнює або респондент самостійно, або інтерв'юер на основі усних відповідей респондента. Дослідницькі інтерв'ю можуть бути як формалізовані, так і неформалізовані.

Формалізовані інтерв'ю є чітко регламентованими: треба суворо дотриматися наперед визначеного порядку запитань, не можемо ніяк змінювати формулювання запитань або варіантів відповідей і треба пильнувати інтонацію, міміку та жести, щоб не порушити нейтральності розмови. Неформалізовані інтерв'ю передбачають максимальну адаптацію до респондента: можна змінювати порядок запитань та їхні формулювання, щоб допомогти респондентові почуватися комфортніше, якомога докладніше пригадати свій досвід і максимально відверто та невимушено поділитися своїми переживаннями та поглядами. Є й інші способи класифікації інтерв'ю. Зокрема, за тим,

наскільки чітко наперед визначена структура розмови: структуровані; напівструктуровані; неструктуровані.

Нерідко в контексті соціальних досліджень можна почути про напівструктуровані глибинні інтерв'ю. «Глибинні» означає, що під час інтерв'ю треба розібратися якомога глибше в досвіді та поглядах респондента, а отже, розмова буде тривалою. Глибинні інтерв'ю контрастують з анкетними опитуваннями із множинними варіантами відповідей для респондента. Адже останні вимагають швидкої, максимально чіткої та однозначної відповіді на запитання, натомість у глибинних інтерв'ю відповідь може бути дуже довгою, з багатьма відтінками та сумнівами. Інтерв'ю не обов'язково має бути індивідуальним. Можна проводити групові інтерв'ю. Оскільки групові інтерв'ю зазвичай зосереджені (сфокусовані) на певній темі, певному центральному питанні, їх часто називають фокус-групою. Сценарій фокус-групи, путівник (ґайд) інтерв'ю, анкету та низку інших документів, що допомагають дослідникам у процесі збору інформації, узагальнено називають інструментарієм дослідження. Індивідуальні інтерв'ю можна проводити не лише при зустрічі, а й телефоном або за допомогою мережі Інтернет (з використанням голосового або відеозв'язку). Сучасні технології уможливлюють навіть групові інтерв'ю в мережі Інтернет, а подеколи й телефоном. Якісна стратегія дослідження – орієнтованість процесу збирання й аналізу даних на отримання результатів дослідження, не виражених у числах. Кількісна стратегія дослідження – орієнтованість процесу збирання й аналізу даних на отримання результатів дослідження, виражених у числах. Якісну стратегію зазвичай застосовують у тих випадках, коли важливо виявити різноманіття явища або докладно його охарактеризувати. Кількісну – для виявлення трендів або масштабу явища. Часто використовується комбінування якісних і кількісних методів в одному дослідженні. Якісне дослідження може передувати кількісному, і навпаки.

У дійсності опитування й експерименти частіше застосовують у межах кількісної стратегії, а не якісної; напівструктуровані інтерв'ю та фокус-групи – здебільшого у межах якісної; контент-аналіз і спостереження нерідко застосовують у межах обох стратегій.

В анкеті можливе застосування як відкритих, так і закритих запитань. У відкритих запитаннях респонденту не пропонують жодних варіантів відповідей – відповідь є довільною. У закритих запитаннях респондентові пропонують перелік варіантів відповідей і просять вибрати один або кілька з них (скільки саме – залежить від специфіки питання). Анкети, які містять лише закриті запитання, можуть бути застосовані тільки для реалізації кількісної стратегії дослідження, оскільки з них ми не отримуємо жодної нової якісної інформації. Натомість анкети з відкритими відповідями цілком до-

речні для реалізації якісної стратегії. Варто прагнути обрати не лише коректний метод, а й найпростіший з усіх коректних у реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богдан О. Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження? Посібник-довідник для громадських активістів та всіх зацікавлених / Олена Богдан; консультант-рецензент Володимир Паніотто. – К. : Дух і Літера, 2015. – 380 с.

2. Браймен А. Методи соціальних досліджень. Групи, організації та бізнес / Е. Белл, А. Браймен / Пер. з англ. – Х. : Вид-во Гуманітарний Центр, 2012. – 156 с.

3. Соціологія: навч. посіб. / За ред. С. О. Макеєва. – 4-те вид, перероб. і доп. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2008. – 566 с.

УДК 364.04

Гайдукова А.Г.[1], Щербина С.С.[2]
[1] студ. гр. СН-214м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Професійне вигорання є однією з ключових проблем у сфері соціальної роботи, адже вона передбачає постійне емоційне залучення, роботу з уразливими категоріями населення та високий рівень стресу. Це явище призводить до зниження ефективності праці, емоційного виснаження та навіть професійної деформації. Серед провідних симптомів вигорання виділяють: емоційне виснаження (56,4%), деперсоналізацію (48,8%) та редукцію особистих досягнень (32,5%). Працівники з високим рівнем вигорання частіше демонструють уникнення проблем, імпульсивні реакції, знижену стійкість до стресів, а також втрату мотивації й інтересу до роботи. Це супроводжується соціальним відчуженням, психосоматичними порушеннями, втратою енергії та внутрішньої гармонії [2, с. 99].

Важливо зазначити, що професійне вигорання є не лише особистісною проблемою фахівця, а й чинником, що впливає на якість соціальних послуг, атмосферу в колективі та ефективність установи загалом. Саме тому усвідомлення специфіки цього явища є передумовою розробки профілактичних і корекційних стратегій підтримки соціальних працівників.

У цьому контексті особливої актуальності набуває потреба в психологічному та фізичному захисті фахівця. Такий захист має забезпечувати

здатність до саморегуляції, підтримання внутрішнього балансу, емоційної стабільності та особистісної цілісності. Розвинена здатність керувати власним станом і зберігати гармонію є ключовим чинником збереження високого рівня професійної ефективності в умовах стресових навантажень. Ефективним інструментом профілактики та подолання професійного вигорання соціальних працівників є використання технік саморегуляції, релаксації, відновлення та самонавіювання. Ці методи сприяють збереженню емоційної рівноваги, внутрішньої гармонії та загального психофізичного благополуччя фахівця.

Позитивне мислення сприяє відновленню внутрішньої енергії, активізує ресурси життєтворчості, допомагає долати втому та внутрішні конфлікти. У свою чергу, релаксаційні техніки (як мимовільні — перед сном, так і довільні – через мисленнєві уявлення) дозволяють досягти глибокого стану спокою, зняти напруження, активізувати приємні емоційні переживання [3].

Ефективна профілактика та подолання синдрому професійного вигорання соціальних працівників вимагає комплексного підходу, який охоплює як індивідуальні, так і організаційні стратегії. Науковці (Т. Скорик, М. Ільєнко, О. Романовська) наголошують на важливості емоційної підтримки, підвищення престижності професії та забезпечення внутрішньої мотивації працівника [4, с. 42]. Науковиця Т. Скорик виокремлює три ключові напрями профілактичної роботи, а саме емоційну підтримку з боку колег і керівництва; інформування про способи самозбереження та регулювання навантаження та підвищення значущості професії у суспільстві.

Важливою умовою профілактики вигорання є задоволення потреби у владі та відповідальності, що передбачає делегування повноважень, залучення до складних завдань, визнання досягнень, застосування системи заохочень (премії, подяки, додаткові вихідні, підвищення кваліфікації тощо) [1, p. 47]. Рекомендовані заходи для підтримки стійкості соціальних працівників включають чітке планування короткострокових і довгострокових цілей, регулярний відпочинок та зміна діяльності, розвиток навичок саморегуляції, тайм-менеджменту, заняття фізичною активністю, ведення здорового способу життя, створення сприятливого мікроклімату в колективі, організацію пауз для емоційного розвантаження, участь у тренінгах з релаксації та психоемоційної саморегуляції, самоосвіту та вивчення успішного досвіду колег.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Hlavatska O. Особливості професійного вигорання соціальних працівників / O. Hlavatska // Social Work and Education. – 2017. – Vol. 4. No. 2. – P. 46-62.

2. Скорик Т. В. Профілактика синдрому «професійного вигорання» соціальних працівників як необхідна умова професійної готовності /

Т. В. Скорик // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки. – 2011. – №3. – С. 98-100.

3. Семигіна Т. В. Формування компетентностейсоціальних працівників: міжнародна та локальна практика. Репрезентація освітніх досягнень, масмедіа та роль філології у сучасній системі наук: монографія / Т.В. Семигіна, О.В. Пожидаєва. – Вінниця, 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://publishing.logos-science.com/index.php/books/article/view/188 (дата звернення: 02.04.2025).

4. Главацька О. Л. Попередження та подолання професійного вигорання соціальних працівників / О. Л. Главацька // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. – Ужгород : Говерла, 2019. – Вип. 2 (45). – С. 41-45.

УДК 316.624 : 616.89-008.441.45
Давидюк С.О.[1], Серга Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-211 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ МЕДІА НА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ СЕЛФХАРМУ

Медіа (від лат. medium – засіб, спосіб) – засоби та інструменти зберігання і передачі інформації та даних для індивідуальної чи/та масової аудиторії. Традиційно до медіа відносять періодику (газети, журнали), аудіовізуальні засоби масової інформації (радіо, телебачення), віднедавна – Інтернет-медіа. Крім того, медіа прийнято вважати книги, кінофільми, аудіозаписи, відеозаписи, телетекст, рекламні носії. Основною об'єднуючою характеристикою для різних типів медіа є донесення інформації до споживача за допомогою спеціальних засобів. Виникнення нових медіа є результатом активного розвитку Інтернету.

Зараз також окремо виділяють соціальні медіа. Загальною характеристикою цього явища є орієнтація на максимальну взаємодію (інтеракцію) користувачів у віртуальних Інтернет- чи мобільних середовищах. Дослідники визначають соціальні медіа як групу Інтернет-додатків і сервісів, побудованих на ідеології та технології Web 2.0, що дають можливість створювати й обмінюватися користувацьким контентом. Науковці запропонували класифікацію, що відображає основні види соціальних медіа: блоги, соціальні мережі (наприклад, Facebook), спільні проекти (Wikipedia), контентні спільноти (YouTube), віртуальні соціальні світи (Second Life), віртуальні ігрові світи (World of Warcraft). Новим нашаруванням медіа дослідники вважають

також медіакомунікації – процес комунікації, що відбувається за допомогою медіа [2].

Селфхарм (самоушкодження) – це навмисне пошкодження індивідом свого тіла, що пов'язано із внутрішніми психологічними причинами, не маючи на меті суїцидальних намірів [1, с. 14]. Зараз у медіа дуже часто звертаються до теми селфхарму, але такі образи сприймаються по-різному – для когось це може бути стимулом до дій, а іншому допоможе підвищити обізнаність у проблемі та у методах надання підтримки.

Одним із ключових аспектів негативного впливу медіа є зображення селфхарму в популярних фільмах, серіалах та музиці. Часто такі зображення є нереалістичними, сенсаційними або навіть гламурними, що може створити у глядачів хибне уявлення про цю проблему. Наприклад, деякі фільми зображують селфхарм як спосіб привернути увагу або маніпулювати іншими, що може спотворити реальність і призвести до імітації такої поведінки.

Також існує таке явище, як романтизація селфхарму. Проблемою цього явища є те, що висвітлюється так звана «естетична» частина селфхарму, не показуючи, що, на справді, такі дії не допоможуть у вирішенні проблем, а тим паче психологічних захворювань. Таке спотворення реальності призводить ще й до знецінення справжнього досвіду людей. Ще один негативний наслідок романтизації – так зване емоційне зараження. Встановлено, що на людину здатні впливати емоції її оточення. Тобто якщо хтось постійно говорить про самопошкодження або поширює дописи такого характеру, то є вірогідність того, що хтось із його оточення теж захоче цим зайнятися [3]. Важливо зазначити, що люди, які вже мають схильність до селфхарму, особливо вразливі до впливу поп-культури. Дослідження показують, що зображення селфхарму в медіа можуть викликати тригерні реакції у таких людей, що призводить до посилення їхніх негативних емоцій і бажання завдати собі шкоди.

Попри критику медіа за їхній негативний вплив на поширення селфхарму, можна стверджувати, що вони також можуть бути джерелом позитиву, сприяючи обізнаності та надаючи підтримку. Відображення селфхарму в кіно, телебаченні та книгах може допомогти людям, які борються з цим, відчути себе менш самотніми та усвідомити, що вони не самотні у своїх стражданнях.

Кажучи про романтизацію як позитивне явище, можна привести у приклад фільм «На голці». Він дуже реалістично показує, чим насправді може бути шкідливе зловживання наркотиками та невпорядковані статеві відносини, що є формою селфхарму. Також існують і інші види самоушкоджень – порізи та опіки, удари, висмикування волосся, заштрикування голок, навмисна перешкода загоюванню ран, голодування або переїдання. Окрім того, медіа можуть слугувати платформою для поширення інформації про

селфхарм та його наслідки. Відкрите обговорення цієї теми в медіа може допомогти зменшити стигматизацію психічних розладів та заохотити людей звертатися за допомогою. Наприклад, деякі знаменитості відкрито говорять про свій досвід селфхарму, що може надихнути інших людей шукати підтримку.

Соціальні мережі також можуть відігравати позитивну роль у наданні підтримки людям, які займаються селфхармом. Існують онлайн-спільноти, де люди можуть ділитися своїми переживаннями, отримувати поради та підтримку від інших людей, які розуміють їхні проблеми. Важливо зазначити, що такі спільноти повинні мати модераторів, щоб запобігти поширенню шкідливого контенту.

Із позитивного, що може надати сучасні медіа – це платформи психологічної підтримки, які бувають як платні (Pleso, Tellme або Rozmova) так і безкоштовні (наприклад «Mental Help», «Розкажи мені» або «Хаб стійкості»). Це може бути у формі чатів, відеодзвінків або навіть аудіосесій. Часто такі служби працюють анонімно, що важливо для тих, хто соромиться або боїться звернутися за допомогою особисто.

Отже, медіа, як потужний інструмент впливу на суспільство, відіграють неоднозначну роль у контексті селфхарму – як позитивну, так і негативну. Важливо, щоб медіа усвідомлювали свою відповідальність у цьому питанні та дотримувалися етичних принципів, уникаючи романтизації та сенсаціоналізації селфхарму. Натомість, вони повинні зосередитися на поширенні достовірної інформації, сприянні відкритому діалогу та наданні підтримки людям, які стикаються з цією проблемою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Берегова Н. П., Повстюк О. Ю. Самоушкодження як деструктивна форма переживання стресу / Н. П. Берегова // Теорія і практика сучасної психології. – 2020. – Т. 3. – № 1. – С. 13-16.

2. Городенко Л. М. Медіа. Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://esu.com.ua/article-66085 (дата звернення: 02.04.2025).

3. Що таке романтизація ментальних хвороб і чому це шкідливо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wonderzine.me/wonderzine/life/psychology/16125-scho-take-romantizatsiya-mentalnih-hvorob-i-chomu-tse-shkidlivo (дата звернення: 02.04.2025).

УДК 364.044.22
Євпак І.І.[1], Новак Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-213 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА СИСТЕМУ СТРАХОВИХ ДОПОМОГ

Воєнний стан створив безпрецедентні виклики для системи страхових допомог, яка потребує негайної адаптації до нових умов. У період збройного конфлікту особливо важливо забезпечити ефективну систему страхових виплат для підтримки громадян, що постраждали від бойових дій, втратили джерела доходу або опинилися у складних життєвих обставинах.

Система страхових допомог у сучасній Україні складається з двох основних компонентів, це загальнообов'язкове державне соціальне страхування і добровільне соціальне страхування [1, с. 56]. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка забезпечує соціальний захист громадян України. Основними видами є: страхування на випадок безробіття, яке здійснюється через Фонд загальнообов'язкового соціального страхування; соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності та витратами зумовленими похованням; від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що здійснюється через Фонд соціального страхування; пенсійне страхування, яке здійснюється через Пенсійний фонд України та недержавні пенсійні фонди [3].

Добровільне соціальне страхування здійснюється через страхові компанії, які мають ліцензії Національного комітету фінансових послуг України. Добровільне страхування дозволяє громадянам додатково забезпечувати свій соціальний захист за рахунок індивідуальних програм страхування. З 2023 року в Україні відбулися значні зміни в системі страхових виплат та соціального страхування, що стосуються як внутрішньо переміщених осіб, так і загальних правил. Тепер страхові виплати мають бути призначені не пізніше 6 календарних місяців після відновлення працездатності або завершення відпустки. Пенсійний фонд керує електронним реєстром, що значно спрощує процес видачі та контролю документів.

В системі соціального страхування допомога надаватиметься не тільки як компенсація фінансових втрат, а й через створення можливостей для відновлення, реабілітації та повернення до ринку праці.

Максимальна щомісячна страхова виплата у разі нещасного випадку на виробництві збільшується до 5 мінімальних заробітних плат (40 тис. грн). Лікарняні виплати будуть оплачуватися до 14 місяців, оскільки важкі травми та захворювання можуть потребувати більш тривалого лікування [1].

У 2025 році уряд продовжив виплати допомоги на проживання для ВПО ще на шість місяців, автоматично продовжуючи її тим, хто вже отримував допомогу. Також з 1 березня 2025 року Пенсійний фонд розпочав розгляд нових звернень щодо компенсації витрат за тимчасове розміщення ВПО (450 грн на одну особу) [2]. Уряд затвердив порядок виплат пенсій та страхових виплат для осіб, які тимчасово проживають за межами України або на тимчасово окупованих територіях.

Отже, система страхових допомог в Україні під час війни зіштовхується з винятковими труднощами, що вимагають швидкої адаптації до нових умов. Воєнний стан підкреслює важливість соціального захисту громадян, особливо тих, хто постраждав від військових дій. Система складається з загальнообов'язкового державного соціального страхування та добровільного соціального страхування, кожне з яких відіграє свою роль у забезпеченні фінансової підтримки та соціальної безпеки.

Зміни в законодавстві свідчать про спроби удосконалити систему страхових виплат та зробити її більш ефективною, зокрема через скорочення строків звернення за виплатами і збільшення розмірів компенсацій. Однак, попри ці покращення, існують питання щодо повної адаптації системи до потреб осіб, постраждалих від війни. Необхідно продовжувати вдосконалення законодавства та практик, щоб забезпечити максимальну підтримку громадян у складних умовах. Крім того, важливо зосередитися на психологічній та соціальній реабілітації осіб, оскільки фінансова допомога є лише частиною комплексної системи підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Марич М. Г. Соціальне страхування : навч. посіб. / М. Г. Марич. – Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. – 176 с.

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/ed20141020#Text (дата звернення: 08.04.2025).

3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [Електронний ресурс] : Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2620-20#Text (дата звернення: 07.04.2025).

УДК 364.65
Ждановська К.С.[1], Балухтіна О.М.[2]
[1] студ. гр. СН-211 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

У міжнародній соціальній роботі в умовах надзвичайних ситуацій відбулася зміна акценту з підходу, орієнтованого на «травму», на більш інтегрований підхід, що ґрунтується на самодопомозі в громаді та понятті «резилієнс». Якщо в першому підході фахівці фокусуються на травмі, після якої потрібно відновитися, то «резилієнс відображає здатність підтримувати стабільну рівновагу» [1, p. 15], зокрема й у надзвичайних ситуаціях, завдяки своїм сильним сторонам, ресурсам та можливостям. Тобто визнано той факт, що «населення, яке зазнало впливу надзвичайних ситуацій, має власні здібності, навички, ресурси та можливості. Тому ігнорування цього і фокусування лише на нестачі чогось (наприклад, слабкі сторони, страждання, патологія) є поширеною помилкою». При цьому підхід резилієнс не виключає того, що «люди можуть переживати посттравматичний стресовий розлад чи мати інші проблеми психічного здоров'я, але робота з проблемами психічного здоров'я має відбуватися лише в рамках комплексного надання послуг. До того ж лікування тяжких розладів, включно з ПТСР, мають забезпечувати підготовлені фахівці».

Соціальні працівники можуть впроваджувати різні програми та проекти, спрямовані на вирішення життєвих проблем та підвищення благополуччя людей. У соціальній роботі реагування в надзвичайних ситуаціях відбувається водночас у межах двох основних комплексних підходів: 1) гуманітарний (Relief Approach); 2) орієнтований на розвиток (Developmental Approach) [3, p. 312]. Гуманітарний підхід пов'язаний з екстреним та невідкладним реагуванням на перших етапах надзвичайних ситуацій і стосується переважно задоволення базових потреб, захисту осіб, які зазнали впливу надзвичайних ситуацій, організації і надання їм гуманітарної допомоги тощо. Підхід, орієнтований на розвиток, стосується подальших етапів надзвичайних ситуацій і пов'язаний з розвитком людини, родини, громади, залученням ресурсів для посилення резилієнс тощо. Аналіз програм, які застосовувалися у роботі з вимушено переміщеними особами та впроваджувалися державними й недержавними організаціями різних країн світу, дає підстави виокремити з-поміж них загальні та специфічні [4, p. 27].

До загальних програм належать ті, що стосуються:

1) наявних умов (представництво інтересів, аутріч-робота, гуманітарна допомога, охорона здоров'я, покращення наявних умов життя);

2) попереднього досвіду людей (консультування при травмі, реабілітація, підтримка, соціальні та рекреаційні програми);

3) ситуації в групі (самодопомога, розвиток громад, побудова стосунків у громаді);

4) майбутніх потреб (освіта, розвиток навичок та розбудова громад, формування наступних поколінь у таборах).

До специфічних програм можна віднести ті, що стосуються: 1) сім'ї та окремих її членів (навчальні та психосоціальні програми для дітей, послуги для жінок, послуги для сімей, програми возз'єднання сімей, специфічні програми окремих країн); 2) специфічних потреб (репатріація та реінтеграція, інтеграція, права людини, орієнтація в нормативному полі) [2].

Отже, нашій державі та суспільству слід докласти всіх зусиль для забезпечення захисту, соціально-економічного та психологічного благополуччя переміщених осіб і, зрештою, їх адаптації в нові громади. При цьому, завжди слід підтримувати гідність і самовизначення переміщених осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Checkoway B. Six strategies of community change / B. Checkoway // Community Development Journal. – 1995. – №30 (1). – P. 2-20.

2. Displaced Persons. International Federation of Social Workers [Electronic resourse]. – Access mode: http://ifsw.org/policies/displaced-persons (data of access: 29.03.2025).

3. Ramon Sh. Social Work, Political Conflict and Displacement. The SAGE Handbook of International Social Work / Sh. Ramon, R.A. Maglajlic. – London : SAGE, 2012. – P. 311-324.

4. Rothman J. Approaches to community intervention / J. Rothman // Strategies of community intervention. – 1995. – Vol. 5. – P. 26-63.

УДК 364.7

Іванова А.І.[1], Віхляєва Я.Є.[2]

[1] студ. гр. СН-211 НУ «Запорізька політехніка»

[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ

В умовах повномасштабної війни, Україна стикається з глибокими соціальними трансформаціями, що впливають на всі категорії населення,

зокрема на вразливі групи. За даними Міністерства юстиції України, у 2023–2024 роках спостерігалося зростання кількості правопорушень, пов'язаних із соціально-економічною нестабільністю, що впливає на систему виконання покарань та процес ресоціалізації засуджених.

Соціальний працівник є членом соціально-психологічної служби установи виконання покарань, слідчого ізолятора, до складу якого входять психолог, соціальний педагог, юрист тощо. Основним завданням цієї служби є соціально-виховна та психологічна підтримка засуджених та їхніх родин.

До числа методів роботи відносять бесіду, інтерв'ю та консультування.

Соціальна послуга консультування – комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для виходу зі складної життєвої ситуації та адаптації особи, сім'ї до нових умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності, підтримку соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності особи, сім'ї.

У рамках консультування фахівці соціально-психологічної служби інформують засуджених про їхні права, можливості соціальної підтримки, варіативність працевлаштування після звільнення тощо.

Станом на 2015 рік, загальний стан якості консультування засуджених можна проілюструвати наступними даними: найпопулярнішим джерелом отримання інформації є спілкування з іншими засудженими та затриманими, у тій чи іншій мірі до нього зверталися 55,6 % респондентів. 45,5 % опитаних у ході дослідження отримують інформацію під час самостійного читання літератури. Від персоналу дізнаються про власні права 8,6 % респондентів; із колишньої власної освіти – 4,8 %; зі спілкування з представниками громадських організацій – 3,7 % та зі спеціальних програм і заходів лише 1,3 % засуджених. Усе це свідчить про низьку ефективність практичного застосування консультування в сучасних умовах.

Сфера пенітенціарної системи України знаходиться на етапі реформування, і з кожним роком надання соціальних послуг, включаючи консультування, стає все більш ефективним і доступним.

Соціальне консультування здійснюється в межах програм диференційованого виховного впливу на засуджених:

1. «Подолання алкогольної залежності» (Наказ Міністерства юстиції України №1418/5 від 16.05.2016 року).
2. «Професія» (Наказ Міністерства юстиції України №1418/5 від 16.05.2016 року).
3. «Підготовка до звільнення» (Наказ Міністерства юстиції України №1418/5 від 16.05.2016 року).
4. «Формування життєвих навичок у неповнолітніх засуджених» (Наказ Міністерства юстиції України №3157/5 від 07.09.2021 року).

Соціальне консультування відіграє важливу роль у соціально-виховній роботі із засудженими, допомагаючи їм знизити ризики повторного правопорушення та успішно адаптуватися до життя після звільнення.

Отже, соціальне консультування засуджених виступає важливою складовою соціально-виховної роботи в установах виконання покарань. У контексті соціальних змін, спричинених повномасштабною війною та економічною нестабільністю, ця форма підтримки набуває особливого значення. Консультування спрямоване на допомогу засудженим у подоланні складних життєвих обставин, адаптації до умов перебування в установі, а також підготовці до життя після звільнення.

Соціальні працівники, психологи, юристи та педагоги, які працюють у межах соціально-психологічної служби, надають засудженим інформаційну, психологічну й правову допомогу. Вони сприяють збереженню соціальної активності та незалежності, формуванню усвідомленого ставлення до майбутнього.

Разом з тим, статистичні дані свідчать про недостатню ефективність цієї роботи в попередні роки, коли більшість засуджених отримували інформацію не від фахівців, а від інших ув'язнених або з особистих джерел. Це підкреслює потребу в удосконаленні форм і методів консультування, розширенні доступу до професійної підтримки та активному впровадженні реформ у пенітенціарній системі.

З розвитком реформ пенітенціарної системи України роль соціального консультування лише зростатиме, сприяючи успішній ресоціалізації засуджених та їхньому поверненню до повноцінного життя в суспільстві.

УДК 364.7
Іванова А.І.[1], Щербина С.С.[2]
[1] студ. гр. СН-211 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОЦІНКА ПОТРЕБ СІМ'Ї НЕПОВНОЛІТНЬОГО, ЯКИЙ ГОТУЄТЬСЯ ДО ЗВІЛЬНЕННЯ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Сім'я є одним із найважливіших соціальних інститутів та основним об'єктом соціально-виховної роботи із засудженим, що виконує численні функції, такі як емоційна підтримка, соціалізація, економічна підтримка та передача культурних цінностей.

Соціальна, соціально-педагогічна, соціально-медична та психологічна робота з дітьми, які потрапили в конфлікт із законом, а також з їхніми родинами потребує залучення різних суб'єктів. До таких можна віднести:

1) громадські організації, благодійні фонди, релігійні організації;

2) навчальні заклади;

3) медико-соціальні установи;

4) центри соціальних служб.

Оцінку потреб родини неповнолітнього здійснюють соціальні працівники, психологи та інші фахівці, які працюють з сім'єю.

Соціальному працівнику, який здійснює оцінку потреб родини засудженого, першочергово варто ознайомитись з результатами заповнення Форми характеристики засудженого, що є обов'язковим інструментом для співробітників установ виконання покарань. Форма характеристики містить такі розділи: загальна інформація (особисті дані, інформація про вирок, строки покарання), соціально-психологічні фактори (житло, освіта, робота, матеріальне становище, стосунки з рідними та суспільством, ставлення до правопорушення), характеристика під час відбування покарання (заохочення та стягнення, участь у програмах ресоціалізації), оцінка ризику повторного правопорушення та небезпеки для суспільства, а також рекомендації щодо подальших заходів соціально-виховної роботи. Цей інструмент допомагає соціальному працівнику здійснити комплексну оцінку засудженого для ефективного планування його подальшої ресоціалізації [2].

Ознайомлення з цією інформацією дозволяє точніше визначити потреби родини та розробити ефективний план надання соціальної допомоги.

Під час роботи із даною родиною необхідно звертати увагу на психологічні особливості та поведінкові характеристики. Важливо враховувати емоційний стан членів родини, їх ставлення до майбутнього звільнення дитини, а також можливі проблеми адаптації та зміни у взаємовідносинах після повернення засудженого. Психологічні фактори, такі як тривога, стрес, недовіра чи гнів, можуть суттєво впливати на взаємодію родини та її здатність до підтримки.

Однак варто зазначити, що соціальний працівник не є фахівцем у наданні психологічної допомоги. Для більш глибокої психологічної підтримки необхідно залучення психолога, який спеціалізується на роботі з особами, що відбували покарання, і розуміє особливості цієї категорії осіб.

Оцінка потреб дитини та її сім'ї повинна проводитися з урахуванням таких факторів, як вік, стать, національність, особливості розвитку дитини, а також здатність батьків забезпечити її потреби. Важливо враховувати ресурси родинного середовища та громади, а також мотивацію сім'ї до співпраці і усвідомлення нею власних проблем та сильних сторін.

Соціальна робота з батьками передбачає наступні етапи:

1. пошук даних про родичів, з якими дитина підтримує важливі стосунки;

2. встановлення контакту з батьками та родичами, важливими для дитини;

3. визначення здатності батьків до виховання та їхнього стилю взаємодії з дитиною;

4. збирання інформації про сім'ю та її соціально-економічний стан;

5. вивчення життєвих орієнтирів батьків та схильності дитини сприймати їхні настанови;

6. визначення причин сімейних проблем та пошук шляхів їх вирішення;

7. обговорення питань відповідальності батьків за виховання дітей та заохочення до активної участі у процесі допомоги;

8. навчання батьків методам ефективного спілкування з дітьми та розвитку гармонійних сімейних відносин.

Для проведення та фіксації результатів комплексної оцінки використовується Акт оцінки потреб дитини та її сім'ї (особи) відповідно до наказу Міністерства соціальної політики України від 06.12.2018 року № 1855 «Про затвердження форм обліку соціальних послуг сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах» [1].

Наступним кроком після оцінки потреб є складання індивідуального плану. Згідно з цим планом, враховуючи потреби родини надається перелік соціальних послуг. Для цього здійснюється взаємодія зі службою пробації, установою, де відбуває покарання неповнолітній, надавачами соціальних послуг та благодійними організаціями.

Тому, соціальна робота з родиною неповнолітнього засудженого, який готується до звільнення, повинна базуватись на всебічній оцінці її потреб. Для цього важливо використовувати додаткові відомості від закладу виконання покарання, для точного визначення потреб родини та розробки плану соціальної підтримки. Крім того, необхідно встановити тісну співпрацю з підрозділом пробації, установою виконання покарань та надавачами соціальних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства соц. політики України від 13.07.2018 № 1005. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0943-18#Text (дата звернення: 02.04.2025).

2. Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства юстиції України від 04.11.2013 № 2300/5 : станом на 9 квіт. 2024 р. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1863-13#Text (дата звернення: 02.04.2025).

УДК 364.016
Калашник С.А.[1], Серга Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-214 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА РІВНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У сучасних умовах соціально-економічних трансформацій питання забезпечення соціальної справедливості та рівності набуває особливої актуальності. Соціальне обслуговування виступає важливим інструментом реалізації державної соціальної політики, спрямованої на підтримку вразливих верств населення, зниження рівня соціальної нерівності та забезпечення гідного рівня життя для всіх громадян.

Одним із ключових завдань системи соціального обслуговування є виявлення та задоволення потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. Це включає надання соціальних послуг, допомоги, консультування та соціальної підтримки, що сприяє їх інтеграції в суспільство та зниженню соціальної ізоляції.

Забезпечення рівного доступу до соціальних послуг, незалежно від статі, віку, соціального статусу, раси чи національності, є фундаментальним принципом соціальної справедливості. Таким чином, соціальне обслуговування не лише задовольняє базові потреби, а й виступає механізмом соціальної інтеграції, профілактики маргіналізації та підвищення рівня соціального капіталу суспільства.

Соціальна справедливість і рівність – це концепції, які базуються на ідеї, що всі члени суспільства повинні мати рівний доступ до можливостей і ресурсів, а також повинні бути захищені від дискримінації і несправедливих обмежень. У рамках соціального обслуговування ці концепції набувають практичного виміру через надання послуг, що підтримують економічну, соціальну та культурну рівність.

Основоположними принципами організації та розвитку системи соціальних послуг, які визначають якість, ефективність та справедливість соціального обслуговування населення, на думку вчених, є наступні:

Доступність соціальних послуг – забезпечення рівного доступу до соціальних послуг для всіх категорій населення, включаючи малозабезпечених, пенсіонерів, осіб з інвалідністю, біженців, та інші вразливі групи. Недоступність послуг або складність їх отримання може посилити соціальну нерівність.

Фінансування соціальних програм – наявність достатнього фінансування є критично важливим для розвитку та підтримки ефективних соціальних послуг. Недостатнє фінансування може призвести до погіршення якості послуг або їхньої доступності.

Інклюзивність соціальних послуг – важливо розробляти і впроваджувати моделі соціального обслуговування, які враховують специфічні потреби різних груп населення. Інклюзивність має на меті забезпечення рівних можливостей для всіх, незалежно від їхнього соціального статусу, етнічної належності, статі чи фізичних можливостей.

Боротьба з дискримінацією – соціальні служби мають активно працювати на запобігання дискримінації за будь-якими ознаками, будь то етнічна, гендерна чи інша дискримінація. Це має включати заходи щодо правового захисту, навчання та соціальної інтеграції.

Підтримка соціальної інтеграції – соціальне обслуговування повинно бути орієнтоване на інтеграцію в суспільство тих, хто опинився на його периферії, зокрема осіб з інвалідністю, біженців, мігрантів, літніх людей.

Правова підтримка та захист прав – забезпечення правової підтримки для вразливих груп населення є важливим аспектом соціального обслуговування. Включає надання юридичних консультацій, допомогу у вирішенні соціальних та економічних проблем.

Професійна підготовка та навчання соціальних працівників – якість соціальних послуг залежить від кваліфікації та підготовки соціальних працівників. Підвищення їхніх професійних навичок, зокрема в питаннях етики, прав людини та міжкультурної компетенції, є важливим фактором успіху.

Цифровізація соціальних послуг – в умовах технологічного прогресу важливо впроваджувати цифрові технології для забезпечення доступу до соціальних послуг, зокрема для віддалених чи ізольованих груп населення. Однак необхідно враховувати ризики цифрового розриву та забезпечувати рівний доступ до технологій.

Партнерство між державними органами та громадським сектором – ефективне соціальне обслуговування часто включає співпрацю між урядом, місцевими органами влади та громадськими організаціями, що дозволяє об’єднати ресурси та знання для досягнення соціальної справедливості.

Міжнародна співпраця та обмін досвідом – вивчення міжнародного досвіду допомагає адаптувати успішні моделі соціального обслуговування до національних умов, що може сприяти покращенню ефективності соціальних послуг.

Таким чином, соціальне обслуговування відіграє ключову роль у забезпеченні соціальної справедливості та рівності, забезпечуючи доступ до необхідних послуг для вразливих груп населення. Ефективність соціальних по-

слуг залежить, в свою чергу, від реалізації низки засадничих принципів соціальної політики України в контексті забезпечення рівного доступу та якості соціальних послуг.

УДК 159.922.7:355.48
Колодрубська К.Ю.[1], Новак Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-212 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Діти є особливо вразливими до стресових ситуацій через свою емоційну незрілість та недостатньо розвинені механізми психологічного захисту. В умовах війни, коли дитина стикається зі значними загрозами, її психічний розвиток може бути значно порушений. Вікові особливості впливають на те, як дитина сприймає та переживає військові дії, а також на характер можливих наслідків, таких як посттравматичні стресові розлади (ПТСР), тривожність, агресія та інші психологічні розлади. Залежно від віку, діти порізному реагують на стресові ситуації, зокрема на військові дії. Стадії розвитку дитячої психіки впливають на те, як саме дитина сприймає і обробляє інформацію про війну.

Дошкільний вік (3-6 років) – діти не розуміють суті війни, але дуже чутливі до емоційного стану дорослих. Вони копіюють тривогу, страх, часто реагують регресивною поведінкою – плачем, нічними жахами, нетриманням. Гучні звуки можуть викликати сильний переляк.

Молодший шкільний вік (7-11 років) – діти вже усвідомлюють небезпеку війни, але ще не вміють повністю опрацьовувати складні емоції. Їм важлива підтримка родини. Часто виникають тривожність, замкненість, соматичні прояви (головний біль, біль у животі), агресія або уникання спілкування.

Підлітковий вік (12-18 років) – підлітки усвідомлюють події війни, але емоційно ще не зрілі. Можуть переживати кризу ідентичності, депресію, відчуження, бунтарство. У деяких з'являється апатія або агресія до оточення, пошук винних у стражданнях.

Психологічний стан дітей, які з 2014 року перебували в зоні бойових дій на Донеччині та Луганщині, характеризується астенією, емоційною нестабільністю, психічною втомлюваністю, головним болем і запамороченням. У 97,6 % випадків зафіксовані соматичні скарги, зокрема порушення сну (96,8 %), дратівливість (68,5 %), когнітивні розлади, тривожність, стомлюваність, агресія, зниження мотивації. Також спостерігалося загострення

хронічних станів: енурез, нав'язливі дії, тики, заїкання – як наслідки психотравматичних подій.

Спостерігався майже в усіх дітей знижений настрій, що пояснювався можливістю загрози життю, зміною звичного місця та стереотипу життя, кола спілкування та оточення, відсутністю необхідних умов для гри. Підкреслювалася велика роль у травматичному впливі соціальної та психоемоційної депривації, втрата зв'язку з навчальним колективом, розлучення з батьками, порушення емоційного контакту з батьками, хронічні психотравми. У цілому в Україні 75 % дітей зазнали наслідків військових дій, що виявляються у порушенні сну, пам'яті, психоемоційної регуляції, що призводить до соціальної та психічної дезадаптації або у важких випадках – до психічних розладів [1, с. 27-30].

Війна істотно впливає на емоційний стан дітей, особливо тих, хто виїхав із зон бойових дій (Буча, Бахмут, Маріуполь тощо). У таких дітей знижується емоційна виразність, виникають труднощі у вираженні почуттів та встановленні контактів. Це проявляється у відчутті самотності, ізоляції та порушенні комунікації. Дослідження С. Лесінскієне та О. Костюк показало: навіть у мирний час батьки рідко говорять з дітьми про війну, але діти висловлюють свої переживання через малюнки та ігри, які стають важливими засобами комунікації та вираження травматичного досвіду [2, с. 79].

Дослідження показують, що попри рідкісні розмови батьків із дітьми про війну, діти виражають свої переживання через поведінку, ігри та малюнки, які стають символічним способом передати свої думки про воєнні події. Малюнки та ігри дають змогу дорослим зрозуміти емоційний стан дитини та її сприйняття війни. Малюнок є доступним способом передачі внутрішнього світу дитини, зокрема тих почуттів, які важко висловити словами [3, с. 123].

Отже, війна суттєво впливає на психіку дитини, змінюючи її емоційний стан, когнітивний розвиток та поведінку. Важливим завданням є створення умов для стабілізації психоемоційного стану дітей, надання психологічної допомоги та підтримки з боку дорослих. Тільки так можна зменшити негативні наслідки військових подій для підростаючого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лебець І. С. Стан психологічного здоров'я дітей із зони військового конфлікту на Сході України / І. С. Лебець // Охорона здоров'я дітей та підлітків. – 2019. – № 1. – С. 27-30.

2. Лесінскієне С. Як діти дошкільного віку в Литві сприймають війну в Україні : аналіз їхніх малюнків / С. Лесінскієне, О. Костюк // Простір арттерапії : мистецтво відновлення психічного здоров'я в часи війни : матеріали XX Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції, [Київ], 31 березня – 2 квітня 2023 р. – Київ, 2023. – С. 77-81.

3. Махній М. М. Проєктивний психологічний інструментарій для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами / М. М. Махній. – Чернігів : Десна Поліграф, 2021. – 320 с.

УДК 364.6
Кондрат В.С.[1], Щербина С.С.[2]
[1] студ. гр. СН-214м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Особливого значення набуває роль емпатії в питаннях адаптації військовослужбовців до соціуму. Так як природа емпатії є біопсихосоціодуховним утворенням [2] із базовим психологічним механізмом емоційного перемикання (переключення з емоцій об'єкта на емоції її суб'єкта), то вивчення динаміки різномодального реагування суб'єкта на емпатогенну ситуацію є необхідною умовою розуміння процесів, що відбуваються під час взаємодії людини із соціумом, особливо процесу адаптації, так як біполярний розвиток емпатійності буде впливати на напрямок поведінки суб'єкта: від асоціальної до просоціальної поведінки. Отже, прояв емпатійності сприяє соціально-психологічній адаптації підвищуючи рівень емоційного комфорту в процесі спілкування й реінтеграції в соціум.

Вчені О. Буряк та М. Гіневський виокремлюють чинники, що ускладнюють адаптацію: необхідність кардинальної зміни життя та діяльності особистості в умовах бойових дій (у тому числі, побутових звичок, житлових умов); необхідність освоєння нової спеціальності, та труднощі, що будуть виникати на цьому шляху. В умовах таких кардинальних змін, особистість не тільки повинна оволодівати новими знаннями, уміннями і навичками, але й розвивати особисті якості, які необхідні для нової діяльності [1, с. 161]. Тобто, саме психологічний аспект соціальної адаптації повинен бути актуалізований в першу чергу, передуючи соціально-побутову, професійну адаптацію.

Важливою психологічною умовою успішної соціалізації і адаптації військовослужбовців після закінчення бойових дій є сімейна адаптація. Аспект сімейної адаптації розглядається як процес адаптації членів сім'ї учасника бойових дій до нових умов взаємного існування після того, як завершилася виконувана діяльність. Тоді, коли військовослужбовець перебуває в зоні бойових дій і адаптується до умов виконуваної діяльності, члени його сім'ї також переживають адаптативний період – кожен живе різним життям, усі пристосовуються до умов життя порізно. Відокремлений від сім'ї, військово-

службовець у зоні бойових дій включений до нової діяльності: він функціонує як частина мікросоціальної групи, піклується про свою безпеку та безпеку побратимів, переживає бойовий стрес. Натомість члени його сім'ї справляються з робочим і побутовим навантаженням самостійно. «Тривалість розлуки на рік чи більше закріплює ці «різні» способи життя», – зауважується в дослідженні [3]. Після завершення служби учасник бойових дій повертається до цивільного життя, до проживання разом із сім'єю – цей момент возз'єднання членів сім'ї є довгоочікуваним, проте може ускладнитися психологічним станом після пережитого досвіду. З огляду на складний процес адаптації учасники бойових дій потребують підтримки – в такому разі сім'я вбачається його вагомим ресурсом. Важливість підтримки, емпатії, розуміння, співпереживання членів сім'ї в період адаптації не піддається сумніву, оскільки для більшості учасників бойових дій «… сім'я служить компенсуючим чинником у професійній діяльності і відіграє роль емоційного притулку» [3, с. 252].

Більшість військовослужбовців, які пережили бойову травматичну подію, намагаються змінити умови життя на нові, а короткочасні неприємні симптоми зникають. Але у деяких вони залишаються, що може викликати погіршення стану. Симптоматика у таких випадках включає у різноманітних поєднаннях неспокій, тривогу, депресію, порушення здатності до концентрації уваги, дратівливість, агресивну поведінку.

Отже, для успішної адаптації учасника бойових дій важливою є психологічна атмосфера в родині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Буряк О.О. Соціальна адаптація армії України до нових умов існування / О.О. Буряк, М.І. Гіневський // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. – 2014. – Вип. 4 – С. 160-166.

2. Журавльова Л.П. Психологія емпатії: монографія. – К. : ЖДУ ім. І.Франка, 2007. – 328 с.

3. Олексюк Н. Позитивна спрямованість сімейних взаємин як вагомий чинник життєдіяльності сімей військовослужбовців Збройних Сил України / Н. Олексюк // Проблеми сучасної психології. – 2009. – Вип. 4. – С. 249-258.

УДК 352/354
Конопльова О.М.
студ. гр. СН-414м НУ «Запорізька політехніка»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В СУЧАСНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

В умовах динамічного розвитку економіки та зростаючої конкуренції ефективність управлінських рішень стає визначальним фактором успіху організації. Сучасні виклики, такі як глобалізація, діджиталізація, військовий стан та постійні зміни у бізнес-середовищі, зумовлюють необхідність глибокого дослідження процесів прийняття управлінських рішень. Вторинний аналіз теоретико-методологічних засад дозволив нам скласти наступні рекомендації щодо вдосконалення процесу прийняття управлінських рішень в організаціях різних типів. Управлінське рішення є складним багатоаспектним явищем, що потребує системного підходу [1, с. 366]. Управлінське рішення розглядається як продукт управлінської праці, процес вибору альтернативи та інструмент впливу керуючої системи на керовану. Сутнісна характеристика управлінського рішення розкривається через економічну, організаційну, соціальну, правову та технологічну природу [2, с. 251]. Системний підхід до процесу прийняття управлінських рішень передбачає врахування взаємозв’язку між різними елементами організації та впливу зовнішнього середовища.

Методологія прийняття управлінських рішень включає різноманітні підходи та методи. Методологічні підходи до аналізу процесу прийняття управлінських рішень включають системний, процесний, ситуаційний, кількісний підходи [1, с. 365]. Методи прийняття управлінських рішень класифікуються на неформальні (евристичні), колективні та кількісні. Вибір конкретних методів залежить від характеру рішення, доступності інформації, ресурсних обмежень та вимог до результатів.

Ефективність управлінських рішень визначається комплексом критеріїв. Ефективність управлінського рішення визначається ступенем досягнення поставлених цілей. Критерії ефективності включають економічні, соціальні, екологічні та технологічні показники. Оцінка ефективності передбачає аналіз результатів реалізації рішення та їх відповідність очікуваним наслідкам [3, с. 65]. Процес прийняття управлінських рішень є поетапним та ітеративним. Процес прийняття управлінських рішень включає наступні етапи: діагностика проблеми, формулювання обмежень та критеріїв, визначення альтернатив, оцінка альтернатив, вибір альтернативи, реалізація рішення, зворотний зв'язок. Кожен етап має свої особливості та потребує застосування

відповідних методів та інструментів. Зворотний зв'язок забезпечує можливість коригування рішення на основі аналізу результатів його реалізації.

Вдосконалення процесу прийняття управлінських рішень є важливим завданням для сучасних організацій. Сучасні виклики вимагають постійного вдосконалення механізмів прийняття управлінських рішень. Напрями вдосконалення включають: підвищення якості інформаційного забезпечення, впровадження сучасних технологій, розвиток компетенцій управлінського персоналу, вдосконалення контролю. Реалізація цих напрямів сприятиме підвищенню ефективності управління та конкурентоспроможності організації. Приведене підтверджує, що управлінське рішення є складним багатоаспектним явищем, ефективність якого залежить від багатьох факторів. Системний підхід, використання різноманітних методологічних підходів та методів, комплексна оцінка результатів, а також постійне вдосконалення процесу прийняття рішень є ключовими умовами успішної діяльності сучасних організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Батюк Б. Б. Інноваційні управлінські рішення в умовах сучасних викликів / Б.Б. Батюк // Наукові інновації та передові технології. – 2024. – № 2 (30). – С. 364-373.

2. Бондарчук Н. В. Колективні методи прийняття управлінських рішень, як інструмент підвищення ефективності управління / Н.В. Бондарчук // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2021. – Вип. 17. Т. 2. – С. 251-259.

3. Бутко М. П. Теорія прийняття рішень : підручник / за ред. І.М. Бутко, В.П. Мащенко. – Київ : Центр учбової літератури, 2015. – 236 с.

УДК 364.055

Крючкова Я.Ю.[1], Віхляєва Я.Є.[2]
[1] студ. гр. СН-212 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ ТА ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, хто втратив батьківську опіку, є важливим аспектом соціальної політики будь-якої держави. Такі діти входять до найбільш незахищених груп населення, вони потребують особливого ставлення та допомоги. Відсутність родини, непевні життєві обставини, психологічні та емоційні проблеми, що можуть виникнути через втрату бать-

ківського піклування, зумовлюють необхідність застосування спеціальних методик соціальної роботи.

Діти-сироти – це особи віком до 18 років, у яких пішли з життя обоє батьків або єдиний з них. Діти, які залишились без батьківського піклування – це ті, кому з різних причин не забезпечено належний догляд (батьки позбавлені прав, їх визнано недієздатними, вони перебувають у місцях позбавлення волі, уникають виховання тощо). Діти, котрі позбавлені батьківського піклування, демонструють специфічні риси у становленні своєї психіки. Втрата батьків може відбитися на їхніх відчуттях, взаємодії з соціумом і формуванні власної гідності. Усвідомлення цих психологічних викликів – ключовий аспект для надання необхідної допомоги. Згідно з законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 року, країна гарантує всебічне забезпечення дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, а також особам з їх числа. Допомога та умови утримання таких дітей не можуть бути меншими від визначених мінімальних норм, котрі забезпечують кожній дитині життєвий рівень, потрібний для фізичного, інтелектуального, духовного, морального та суспільного розвитку, на рівні, котрий не опускається нижче за затверджений прожитковий мінімум для згаданих категорій. До форм допомоги від держави належить:

- повне державне забезпечення в навчальних закладах;
- забезпечення одягом і взуттям, а також одноразовою грошовою допомогою в розмірі не менше шести прожиткових мінімумів для осіб відповідного віку;
- забезпечення одягом, взуттям та іншими необхідними речами;
- пільги на проїзд;
- забезпечення таких дітей житлом;
- безкоштовне медичне обслуговування, включаючи стоматологію та протезування;
- допомога в працевлаштуванні.

Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, є необхідним напрямом державної політики, оскільки такі діти належать до найбільш вразливих категорій населення. Соціальна робота з дітьми, які втратили батьків або позбавлені батьківської турботи, – це ключовий елемент державної стратегії, адже ці діти – одна з найвразливіших груп. Держава надає таким дітям всебічну допомогу згідно з законом: повне державне забезпечення, фінансова підтримка, сприяння в отриманні освіти та житла, медичне обслуговування та допомога в пошуку роботи. Але успіх соціальної роботи вимагає не тільки матеріальної підтримки, а й використання особливих методів соціального супроводу, надання психологічної допомо-

ги та розробку адаптаційних програм, які допоможуть дітям інтегруватися в суспільство.

Отже, соціальна робота з дітьми-сиротами та тими, хто залишився без батьківського піклування, є важливою складовою державної соціальної політики. Ці діти належать до найбільш вразливих категорій населення, що зумовлює потребу в особливому підході та посиленій підтримці. Втрата батьків або відсутність належного догляду викликає складні емоційні та психологічні переживання, які вимагають не тільки матеріальної допомоги, а й професійного супроводу з боку соціальних працівників.

Держава забезпечує таким дітям підтримку на законодавчому рівні, надаючи комплекс послуг - від освіти і житла до медичного обслуговування та сприяння в працевлаштуванні. Проте ефективна соціальна робота повинна включати не лише виконання формальних обов'язків, а й впровадження індивідуалізованих методів роботи, психологічної допомоги та програм адаптації, які сприятимуть гармонійній інтеграції дітей у суспільне життя.

УДК 364.044.68
Лавриненко Д.Д.[1], Балухтіна О.М.[2]
[1] студ. гр. СН-211 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДОПОМОГИ USAID В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) – провідна установа уряду Сполучених Штатів Америки з виконання програм міжнародної економічної та гуманітарної допомоги. Бюджет USAID складає 325 млн дол. США [1]. Проєкти, в межах яких виділяється фінансування, є довгостроковими. Реалізація деяких з них може розтягуватися в часі на десятиліття, а надходження коштів в їхніх межах розраховане до 2029 року.

Починаючи з 1992 року, USAID надало Україні понад 3 млрд дол. допомоги – зазначено на офіційній сторінці посольства Сполучених Штатів у розділі «USAID».

Україна з 2022 року є найбільшим отримувачем допомоги від USAID. До початку повномасштабного вторгнення цей проєкт був спрямований на підтримку демократії та прав людини, але від початку війни фокус змістився в бік економічного відновлення та гуманітарної допомоги. З 2022 року і до кінця 2024 року Україна отримала 30,4 млрд дол. за програмою USAID: 9 млрд дол. у 2022 році; 19 млрд дол. у 2023 році та 5,4 млрд дол. у 2024 році [3]. Основні видатків припадають на наступні категорії: економічний розви-

ток, гуманітарну допомогу та демократію, права людини та врядування. Від 80% до 95% виділених коштів впродовж трьох років спрямовані на економічний розвиток, включно, з підтримкою середнього та малого бізнесів, відновлення критичної інфраструктури тощо.

Фінансування спрямоване на майже всі міністерства України, окрім, Міністерства оборони України та велику кількість державних служб та агентств; сотні селищних та міських рад по всій Україні. Підтримка надана сотням громадських та благодійних організацій, що займаються: культурно-просвітницькою (ТОВ «Укрaїнер», ГО «Хащі»), соціальною та журналістською діяльністю (ГО «Українська правда», ГО «Українське Телебачення Торонто»); незалежними журналістськими розслідуваннями (ГО «Слідство.Інфо», ГО «Канцелярська сотня»); національно-патріотичним вихованням (Молодіжна організація «Пласт – Національна скаутська організація України»); психологічною підтримкою ветеранів (ГО «Veteran Hub»); десятки університетів, переважно, у сфері кібербезпеки, серед яких і Національний університет «Запорізька політехніка»; сервіси ДП «Прозорро» та ДП «ДіЯ». Надавалась підтримка сотням приватних бізнесів, державних установ та банків. Фінансову допомогу отримували комунальні підприємства та акціонерні товариства, що забезпечують критичну інфраструктуру по всій країні.

До прикладу, нижче наведено програми та проєкти, які фінансувались USAID: Програма підтримки відновлення України, Програма Місії USAID в Україні «Врожай», Програма сприяння громадській активності «Долучайся!», Проєкт «Забезпечення енергопостачання, підвищення стійкості та сполучення (SPARC)», Проєкт «Економічна підтримка України», Проєкт «Підвищення ефективності роботи та підзвітності органів місцевого самоврядування (ГОВЕРЛА)», Проєкт «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність (DOBRE)», Проєкт «Молодь як провідник української національної ідентичності», Проєкт «Діяльність у рамках реформи державних підприємств України», Проєкт «Інвестиції для стійкості бізнесу» [2].

Виходячи з цього, зупинка програм USAID принесе і вже приносить відчутні проблеми недофінансування у державних сферах, що потребує виділення додаткових коштів з державного бюджету та створює критичну ситуацію для сотень громадських та благодійних організацій, які залишились без основного джерела доходів, що може призвести до їх закриття. Блокування програм USAID негативно вплине у короткостроковій та довгостроковій перспективі, що точно не робить Україну стійкішою та сильнішою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Проєкт USAID «Економічна підтримка України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://era-ukraine.org.ua/frequently-asked-questions-ua (дата звернення: 14.03.2025). – Назва з екрана.

2. Аналітичний портал «Економічна Правда» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://epravda.com.ua/finances/yaki-derzhavni-organi-ta-organizaciji-ne-otrimayut-koshti-cherez-prizupinennya-finansuvannya-usaid-spisok-802602 (дата звернення: 13.03.2025). – Назва з екрана.

3. Аналітичний портал «Слово і Діло» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.slovoidilo.ua/2025/01/29/infografika/finansy/usaid-finansuye-ukrayini (дата звернення: 11.03.2025). – Назва з екрана.

УДК 37.013.42 : 364.08

Ліпінський М.Р.[1], Серга Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-214 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМА НЕДОСТАТНЬОЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ КАДРІВ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Соціальна робота є важливою складовою соціально-гуманітарної сфери, яка спрямована на підтримку потребуючим верствам населення та забезпечення їх соціального благополуччя. Однак сучасний стан соціальної роботи в Україні супроводжується численними проблемами, серед яких недостатня професіоналізація кадрів займає одне з головних місць. Незважаючи на розвиток освітніх програм та реформування системи підготовки фахівців, існує низка проблем, що ускладнюють ефективність соціальної діяльності.

Професіоналізація соціальної роботи передбачає процес формування та вдосконалення професійних знань, умінь та навичок фахівців, що забезпечують надання якісних соціальних послуг. Професіоналізація є необхідною умовою ефективної соціальної допомоги, адже від кваліфікації працівників залежить успіх роботи з вразливими групами населення [1, с. 30].

Однією з основних причин недостатньої професіоналізації кадрів є недосконаліть освітньої підготовки соціальних працівників. У сучасній освітній системі переважає теоретична складова, у той час як практична підготовка залишається на низькому рівні. У багатьох випадках навчальні програми не враховують реальні потреби професії, що призводить до недостатньої, практичної компетентності випускників [2, с. 15].

Крім того, проблема посилюється через відсутність безперервного професійного розвитку кадрів. Політика щодо кваліфікацій в Україні не завжди сприяє професіоналізації соціальної роботи, що ускладнює адаптацію фахівців до нових сучасних соціальних проблем [3, с. 217].

В Україні соціальна робота не є регульованою професією, як у більшості європейських країн. Там для доступу до професії потрібні іспити, ліцензії та підтвердження кваліфікації через професійні асоціації. В Україні оцінювання компетентностей соціальних працівників здійснюють самі організації, а можливості офіційно підтвердити кваліфікацію на основі професійного досвіду немає [3, с. 218]. Другою причиною відсутності мотивації до професійного саморозвитку є низька заробітна плата та складні умови праці. Низький соціальний статус професії соціального працівника є однією з головних перепон для професіоналізації, оскільки він знижує мотивацію до професійного саморозвитку та сприяє відтоку кадрів з цієї сфери [4, с. 112].

Недостатня професіоналізація призводить до низької якості соціальних послуг. Працівники без належної підготовки не здатні ефективно діагностувати соціальні проблеми та знаходити оптимальні шляхи їх вирішення [3, с. 215]. Крім того, соціальні працівники з недостатнім рівнем професіоналізму часто стикаються з проблемою професійного вигорання. Недостатня підготовка спричиняє стрес у процесі роботи з клієнтами, що знижує професійну ефективність і призводить до емоційного виснаження.

Одним із основних шляхів подолання проблеми є вдосконалення освітніх програм та впровадження практико-орієнтованих курсів. Як показав досвід США у професіоналізації соціальної роботи, що краще робити акцент на комунікативних і практичних навичках [2, с. 20].

Важливо запроваджувати безперервне навчання для соціальних працівників. Необхідно регулярне підвищення кваліфікації через семінари, тренінги та курси, що допоможуть працівникам краще адаптуватися до змін у соціальній сфері. Також необхідно підвищувати соціальний статус професії через покращення умов праці та збільшення заробітної плати. Це сприятиме збереженню кваліфікованих кадрів у соціальній сфері [4, с. 112].

Таким чином, недостатня професіоналізація кадрів у соціальній роботі залишається актуальною проблемою, яка потребує комплексного вирішення. Підвищення якості освіти, впровадження системи безперервного професійного розвитку та покращення соціального статусу працівників сприятимуть ефективній соціальній допомозі та підтримці вразливих верств населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Жовніренко С. Ю. Професіоналізація як сучасний етап розвитку інституту соціальної роботи / С. Ю. Жовніренко // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць. – 2009. – № 3. – С. 29-40.

2. Клос Л. Аспекти професіоналізації соціальної роботи сфери здоров'я у США і Україні / Л. Клос // Social Work and Education. – 2017. – Vol. 4. – No. 1. – P. 8-21.

3. Семигіна Т. Політика щодо кваліфікацій в Україні: чи сприяє вона професіоналізації соціальної роботи? / Т. Семигіна // Соціальна робота в Україні. – 2020. – № 4. – С. 216-219.

4. Логвиненко Т. О. Професіоналізація соціальної роботи в скандинавських країнах як суспільна потреба / Т. О. Логвиненко // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. – Вип. 34. – С. 111-114.

УДК 354.53 : 354.61(477)

Покровська Н.Є.[1], Серга Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-214м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВЕТЕРАНИ У ЦИВІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА

Сьогодні надзвичайно важливим є питання всебічної інтеграції ветеранів, які повертаються з фронту, у соціальне життя. Вони повинні не лише відчувати вдячність і повагу, а й бачити, що для них створені належні умови з боку держави та місцевих органів управління. Які закони та постанови щодо ветеранських політик розробляються на державному рівні? Чи внормують вони питання лікування, реабілітації, навчання, працевлаштування, забезпечення житлом? Як вони будуть імплементовані на місцевому рівні? Ці питання є пріоритетними.

Серед векторів адаптації – реабілітація, цифрові послуги, робота, навчання, житло, реформа військово-лікарської комісії. Однією з головних проблем для військовослужбовців, звільнених в запас, ветеранів та членів їхніх сімей, є адаптація до нових, реальних умов життя. Повернення до громадського життя для ветеранів стає складним завданням, як з психологічного, так і з соціального погляду.

Це зумовлено тим, що соціальний статус, умови та зміст професійної діяльності військовослужбовців, особливості ціннісно-нормативного регулювання їхньої соціальної та професійної поведінки мають значні відмінності від громадянського життя. Проблема реінтеграції (відновлення) ветеранів, які мають реальний досвід бойових дій є ще більш складною та багатогранною. Відмова суспільства від належного розуміння може суттєво впливати на про-

цес соціальної інтеграції ветеранів, загрожуючи їхній здатності ефективно взаємодіяти з оточуючим середовищем. Суттєвим аспектом є індивідуалізований досвід ветеранів, який консолідуючись під час переходу, може стати цінним ресурсом для їхньої реінтеграції та успішної адаптації в суспільному чи професійному середовищі. Застосування цього досвіду може сприяти збереженню та покращенню їхніх навичок та знань, що сприяє ефективній інтеграції ветеранів у цивільне суспільство [1, с. 265].

Повернення ветеранів до цивільного життя породжує ряд викликів, зокрема в контексті переходу з військового оточення до цивільного середовища. Актуальність працевлаштування як безпосереднього шляху реінтеграції ветеранів в Україні сьогодні стає на один щабель із забезпеченням медичного супроводу, фізичної та психологічної реабілітації військових.

Якщо звернути увагу на стан дослідження проблеми працевлаштування ветеранів за весь час збройної агресії рф на території України, то можна стверджувати, що зазначена проблема досі не привертала достатньої уваги, а дослідження на цю тему проводилися у більшості ситуативно. Більш того, в результатах цих небагаточисельних досліджень простежуються несприятливі для працевлаштування ветеранів тенденції. Згідно з даними всеукраїнського анонімного опитування, яке провів Український ветеранський фонд, з 1247 військових лише третина – 33 % – планують повернутися на своє основне місце роботи. Ще 35 % обрали варіант «ні», а 33 % завагалися з відповіддю [2; 3].

Необхідно системно допомагати і мати «живі приклади» успішних ветеранів. Коли долучають учасників бойових дій до якихось програм адаптації через підприємницьку діяльність, можна помітити деяку закономірність. Війна загострює як негативні, так і позитивні сторони людського характеру. Якщо людина до війни нічого з себе не представляла, то не варто очікувати від неї великих успіхів після участі у військових діях. Більшість учасників бойових дій не вміють розпорядитись, наприклад землею, яку дає їм держава. Майже нікому не вдається господарювати, краще, що вони можуть зробити – це продати землю. Чому так? Тому що відсутні спеціальні програми, на яких ветерани могли б навчатися вирощуванню сільсько-господарських культур. По закінченню курсу, військові могли б скласти іспити та отримати сертифікат. В свою чергу, за допомогою такого сертифікату можна було б отримувати кредити з нижчими ставками та відкрити свою справу.

Отже, проблема соціальної адаптації військовослужбовців та ветеранів війни на сучасному етапі розвитку українського суспільства у період повномасштабного вторгнення рф є вкрай актуальною, особливо в умовах нашого сьогодення. Підтримка не може бути абстрактною – допомога може бути за конкретною проблемою, яка безпосередньо впливає на життя цього ветерана. Ефективність соціальної реабілітації досягається усім комплексом заходів

(медичних, психологічних, професійних, соціальних). Тому треба створювати соціальні програми, приймати законопроекти, які спрямовані на їх залучення в суспільне життя. Лише гідне ставлення до військовослужбовців, які потребують допомоги держави, є своєрідною перевіркою для визнання якості соціальної політики держави.

В нашому місці вже створена абсолютно нова структура – Департамент з питань ветеранської політики. Головними завданнями цього департаменту є: створення єдиного багатофункціонального центру ветеранської політики (ветеранського простору); реінтеграція ветеранів та членів їхніх родин; організація реабілітації та адаптації ветеранів; реалізація політики щодо праці та зайнятості; підтримки фізичного та ментального здоров'я ветеранів та членів їхніх родин; надання юридичної допомоги відвідувачам ветеранського простору та багато іншого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Захаріна Т. Реінтеграційний потенціал ветеранів як чинник успішної їх реінтеграції в соціум / Т. Захаріна // Social Work and Education. – 2023. – Vol. 10. – No. 3. – P. 263-275.

2. Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні [Електронний ресурс] // Український ветеранській фонд. – Режим доступу: https://veteranfund.com.ua/wpcontent/uploads/2023/07/Zvit_pereshkodi_precevlashtuvanii.pdf.

3. Артеменко А. Мілітарна ідентичність та соціальна адаптація ветеранів АТО/ООС: монографія / А. Артеменко, К. Батаєва. – Харків : Вид-во ХГУ «НУА», 2022. – 192 с.

УДК 364.14 : 355.018
Самофал Н.В.[1], Серга Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-214 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року стало катастрофічною подією, яка докорінно змінила життя мільйонів українців. Війна не лише спричинила масштабні руйнування та людські жертви, але й суттєво трансформувала склад об'єктів сучасної соціальної роботи в Україні. Зростання кількості вразливих категорій населення, поява нових соціальних проблем та необхідність надання екстреної допомоги вимагають від соціаль-

них працівників швидкої адаптації та пошуку ефективних методів роботи [1, с. 80].

Війна спричинила безпрецедентну хвилю внутрішнього переміщення. Мільйони людей були змушені покинути свої домівки, часто без нічого, рятуючись від бойових дій. ВПО потребують не лише базових потреб, таких як житло та харчування, але й комплексної підтримки для відновлення нормального життя. Це включає психологічну допомогу для подолання травми, юридичні консультації для відновлення документів та отримання соціальних виплат, а також допомогу в пошуку роботи та інтеграції в нові громади. Соціальні працівники відіграють ключову роль у координації допомоги ВПО, забезпечуючи їх доступ до необхідних послуг та допомагаючи їм адаптуватися до нових умов.

Повернення ветеранів з фронту вимагає створення ефективної системи реабілітації, яка включає медичну, психологічну та соціальну підтримку. Багато ветеранів стикаються з труднощами при поверненні до цивільного життя, включаючи проблеми з працевлаштуванням, соціальною адаптацією та посттравматичним стресовим розладом (ПТСР).

Члени сімей ветеранів також потребують підтримки, оскільки вони стикаються з емоційними та фінансовими труднощами, пов’язаними з війною.

Особи, які пережили полон, тортури та насильство, потребують спеціалізованої допомоги для подолання глибоких психологічних травм.

Комплексна підтримка потрібна не лише у вигляді психологічної та медичної допомоги, але й юридичної підтримки для захисту їхніх прав та отримання компенсації. Соціальні працівники допомагають цим особам відновити фізичне та психічне здоров’я, а також повернутися до нормального життя, надаючи їм підтримку та ресурси.

Війна посилила вразливість осіб з інвалідністю, які потребують додаткової підтримки в умовах обмежених ресурсів та руйнування інфраструктури. Соціальні працівники допомагають їм забезпечити доступ до медичних послуг, соціальних виплат та інших видів допомоги, а також допомагають їм адаптуватися до нових умов. Втрата близьких людей стала трагедією для багатьох українських сімей, і вони потребують тривалої емоційної підтримки. Соціальні працівники допомагають сім'ям загиблих у вирішенні юридичних питань, таких як оформлення документів та отримання компенсацій, а також в організації поховань.

Онлайн-платформи та соціальні мережі стали важливим інструментом для надання соціальних послуг, особливо в умовах обмеженого доступу до традиційних послуг. Соціальні працівники використовують цифрові технології для дистанційного консультування, інформування та надання інших послуг [2, с. 134].

Ефективна соціальна робота вимагає співпраці між різними фахівцями, такими як медики, психологи, юристи та педагоги, для надання комплексної допомоги. Міждисциплінарні команди допомагають координувати зусилля різних фахівців та забезпечувати інтегрований підхід до вирішення проблем.

Волонтери відіграють важливу роль у наданні гуманітарної допомоги, такої як доставка продуктів харчування, одягу та медикаментів, а також у наданні психологічної підтримки.

Отже, соціальні працівники співпрацюють з волонтерськими організаціями для координації зусиль та забезпечення ефективного надання допомоги. Соціальні працівники працюють в екстремальних умовах, часто під обстрілами та в умовах обмежених ресурсів, що вимагає від них високої стійкості та адаптивності. Постійне підвищення кваліфікації соціальних працівників є необхідним для забезпечення ефективного надання допомоги в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Семигіна Т. Трансформація соціальної роботи в Україні: від радянських коренів до сучасних викликів [Текст] : матеріали VI Міжнародної наукової конференції «Наукові тренди постіндустріального суспільства», Івано-Франківськ, 26 квітня 2024 р. : тези доповідей. – Івано-Франківськ, 2024 – С. 79-81.

2. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток [Текст] : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених, 9 листопада 2022 р.; [за ред.: Нагірняка М.Я.]. – Львів : ЛДУ БЖД, 2022. – 222 с.

УДК 316.344.4

Стародубець С.Р.[1], Новак Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-213 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Повномасштабні воєнні дії, що тривають на території України, призвели до раптового виникнення низки соціальних ризиків, а саме: загибелі та травмування мирних людей, бідності, знищення, руйнування цивільної та економічної інфраструктури, порушення логістичних і виробничих зв’язків, обмеження доступу до надання найнеобхідніших соціальних послуг тощо.

У сучасній науці термін «соціальні ризики» можна охарактеризувати, як можливі ситуації або явища, що мають негативний вплив на соціальні групи або суспільства в цілому [1, с. 165]. Українське суспільство перебуває в кризовому стані через руйнування промислових та сільськогосподарських об'єктів, критичної інфраструктури та транспортної логістики. Внаслідок цього тисячі осіб втратили роботу й матеріальні засоби до існування, що зробило бідність населення вкрай гострою проблемою.

Особливо гостро війна вдарила по вразливих соціальних групах, таких як діти, пенсіонери, внутрішньо переміщені особи та люди з інвалідністю. Для цих категорій громадян особливо важливо створення доступних соціальних програм підтримки та реабілітації, оскільки вони найбільше страждають від економічних та соціальних наслідків конфлікту.

Світовий банк оприлюднив звіт щодо соціально-економічного становища в Україні. За оцінкою фахівців, практично кожен третій наш співвітчизник живе у бідності. Як пише Reuters, кількість українців, які живуть у бідності, зросла на 1,8 мільйона з 2020 року, що становить близько 29 % населення, оскільки російське вторгнення 2022 року продовжує руйнувати економіку країни, йдеться у звіті Світового банку [2].

За три роки тимчасової окупації росією українських територій Україна зазнала значних втрат. Мільйони людей страждають від обстрілів та наслідків руйнування будівель, об'єктів соціальної інфраструктури та систем життєзабезпечення. Населення втратило нерухоме майно та інші активи через руйнування виробничої, транспортної та критичної інфраструктури. Люди мусять залишати свої домівки. Це ускладнило забезпечення населення необхідними комунальними, медичними, соціальними та освітніми послугами. За даними звіту Київської школи економіки (KSE), з початку повномасштабного російського військового вторгнення загальна сума прямих збитків житловій та нежитловій нерухомості, іншій інфраструктурі, транспортним засобам та товарним запасам перевищила $157 млрд (за вартістю заміщення). Найбільша частка у загальному обсязі прямих збитків завдана житловим будівлям, а саме 37,5 % або $58,9 млрд та інфраструктурі – 23,4 % або $36,8 млрд [3].

Отже, повномасштабна війна в Україні створила значні соціальні ризики, які вимагають негайної уваги. Населення відчуває підвищену соціальну напруженість та потребу у соціальній підтримці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Березіна С. Б. Соціальні ризики – сучасна проблема людства / С. Б. Березіна // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2018. – № 5 (17). – С. 165-172.

2. World Bank says 1.8 mln additional Ukrainians in poverty as Russia's war drags on [Electronic resuerce]. – Access mode:

https://www.reuters.com/world/europe/world-bank-says-18-mln-additional-ukrainians-poverty-russias-war-drags-2024-05-30/ (дата звернення: 08.04.2025).

3. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf (дата звернення: 08.04.2025).

УДК 316.6

Танкушина Л.В.[1], Віхляєва Я.Є.[2]
[1] студ. гр. СН-211 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ

Консультування – це технологія, яка широко застосовується в соціальній роботі для орієнтації громадян, окремих осіб, сімей, груп і громад через надання вказівок щодо альтернативних форм допомоги і забезпечення необхідною інформацією. Консультація – це процес взаємодії між двома або більше особами, під час якого консультант, застосовуючи спеціалізовані знання та навички, надає клієнту професійну підтримку у вирішенні актуальних проблем чи життєвих труднощів. Правові підстави для надання послуги консультування визначаються Державним стандартом соціальної послуги консультування, а також іншими нормативно-правовими актами, що регламентують соціальну роботу в Україні.

Консультування в соціальній роботі є важливим механізмом допомоги різним категоріям населення. Підхід до кожної групи залежить від їхніх специфічних потреб, соціального статусу, життєвих обставин та психологічного стану. До прикладу, важливим є сімейне консультування – це консультування отримувачів соціальної послуги, що перебувають у родинних стосунках або проживають однією сім'єю. На відміну від індивідуального консультування, при сімейному консультуванні соціальний працівник працює з сім'єю в цілому, вибудовує консультаційний процес за етапами: від індивідуального консультування окремих членів сім'ї до проведення спільної зустрічі. Консультування військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб набуває особливої важливості, оскільки ці групи населення пережили значні випробування, спричинені війною. Такий тип підтримки допомагає ветеранам долати не лише соціальні та економічні, але й психологічні наслідки бойових дій. У роботі з ветеранами важливу роль відіграє щире розуміння їхніх переживань

та терпляче ставлення. Військовослужбовці та їхні родини часто стикаються зі стресом, тривогою та депресією, тому соціальні працівники надають їм індивідуальні й групові консультації, проводять тренінги, спрямовані на розвиток стресостійкості та адаптацію до мирного життя. Важливою складовою соціальної підтримки є надання вичерпної інформації про доступні соціальні послуги, пільги та програми допомоги. Зокрема це можуть бути питання працевлаштування, освітніх можливостей та медичного забезпечення, що сприяє швидшій інтеграції військових та їхніх сімей у мирне суспільство. Крім того, важливою є робота з людьми, які мають наркотичну та алкогольну залежність. Консультування в цій сфері охоплює первинну профілактику наркоманії, що здебільшого проводиться без участі правоохоронних органів.

Консультування в соціальній роботі – це не лише надання рекомендацій, а й активна допомога у вирішенні актуальних проблем клієнта. Кожна категорія населення має свої специфічні потреби, а ефективність роботи залежить від розуміння проблеми, професійного підходу та емпатії.

Отже, консультування є ключовим елементом соціальної роботи, оскільки дозволяє надавати індивідуалізовану допомогу різним категоріям населення. Воно охоплює широкий спектр ситуацій — від підтримки сімей до роботи з ветеранами, внутрішньо переміщеними особами, людьми із залежностями тощо. Ефективність консультування залежить від здатності соціального працівника враховувати особисті обставини клієнта, соціальний статус і психологічний стан. Успішне консультування передбачає не лише надання інформації чи порад, а й глибоке розуміння потреб клієнта, емпатії та побудову довірливого діалогу. Особливої ваги набуває підтримка осіб, що постраждали внаслідок війни, для яких консультації стають інструментом відновлення психологічної рівноваги та соціальної адаптації. Водночас, при роботі з людьми із залежностями, важливо забезпечити ранню профілактику та доступ до фахової допомоги без упередженого ставлення. Таким чином, консультування у соціальній сфері є не просто інструментом допомоги, а необхідною умовою для ефективного реагування на соціальні виклики.

УДК 355.018 : 159.99
Харченко А.А.[1], Серга Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-214м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Особи, які беруть участь у військових конфліктах, все рідше мають можливість після виходу з бойових дій зберегти фізичне та психічне здоров’я.

Різнобічна й тривала дія несприятливих чинників зумовлює виникнення в людини високої нервово-психічної напруги. Тим, хто пройшов випробування війною, надається можливість розкрити і пізнати себе в умовах, коли опиняєшся перед найважливішою земною цінністю – життям людини, коли її цінність затьмарює все інше в світі. Саме тому цим людям важко повертатися до «нормального» людського життя. До життя, де гроші, матеріальні блага, дачі, машини та інше виявляються важливіше самого життя людини. Повернення до мирного життя має величезний вплив на особистість. Сучасний рівень відносин у нашому суспільстві в силу економічної кризи і соціальної нестабільності створює середовище, що саме по собі є не менш травмуючим для психіки людей, що повернулися з війни, ніж сама ситуація бойових дій. Отже, людина, виходячи з екстремальної ситуації, що пов'язана з загрозою для життя, зіштовхується із серйозними проблемами її непотрібності та нерозуміння в суспільстві.

Фізичне повернення не завжди збігається з психологічним: військовий після повернення розуміє, що все що було, минуло, але не відчуває це як «минуле». У певному сенсі можна говорити про активність інерції минулого, яка проявляється у феномені вторгнення минулого в сьогодення, незавершеності минулого, нерозірваного зв'язку «Я-актуального» з «Я-колишнім». Громадянське суспільство, як правило, відноситься до колишніх вояків з непорозумінням та побоюванням, що тільки усугубляє хворобливу реакцію ветеранів на незвичну обстановку, котру вони сприймають та розцінюють з притаманним їм фронтовим максималізмом. Людина, виходячи з екстремальної ситуації, що пов'язана з погрозою для життя, зіштовхується із серйозними проблемами її непотрібності та нерозуміння в суспільстві.

Свідченням того, що колишні УБД мають труднощі, щодо адаптації до умов мирного життя, є їх конфліктна поведінка в соціальному середовищі: нездатність прийняти нові правила «гри», небажання йти на компроміси, спроби вирішувати суперечки мирного часу звичними силовими методами. Колишні вояки підходять до мирного життя з фронтовими мірками та переносять військовий досвід поведінки до мирного часу, хоча і десь у глибині душі розуміють, що це неприпустимо. Після бойового гартування компроміси мирного часу, коли «ворог» формально таким не являється і застосування до нього звичних методів боротьби заборонено Законом, часто виявляється складним для психологічного сприйняття тими, у кого виробилась миттєва та загострена реакція на любу небезпеку. Багатьом фронтовикам взагалі важко стримуватися, виявляти гнучкість, відмовлятися від звички будь-що братися за зброю – у прямому чи переносному значенні цього слова. Деякі починають пристосовуватися, намагаючись не виділятися серед інших. Іншим це не вдається, і вони залишаються «бійцями» на все подальше життя. Яка ж із двох цих тенденцій у психологічному потенціалі учасників бойових

дій (творча або руйнівна) буде домінувати за мирних умов, напряму залежить від індивідуальних особливостей ветерана, а також від умов, у яких вони опиняються після повернення з війни.

Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу з боку держави, медичних установ, освітніх та соціальних організацій, а також з боку громадських об'єднань. Важливими кроками є створення спеціалізованих програм для психологічної реабілітації, професійної перепідготовки та правової підтримки ветеранів. Соціальна допомога у цьому контексті виконує ключову роль. Вона охоплює низку напрямів: психологічну реабілітацію, медичну підтримку, професійну адаптацію, працевлаштування, забезпечення житлом, правову допомогу, а також підтримку родин військовослужбовців. Основна мета соціальної допомоги – не просто надати матеріальні ресурси, а створити умови для успішної інтеграції ветерана у повсякденне життя, відновити його соціальні зв'язки, професійну активність і почуття гідності.

Згідно з чинним законодавством України, зокрема Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», учасники бойових дій мають право на низку пільг і гарантій, включаючи безоплатне медичне обслуговування, психологічну підтримку, першочергове працевлаштування, пільги на комунальні послуги, санаторно-курортне лікування. Проте на практиці багато ветеранів стикаються з труднощами у доступі до цих послуг, що зумовлено як бюрократичними бар'єрами, так і нестачею фахових ресурсів. Особливе значення має психосоціальна допомога, яка спрямована на подолання посттравматичного стресового розладу (ПТСР), зменшення рівня агресії, тривожності, соціальної ізоляції. У цьому процесі важливу роль відіграють фахівці соціальної роботи, психологи, реабілітологи, а також волонтерські організації, що забезпечують індивідуальний підхід до кожного учасника бойових дій.

Крім того, варто зазначити необхідність реінтеграції ветеранів на ринок праці. Багато військових не мають цивільної спеціальності або втратили професійні навички під час служби. Тому важливо впроваджувати програми перекваліфікації, кар'єрного консультування, фінансової підтримки самозайнятості. У цьому напрямі активно працюють як державні служби зайнятості, так і громадські ініціативи – наприклад, програма «Ветеран Хаб», яка надає підтримку ветеранам у навчанні та працевлаштуванні. Не менш важливою є соціальна підтримка родин учасників бойових дій, адже саме сім'я часто стає першим ресурсом ресоціалізації. Проте родини також потребують допомоги – як психологічної, так і матеріальної, особливо у випадках, коли військовий отримав поранення або загинув. Надання комплексної допомоги сім'ї є передумовою стабільного та гармонійного повернення ветерана до соціального середовища. У підсумку можна зазначити, що успішна ресоціалізація УБД можлива лише за умов системного підходу, міжвідомчої взаємодії, соціально-

го партнерства та формування суспільної культури підтримки. Поряд із державними програмами необхідною є активна участь місцевих громад, благодійних фондів, ініціатив ветеранів, які краще розуміють потреби своїх побратимів і можуть пропонувати ефективні моделі допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сафін О. Реабілітація та реадаптація учасників бойових дій: психологічний дискурс / О. Сафін // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2020. – Вип. 3(21). – С. 178-185.

2. Середа Ю. О. Адаптація та реабілітація учасників військових конфліктів / Ю. О. Середа // Актуальні проблеми сучасної психології: зб. наук. пр. – Умань : УДПУ, 2022. – С. 42-48.

3. Міжнародна організація з міграції. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні: аналітичний звіт. – Київ : МОМ, 2022. – 58 с.

УДК 364.075.2

Чичеров З.М.[1], Балухтіна О.М.[2]
[1] студ. гр. СН-211 НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

НОВІ ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЇ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Українська держава розуміє важливість цифровізації для покращення соціальної сфери та розробила комплексну державну політику, якою спрямовує свої зусилля. Комплексність включає прийняття низки законів про електронне врядування, захист даних, кібербезпеку та електронні підписи, що сприяє цифровій трансформації та гарантує конфіденційність і безпеку.

Вперше «Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери» прийнята у жовтні 2020 року. У документі перераховано напрями та завдання комплексної цифрової трансформації всіх компонентів системи соціального захисту населення на основі єдиних підходів, стандартів і технологій. Метою Стратегії стало забезпечення європейських стандартів функціонування інституцій соціального захисту, надання послуг соціального характеру, фінансової стабільності соціальної сфери, підвищення її прозорості та оптимізації її адміністративних видатків [1].

В рамках реалізації стратегії вже запроваджено єдину інформаційну систему соціальної сфери (далі – ЄІССС), яка має об’єднати всі соціальні установи, забезпечити прозорість та автоматизацію процесів.

Стратегія передбачає також:

1. Створення єдиного соціального реєстру.

2. На базі Єдиного реєстру соцсфери, спільно з Мінсоцполітики, створення мережі фронтофісів для більшої доступності громадян до соціальних послуг (в ЦНАП, ОТГ, банківських установах та поштових відділеннях).

3. Налагодження інформаційної взаємодії Єдиного реєстру соцсфери з Порталом «Дія».

4. Створення «Соціального казначейства», що допоможе автоматизувати виплати. Кошти відразу нараховуватимуться на банківські рахунки громадян.

У листопаді 2024 році Міністерство соціальної політики винесло на громадське обговорення нову редакцію Стратегії а Кабінет Міністрів має ухвалити Постанову «Про схвалення Стратегії цифрового розвитку соціальної сфери на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації».

Сама ж Стратегія, яка є продовженням попередньої, базується на трьох стратегічних цілях:

1) підвищення ефективності надання соціальної підтримки;

2) автоматичне прийняття рішень на основі наявних даних, підвищення рівня прозорості процесів за рахунок відкритих даних;

3) розбудова Єдиної системи з дотриманням вимог державних стандартів вебдоступності, принципів структурованості та логічності процесів та їх оперативної сумісності [1].

Стратегія спрямована на розбудову Єдиної системи, підвищення якості та доступності соціальної підтримки населення, забезпечення її максимальної ефективності та узгодження з міжнародними стандартами.

Очікуваними результатами досягнення стратегічної цілі 1 є:

1) посилення адресності соціальної підтримки осіб, які мають право на соціальну підтримку від держави, та спрощення процедури її отримання;

2) зменшення часових витрат на оброблення заявок і проведення виплат, зниження ймовірності помилок за рахунок автоматизації процесів;

3) зниження потреби в ручному виконанні стандартних адміністративних дій із вивільненням працівників для виконання інших важливих завдань;

4) спрощення, уніфікація та удоступнення процесу встановлення та перевірки права на соціальну підтримку шляхом запровадження соціальної ознаки та її електронного відображення;

5) підвищення прозорості у використанні ресурсів і розподілі соціальної підтримки, запобігання виникненню корупційних ризиків.

Очікуваними результатами досягнення стратегічної цілі 2 є:

1) доступ органів соціального захисту населення до аналітичних даних, можливість аналізувати їх із метою підвищення ефективності надання

соціальної підтримки під час виконання короткострокових та довгострокових заходів реагування на місцевому, регіональному та національному рівнях;

2) зменшення часу на оброблення даних і формування рішень завдяки автоматизації процесів збору та оброблення інформації;

3) підвищення рівня довіри населення до інституцій соціальної сфери у результаті підвищення рівня прозорості та відкритості даних із використанням інформаційних технологій.

Очікуваними результатами досягнення стратегічної цілі 3 є:

1) реалізація єдиної політики інформаційної безпеки суб'єктами Єдиної системи, що дасть змогу здійснювати автоматизоване оброблення даних в Єдиній системі, в тому числі з обмеженим доступом, відповідно до нормативно-правових актів у сфері захисту інформації;

2) прийняття єдиних технічних рішень щодо забезпечення функціонування складових компонентів Єдиної системи визначає необхідність використання спільних рішень щодо захисту інформації та створення єдиної для інформаційно-комунікаційних систем комплексної системи захисту інформації;

3) забезпечення необхідного рівня відмовостійкості шляхом побудови основного та резервного центрів оброблення даних (із урахуванням положень щодо функціонування та розвитку Національного центру резервування державних інформаційних ресурсів), географічно віддалених один від одного, або за рахунок впровадження гібридної інфраструктури: фізичні центри оброблення даних органів виконавчої влади та хмарні сервіси;

4) збалансованість рівня витрат на програмне забезпечення з витратами на ІТ-інфраструктуру, забезпечення ліцензування програмного забезпечення, що використовується;

5) зміцнення технічної бази інституцій соціальної сфери, оновлення комп'ютерної техніки та іншого технічного обладнання;

6) розширення функціональності Єдиної системи для забезпечення доступу до отримання соціальної підтримки через різні канали комунікації.

Таким чином, нова «Стратегія цифрового розвитку соціальної сфери на період до 2027 року» має на меті підвищення якості надання соціальних послуг та узгодження процесів цифровізації з міжнародними стандартами, що наближає нас до вступу в Європейський Союз. Одночасно розроблений план заходів щодо досягнення зазначених цілей. Дійсно, зусилля мають спрямовуватися на формування цілісної і послідовної державної політики у соціальній сфері з урахуванням результатів реалізації Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 року, яку було спрямовано на формування підґрунтя для комплексної цифрової трансформації соціальної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Міністерство соціальної політики України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.msp.gov.ua/ (дата звернення: 14.03.2025). – Назва з екрана.

УДК 364.07
Шепеленко Н.І.[1], Серга Т.О.[2]
[1] студ. гр. СН-214м НУ «Запорізька політехніка»
[2] канд. соц. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

РОЗВИТОК ТА СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Головне спрямування соціальних послуг – це задоволення потреб найменш соціально захищених громадян. Сьогодення диктує потребу в реформуванні сфери соціального захисту, тому на цьому зосереджена достатня увага. З прийняттям нової редакції у 2020 році Закону України «Про соціальні послуги» визначається новий порядок їх надання, удосконалюються система організації, планування та моніторингу якості надання соціальних послуг. З 2003 року в Україні започатковано нову галузь соціальних послуг, у першому Законі «Про соціальні послуги» було запроваджено відповідне поняття та виявлено основи надання соціальних послуг. Соціальні послуги були спрямовані на зміну застарілої радянської системи, яка складалась з безлічі неефективних установ, які орієнтувались не на потреби населення, а на можливості бюджету. Про оцінку якості даних соціальних послуг на той час мови й не йшло. Тодішня система просто не передбачала оцінку якості послуг.

Основою для новоствореної системи були державні та комунальні заклади, а сам процес перетворення проводився в декілька етапів. Перший етап брав початок в 2007 році і розпочався з визначення потреб населення в соціальних послугах, визначення з поняттям якості та її оцінюванням, а також заходів зі стимулювання надавачів соціальних послуг для надання їх на належному рівні.

Другий етап розпочався в 2012 році зі «Стратегії реформування системи надання соціальних послуг», що передбачала побудову нової системи. Соціальні послуги мали стати доступними населенню, почали з’являтись недержані заклади з надання соціальних послуг. Таким чином назрівало питання щодо формування ринку соціальних послуг та створення рівних умов для надавачів всіх форм власності та господарювання. До всіх учасників висувались єдині вимоги з надання соціальних послуг, запроваджувались нові підходи щодо фінансування цих цілей, відбувся перехід від утримання

закладів до замовлення послуг державою. Почали впроваджуватись державні стандарти з якості надання послуг.

На сьогодні неможливо сказати, що процес реформування завершено, адже час диктує свої вимоги. Система соціальних послуг в Україні постійно перебуває в процесі оновлення та модернізації відповідно до нових потреб громадян та сучасних світових підходів у наданні соціальних послуг. Ухвалення нової редакції Закону «Про соціальні послуги» є ключовим, переломним кроком на шляху реформування соціальних послуг, який запускає нові фази удосконалення системи.

Новий закон вважають однією зі складових адміністративно-територіальної реформи в Україні, адже він спрямований, зокрема, на розмежування повноважень у соціально-економічних сферах між органами місцевого самоврядування різних рівнів. Проте, багато що з того, що стосується надання соціальних послуг, досі залишається на стадії правової невизначеності, особливо в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ). До переваг нового законодавства можна віднести те, що у ньому зазначено, що з метою оптимізації та комплексного підходу до надання соціальних послуг можуть утворюватися комплексні установи/заклади надання соціальних послуг, структурні або відокремлені (територіальні) підрозділи яких надають різні соціальні послуги різним групам населення. Це дозволяє долати відомчі бар'єри на рівні територіальної громади.

Соціальні послуги є особливим видом послуг, що передбачають профілактику та допомогу особам, які перебувають у складних життєвих обставинах (далі – СЖО), а також особам, яка мають найвищий ризик опинитися у СЖО. Соціальні послуги мають різні цілі з точки зору впливу на складні життєві обставини особи або сім'ї. А саме профілактика СЖО, подолання СЖО та мінімізація наслідків СЖО.

Закон «Про соціальні послуги» визначає перелік базових соціальних послуг, які мають надаватися на рівні громади (районний, міський рівень, ОТГ), за результатами визначення потреб населення у таких послугах. Відповідальність за планування, фінансування та організацію надання базових соціальних послуг покладена на органи місцевої влади та місцевого самоврядування. Сам перелік послуг достатньо великий і пов'язано це з тим, що всі ці послуги мають надаватися у громаді, максимально наближено до проживання людини, що їх потребує.

Основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування. Соціальні послуги можуть надаватися як за плату, так і безоплатно. Соціальні послуги надаються державними та комунальними суб'єктами, а також іншими суб'єктами, що надають соціальні послуги із залученням бюджетних коштів, в обсягах, визначених державними стандартами соціальних послуг. Безоплатно послуги надаються:

– громадянам, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю і не мають рідних, які повинні забезпечити їм догляд і допомогу;

– громадянам, які перебувають у СЖО у зв'язку з безробіттям і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, бездомністю, стихійним лихом, катастрофами, особам, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, якщо середньомісячний дохід цих осіб нижчий, ніж встановлений прожитковий мінімум;

– дітям та молоді, які знаходяться у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї.

Принципами надання соціальної послуги є доступність соціальної послуги, захист і безпека отримувачів соціальної послуги, конфіденційність інформації. Зміст, обсяг та особливості соціальної послуги для кожного отримувача визначаються індивідуально, залежно від ступеня індивідуальної потреби отримувача та зазначаються в індивідуальному плані. Право на отримання соціальних послуг мають громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які проживають в Україні на законних підставах та перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Опалюк Т. Л. Сучасні стратегії надання соціальних послуг: навчально-методичний посібник / автор-укладач Т. Л. Опалюк. – Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2020. – 118 с.

2. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2029 року // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2019. – № 18. – ст. 73.

3. Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2007 р. № 178 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 28. – ст. 1122.

УДК 364.055
Ящук В.А.[1], Віхляєва Я.Є.[2]
[1] студ. гр. СН-212 НУ «Запорізька політехніка»
[2] старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З КОЛИШНІМИ УЧАСНИКАМИ БОЙОВИХ ДІЙ

Люди у сучасному світі стикаються з багатьма викликами, пов’язаними з наслідками військових конфліктів. Однією з найбільш вразливих категорій у цьому контексті є колишні учасники бойових дій, які повертаються до мирного життя після пережитих фізичних та психічних травм і стресів. В Україні таким конфліктом є війна з Росією, яка йде вже довго та після кінця якої напрям соціальної роботи з колишніми учасниками бойових дій буде дуже затребуваний. З огляду на тривалі військові дії проблема реінтеграції ветеранів у суспільство стала особливо актуальною вже зараз. Соціальна робота з цією категорією населення вимагає комплексного підходу, що включає не лише психологічну підтримку, але й соціально-економічну адаптацію, правову допомогу та розвиток і відновлення втрачених соціальних навичок.

Соціальні працівники, які працюють з колишніми учасниками бойових дій, повинні бути обережними, мати глибоке розуміння не лише соціальних, але й психологічних аспектів, пов’язаних з досвідом колишніх військовослужбовців. Вони повинні бути готові до роботи в умовах високого емоційного навантаження, проявляти терпіння, чуйність та професіоналізм. Важливим аспектом роботи є також співпраця з іншими фахівцями – психологами, медиками, юристами. Ця співпраця дозволить створити комплексну систему підтримки для ветеранів бойових дій.

Питання соціального захисту військовослужбовців регулюється законодавством України. Проте, в військових формуваннях немає спеціалістів, які б займалися соціальною сферою, ця робота в них розподілена між кількома фахівцями і не є цілісно, системною та взаємопов'язаною. Військово-соціальна робота реалізується через ресурси та зусилля відповідних відомств та відображає потреби та проблеми, які виникають у військовослужбовців під час служби та після звільнення, зокрема в процесі адаптації до цивільного життя, реінтеграції та реабілітації.

Системна ж соціальна робота з військовослужбовцями в Україні здійснюється переважно через соціальні послуги в громадах, найчастіше у випадках, коли вони та їх сім’ї опиняються в складних життєвих обставинах. Досвід у цій сфері є обмеженим і базується на роботі громадських організацій з військовими, які брали участь у конфлікті на сході України з 2014 року, а також з ветеранами, які служили в Афганістані.

Нерідкими є також випадки, коли потреби в соціальних послугах для членів сімей військовослужбовців задовольняють міжнародні організації через гуманітарні проекти, благодійні фонди та громадські організації. Однак ці організації можуть працювати за проектами, надавати фінансову та натуральну допомогу лише членам сімей військових, оскільки відповідно до міжнародного гуманітарного права пряма підтримка військовослужбовців заборонена, бо це вважається підтримкою однієї зі сторін конфлікту.

Важливою особливістю роботи з військовослужбовцями в Україні є те, що допомога їм часто надається у комплексі з сім'єю, оскільки глибока криза, у якій перебуває ветеран війни, має вплив на всю родину та спричиняє кризу сім'ї, коли він в неї повертається. Криза сім'ї – це узагальнення всіх криз і складних життєвих обставин окремих членів сім'ї. Те, що відбувається в родині, відчувають всі її члени, тому соціальна робота з нею означає узгодження всіх планів, дій, обстежень з родиною, ведення випадку з всією сім'єю, а не лише з тим членом, який перебуває в кризі. Отже, робота з військовослужбовцем повинна здійснюватися паралельно та спільно з членами його сім'ї.

Ще однією важливою особливістю соціальної роботи з колишніми військовослужбовцями є те, що вона проводиться на різних рівнях – мікрорівні, мезорівні та макрорівні.

Мікрорівень зосереджений на усуненні соціальних бар'єрів з якими стикаються працівники, працюючи з особами на війні та особами, які закінчили військову службу, шляхом отримання ними послуг з охорони психічного здоров'я. Крім того, мікрорівень також включає індивідуальну працю й з окремими ветеранами війни, й з постачальниками послуг для них, й з сім'ями військовослужбовців. Мезорівень стосується того, як соціальні працівники залучають організації та громади до вирішення проблеми. Акцент на мезорівні ставиться зазвичай на культурні зміни в соціумі. Для забезпечення потреб перехідної та післявійськової служби її членів розглядають у тандемі з загальними соціальними проблемами, а їх підтримка вимагає залучення суспільства та громад до вирішення проблем.

На макрорівні розвивається велика система допомоги цій групі населення. Вона включає залучення фахівців інших галузей – законодавців, адвокатів, медичних працівників тощо. Крім того, макрорівень також розглядає всю систему державної соціальної політики: законодавство, моніторинг та провокування змін соціальної політики серед ветеранів, підтримку державних установ.

Для забезпечення системної та збалансованої роботи всі ці три рівня повинні враховуватись соціальними працівниками та державою.

Наукове електронне видання
Можна використовувати в локальному та
мережному режимах

ТИЖДЕНЬ НАУКИ-2025
Факультет соціальних наук

Збірник тез доповідей щорічної
науково-практичної конференції серед студентів, викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів

14–18 квітня 2025 року

Один електронний оптичний диск (DVD-ROM); супровідна документація.
Тираж 100 прим. Зам. №512

Видавець і виготовлювач
Національний університет «Запорізька політехніка»
Україна, 69063, м. Запоріжжя, вул. Університетська, 64
Тел.: (061) 769–82–96, 220–12–14

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6952 від 22.10.2019.